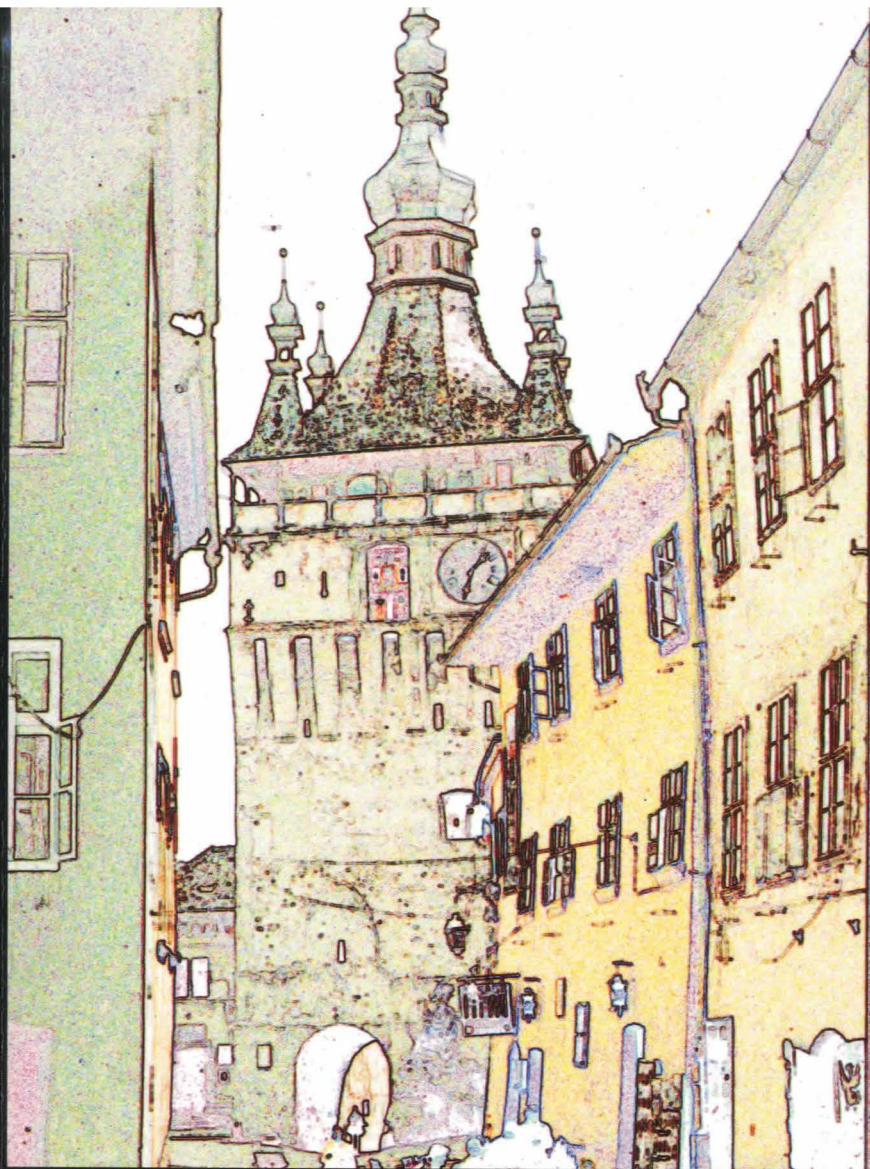

BULETINUL COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE

INSTITUTUL NATIONAL AL MONUMENTELOR ISTORICE

ANUL XVIII, NR. 1 - 2

<http://patrimoniul.gov.ro>

BULETINUL COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE

INSTITUTUL NAȚIONAL AL MONUMENTELOR ISTORICE

2007

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Dan Maniu LUNGU

Dana MIHAI

Voica PUȘCAȘU

Virgil POLIZU

Editor: Dana MIHAI

Responsabil număr: Irina PAVELEȚ

Ciprian BUZILĂ

Tehnoredactare computerizată: Ruxandra ȘERBAN

Coperta: Ruxandra ȘERBAN

Traducere rezumate: Ruxandra BAKER

Descriere CIP a Bibliotecii Naționale a României

ISBN

I. Institutul Național al Monumentelor Istorice (București)

Acest număr apare cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii și Cultelor

© Copyright 2007,

Autorii textelor și ilustrațiilor și I.N.M.I. dețin toate drepturile asupra ediției de față și își asumă responsabilitatea conținutului articolelor. Reproducerea integrală sau parțială a textului din această lucrare este posibilă numai cu acordul scris al I.N.M.I.

Adresa Redacției B.C.M.I.: Institutul Național al Monumentelor Istorice

Str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, București,

tel. 021336.6073; fax 0213369904

Coperta I: Foișorul lui Dionisie Bălăcescu de la Mănăstirea Hurezi, jud. Vâlcea

- foto Ruxandra Nemțeanu

Coperta IV: Turnul cu Ceas, Sighișoara, jud. Mureș - foto George Dumitriu

BULETINUL
COMISIEI MONUMENTELOR ISTORICE
2007

Anul XVIII, Nr. 1-2

I. Legi, regulamente, normative:

Legea 259/2006 modificări și completări la Legea 422/2001	Pag. 7
Dana Mihai, The National Framework for Protection and Administration. UNESCO monuments (proposal)	Pag. 23

II. Comunicări, studii, note:

Laurențiu Spoială, Câteva probleme privind consolidarea unor biserici	Pag. 36
Adriana Stroe, Aurelian Stroe, Casa monument istoric din Sighișoara, Strada nr. 13, județul Mureș	Pag. 42
Ciprian Buzilă, Case cu geamlâc. (I) Studiu de caz: Calea Moșilor	Pag. 53
Marina Sabados, Aurelian Stroe, Zugravul Evghenie Lazăr de la Mănăstirea Căldărușani în documente inedite	Pag. 68
Emil Lupu, Clitории dispărute la curbura Carpaților în secolele XV-XVI (2)	Pag. 75
Raluca Iosipescu, Sergiu Iosipescu, Din nou despre evoluția istorică și urbanistică a orașului Roman	Pag. 113
Irina Paveleț, Biserica Sf. Nicolae Tabaci din Vălenii de Munte, județul Prahova. Fișa analitică de evidență	Pag. 130

III. Rapoarte de monitorizare - inventarierea monumentelor istorice

Ruxandra Nemțeanu, Raport bianual de monitorizare a Mănăstirii Hurezi, obiectiv înscris în Lista Patrimoniului Mondial	Pag. 139
Adriana Stroe, Verificarea Listei Monumentelor Istorice din municipiul Brașov, 2006	Pag. 144
Irina Paveleț, Verificarea Listei Monumentelor Istorice din comuna Măneciu, județul Prahova, 2006 - 2007	Pag. 149
Iozefina Postăvaru, Verificarea Listei Monumentelor Istorice din comuna Malu cu Flori, județul Dâmbovița, 2006	Pag. 156
Liviu Brătuleanu, Verificarea Listei Monumentelor Istorice din județul Olt, 2006	Pag. 166

IV. Izvoare:

Ruxandra Nemțeanu, O „listă” a monumentelor istorice din București, 1947	Pag. 180
Anca Păunescu, Un izvor cartografic referitor la ruinele Orașului de Floci	Pag. 198

I. Laws, regulaments, normatives:

Law 259/2006 modifications and supplements brought to Law 422/2001	Pag. 7
Dana Mihai, The National Framework for Protection and Administration. UNESCO monuments (proposal)	Pag. 23

II. Comunications, studies, notes:

Laurențiu Spoială, Some problems concerning the consolidation of churches	Pag. 36
Adriana Stroe, Aurelian Stroe, The historic monument house from Sighișoara, Street nr. 13, Mureș County	Pag. 42
Ciprian Buzilă, Houses with bay windows. (I) Case study: Calea Moșilor	Pag. 53
Marina Sabados, Aurelian Stroe, Evghenie Lazăr painter from Căldărușani Monastery	Pag. 68
Emil Lupu, Despeared foundations from the Carpathian curvature, in XV-XVI centuries (2)	Pag. 75
Raluca Iosipescu, Sergiu Iosipescu, Again about the historical and urbanistic evolution of the Roman city	Pag. 113
Irina Paveleț, St. Nicolae Tabaci church from Vălenii de Munte, Prahova County. Evidence analitical record	Pag. 130

III. Monitoring Reports - Historic monuments inventory

Ruxandra Nemțeanu, The bianual monitoring report of Hurezi Monastery, objective listed in the World Heritage list.	Pag. 139
Adriana Stroe, Verifying the List of Historic Monuments in the city of Brașov, 2006.	Pag. 144
Irina Paveleț, Verifying the List of Historic Monuments in Măneciu commune, Prahova County, 2006-2007	Pag. 149
Iozefina Postăvaru, Verifying the List of Historic Monuments in Malu cu Flori commune, Dâmbovița County, 2007	Pag. 156
Liviu Brătuleanu, Verifying the List of Historic Monuments in Olt County, 2006	Pag. 166

IV. Sources:

Ruxandra Nemțeanu, A „list” of historical monuments from Bucharest, 1947	Pag.180
Anca Păunescu, A chartographic source for Orașul de Floci ruins	Pag. 198

**LEGEA 259/2006 PENTRU MODIFICAREA ȘI COMPLETAREA
LEGII 422/2001 PRIVIND PROTEJAREA MONUMENTELOR ISTORICE**

Parlamentul României adoptă prezenta lege.

Art. I. - Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 407 din 24 iulie 2001, cu modificările și completările ulterioare, se modifică și se completează după cum urmează:

1. La articolul 1, alineatul (2) va avea următorul cuprins:

„(2) În sensul prezentei legi, monumentele istorice sunt bunuri imobile, construcții și terenuri situate pe teritoriul României, semnificative pentru istoria, cultura și civilizația națională și universală.”

2. La articolul 1, după alineatul (3) se introduce alineatul (4) cu următorul cuprins:

„(4) Pot fi clasate ca monumente istorice bunurile imobile situate în afara granițelor, proprietăți ale statului român, cu respectarea legislației statului pe teritoriul căruia se află.”

3. La articolul 4, alineatele (2), (4), (5), (6), (7) și (8) vor avea următorul cuprins:

„(2) Monumentele istorice proprietate publică a statului sau a unităților administrativ-teritoriale sunt inalienabile, imprescriptibile și insesizabile; aceste monumente istorice pot fi date în administrare instituțiilor publice, pot fi concesionate, date în folosință gratuită instituțiilor de utilitate publică sau închiriate, în condițiile legii, cu avizul Ministerului Culturii și Cultelor, sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor.

(4) Monumentele istorice aflate în proprietatea persoanelor fizice sau juridice de drept privat pot fi vândute, numai în condițiile exercitării dreptului de preemțiune al statului român, prin Ministerul Culturii și Cultelor pentru monumentele istorice clasate în grupa A, sau prin serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, pentru monumentele istorice clasate în grupa B, ori al unităților administrativ-teritoriale, după caz, potrivit prezentei legi, sub sancțiunea nulității absolute a vânzării.

(5) Proprietarii, persoane fizice sau juridice de drept privat, care intenționează să vândă monumente istorice transmit serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor înștiințarea privind intenția de vânzare însoțită de documentația stabilită prin ordin al ministrului culturii și cultelor.

(6) Serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor transmit Ministerului Culturii și Cultelor înștiințarea, documentația și propunerea de răspuns, în termen de 5 zile lucrătoare de la primirea acestora.

(7) Termenul de exercitare a dreptului de preemțiune al statului este de maximum 25 de zile de la data înregistrării înștiințării, documentației și a propunerii de răspuns, la Ministerul Culturii și Cultelor sau, după caz, la serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor; titularii dreptului de preemțiune vor prevedea în bugetul propriu sumele necesare destinate exercitării dreptului de preemțiune; valoarea de achiziționare se negociază cu vânzătorul.

(8) În cazul în care Ministerul Culturii și Cultelor sau serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor nu își exercită dreptul de preemțiune în termenul prevăzut la alin. (7), acest drept se transferă autorităților publice locale, care îl pot exercita în maximum 15 zile.”

4. La articolul 4, după alineatul (8) se introduce alineatul (8¹), cu următorul cuprins:

„(8¹) Comunicările privind neexercitarea dreptului de preemțiune au termen de valabilitate pentru întregul an calendaristic în care au fost emise, inclusiv pentru situațiile în care monumentul istoric este vândut de mai multe ori.”

5. După articolul 4 se introduce articolul 4¹, cu următorul cuprins:

„Art. 4¹. - În actele de înstrăinare, concesiune, închiriere, dare în administrare sau dare în folosință gratuită a monumentelor istorice, se va menționa regimul de monument istoric al imobilelor și obligația protejării acestora potrivit prezentei legi.”

6. La articolul 8, alineatele (1) și (2) vor avea următorul cuprins:

„Art. 8. - (1) Pentru fiecare monument istoric se instituie zona sa de protecție, delimitată pe baza reperelor topografice, geografice sau urbanistice, în funcție de trama stradală, relief și caracteristicile monumentului istoric, după caz, prin care se asigură conservarea integrată și punerea în valoare a monumentului istoric și a cadrului său construit sau natural.

(2) Delimitarea și instituirea zonei de protecție se realizează simultan cu clasarea bunului imobil ca monument istoric, în condițiile legii.”

7. La articolul 8, după alineatul (2) se introduce alineatul (2¹), cu următorul cuprins:

„(2¹) Autoritățile publice locale competente vor include în planurile urbanistice și regulamentele aferente zonele de protecție delimitate conform alin. (2).”

8. La articolul 8, alineatul (4) se abrogă.

9. Capitolul II al Titlului II va avea următorul titlu:

„CAPITOLUL II

Inventarierea și clasarea monumentelor istorice”

10. Articolul 11 va avea următorul cuprins:

„Art. 11. - (1) Inventarierea monumentelor istorice reprezintă acțiunea de strângere a totalității informațiilor, documentelor, studiilor, cercetărilor și a documentațiilor cu privire la identificarea imobilelor susceptibile de a dobândi calitatea de monument istoric, a imobilelor clasate ca monumente istorice, a monumentelor istorice declassate, precum și a celor distruse sau dispărute.

(2) Inventarul monumentelor istorice reprezintă o bază de date, actualizată permanent prin operațiunile necesare de corelare, în vederea asigurării unei informări permanente și exacte în legătură cu situația imobilelor monumente istorice.

(3) Clasarea este procedura prin care se conferă regim de monument istoric unui bun imobil conform art. 7.

(4) Inventarierea și clasarea se realizează potrivit dispozițiilor prevăzute de prezenta lege și în conformitate cu normele metodologice de inventariere și clasare a monumentelor istorice, aprobate prin ordin al ministrului culturii și cultelor.

(5) Pentru realizarea inventarierii monumentelor istorice, autoritățile și instituțiile publice competente comunică serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, la solicitarea acestora, date privind situația juridică a imobilelor.”

11. La articolul 12 alineatul (1) punctul (2), literele a) și c) vor avea următorul cuprins:

„a) proprietarului bunului imobil;

c) Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, a Comisiei Naționale de Arheologie sau a Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor;”

12. La articolul 12 alineatul (1) punctul (2), după litera d) se introduce litera e), cu următorul cuprins:

„e) instituțiilor publice cu atribuții în domeniu.”

13. La articolul 12, alineatele (2) și (4) vor avea următorul cuprins:

„(2) Dosarul de clasare sau de declasare este întocmit de serviciile deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, de regulă, prin experți autorizați sau specialiști atestați înscriși în registrele Ministerului Culturii și Cultelor și se înaintează compartimentului de specialitate din Ministerul Culturii și Cultelor, care îl analizează și îl prezintă, după caz, Comisiei Naționale de Arheologie și/sau Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice spre analiză și propuneri. Secretarul Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice elaborează proiectul de ordin de clasare sau de declasare, pe care îl înaintează ministrului culturii și cultelor spre aprobare.

(4) Comunicarea de clasare sau de declasare, respectiv, după caz, răspunsul motivat privind neclasarea sau nedeclasarea, se comunică proprietarului și titularilor altor drepturi reale, precum și autorității administrației publice locale, de către serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, în termen de cel mult 30 de zile de la data primirii lor de la Ministerul Culturii și Cultelor sau de la publicarea lor în Monitorul Oficial al României, Partea I, după caz.”

14. Articolul 13 va avea următorul cuprins:

„Art. 13. - (1) Serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor au obligația de a comunica de îndată, proprietarului, titularului dreptului de administrare sau, respectiv, titularului altui drept real asupra bunului imobil declanșarea procedurii de clasare sau de declasare.

(2) De la data comunicării către proprietar sau către titularul altor drepturi reale a declanșării procedurii de clasare și până la publicarea ordinului de clasare sau până la comunicarea neclasării, după caz, dar nu mai mult de 12 luni, bunului imobil în cauză i se aplică regimul juridic al monumentelor istorice.”

15. La articolul 14, alineatele (1), (6) și (7) vor avea următorul cuprins:

„Art. 14. - (1) Comunicarea de clasare, de declasare sau răspunsul privind neclasarea sau nedeclasarea pot fi contestate de proprietarul bunului imobil în cauză la Ministerul Culturii și Cultelor în termen de 30 de zile de la data comunicării; contestația se soluționează în termen de 30 de zile de la înregistrare.

(6) La data rămânării definitive a comunicării de declasare sau de la data comunicării răspunsului privind neclasarea, regimul de monument istoric al bunului încetează, iar reluarea procedurii de clasare sau de declasare nu poate interveni înainte de 3 ani, în absența descoperirii unor elemente noi care să o justifice.

(7) În situația introducerii unei acțiuni în contencios administrativ împotriva ordinului de clasare sau a comunicării declanșării procedurii de clasare, până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești rămase definitive și irevocabile, asupra bunului imobil în cauză se aplică regimul juridic al monumentelor istorice.”

16. La articolul 15, alineatul (1) va avea următorul cuprins:

„Art. 15. - (1) Ordinul de clasare sau de declasare se publică, prin grija Ministerului Culturii și Cultelor, în Monitorul Oficial al României, Partea I, în termen de 15 zile de la rămânerea definitivă.”

17. Articolul 17 va avea următorul cuprins:

„Art. 17. - (1) Monumentele istorice, zonele de protecție și zonele construite protejate, definite

potrivit legii, se evidențiază în planurile de amenajare a teritoriului și planurile urbanistice ale unităților administrativ-teritoriale.

(2) În condițiile legii și în baza avizului Ministerului Culturii și Cultelor, în scopul protejării valorilor de patrimoniu cultural ce au determinat instituirea zonei construite protejate, autoritățile publice locale pot institui servituți, pot interzice desființarea sau modificarea construcțiilor.

(3) Calitatea de monument istoric, precum și cea de zonă construită protejată, de oraș istoric sau de sat istoric se marchează printr-un însemn distinctiv amplasat de reprezentanții primăriilor pe monumentul istoric, la intrarea în zona construită protejată sau în orașul istoric sau satul istoric, după caz, în conformitate cu normele metodologice aprobate prin ordin al ministrului culturii și cultelor. Costul însemnelor distinctive se suportă de către autoritățile publice locale."

18. Articolul 18 va avea următorul cuprins:

„Art. 18. - (1) În sensul prezentei legi, prin declasare se înțelege radierea din Lista monumentelor istorice a unui bun imobil sau a unei părți din acesta, prin menționarea în listă a ordinului de declasare.

(2) Serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor comunică proprietarului, titularului dreptului de administrare sau titularului altui drept real asupra monumentului istoric declasat, după caz, în maximum 5 zile de la publicarea ordinului de declasare, efectuarea radierii.

(3) Declasarea monumentelor istorice urmează aceeași procedură ca cea prevăzută pentru clasare. Ea este declanșată din oficiu în oricare dintre situațiile următoare:

a) descărcarea de sarcină arheologică, în cazul siturilor arheologice, conform avizului Comisiei Naționale de Arheologie;

b) dispariția monumentului istoric;

c) constatarea pierderii calității de monument istoric a imobilului.

(4) Erorile materiale din Lista monumentelor istorice pot fi îndreptate din oficiu sau în urma solicitării oricărei persoane interesate."

19. Articolul 20 va avea următorul cuprins:

„Art. 20. - (1) Clasarea de urgență este procedura excepțională prin care un bun imobil aflat în pericol iminent de distrugere sau de alterare fizică este clasat în grupa A sau B, după caz, în vederea luării măsurilor urgente necesare pentru salvarea sa.

(2) Serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor pot declanșa procedura de clasare de urgență, din oficiu sau la solicitarea oricărei persoane interesate.

(3) Declanșarea procedurii de clasare de urgență se efectuează în maximum 3 zile de la identificarea situației imobilului sau înregistrarea solicitării privind situația imobilului, pe baza notei de constatare elaborate de delegatul serviciului public deconcentrat al Ministerului Culturii și Cultelor al muzeului județean, respectiv al Muzeului municipiului București, sau al autorităților administrației publice locale, după caz.

(4) Serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor comunică imediat în scris proprietarului bunului imobil declanșarea procedurii de clasare de urgență a imobilului în Lista monumentelor istorice. De la data comunicării declanșării procedurii de clasare de urgență, până la finalizarea procedurii, imobilului i se aplică regimul juridic al monumentelor istorice.

(5) Împotriva declanșării procedurii de clasare de urgență sau a ordinului de clasare de urgență, proprietarul se poate adresa instanței de contencios administrativ.

(6) Până la soluționarea litigiului, bunului imobil în cauză i se aplică regimul juridic al monumentelor istorice.

(7) La solicitarea serviciilor deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, proprietarii imobilelor propuse pentru clasare din oficiu sau de urgență vor transmite acestora documentele necesare completării dosarului de clasare.”

20. La articolul 21, alineatele (1) și (3) vor avea următorul cuprins:

„Art. 21. - (1) Lista monumentelor istorice cuprinde monumentele istorice clasate în grupa A sau B și se întocmește de Institutul Național al Monumentelor Istorice.

(3) Lista monumentelor istorice stă la baza întocmirii cadastrului de specialitate al monumentelor istorice, a planurilor de amenajare a teritoriului și a planurilor urbanistice.”

21. La articolul 22, alineatele (1) și (3) vor avea următorul cuprins:

„Art. 22. - (1) Intervențiile asupra monumentelor istorice se fac numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii și Cultelor sau, după caz, de către serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor.

(3) Autorizația de construire, autorizația de desființare, precum și autorizațiile referitoare la intervențiile prevăzute la alin. (2) se eliberează numai pe baza și în conformitate cu avizul Ministerului Culturii și Cultelor sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, și cu celelalte avize, potrivit dispozițiilor legale în vigoare.”

22. La articolul 22 alineatul (2), literele a) și d) vor avea următorul cuprins:

„a) toate lucrările de cercetare, conservare, construire, extindere, consolidare, restaurare, amenajări peisagistice și de punere în valoare, care modifică substanța sau aspectul monumentelor istorice;

d) schimbări ale funcțiunii sau destinației monumentelor istorice, inclusiv schimbările temporare;”

23. Articolul 23 va avea următorul cuprins:

„Art. 23. - (1) Intervențiile care se efectuează asupra imobilelor care nu sunt monumente istorice, dar care se află în zone de protecție a monumentelor istorice sau în zone construite protejate, se autorizează pe baza avizului Ministerului Culturii și Cultelor sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor și a celorlalte avize, potrivit dispozițiilor legale în vigoare.

(2) Toate intervențiile care se efectuează asupra monumentelor istorice, altele decât cele de schimbare a funcțiunii sau a destinației, de întreținere sau de reparații curente, indiferent de sursa lor de finanțare și de regimul de proprietate a imobilului, se fac sub inspecția și controlul propriu ale Ministerului Culturii și Cultelor, respectiv ale serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, cu personal atestat, în condițiile legii.

(3) În condițiile legii, în cazul realizării de lucrări neautorizate, fără avize sau care încalcă avizele de specialitate, personalul de inspecție abilitat are dreptul să întrerupă lucrările până la intrarea în legalitate, să aplice sancțiuni și, după caz, să dispună revenirea la situația inițială și să sesizeze organele de cercetare penală.

(4) Elaborarea expertizelor tehnice, a proiectelor de consolidare, restaurare, verificarea tehnică a proiectelor și dirigentarea lucrărilor se efectuează numai de experți și/sau specialiști atestați de către Ministerul Culturii și Cultelor, cu respectarea exigențelor specifice domeniului monumentelor istorice și a cerințelor privind calitatea lucrărilor în construcții.

(5) Protejarea și conservarea monumentelor istorice reprezentând descoperiri arheologice rămase decoperțate se face, în condițiile legii, de către investitori, sub coordonarea responsabilului științific al șantierului și a instituției organizatoare.”

24. Articolele 24 - 26 se abrogă.

25. La articolul 27, alineatul (4) va avea următorul cuprins:

„(4) Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale, potrivit prevederilor prezentei legi, Ministerul Culturii și Cultelor organizează compartimente de specialitate în aparatul propriu, precum și instituții subordonate, având drept atribuții activitățile de cercetare, inventariere, avizare, inspecție și control, conservare, restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice.”

26. Articolul 28 va avea următorul cuprins:

„Art. 28. - (1) În vederea protejării monumentelor istorice Ministerul Culturii și Cultelor îndeplinește, direct sau prin serviciile sale publice deconcentrate ori prin alte instituții publice subordonate următoarele atribuții:

1. organizează sistemul național de cercetare, inventariere, clasare a monumentelor istorice, de elaborare a reglementărilor din domeniu, de inspecție și control a monumentelor istorice;
2. avizează reglementările, normele și metodologiile cu aplicabilitate pentru domeniul monumentelor istorice, în cazul în care acestea sunt elaborate de alte autorități decât Ministerul Culturii și Cultelor;
3. conferă, prin ordin al ministrului culturii și cultelor, regimul de monument istoric;
4. publică Lista monumentelor istorice, întocmită de Institutul Național al Monumentelor Istorice, în Monitorul Oficial al României, Partea I, și o actualizează, potrivit legii, la fiecare cinci ani;
5. face propuneri pentru cuprinderea în proiectul bugetului de stat a sumelor necesare în vederea finanțării cheltuielilor pentru protejarea monumentelor istorice;
6. emite avizele necesare în vederea eliberării autorizațiilor de construire pentru lucrările și intervențiile asupra monumentelor istorice;
7. emite avizul privind regulamentele de construcție din zonele de protecție a monumentelor istorice și în zonele construite protejate;
8. emite avizul privind studiile de fundamentare istorico-științifică pentru delimitarea zonelor de protecție a monumentelor istorice sau a zonelor construite protejate, ale secțiunilor de specialitate din planurile de amenajare a teritoriului și planurilor urbanistice, precum și pentru proiectele de restaurare a monumentelor istorice;
9. emite avizul pentru Planul de amenajare a teritoriului național - Secțiunea Zone construite protejate, precum și pentru secțiunile de specialitate din planurile de amenajare a teritoriului care au ca obiect monumente istorice sau zone construite protejate;
10. emite avizele pentru secțiunile de specialitate din planurile urbanistice generale ale unităților administrativ-teritoriale, planurile urbanistice zonale, precum și din planurile urbanistice de detaliu, care au ca obiect monumente istorice sau zone construite protejate;
11. emite avizele pentru intervenții asupra imobilelor situate în zonele de protecție a monumentelor istorice și în zonele construite protejate, pentru care nu există regulamente de construcție avizate conform pct. 7;
12. inițiază, atunci când este necesar, sau solicită consiliilor județene sau Consiliului General al Municipiului București, după caz, exproprierea pentru cauză de utilitate publică a monumentelor istorice, în vederea salvării acestora de la distrugere și degradare;
13. coordonează, prin diriginți de specialitate ai Oficiului Național al Monumentelor Istorice, atestați de Ministerul Culturii și Cultelor, lucrările de conservare, consolidare și restaurare a monumentelor istorice, atunci când intervențiile sunt finanțate total sau parțial din fondurile alocate de Ministerul Culturii și Cultelor;

14. asigură inspecția și controlul propriu la monumentele istorice privind starea lor de conservare și respectarea avizelor de specialitate emise, precum și controlul propriu al șantierelor având drept obiect monumentele istorice, indiferent de regimul de proprietate și de grupa monumentului istoric, de natura operațiunilor și de sursa lor de finanțare;
15. constată contravenții și aplică sancțiuni prin imputerniciri săi și ia măsurile corespunzătoare de sesizare a organelor de cercetare penală, în cazul infracțiunilor;
16. instituie, în termen de 90 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, Registrul specialiștilor, Registrul experților și verficatorilor tehnici, precum și Registrul operatorilor economici din domeniul protejării monumentelor istorice;
17. emite atestate pentru specialiștii și experții în domeniul protejării monumentelor istorice, în conformitate cu metodologia aprobată prin ordin al ministrului culturii și cultelor;
18. reglementează pentru domeniul monumentelor istorice funcționarea operatorilor economici care au ca obiect de activitate efectuarea de cercetări, proiectarea și executarea de lucrări la monumente istorice, în conformitate cu metodologia aprobată prin ordin al ministrului culturii și cultelor;
19. avizează reglementările, normele și metodologiile elaborate de autoritățile și instituțiile publice abilitate, privind:
- a) organizarea și funcționarea sistemului național de educație, formare, specializare și perfecționare a specialiștilor din domeniul protejării monumentelor istorice;
 - b) prevenirea și stingerea incendiilor la monumente istorice;
 - c) măsurile de protecție specială a monumentelor istorice în caz de conflict armat, de protecție împotriva actelor de terorism sau în situații de urgență;
 - d) stabilirea planurilor și măsurilor de prevenire a distrugerilor cauzate de calamități sau dezastre naturale la monumente istorice;
 - e) înlăturarea sau diminuarea factorilor poluanți la monumente istorice și în zonele de protecție a acestora;
 - f) elaborarea cadastrului monumentelor istorice;
20. avizează folosirea materialelor, tehnicilor și tehnologiilor noi pentru restaurarea monumentelor istorice;
21. susține, în condițiile legii, programe și proiecte de revitalizare și punere în valoare a monumentelor istorice, hotărăște strategii și cofinanțează programe și publicații pentru animarea culturală și stimularea interesului public față de monumentele istorice;
22. instituie și controlează amplasarea însemnului distinctiv care atestă regimul de monument istoric al unui bun imobil, în vederea protejării sale în timp de pace sau de conflict armat;
23. colaborează cu organizațiile neguvernamentale, în condițiile legii, la realizarea de programe și proiecte de protejare a monumentelor istorice;
24. asigură funcționarea, logistica, secretariatul și sediul Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice și, prin serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, pentru comisiile regionale ale monumentelor istorice;
25. colaborează cu organisme internaționale interesate și participă, în cooperare cu acestea, la finanțarea programelor de protejare a monumentelor istorice, inclusiv a celor înscrise în Lista Patrimoniului Mondial;
26. exercită, în numele statului, dreptul de preemțiune asupra monumentelor istorice clasate în grupa A;

27. inițiază, la propunerea Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice și, după caz, a Comisiei Naționale de Arheologie, proiecte de hotărâre a Guvernului privind acordarea statutului de oraș istoric sau sat istoric;

28. finanțează editarea și publicarea Revistei monumentelor istorice și a Buletinului monumentelor istorice.

(2) În situații de urgență, stări potențial generatoare de situații de urgență, situații care privesc siguranța națională sau în alte situații excepționale, Ministerul Culturii și Cultelor poate emite avize de urgență pentru intervenții asupra monumentelor istorice, fără consultarea Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice sau, după caz, a Comisiei Naționale de Arheologie, cu condiția ca intervențiile să fie reversibile.

(3) Pentru eliberarea avizelor prevăzute la alin. (1) pct. 6 – 10 nu se percep taxe sau tarife.

(4) Pentru eliberarea atestatelor, avizelor și autorizațiilor prevăzute la alin. (1) pct. 11, 17 și 18 se percep taxe și tarife, care se fac venit la Ministerul Culturii și Cultelor sau la serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor și se gestionează în regim extrabugetar, în condițiile legii, exclusiv pentru acțiuni, proiecte și programe în domeniul monumentelor istorice.

(5) Nivelul taxelor și tarifelor care se percep potrivit alin. (3) se stabilește prin ordin al ministrului culturii și cultelor.”

27. La articolul 29, alineatele (3), (4) și (6) vor avea următorul cuprins:

“(3) Principalele atribuții ale Institutului Național al Monumentelor Istorice sunt:

- a) actualizarea inventarului monumentelor istorice;
- b) actualizarea periodică a Listei monumentelor istorice;
- c) elaborarea normelor și metodologiilor specifice pentru domeniul monumentelor istorice, care se aprobă prin ordin al ministrului culturii și cultelor;
- d) elaborarea dosarelor pentru monumentele istorice propuse a fi incluse în Lista Patrimoniului Mondial;
- e) gestionarea, în condițiile legii, a fondurilor destinate inventarierii, elaborării normelor și metodologiilor pentru monumente istorice, investigațiilor, proiectelor-pilot, expertizelor tehnice, cercetărilor și studiilor specifice;
- f) administrarea inventarului și fondului documentar al monumentelor istorice – care cuprinde: arhiva, fototeca, fondul cartografic și biblioteca monumentelor istorice - care sunt proprietatea publică a statului român;
- g) coordonarea activității serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor și a oficiilor de cadastru și publicitate imobiliară privind realizarea inventarului și a cadastrului de specialitate al monumentelor istorice, care au obligația includerii monumentelor istorice în planurile cadastrale și hărțile topografice;
- h) editarea Revistei monumentelor istorice și a Buletinului monumentelor istorice, precum și a altor publicații de specialitate, pe orice tip de suport;
- i) colaborarea cu Oficiul Național al Monumentelor Istorice pentru completarea inventarului, editarea unor publicații de specialitate și pentru punerea în valoare a monumentelor istorice;
- j) elaborarea și actualizarea Listei monumentelor istorice distruse sau dispărute;
- k) gestionarea Registrului specialiștilor, Registrului experților și verficatorilor tehnici, precum și a procedurilor și mecanismelor de atestare și înscriere în acestea în conformitate cu metodologia aprobată prin ordin al ministrului culturii și cultelor;
- l) constituirea și actualizarea Registrului zonelor construite protejate.

(4) Institutul Național al Monumentelor Istorice organizează și realizează și alte activități aducătoare de venituri, specifice atribuțiilor sale, conform prevederilor legale, inclusiv prin încheierea de contracte cu persoane juridice sau fizice de specialitate, venituri pe care le gestionează în regim extrabugetar.

(6) Institutul Național al Monumentelor Istorice dezvoltă inventarul și fondul documentar al monumentelor istorice, inclusiv prin achiziții.”

28. La articolul 29, după alineatul (6) se introduce alineatul (7), cu următorul cuprins:

„(7) Instituțiile publice cu atribuții în domeniu colaborează cu serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor și cu Institutul Național al Monumentelor Istorice pentru actualizarea inventarului și fondului documentar al monumentelor istorice și transmit acestora, la cerere, copii de pe documentele, studiile, cercetările și publicațiile privind monumentele istorice de care dispun.”

29. La articolul 30, alineatul (3) va avea următorul cuprins:

„(3) Principalele atribuții ale Oficiului Național al Monumentelor Istorice sunt:

a) gestionarea, în condițiile legii, a fondurilor destinate cercetării, expertizării și executării lucrărilor de consolidare-restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice finanțate de la bugetul de stat prin bugetul Ministerului Culturii și Cultelor și încredințate prin transfer Oficiului Național al Monumentelor Istorice;

b) fundamentarea, în conformitate cu normele privind creditarea, elaborate de Ministerul Culturii și Cultelor și aprobate prin hotărâre a Guvernului, a necesarului de credite; propunerea priorităților și evaluarea documentațiilor prezentate de persoanele de drept privat în vederea obținerii de credite fără dobândă, cu dobândă redusă sau cu dobânda pieței, pentru efectuarea de lucrări de protejare la monumentele istorice deținute;

c) gestionarea, prin acordarea de credite în conformitate cu prevederile lit. b), în regim extrabugetar, a sumelor provenite din aplicarea timbrului monumentelor istorice, precum și din alte surse cu aceeași destinație, obținute în condițiile legii; sumele încasate din rambursări de credite și plăți din dobânzi se utilizează în sistem revolving, cu același scop;

d) administrarea, în numele Ministerului Culturii și Cultelor, a monumentelor istorice intrate cu orice titlu în proprietatea statului, altele decât cele administrate de alte instituții publice; propunerea eficientizării acestora prin promovarea de proiecte și programe de revitalizare, realizarea de parteneriate sau prin concesionare, dare în folosință gratuită, sau închiriere, în condițiile legii;

e) predarea documentațiilor pentru monumentele istorice la care au fost efectuate lucrări și recepții finale Institutului Național al Monumentelor Istorice, pentru actualizarea inventarului monumentelor istorice și arhivare;

f) punerea la dispoziția Institutului Național al Monumentelor Istorice a documentelor și informațiilor deținute, necesare actualizării inventarului monumentelor istorice;

g) elaborarea reglementărilor, normelor și metodologiilor specifice domeniului protejării monumentelor istorice privind conținutul cadru al documentațiilor, tarifarea acestora, executarea lucrărilor, organizarea achizițiilor publice, contractarea și decontarea lucrărilor;

h) editarea pe orice tip de suport și comercializarea materialelor privind protejarea și punerea în valoare a monumentelor istorice;

i) organizarea și realizarea altor activități specifice atribuțiilor sale, aducătoare de venituri, conform prevederilor legale, inclusiv prin încheierea de contracte cu persoane juridice sau fizice de specialitate, pe care le gestionează în regim extrabugetar;

j) gestionarea Registrului operatorilor economici din domeniul protejării monumentelor istorice, precum și a procedurilor și mecanismelor de atestare și înscriere în acestea, în conformitate cu metodologia aprobată prin ordin al ministrului culturii și cultelor.”

30. Articolul 31 va avea următorul cuprins:

„Art. 31. - În vederea realizării măsurilor de protejare a monumentelor istorice, în termen de 60 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, în cadrul serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, prin ordin al ministrului culturii și cultelor, se înființează și se stabilesc atribuțiile Serviciului monumentelor istorice, încadrat cu personal specializat în domeniu.”

31. La articolul 32, alineatele (1) - (3) vor avea următorul cuprins:

„Art. 32. - (1) La data intrării în vigoare a prezentei legi, se reorganizează Comisia Națională a Monumentelor Istorice, organism științific de specialitate, fără personalitate juridică, cu rol consultativ în domeniul protejării monumentelor istorice, care funcționează pe lângă Ministerul Culturii și Cultelor.

(2) Comisia Națională a Monumentelor Istorice propune strategiile și avizarea metodologiilor, normativelor și măsurilor tehnico-științifice din domeniul protejării monumentelor istorice.

(3) Comisia Națională a Monumentelor Istorice este formată din 21 de membri, personalități, specialiști și experți atestați în domeniul protejării monumentelor istorice.”

32. La articolul 33, alineatul (1) va avea următorul cuprins:

„Art. 33. - (1) Independența membrilor Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice în adoptarea propunerilor Comisiei este garantată prin prezenta lege.”

33. La articolul 34, alineatul (2) va avea următorul cuprins:

„(2) Funcția de secretar al Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice este îndeplinită de șeful compartimentului de specialitate din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor. Funcțiile de secretari ai secțiunilor de specialitate ale Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice sunt îndeplinite de specialiști din cadrul compartimentului de specialitate al Ministerului Culturii și Cultelor.”

34. Articolul 35 va avea următorul cuprins:

„Art. 35. - (1) Comisia Națională a Monumentelor Istorice are următoarele atribuții:

a) propune aprobarea strategiei naționale privind protejarea monumentelor istorice, elaborată de Institutul Național al Monumentelor Istorice;

b) formulează prioritățile privind lucrările și măsurile necesare pentru asigurarea protejării monumentelor istorice, indiferent de situația lor juridică și de sursa de finanțare;

c) propune aprobarea, prin ordin al ministrului culturii și cultelor, a metodologiilor, normelor, normativelor și reglementărilor din domeniul protejării monumentelor istorice, elaborate de Ministerul Culturii și Cultelor sau de instituțiile specializate din subordinea acestuia;

d) propune clasarea, declassarea, neclăsarea sau nedeclăsarea și schimbarea grupei de clasare a monumentelor istorice;

e) propune criteriile de atestare a specialiștilor și experților din domeniul protejării monumentelor istorice, precum și criteriile de reglementare a activității operatorilor economici cu activitate în domeniul protejării monumentelor istorice;

f) propune avizarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea Zone construite protejate;

g) propune avizarea pentru secțiunile de specialitate din planurile privind amenajarea teritoriului care au ca obiect monumentele istorice sau zone construite protejate;

h) propune avizul privind studiile de fundamentare istorico-științifică pentru delimitarea zonelor de protecție a monumentelor istorice clasate în grupa A sau a zonelor construite protejate care cuprind monumente istorice clasate în grupa A, ale secțiunilor de specialitate din planurile de amenajare a teritoriului și planurile urbanistice, precum și pentru proiectele de restaurare a monumentelor istorice clasate în grupa A;

i) propune avizul pentru studiile de fundamentare și secțiunile de specialitate din planurile urbanistice generale ale unităților administrativ-teritoriale și din planurile urbanistice zonale, precum și pentru planurile urbanistice de detaliu, care au ca obiect monumente istorice clasate în grupa A sau zone construite protejate care cuprind monumente istorice clasate în grupa A;

j) propune avizul pentru documentațiile privind intervențiile asupra monumentelor istorice sau inscripționarea monumentelor istorice, având la bază texte avizate de organisme sau instituții științifice de specialitate;

k) propune avizul pentru intervenții asupra imobilelor situate în zonele de protecție a monumentelor istorice și în zonele construite protejate, pentru care nu există regulamente de construcție avizate conform art. 28 alin. (1) pct. 7;

l) propune monumente istorice pentru a fi incluse în Lista patrimoniului cultural și natural mondial, precum și în Lista patrimoniului mondial în pericol, elaborate de UNESCO;

m) propune avizarea folosirii unor materiale, tehnici și tehnologii noi pentru restaurarea monumentelor istorice, în baza documentațiilor de specialitate;

n) propune programe de pregătire a specialiștilor, precum și planuri – cadru de învățământ, de formare și specializare în domeniul protejării monumentelor istorice.

(2) Atribuțiile Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice menționate la alin. (1) lit. d), g), j) și k) pot fi delegate comisiilor regionale ale monumentelor istorice, în condițiile stabilite de Regulamentul de organizare și funcționare a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice.

(3) Membrii Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice și ai Comisiilor Zonale ale Monumentelor Istorice primesc o indemnizație lunară, pentru lunile în care comisiile se întrunesc, reprezentând 20% din indemnizația lunară a unui secretar de stat, la care se adaugă decontarea cheltuielilor de participare la lucrările comisiilor."

35. Articolul 36 va avea următorul cuprins:

Art. 36. - (1) Comisiile regionale ale monumentelor istorice se reorganizează în comisii zonale ale monumentelor istorice pe lângă serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, ca organisme științifice de specialitate descentralizate ale Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, fără personalitate juridică, cu rol consultativ în domeniul protejării monumentelor istorice.

(2) Numărul, teritoriul de competență, organizarea și funcționarea comisiilor zonale ale monumentelor istorice sunt stabilite prin Regulamentul de organizare și funcționare a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, aprobat prin ordin al ministrului culturii și cultelor.

(3) Comisiile zonale ale monumentelor istorice au câte 9 membri, iar președinții acestora sunt membri ai Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice.

(4) Componenta comisiilor zonale ale monumentelor istorice se aprobă prin ordin al ministrului culturii și cultelor la propunerea compartimentului de specialitate din Ministerul Culturii și Cultelor. În cadrul acestora vor fi incluși arhitecții șefi ai județelor, respectiv arhitectul șef al municipiului București.

(5) Comisiile zonale ale monumentelor istorice au următoarele atribuții:

- a) fundamentează și propun elementele specifice strategiei regionale privind protejarea monumentelor istorice;
- b) formulează prioritățile pentru protejarea monumentelor istorice în plan regional, în vederea evaluării și asigurării fondurilor necesare;
- c) analizează și propun Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice clasarea sau declasarea monumentelor istorice din regiunile lor de competență în grupa A sau B, după caz;
- d) propun avizul privind documentațiile de urbanism și amenajarea teritoriului pentru instituirea, delimitarea și reglementarea construirii zonelor de protecție a monumentelor istorice clasate în grupa B sau a zonelor construite protejate cu monumente istorice clasate în grupa B;
- e) propun avizarea studiilor de fundamentare din planurile de amenajare a teritoriului, planurile urbanistice generale, planurile urbanistice zonale ale localităților care cuprind monumente istorice clasate în grupa B;
- f) propun avizarea planurilor urbanistice de detaliu și a proiectelor de execuție în zonele de protecție a monumentelor istorice din grupa A și în zonele protejate cu monumente istorice clasate în grupa A, pentru care există reglementări avizate de Ministerul Culturii și Cultelor;
- g) propun avizul privind documentațiile tehnice care cuprind lucrări de cercetare, investigații expertize tehnice, proiecte tehnice și detalii de execuție pentru monumentele istorice clasate în grupa B;
- h) propun avizul privind documentațiile pentru lucrări de întreținere și reparații curente la monumentele istorice clasate în grupa A, care nu aduc modificări de arhitectură ori ale componentelor artistice, în condițiile în care lucrările se execută cu materiale și tehnici de lucru specifice epocii de edificare a monumentului istoric;
- i) îndeplinesc alte atribuții date în competență, potrivit dispozițiilor prevăzute în Regulamentul de organizare și funcționare a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice."

36. Articolul 37 va avea următorul cuprins:

„Art. 37. - (1) În cadrul Ministerului Culturii și Cultelor se constituie, prin ordin al ministrului culturii și cultelor, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, un colectiv de control pentru activitatea de protejare a monumentelor istorice.

(2) Colectivul de control pentru activitatea de protejare a monumentelor istorice are următoarele atribuții:

- a) controlează, în condițiile legii, documentele și documentațiile de orice fel privind conservarea, restaurarea și protejarea monumentelor istorice;
- b) constată încălcarea prevederilor legale în domeniul conservării, restaurării și protejării monumentelor istorice și propune luarea măsurilor legale ce se impun;
- c) are acces, în condițiile legii, la orice monument istoric, precum și pe șantierele de cercetare sau de conservare-restaurare a monumentelor istorice; în acest scop, organele abilitate ale statului au obligația să sprijine personalul colectivului în exercitarea atribuțiilor;
- d) face propuneri de sancționare, în condițiile legii, a abaterilor constatate.

(3) În îndeplinirea atribuțiilor prevăzute la alin. (2), colectivul de control pentru activitatea de protejare a monumentelor istorice are dreptul să solicite și să primească informații și documente, în condițiile legii, de la orice persoană fizică sau juridică, aceasta având obligația de a da curs solicitării în termen de 15 zile calendaristice de la data emiterii cererii."

37. La articolul 38 alineatul (1), literele b), f) și k) vor avea următorul cuprins:

„b) să asigure paza, integritatea și protecția monumentelor istorice, să ia măsuri pentru prevenirea

și stingerea incendiilor, să asigure efectuarea lucrărilor de conservare, consolidare, restaurare, reparații curente și de întreținere a acestora în condițiile legii;

f) în cazul în care solicită descărcarea imobilului de sarcină arheologică, să finanțeze săpătura, cercetarea arheologică, elaborarea documentației aferente, conservarea și protejarea eventualelor vestigii descoperite cu ocazia efectuării cercetării arheologice;

k) să permită montarea și să întrețină însemnul distinctiv care marchează calitatea de monument istoric a imobilului;"

38. La articolul 38, după alineatul (1) se introduce alineatul (1'), cu următorul cuprins:

„(1') Prin derogare de la prevederile alin. (1) lit. h), lucrările de construcție ce fac obiectul autorizării, la monumentele istorice de categorie B, cu excepția lucrărilor la componentele artistice, pot fi efectuate și de persoane fizice sau juridice neatestate, cu condiția respectării avizelor de specialitate.”

39. La articolul 39, alineatul (1) va avea următorul cuprins:

„Art. 39. - (1) Pentru protejarea monumentelor istorice aflate în proprietatea privată a persoanelor fizice sau juridice, Ministerul Culturii și Cultelor, serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor și autoritățile administrației publice locale, după caz, pot asigura, la cererea proprietarilor, cu titlu gratuit, consultanță de specialitate, în condițiile legii.”

40. La articolul 39, alineatele (2) - (5) se abrogă.

41. La articolul 40 alineatul (1) va avea următorul cuprins:

„Art. 40. - (1) Contribuția financiară a statului, constând în sume alocate prin bugetul Ministerului Culturii și Cultelor cu destinația protejării monumentelor istorice, indiferent de deținător, poate să acopere total sau parțial costul lucrărilor de protejare a monumentelor istorice.”

42. După articolul 40 se introduce articolul 40¹, cu următorul cuprins:

„Art. 40¹. - (1) Costul lucrărilor de proiectare, expertizare, conservare, reparare, consolidare, restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice, indiferent de grupa în care sunt clasate, sau a altor imobile din ansambluri sau situri istorice, aflate în proprietate publică ori privată, incluse în programe de importanță națională sau internațională, stabilite prin hotărâre a Guvernului inițiată la propunerea ministerelor implicate în realizarea acestora, poate fi acoperit integral sau parțial de la bugetul de stat sau al unităților administrativ-teritoriale, prin bugetul ordonatorilor de credite care participă la realizarea programelor.

(2) Pentru acoperirea costului lucrărilor prevăzute la alin. (1) nu este obligatorie constituirea de garanții de către beneficiarii contribuției.

(3) Lucrările prevăzute la alin. (1) sunt lucrări de interes public național, pentru care nu se datorează taxa pentru eliberarea certificatului de urbanism și autorizației de construire.”

43. La articolul 42, alineatele (1) și (2) vor avea următorul cuprins:

„Art. 42. - (1) Proprietarii imobilelor monumente istorice, definite potrivit art. 3 lit. a) din prezenta lege, sunt scutiți în totalitate de plata impozitului pe clădiri, cu excepția spațiilor în care se desfășoară activități economice sau comerciale.

(2) Pentru suprafața ocupată la sol de imobilele prevăzute la alin. (1) nu se plătește impozitul pe teren.”

44. La articolul 46, după litera h) a alineatului (1) se introduce litera i), cu următorul cuprins:

„i) elaborează planurile anuale de gestiune și protecție a monumentelor istorice de pe teritoriul unității administrativ-teritoriale care sunt înscrise în Lista patrimoniului mondial și asigură monitorizarea acestora prin personalul propriu.”

45. La articolul 47, literele c) - e) vor avea următorul cuprins:

„c) prevăd, în termen de 12 luni de la clasarea monumentelor istorice, fondurile bugetare necesare pentru elaborarea documentațiilor de urbanism și amenajare a teritoriului și a regulamentelor aferente;

d) elaborează regulamentele de urbanism pentru zonele de protecție a monumentelor istorice și pentru zonele construite protejate și le aprobă numai pe baza și în condițiile avizului Ministerului Culturii și Cultelor sau al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, după caz;

e) elaborează sau, după caz, aprobă programe ori măsuri administrative, bugetare sau fiscale speciale de prevenire a degradării monumentelor istorice și a zonelor protejate din municipiul, orașul sau comuna respectivă, cu respectarea avizului Ministerului Culturii și Cultelor sau al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, după caz.”

46. La articolul 47, după alineatul (1) se introduce alineatul (2), cu următorul cuprins:

„(2) La data emiterii autorizațiilor de construcție sau de desființare, pentru lucrări ce urmează a se executa la monumente istorice, în zonele de protecție a acestora sau în zonele construite protejate, autoritățile emitente ale autorizațiilor transmit copii ale acestor documente serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor.”

47. La articolul 49, literele b) și d) vor avea următorul cuprins:

„b) inițiază, cu avizul Ministerului Culturii și Cultelor, procedura de expropriere pentru cauză de utilitate publică în vederea protejării monumentelor istorice, în situațiile și cu respectarea condițiilor prevăzute de lege;

d) eliberează autorizații de construire sau de desființare pentru monumente istorice și pentru imobile aflate în zona de protecție a monumentelor istorice sau în zonele construite protejate, numai pe baza și în condițiile avizului Ministerului Culturii și Cultelor sau ale serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor, după caz.”

48. La articolul 50, alineatul (1) va avea următorul cuprins:

„Art. 50. - (1) Protejarea monumentelor istorice se finanțează de proprietarii sau deținătorii acestora și poate fi cofinanțată din fonduri asigurate de la bugetul de stat, bugetele locale sau din alte surse.”

49. La articolul 52, alineatele (3) și (4) vor avea următorul cuprins:

„(3) Timbrul monumentelor istorice este obligatoriu pentru:

a) cărțile poștale ilustrate, plicurile, mărcile poștale, hărțile, pliantele, broșurile, revistele, ghidurile turistice, cărțile, albumele, atlasele, enciclopediile, filmele artistice și documentare, casetele video, compact-discurile, diapozitivele, videoclipurile, cardurile bancare și cartelele telefonice comercializate în România, reprezentând monumente istorice individualizate sau în ansambluri, prin imagini fotografice sau reprezentări grafice de interior sau exterior;

b) biletele de intrare, inclusiv taxele de fotografiere sau de filmare, pentru monumentele istorice puse la dispoziție publicului, în totalitate sau în parte, aflate în proprietatea sau în folosința persoanelor juridice de drept privat care desfășoară activități economice;

c) biletele de intrare la manifestările culturale, sportive sau de agrement, târguri și expoziții desfășurate în spații situate în zona de protecție a acestora sau în zonele construite protejate;

d) activitățile de cazino, jocuri de noroc și jocuri mecanice.

(4) Timbrul monumentelor istorice se percepe de la operatorii economici, editori sau producători, de la proprietari, titulari ai dreptului de administrare sau ai altor drepturi reale asupra imobilelor situate în zona de protecție a monumentelor istorice în zonele construite protejate sau de la beneficiarii veniturilor realizate, după caz.”

50. La articolul 52, după alineatul (4) se introduc alineatele (5) și (6), cu următorul cuprins:

„(5) Se exceptează de la plata timbrului, muzeele care funcționează în clădiri monumente istorice sau în zone de protecție ale acestora.

(6) Prin derogare de la prevederile alin. (3) și (4), pot fi exceptați de la plata taxei timbrului monumentelor istorice operatorii economici care, prin activitățile pe care le desfășoară, contribuie la protejarea monumentelor istorice, cu o sumă cel puțin egală celei pe care o datorează la plata taxei timbrului monumentelor istorice.”

51. Articolul 53 va avea următorul cuprins:

„Art. 53. - (1) Fondurile obținute din aplicarea timbrului monumentelor istorice se utilizează de către Oficiul Național al Monumentelor Istorice în mod exclusiv pentru:

a) acordarea de credite în condițiile art. 30 alin. (3) lit. b) și c), cu prioritate pentru lucrări de intervenție urgentă la monumente istorice, în funcție de strategia protejării monumentelor istorice;

b) finanțarea elaborării de reglementări tehnico-economice, de norme și metodologii privind elaborarea de documentații specifice, executării de lucrări, realizării de achiziții, contractării și decontării de lucrări privind monumentele istorice;

c) finanțarea unor amenajări în vederea pregătirii monumentelor istorice pentru vizitare gratuită, precum și pentru realizarea unor programe sau proiecte culturale.

(2) Quantumul timbrului monumentelor istorice se stabilește prin hotărâre a Guvernului și se actualizează, anual, prin ordin al ministrului culturii și cultelor.”

52. La articolul 56, alineatele (1) și (2) vor avea următorul cuprins:

„Art. 56. - (1) Constituie contravenții la regimul de protejare a monumentelor istorice următoarele fapte, dacă, potrivit legii, nu constituie infracțiuni:

a) executarea de lucrări asupra unui imobil după declanșarea procedurii de clasare sau asupra unui monument istoric, fără avizul Ministerului Culturii și Cultelor;

b) încălcarea de către proprietar sau de către titularul dreptului de administrare a unui monument istoric a obligațiilor prevăzute la art. 38;

c) nevirarea contravalorii timbrului monumentelor istorice, precum și a taxelor și tarifelor prevăzute de prezenta lege;

d) organizarea manifestărilor prevăzute la art. 8 alin. (5) și (6), în lipsa acordului autorității competente;

e) neprecizarea în certificatul de urbanism a necesității obținerii avizului Ministerului Culturii și Cultelor sau a serviciilor deconcentrate ale acestuia, după caz, pentru lucrările propuse la monumente istorice în zona de protecție a acestora sau în zonele protejate;

f) eliberarea autorizațiilor de construire sau de desființare pentru lucrări la monumente istorice în zonele protejate fără avizul Ministerului Culturii și Cultelor sau a serviciilor deconcentrate, după caz.

(2) Contravențiile prevăzute la alin. (1) lit. a), e), f) se sancționează cu amendă de la 5.000 lei la 10.000 lei, iar cele menționate la alin. (1) lit. b) - d) se sancționează cu amendă de la 4.000 lei la 8.000 lei.”

53. După articolul 56, se introduce articolul 56¹ cu următorul cuprins:

„Art. 56¹. - Nivelul amenzilor prevăzute la art. 56 poate fi actualizat prin hotărâre a Guvernului.”

54. Articolul 58 va avea următorul cuprins:

„Art. 58. - Contravențiilor prevăzute la art. 56 le sunt aplicabile dispozițiile Ordonanței Guvernului nr. 2/2001 privind regimul juridic al contravențiilor, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 180/2002, cu modificările și completările ulterioare.”

55. Articolul 60 va avea următorul cuprins:

„Art. 60. - (1) Lista cuprinzând monumentele, ansamblurile și siturile istorice, aprobată de Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice în anii 1991-1992, cu modificările și completările ulterioare, rămâne în vigoare. În termen de 3 ani de la data intrării în vigoare a prezentei legi, Institutul Național al Monumentelor Istorice va actualiza Lista monumentelor istorice, potrivit atribuțiilor stabilite prin art. 29 alin. (3) din prezenta lege.

(2) Serviciile publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor sunt obligate să înștiințeze, în scris, proprietarii sau titularii drepturilor reale asupra monumentelor istorice despre regimul juridic special al imobilelor în cauză și să le transmită obligația privind folosința monumentului istoric.”

56. Articolele 61 și 63 se abrogă.

Art. II. - În cuprinsul actelor normative în vigoare sintagma Lista cuprinzând monumentele istorice se înlocuiește cu sintagma Lista monumentelor istorice.

Art. III. - În termen de 3 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, în cadrul Inspectoratului General al Poliției Române din Ministerul Administrației și Internelor se organizează structuri specializate în prevenirea, descoperirea și urmărirea faptelor ilegale care privesc monumentele istorice, zonele de protecție a acestora, precum și zonele protejate construite.

Art. IV. - În termen de 3 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, autoritățile administrației publice centrale și locale comunică Ministerului Culturii și Cultelor monumentele istorice și zonele de protecție pe care le propun în vederea declarării de interes public național sau local, potrivit legii.

Art. V. - Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, cu modificările și completările ulterioare, precum și cu cele aduse prin prezenta lege, se va republica în Monitorul Oficial al României, Partea I, dându-se textelor o nouă numerotare.

Această lege a fost adoptată de Parlamentul României, cu respectarea prevederilor articolului 75 și ale articolului 76 alineatul (2) din Constituția României, republicată.

PREȘEDINTELE
CAMEREI DEPUTAȚILOR
Bogdan Olteanu

PREȘEDINTELE
SENATULUI
Nicolae Văcăroiu

București, 23 iunie 2006
Nr. 259

Need, purpose, objectives

The Law 564 of 19th of October 2001 passing the Governmental Ordinance no. 47/2000 laid down protection measures for historic monuments included in the World Heritage List, with the mention that the restoration, maintenance, valorization, research, consolidation and preservation of the historic monuments included in the World Heritage List shall fall under the obligation of the owners, administrators or titleholders of other estate rights, as case may be. The same law stipulated that the protection and management plans for the UNESCO monuments should be drafted by the Ministry of Culture and Religious Affairs. Among the general issues relating to UNESCO monuments we can identify the pressure exerted by environmental factors, future development, tourism and impact of the visitors on the monuments. Considering the importance, the diverse and difficult issues concerning UNESCO monuments in Romania, elaboration of guiding principles for drafting a national management and protection plan is absolutely necessary. The standard format of the national management and protection plan is essential for a harmonious planning, thus obtaining a coherent information system, as well as the appropriate terms of reference, so that a standardization of the management plan together with different local aspects concerning each of the UNESCO monuments should be principal to the planning and monitoring of the management and protection plan progress. Important steps have been taken in the legislative domain, in conformity with the Governmental Decision no 493-2004, passing the monitoring of historical monuments included in the World Heritage List and methodology on preparation and framework contents of the protection a management plan for monuments included in the World Heritage List. As per the legislation mentioned above, the monitoring procedure undertaken by the public authorities contained two phases.

- a. Evaluation of the objective's state of preservation
- b. Action plan required further to the scheduled evaluations.

The scheduled evaluations shall also involve the protection area of the monument or, if case may be, of the protected area.

The World Heritage List includes 851 properties forming part of the cultural and natural heritage which the World Heritage Committee considers as having outstanding universal value. These include 660 cultural, 166 natural and 25 mixed properties in 184 States Parties. The main purpose of the management and protection plan is to protect, preserve, restore and valorize all the monuments included in the World Heritage List for Romania.

World Heritage List for Romania

Churches of Moldavia, Date of Inscription: 1993, **Criteria:** (i)(iv)

Brief Description¹

With their painted exterior walls, decorated with 15th- and 16th-century frescoes that

¹ <http://whc.unesco.org/en/list>

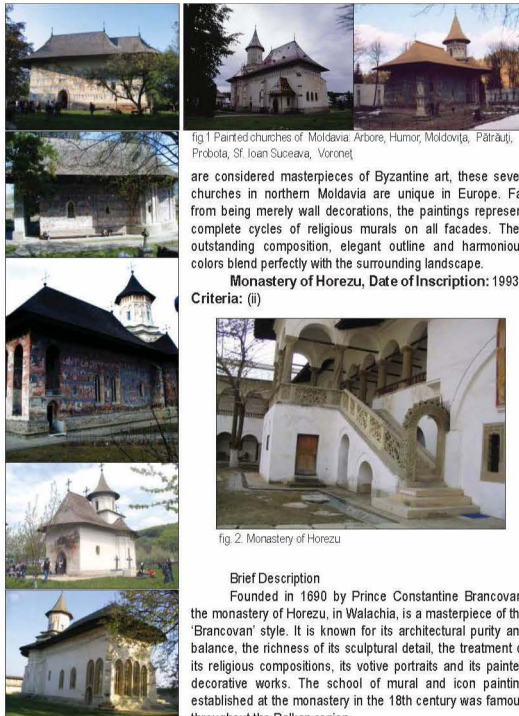

Fig 1 Painted churches of Moldavia: Arbore, Humor, Moldovița, Pătrăuți, Probota, Sf. Ioan Suceava, Voroneț

are considered masterpieces of Byzantine art, these seven churches in northern Moldavia are unique in Europe. Far from being merely wall decorations, the paintings represent complete cycles of religious murals on all facades. Their outstanding composition, elegant outline and harmonious colors blend perfectly with the surrounding landscape.

Monastery of Horezu, Date of Inscription: 1993², Criteria: (i)

Fig 2. Monastery of Horezu

Brief Description

Founded in 1690 by Prince Constantine Brancovan, the monastery of Horezu, in Walachia, is a masterpiece of the 'Brancovan' style. It is known for its architectural purity and balance, the richness of its sculptural detail, the treatment of its religious compositions, its votive portraits and its painted decorative works. The school of mural and icon painting established at the monastery in the 18th century was famous throughout the Balkan region.

² <http://whc.unesco.org/en/list>

fig.3 Villages with Fortified Churches in Transylvania: Biertan, Călnic, Dârjiu, Saschiz, Valea Viilor, Prejmer, Viscri.

Villages with Fortified Churches in Transylvania (1993, 1999), **Date of Inscription:** 1993, **Extension:** 1999 **Criteria:** (iv)

These Transylvanian villages with their fortified churches provide a vivid picture of the cultural landscape of southern Transylvania. The seven villages inscribed, founded by the Transylvanian Saxons, are characterized by a specific land-use system, settlement pattern and organization of the family farmstead that have been preserved since the late middle Ages. They are dominated by their fortified churches, which illustrate building styles from the 13th to the 16th century.

Dacian Fortresses of the Orăştie Mountains (1999), **Criteria:** (ii)(iii)(iv)

Built in the 1st centuries B.C. and A.D. under Dacian rule, these fortresses - Bănița, Costești Cetățuie, Costești Blidaru, Căpâlna, Piatra Roșie, Sarmizegetusa - show an unusual

fig .4 Dacian Fortresses of the Orastie Mountains: Costești, Sarmizegetusa

fusion of military and religious architectural techniques and concepts from the classical world and the late European Iron Age. The six defensive works, the nucleus of the Dacian Kingdom, were conquered by the Romans at the beginning of the 2nd century A.D.; their extensive and well-preserved remains stand in spectacular natural surroundings and give a dramatic picture of a vigorous and innovative civilization.

Historic Centre of Sighişoara

Date of Inscription: 1999 **Criteria:**

(iii)(v)

Founded by German craftsmen and merchants known as the Saxons of Transylvania, Sighişoara is a fine example of a small, fortified medieval town which played an important strategic and commercial role on the fringes of central Europe for several centuries.

Wooden Churches of Maramureş

Date of Inscription: 1999 **Criteria:**

(iv)

These eight churches are outstanding examples of a range of architectural solutions from different periods and areas. They show the variety of designs and craftsmanship adopted in these narrow, high, timber constructions with their characteristic tall, slim clock towers at the western end of the building, either single - or double - roofed and covered by shingles. As such, they are a particular vernacular expression of the cultural landscape of this mountainous area of northern Romania.

fig. 5 Historic Centre of Sighişoara

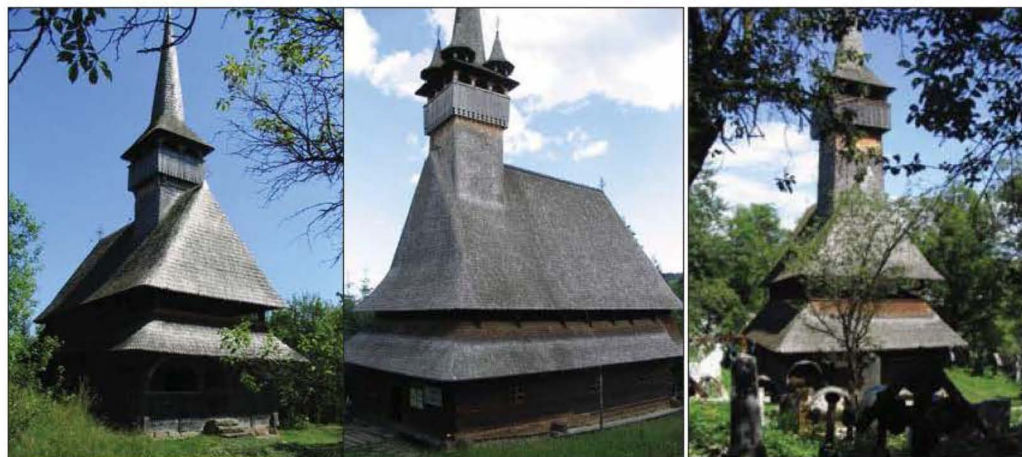

fig. 6 Wooden Churches of Maramureş: Bârsana, Budeşti, Ieud

fig. 7 Wooden Churches of Maramureș: Ploșș, Rogoz, Șurdeț

One of the main objectives of the framework plan is to insure a general long-term legal framework for all the matters concerning conservation and valorisation of the historic monuments included in the World Heritage List. The framework national plan represents an essential tool for the management of UNESCO monuments as well as for the opportunities available, so that the above-mentioned monuments could develop into sites of a great tourist interest and become sustainable, thus making the local community aware of their uniqueness and great historic and cultural value.

General objectives of the framework national plan:

- To attract the public, as well as a larger participation of the local community in preserving the universal values of UNESCO monuments, by implementation of the management plan at a local, national and international level

- To improve the access of the public, as well as to encourage the population, local communities, involvement of authorities for a better awareness and understanding of the importance of UNESCO monuments

Involvement of local authorities, and, especially, of local communities in administration, preservation, social and economic revitalization of UNESCO monuments, sustaining an adequate and strong local policy.

Need, purpose, objectives

PART I

Description, importance, significance, complexity of the UNESCO monument

PART II

II.1. Evaluation of the degree of protection and management of the monuments included in the World Heritage List

II.2. Evaluation of the degree of preservation of the

fig. 8 Wooden Churches of Maramureș: Dargh

monument.

II.3. Access of the public to UNESCO monuments and the matters concerning cultural tourism.

II.4. Identification of the causes which render the monument vulnerable and the ways to improve their respective condition.

PART III

Action plan

III.1. To create a site management system

III.2. Protection plan

III.3. Conservation plan

III.4. Maintenance plan

III.5. Rehabilitation, promotion and valorisation plan

PART IV

Monitoring of the management and protection plan

IV.1. Devising the set of indicators for evaluation of the preservation condition

IV.2. Indicators for the promotion and valorisation plan

IV.3. Indicators for the matters relating to cultural tourism

IV.4. Reviewing objectives

PART V

Implementation of the management and protection plan

VI. Conclusions

Part I

I.1. Description, importance, signification, complexity of the monuments included in the World Heritage List

- Description of the monument

- Inventorying and documentation of all components of UNESCO monuments performed at international standards

- Argumentation (explaining) of the criteria for which the respective monument has been included in the World Heritage List

- Information concerning topography, geographic coordinates³

³ The 1972 Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (The World Heritage Convention) sets a number of basic documentation standards which are applicable to most heritage sites throughout the world. A GIS has a valuable application to each of the four principal procedures involved in preparing management plans for cultural heritage sites.

These procedures are: Research: historical and physical site documentation, Analysis: assessment of physical condition, cultural significance and the social and administrative context, Response: preparing conservation and management strategies, Implementation: carrying out, monitoring and evaluating management policies By using a GIS, heritage managers can:

- generate permanent records of heritage sites
- understand how cultural heritage relates spatially to its surrounding natural and human environment
- communicate knowledge and network databases
- test proposed development models and conservation strategies
- facilitate monitoring and management of sites

- Cultural information - anthropological, ethnographic, archaeological, historical, art history, architectural, technological, scientific
- Information concerning the environment, climate, geology, hydrology, seismology, etc
- Valuable elements of the natural and cultural environment
- Identification of the value of the UNESCO site by analysing its presentation, so that all values should be prioritized

Part II

II.1. Evaluation of the degree of protection and management of the monuments included in the World Heritage List

II.1.1. Evaluation of the administrative and maintenance measures adopted for the site by guarding, protection, signalling

II.1.2. Delimitation of the protection area and establishment of a local urban regulation, establishing the terms of intervention on historic monuments

II.1.3. Verification of legality and appropriateness of all permits and authorisations issued for any intervention on UNESCO monuments

II.1.4. Evaluation of the legal control of interventions on the monument and the constructions surrounding it

II.2. Evaluation of the degree of conservation of the monument, site, historic complex, etc and identification of the issues facing it, respectively

II.2.1. Description of the restoration, consolidation, rehabilitation works previously performed and prioritization of future works

II.2.2. Evaluation of the impact exerted by the factors presenting natural⁴, economic, social risk, urban development, inadequate intervention, lack of care from the owners' part, administrative disfunctionalities, factors which have previously affected the objective.

II.2.3. Evaluation of the conservation state of the buildings, edifices, and other components of the monument

II.2.4. Evaluation of the conservation state of the cultural environment

II.3. Access of the public to UNESCO monuments and matters concerning cultural tourism

II.3.1. Access of the public to UNESCO monuments, from the point of view of infrastructure, national/county/local road, etc,

II.3.2. Analysis of availability of parking areas, accommodation facilities, securities and other facilities

II.3.3. Existence of museums on the site, of info-centres, signalling boards, translation into foreign languages

II.4. Identification of the causes which render the site, monument, ensemble vulnerable and the ways to improve their respective condition

II.4.1. Evaluation of risks and impact on the UNESCO monuments

II. 4.2. Identification of natural and human factors due to which UNESCO monuments are

⁴ Law 575 of 22 Oct 2001, the Law for Fitting out the National Territory identifies the areas presenting natural risk within PATJN. The risks hereby considered in order to define the areas of natural risk are: earthquake, landslides, flooding.

vulnerable, and identification of the ways to improve them

II.4.3. Establishing annual intervention priorities in order to eliminate risks

Part III

Action plan

III. 1. Developing a site-management system

PURPOSE

This section explores an efficient mechanism and the resources required for a proper implementation of its respective management scheme. The action plan should establish a very clear organization system, indicating responsibilities of all parties involved in the project.

III.1.1. The elaboration of a management system should consider protection of UNESCO monuments as a whole, in conformity with the Romanian and European legislation, in conformity with the policy relating to urban planning, by adopting a protocol among local authorities, central authorities and the local community, with the strict identification of the responsibilities of each actor. The management plan represents the general framework for all UNESCO monuments in Romania, following to be adapted to the specific situation of each site, and be detailed for each component of the site, ensemble, monument, etc.

III.1.2. The County Council and Religious Affairs to appoint a coordinator for each UNESCO monument. The respective coordinator should assume liability for implementation of the plan, making sure that other related activities shall be monitored by local authorities.

III.1.3. Creation of a UNESCO organization board, with the following membership

- Representative of the Ministry of Culture and Religious Affairs
- Representative of DJPCPCN (the Local Direction for Culture, Religious Affairs and National Cultural Heritage)
- Representative of the county council
- Representative of the heritage police
- Official representative of the local community
- Coordinator of the site

III. 2. Protection plan

III.2.1. To insure permanent protection of all historic sites included in the World Heritage List by the Ministry of Internal Affairs, as well as involvement of other public and private bodies and organisations ready to undertake such action.

III.2.2. Regular control performed by the Site Organization Committee as to inspect the maintenance works for the UNESCO sites, at least twice a year.

III.2.3. Obligation of the local authorities to signal and sanction, as case may be, the plans, investment, real estate projects which are contrary to the welfare of the monuments included in the World Heritage List and the protection areas.

III.3. Conservation Plan

General Purpose

The conservation plan includes several activities, among which we can mention: maintenance, repair, consolidation, protection of UNESCO monuments. The main purpose of conservation should be maintenance of authenticity and integrity of cultural resources. Any

intervention on UNESCO monuments calls for a very close analysis, thorough historic and urban-planning studies, examination of the spatial context between old and new, observing the authenticity and integrity of historic structures and of the edifices declared historic monuments. Any intervention on a UNESCO site should consider the whole ensemble, starting from a proper knowledge of local realities. All planning and urban development processes should consider the analysis of opportunities and risks, as to secure a balanced urban development which could endure the integration, valorisation and sustainable development of the site.

III.4. Maintenance Plan

Elaboration of a maintenance and prevention strategy of possible threats, involving UOC experts, as well as other specialists, architects, restaurateurs. Such inspections, biannual, carried out on UNESCO sites, should be considered.

- Periodic reporting on the conservation state of the UNESCO monument, general or specific issues arising further to the monitoring inspections
- Regular work sessions, quarterly, held by the representatives of the UNESCO Organization Committee (hereinafter referred to as UOC)
- Public debates to make the public aware of the importance to maintain the site in a proper state- i.e. larger involvement and participation of the civil society

III.4.1. Indicating all possible threats to UNESCO monuments

III.4.2. Planning and scheduling of all research and feasibility studies required for the site, i.e. needed for a better management of the site, monument, ensemble, etc., including research, drawing, historic studies and their respective communication to the local community by public debates.⁵

III.4.3. Planning and scheduling of conservation works considering the social and economic implications, legal aspects, conflicts among different types of heritage items, pressure of visitors, the need to insure better access to the public. Integrated conservation involves conciliation of the conservation objectives with the objectives of urban planning policy. Integrated conservation should insure conservation and rehabilitation of historic monuments.

III.4.4. Monitoring of conservation-restoration works for each objective.

III.4.5. Elaboration of a basic set of measures for conservation, restoration of historic monuments/archaeological sites/historic ensembles/which should consider factors such as: demographic increase, increase of pollution factors, phonic and air pollution, urban development, very high buildings which suffocate the historic centres and monuments and which alter their respective microclimate.

The set of measures should consider the following factors

- Maintenance of the authenticity of building materials and construction techniques
- Respecting the authenticity of the architecture, of the artistic and functional message, of the commemorative aspect, at the historic centres, preservation of the entire historic context, i.e. considering the historic centre as an ensemble.
- Preserving cultural resources in situ, in the original place, maintaining the relation between the site and the surrounding area by a proper and controlled territorial planning and

⁵ We should exploit the opportunity of understanding the site value, from the point of view of the community, national, social, educational, aesthetic perspective. Explaining that mosaic of values could help us better understand everything that we would like to obtain and to improve the conditions required for preservation of the site

integrated preservation.

III.4.6. Elaboration of an ideal preservation plan, with preservation options for all objectives

III. 5. Rehabilitation, promotion and valorisation plan

By promotion and valorisation of UNESCO monuments we understand their respective integration, as well as the integration of their cultural values, in the human environment, by implementation of rehabilitation programs, with the support of local authorities and communities. For that purpose, the following actions could be applied

III.5.1 To conclude public-private partnerships, attracting private companies in promoting the image of UNESCO monuments, by sponsorships, making common projects, by which the interested parties could promote their own image

III. 5.2. To obtain direct revenues from the use and public visitation of UNESCO monuments, entrance fees, stamp duties

III.5.3. Financing from local budgets of intervention works on UNESCO monuments, as per the law

III.5.4. Financing from local and central budgets of the programs aiming to valorise UNESCO monuments, according to the annual priority plans submitted by UOC.

III.5.5. External financing by devising international programs for valorisation of UNESCO monuments by interested parties.

III.5.6. Annual preparation of reports for financing of the restoration and consolidation of historic monuments included in the World Heritage List, and their respective introduction in the National Restoration Plan, as per an annual prioritization of their respective conservation condition.

III.5.7. Obtaining the local budgets required for the repair works, maintenance, valorisation, organization of cultural events around the UNESCO monuments, conferences, exhibitions, round tables, etc.

III.5.8. Organization of national and international tourism fairs- cooperation based on the projects proposed by the UOC and agreed by the Ministry of Culture and Religious Affairs, the partnering ministries, the Ministry of Tourism, the Ministry of Communication and Technology, the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of External Affairs, the Romanian cultural institutes.

PART IV

IV. Monitoring of the Management Plan

Progress reporting in performing the management plan is essential in order to evaluate, adapt, improve and update the management plan. The review of the management plan is partly dependant on the quality and understanding of the process monitoring. The monitoring is closely connected to the review of the objectives. The annual evaluation combined with a series of indicators, by which we could measure the progress of implementing the management plan and the conservation state of the historic monuments, is a useful monitoring tool. The monitoring indicators represent an essential part of the monitoring and reviewing of the objectives. Indicators should be thus selected as to measure the impact of the change and intervention of the remarkable universal value of the site.

Possible indicators for monitoring of the management plan.

IV.1. Elaboration of the set of indicators for assessment of the preservation state

1	Number of objectives subject to risk
2	Number of historic monuments, buildings, which have management plans
3	Number and results of inventorying procedures performed on historic edifices and preservation conditions of the site
4	Number and impact of the urban planning activities and control over urban development

IV.2. Indicators for the promotion and valorisation plan

1	Number of exhibitions organised per year, leaflets, other cultural products promoting the site
2	Number of national/international projects which valorise the site
3	Annual/multi-annual national and international projects implemented
4	Number of projects under progress
5	Partnerships with other competent ministries in order to establish a common program for integration of such sites into national or international cultural tourist routes.

1	Number of visitors per year
2	Existence of site museums
3	Number of events organized at UNESCO sites
4	Number of educational visits
5	Number of actions, cultural events, festivals, etc, to assess the involvement of the community
6	Description of the absorption capacity of the site (the maximum number of visitors possible, without negative consequences)

IV.3. Indicators for cultural tourism

IV.4. Review of objectives

Objectives shall be reviewed annually, as to demonstrate the weaknesses or the fact that targets have been set too high.

Part V

Implementation of the management plan

- The management plan shall have to go through four stages
- Preparation of the plan through involvement of all interested parties
- Discussions and involvement of all actors should lead to a consensus.
- Publication of the agreed plan and its adoption by all players involved in the management of the site, monument, ensemble, etc
- Review of the objectives, their respective adjustment according to the annual individual priorities

VI. Conclusions

The management plan should consider any economic, social, cultural aspect, which might have an impact on the environment. It should insure a general implementation framework for all UNESCO monuments in Romania that is to consider the mandatory and required steps needed to evaluate the action plan, monitoring and implementation of the management plan at a national level. Also, the management plan should consider the formation of an organization committee for each UNESCO monument, which should have very strict responsibilities, relying on partnerships among central-local authorities and local community. The management of cultural resources is deemed to ensure the interaction between conservation and sustainable development while preserving the cultural continuity and the integrity of the sites and their settings.

Bibliography

- Arthur Pedersen, Managing tourism at WHS, a practical manual of World Heritage Site managers, 2003
- Avebury World Heritage Site Management. Plan http://www.english.gov.uk/archcom/projects/summaries/html98_9/2257aveb.htm
- City of Bath, World Heritage Site, Management plan, 2003-2009, English Heritage
- Clark, Sutherland & Young 1995, Cultural Mapping Symposium and Workshop, Australia http://www.derwentvalleymills.org/03_cons/management1.asp
- Cultural UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, UNESCO, Paris (1972).
- Dennis Rodwell, The World Heritage Convention and the Exemplary Management of Complex Heritage Sites, Journal of Architectural Conservation, 8:3 (November 2002).
- Department for Culture, Media and Sport, The Historic Environment: A Force for Our Future, DCMS, London (2001).
- Feilden, B.M., and Jokileto, J., Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites, ICCROM, Rome (second edition, 1998).
- Historic Environment Review Steering Group, Power of Place: The Future of the Historic Environment, English Heritage, London (2000).
- Marquis-Kyle, P., and Walker, M., The Illustrated Burra Charter, Australia ICOMOS, Brisbane (reprinted, 1996).
- Péter Szabó, Management of Mixed Cultural and Natural World Heritage Sites in East-Central Europe: Visegrád – A Case-Study
- Prieur, Michel, Legal provisions for cultural landscape protection in Europe. Paris, UNESCO WHC, 2003. P.150-155, World Heritage Papers 7
- The heart of New World Heritage Site, Stonehenge, prepared and written by Chris Blandford Associates, 2000
- The old and new town of Edinburgh WHS, management plan, July, 2005, Edinburgh
- UK, Hadrian's Wall, World Heritage site, Management Plan, 2002-2007, produced and published by Paul Austen and Dr. Christopher Young,
- UNESCO, Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, UNESCO, Paris (latest revision, December 1998).

- Vienna Memorandum adopted by the International Conference "World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape" held from 12 to 14 May 2005 in Vienna, Austria
- World Heritage Ferto/Neusiedlersee Cultural Landscape Management Plan, Budapest – Vienna Eisenstadt- Fertod, 2003. Project management: Sibylla ZECH (stadtland) Dr. Ingo KORNER (AVL)

Rezumat

Plan cadru de protecție și gestiune pentru monumentele istorice înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial

Obiective generale ale planului cadru de protecție și gestiune sunt:

Atragerea publicului larg, precum și mult mai largă participare a comunității locale în păstrarea valorilor universale a monumentelor înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial, prin implementarea planului la nivel local, național și internațional

- Îmbunătățirea accesului marelui public, precum și încurajarea populației, a comunităților locale, implicarea autorităților, pentru conștientizarea și înțelegerea importanței și a valorii universale a monumentelor înscrise pe Lista patrimoniului Mondial

- Implicarea autorităților județene și locale, mai ales a comunităților locale în administrarea, păstrarea, revitalizarea socială și economică a monumentelor înscrise pe Lista patrimoniului Mondial, susținerea unei politici potrivite și puternice în plan local.

Planul cadru de protecție și gestiune trebuie să ia în considerație orice aspect economic, social, cultural, de impact asupra mediului. El trebuie să asigure un sistem cadru general de implementare pentru toate monumentele înscrise pe Lista patrimoniului Mondial din România, adică să ia în considerare etape obligatorii și necesare pentru evaluarea, planul de acțiuni, de întreținere, de monitorizare și implementare a planului la nivel național. De asemenea, planul cadru de protecție și gestiune trebuie să aibă în vedere organizarea unui Comitet de Organizare pentru fiecare monument înscris pe Lista patrimoniului Mondial, care să aibă în responsabilități foarte exacte, stabilite pe bază de parteneriate între autoritățile centrale-județene–locale.

CÂTEVA PROBLEME PRIVIND CONSOLIDAREA UNOR BISERICI

LAURENȚIU TUDOR L. SPOIALĂ

În rândurile care urmează ne-am propus să analizăm unele probleme de consolidare apărute la câteva biserici de tipul moldo-valah.

Menționez că bisericile din Ardeal pun în principiu altă serie de probleme.

Desigur că sunt posibile și alte rezolvări decât cele pe care le voi menționa (după cum este sigur că au fost neglijate multe altele).

Materialul alăturat se referă la posibilitățile actuale și curente de intervenție. Deja au apărut materiale și metode de execuție noi, care le vor modifica, dar oricum problemele de bază ale consolidărilor nu se schimbă.

Vorbind în general, zidurile acestui tip de biserici sunt de cărămidă și au dimensiuni importante 80-100 cm. Însă, întrucât rigiditatea lor longitudinală este mai mare decât cea în sens transversal, de această neuniformitate, vom avea grije în calcule. Problema se rezolvă prin prevederea în mod convenabil a unor ranforsări de ziduri.

Evident bisericile care posedă o gropniță, din cauza prezenței unui zid transversal în plus, sunt avantajate¹.

În marea lor majoritate nu au nici un fel de izolație hidrofugă, ceea ce face ca umezeala și igrasia să fie de obicei prezente. Deasemenea este de semnalat că majoritatea au încorporate una sau mai multe centuri de lemn, astăzi putrezite (deci locul respectiv este în prezent un gol, aflat în inima zidului).

Reamintim succesiunea de încăperi, care alcătuiesc o biserică: pridvor, pronaos, (gropniță), naos, altar, iar deasupra bisericii una sau mai multe turle.

Probleme legate de fundații

De obicei fundațiile sunt din zidărie de piatră dar de multe ori sunt din cărămidă².

Uneori adâncimea de fundare este foarte redusă și nu respectă nici măcar pe cea minimă de îngheț ! În acest caz trebuie apelat la o subzidire și cu asta ajungem la primul detaliu, pe care doresc să-l analizez.

Îmi permit să atrag însă atenția că un inginer trebuie să se gândească bine când atacă o subzidire, pentru că operația este extrem de dificil de realizat iar prețul ei este mare. Aș preciza câteva elemente:

- este necesar să aibă o adâncime suficientă (aș aprecia min 60 cm), în funcție și de grosimea zidului, care trebuie subzidit. În caz contrar nu se poate realiza în bune condițiuni
- poate fi alcătuită din beton sau zidărie

¹ Este posibil ca majoritatea bisericilor să fi avut la origine ziduri cu o simplă ușă între naos și pronaos dar necesitatea, de a dispune de suprafețe mai mari de cult, au făcut să dispară aceste ziduri, înlocuite eventual prin arce de cărămidă, ceea ce a fost deficitar din punctul de vedere al structurii de rezistență.

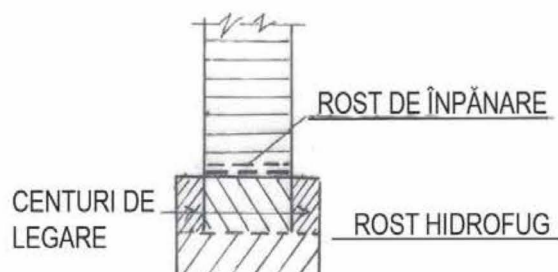
² Dacă zidăria de cărămidă este de bună calitate, fundația poate fi considerată acceptabilă.

- recomand adoptarea unui tip de subzidire cu 2 etaje, despărțite printr-un strat de izolație hidrofugă. Aceasta întrucât rostul dintre zidăria de subzidire și cea de fundație trebuie protejat la maxim deoarece în acest rost se execută clasică împănare caracteristică.

În orice caz a realiza o subzidire, care atacă deci zidul pe toată lățimea lui, nefolosind ocazia de a introduce o izolare hidrofugă orizontală, ar reprezenta o greșală de neiertat.

- etajul superior poate fi din zidărie de cărămidă, care prezintă avantajul unei țeseri mai sigură între tronsoanele vecine.

- pe cât posibil subzidirea e bine să fie realizată mai lată decât fundația propriu zisă, ceea ce permite introducerea (în supralărgirea creată) a unor centuri de legare a diverselor tronsoane. Dar acestea devin un fel de tiranți și trebuie să capete traseul caracteristic. (Se poate consulta consolidarea bisericii din Ilișești, județul Suceava).

- nu opinăm pentru o subzidire din beton impermeabil, întrucât fundațiile se realizează din tronsoane și deci cu multe întreruperi ale betonului, prin care se poate strecura apă³.

Problema umidității în ziduri necesită un studiu în sine. Totuși menționăm următoarele principii, care trebuie respectate:

- dacă se recurge la un dren acesta nu trebuie lipit de clădire. Drenurile în principiu sunt de interceptie adică captează o apă, care ar veni spre biserică. Această măsură permite și o eventuală adâncirea a drenului în raport cu fundația bisericii.
- drenurile nu pot fi folosite pentru uscarea zidurilor deoarece conțin în mod permanent umiditate. În caz contrar, înseamnă că le-am pus degeaba!

Pentru a usca o zidărie se poate folosi unul din procedeele:

- o barare a tendinței urcătoare a umezei prin injectarea unui strat orizontal impermeabil (de tip FREEZTEQ sau alt procedeu)
- un canal colector vizitabil, având o scurgere a apei asigurată, în care aerul este obligat să circule și să nu stagneze⁴.
- un alt procedeu la îndemâna celor care realizează lucrarea (la ora actuală ofertele pieții sunt extreme de bogate)

Oricum rezolvarea problemei trebuie precedată de un studiu, ceea ce depășește nivelul acestui articol. În acest sens reamintim rezolvarea dată de regretatul profesor Cișmigiu, care recomanda la fundații folosirea unei centuri de tip Vierendeel, deci o centură, care lasă posibilitatea zidăriei să respire.

³ Observația aparține ing. S. Median.

⁴ Vezi articolul L. Spoială "Unele probleme legate de igrasie" –Simpozion Iași 2005

Unele probleme legate de consolidarea zidurilor propriu-zise

- Dacă se folosesc centuri de rigidizare la baza zidurilor acestea trebuie să fie:
 - la ambele ziduri longitudinale
 - de ambele părți ale zidurilor (ceea ce însă nu e obligatoriu)
 - legate între ele, adică pe cele de o parte și de alta a bisericii. Dacă nu le legăm, nu pot să conlucreze.

Aceste legături traversează biserica și se prevăd în unele puncte caracteristice, anticipând sau realizând unele legături transversale. Când străpungem o zidărie este bine să susținem tavanul străpungerii prin 1-2 popi metalici, pe care să-i "uităm" în betonul respectiv.

Pe parcursul înălțimii zidurilor pot apare tot felul de accidente:

- bulbi
- contraforți
- elemente de beton armat, impuse sau nu de expertiza lucrării
- tiranți forți

Oricum însă centurile de lemn putrezite din corpul zidurilor, de cele mai multe ori există și trebuie căutate, pentru ca eventualele elemente orizontale ale consolidării să folosească chiar golul lăsat în urmă de aceste centuri de lemn.

Problemele legate de pridvor

Pridvorul este prima încăpere a bisericii, dar care nu reprezintă un antreu, ci cel mult un spațiu pentru familiarizarea credincioșilor cu ceea ce îi așteaptă, când pătrund în Sf. Locaș. De foarte multe ori pereții sunt pictați cu reprezentări teologice. Este o construcție a cărei structură este strâns legată de cea a bisericii, nefiind capabilă să reziste singură la solicitările curente⁵, (mai mult decât atât se constată o ușoară tendință de separare)

Pridvoarele sunt de foarte multe tipuri. De obicei sunt bordate la exterior de un șir de arce, rezemate pe stâlpi independenți de cărămidă sau piatră. În acest sens vom cerceta cu atenție:

- starea stâlpilor de susținere. Cei slabi pot fi înlocuiți dar, dacă sunt de piatră, operația trebuie efectuată de către pietrari autorizați
- starea zidăriei de peste arcatura de bază, dacă nu cumva poate lucra în consolă (în care scop trebuie pregătită ca atare).
- starea tiranților de la baza șirului de arce și dacă nu pot fi înlocuiți.

Personal am prevăzut în proiectele mele executarea a diferite procedee, de la ancorarea unui pridvor printr-un fel de "hățuri" de corpul bisericii până la înlocuirea unor stâlpi, sau chiar executarea unor tiranți verticali forți. Deasemenea am prevăzut, ori de câte ori a fost posibil, consolidarea stâlpilor de zidărie (de susținere), prin "sâmburi" de beton armat. Problema este cu atât mai dificilă cu cât între timp multe pridvoare au fost închise, iar arhitecții restauratori ar dori să le redeschidă. În asemenea condiții este imposibil de găsit o cale unică de rezolvare.

Problema consolidării bolții, care acoperă biserica

Cu excepția unui număr relativ redus de biserici cu tavane și acoperișuri de lemn (de care însă nu ne vom ocupa în acest studiu) marea majoritate sunt acoperite cu bolți de zidărie de cărămidă (soluție moștenită în principiu de la Bizantini).

Pe parcursul lor se pot constata tot felul de fisuri și crăpături. Astfel majoritatea bolților

⁵ La intrarea la Palatul Arhiepiscopal de la Sf. Patriarhie București, s-a cerut ca scara de intrare să fie protejată prin o construcție de tip "Pridvor" dar nelegată de structura din spate. Am fost nevoit să apelez la betonul armat pentru a asigura stabilitatea și rezistența obiectivului

prezintă fisuri importante pe direcția est-vest și una sau mai multe - pe direcția nord-sud. Deci tendința de disghiocare există în copul bisericilor⁶. Oricum însă bolțile formează "șabla" care trebuie să existe la fiecare structură pe ziduri portante. Este însă o "șabla" spațială (de tip pahar), iar capacitatea ei trebuie eventual îmbunătățită. În plus bolțile dau împingeri care trebuie preluate. Seismele pot da eforturi contrare și ne putem afla în situația ca - pe timpul unui seism tiranți să devină comprimați, deci să nu lucreze. Consolidări efectuate la Biserica M-rii Cotești, după cutremurul din 1940, s-au dovedit că au fost inutile din această cauză.

Trebuie avut grijă ca tiranții să fie însoțiți (dublați) de elemente capabile să preia eventuale compresiuni. De exemplu de unele ziduri aflate în vecinătate, de catapeteazmă, dacă e de zidărie, sau chiar de tiranți puternici de lemn, aflați în paralel. Unele dintre bolți au prevăzute și arce de rigidizare, care concentrează de obicei aceste împingeri.

În principiu:

- În cazul în care există fisuri importante în bolți, suprabetonarea aproape generală este obligatorie (cu excepția unor mici goluri, care se lasă pentru respirația picturii de pe intradosul bolților), pentru ca să lege eventualele tronșoane între ele.
- Trebuie observat ca fisurile existente să fie integral umplute, ceea ce s-ar putea ca pictura să nu o permită.

Este greu de găsit o soluție generală, problema trebuie rezolvată prin încercări, pentru că simpla mărire a presiunii de injectare poate duce la rezultate necorespunzătoare.

- În cazul în care numărul de fisuri și crăpături este redus, ne putem permite să reducem suprabetonările la simple "bretele" la 45°, ceea ce este în avantajul picturii bolților.

Dar suprabetonarea bolților trebuie să existe! Pentru a ține seama de cele menționate am adoptat următorul detaliu⁷, care ține seama și de necesitatea de a avea o suprabetonare-cutie rigidă și de unele mici fisuri și crăpături. Sunt de menționat următoarele:

- Trebuie realizată o bună legătură între suprabetonare și boltă. Aceasta se obține și prin pregătirea extradusului bolților (ca să permită aderența dintre boltă și suprabetonare) dar și prin ancoraje metalice suplimentare, introduse prin forare cu rotopercutanta.
- Consider că simpla suprapunere a unei suprabetonări sau chiar a unei "șabe" orizontale rigidă are o valoare relativă. Orice suprabetonare sau "șabla" trebuie bine legată de scheletul bisericii, condiție absolut obligatorie ca să poată contribui la consolidarea generală.

⁶ Se poate consulta Monografia "Cismigiu" 2002.

⁷ Vezi articol ing. L. Spălaș în cadrul simpozionului Iași 2004.

Consolidarea arcelor care rigidizează boltile

Consolidarea arcelor nu se poate realiza în principu decât prin tiranți⁸. Dar așa cum am menționat la punctul anterior, acest tip de consolidare prezintă probleme.

Prevederea unui subarc nu poate da rezultate bune. Un arc nu lucrează decât dacă este solicitat, ori un subarc nu are solicitare la încoavire. Peste tot unde l-am găsit, l-am dat la o parte iar construcția nu a avut de suferit. Ca să nu mai vorbim de consolidarea hiară, dar pe care am întâlnit-o de multe ori, și care constă dintr-un pilastru de zidărie pus sub mijlocul deschiderii unui arc. Se poate observa într-un asemenea caz, un rost care se formează între arc și pilastrul de zidărie: arcul refuză să rezeme pe un asemenea element și care deci poate fi înlăturat. În asemenea condiții am preferat - la arcele existente - să le micșorez sensibil încălcarea, ceea ce se poate realiza, așa cum se prevede în continuare:

Consolidarea Turlelor⁹

Este una dintre problemele cele mai dificile ale unei bisericii. Turlele prezintă o sarcină importantă (în mod curent 2 - 400 t), care se transmite întregii structură, în mod special sarcina corespunzătoare seismică.

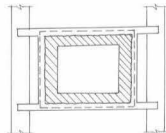
Considerăm că dacă, refacem complet o turle, **soluția de a o realiza din lemn**, este de luat în seamă. Turlele de lemn sunt mult mai ușoare (cca 15-20 tone) și permit o nouă tencuială, izolare termică etc.

Ele pot fi realizate prin dispozitive simple și tencuite, astfel încât la exterior nici să nu se observe că sunt de lemn (exemplu: una din turlele de la Biserica Colțea sau turfa Bisericii Mrei Colegii)¹⁰.

Dacă Turle există și necesită unele consolidări, trebuie să avem în vedere următoarele:

- greutatea unei turle încarcă în mod deosebit arcele, pe care rezemă. Din fenece, având o formă quasi rotundă, nu poate rezema direct pe arce ci prin intermediul unui zid de formă dreptunghiulă, pe care Prof Căminigiu l-a denumit "butucul turlei". Vom profita de existența lui și vom căuta să înscenem, parțial în grosimea sa, niște juguri puternice de beton armat, care să-i preia sarcina și să o transmită direct la zidurile exterioare longitudinale.

Prin această măsură descărcăm turfa de sarcina respectivă și creem posibilitatea de a nu mai introduce tiranți.

⁸ Vizitând o serie de monumente din Constantinopol, unde boltile se pot găsi în mod curent și având o execuție ireproșabilă, am rămas uimit să constatăm că majoritatea erau consolidate cu tiranți metalici aparenti (pe care publicăm în mod curent, nici mișcar nu-i remarcăm).

⁹ Vezi articolul ing. I. Șopuș în cadrul Simpozionului lași 2004.

¹⁰ Încă nu s-a ajuns la găsirea unei forme specifice propriu-zise a unei turle de lemn.

Turfa în sine trebuie în general consolidată prin sămburi de beton armat, duși până la acoperș, unde există de obicei o boltă de închidere¹¹, care deasemenea trebuie consolidată (în general prin suprabetonare)¹².

Nu trebuie neglijat nici buiandrugi în formă de arce de deasupra ferestrelor turlei și care au tendința să fisureze. Regretul Ing. Pavelescu a fost detaliul următor:

Oricum trebuie notat că problema există și avută în vedere, în caz contrar ne putem aștepta la o serie de fisuri supărătoare în arcadele respective (vezi Bolnița de la Mănăstirea Brâncoveni).

Concluzii

În cele de mai sus am expus concluziile subsemnatului, proprii sau adunate de la alții, în legătură cu problemele de consolidare, pe care le necesită o biserică de tipul menționat.

Desigur că aceste observații stau la dispoziția celor care consolidează o biserică, dar nu sunt suficiente.

Voi mai repeta ceea ce am spus la început: consolidarea unei biserici este una dintre problemele tehnice cele mai dificile și trebuie efectuată numai de specialiști în materie.

Bibliografie generală

- Ing. Prof. A. Cișmigiu, Monografie 2002, **Patologia Monumentelor Istorice de cult și o strategie adoptată pentru intervențiile de consolidare**

- Ing. Pavelescu, **Consolidare, restaurare Biserica Sf. Voevozi Târgoviște**

- Prof. Dr. Ing. M. Crișan, Teza de doctorat, 1997

- Ing. L. Spoiată, Unele comunicări la Simpozioanele din Iași, 2003 și 2004

- Ing. L. Spoiată, **Consolidare, restaurare - Biserica din Comuna Iliești-Suceava**

Abstract

Some problems concerning the consolidation of churches

In the following are analysed some problems of the moldovallahes churches:

- the problems of the foundation
- the possibilities of reinforcing of the porche
- the possibilities of reinforce of the walls of the churches
- the possibilities of strengthening due the action of the vaults, towers usw.

¹¹ Am observat că dacă se consolidează o cupolă circulară de zidărie numai printr-un suprapanel la bază, feura se mută deasupra intrului. O asemenea consolidare trebuie însoțită de "brițele" de care am mai vorbit.

¹² Prin introducerea unor sămburi de beton armat, capacitatea de izolare termică se diminuează. La ora actuală se pot folosi ca mijloc de consolidare tiranți forți în miezul pilărilor din turle.

Locuința din Sighișoara, str. Școlii nr. 13, este monument istoric având codul LMI 2004 MS-II-m-A-15987 și se află în cartierul Cetate al orașului, cartier care, împreună cu Orașul de Jos, constituie un sit înscris în Lista Patrimoniului Mondial în 1999. Acest studiu istoric prezintă situația imobilului înaintea restaurărilor în curs.

Str. Școlii, (Fig. 1) pe care se află clădirea analizată, are o importanță deosebită în structura urbanistică a cartierului Cetate; alături de str. Bastionului ea constituie axa longitudinală a rețelei stradale¹. Importanța străzii este accentuată de așezarea în imediata vecinătate a Pieței, locul în care se desfășura viața economică și socială a orașului și în jurul căreia se grupau locuințele patriciatului și principalele spații comerciale. Forma și dimensiunile străzii au fost definitivate o dată cu ocuparea ultimelor parcele libere ale cartierului, în ½ sec. 14². Datorită accesului spre școală, aflat în extremitatea sa sudică (binecunoscuta scară a școlarilor), strada s-a numit str. Școlii – Schulgasse (cu o scurtă întrerupere în anii '50 ai sec. 20, când s-a numit Cuza-Vodă).

Parcela din str. Școlii nr. 13 are formă de L cu latura scurtă pe linia de fund și este așezată în extremitatea sudică a străzii, pe frontul estic al acesteia, în imediata apropiere a uneia din primele fortificații ale orașului. Comparând forma actuală a parcelei cu aceea dată de planurile istorice și cu informațiile oferite de studiile asupra structurii

Fig. 1. Strada Școlii, cu fântâna publică, după o acuarelă din 1880, de Betty Schuller. Reproducere după o vedere, B.A.R., Stampe.

Fig. 2. Casele nr. 9-15 de pe str. Școlii. Casa de la nr. 13 este a treia, începând din stânga.

Fig. 3. Peretele pivniței cu tiranți în X și contrafortul de colț.

¹ E. Dubowy, *Sighișoara*, p. 41; Atlas istoric, p. V.

² P. Niedermaier, *Geneza*, p. 69; *Atlas istoric*, p. 71, fig. 8-10 și planșa "Faze aproximative de evoluție ale orașului".

și evoluției parcelarului din Cetate, se constată că, inițial, parcela avea formă dreptunghiulară, fiind încadrată în categoria parcelelor alungite³, de dată mai recentă în lotizarea Cetății. Această formă era încă menținută la 1864, în planul din 1893 parcela apărând însă cu forma actuală.

Modul de ocupare al parcelei nu s-a modificat de la sfârșitul sec. 19 - începutul sec. 20: pe limita din dreapta a parcelei locuință cu plan în L, toaletă acotată fațadei înguste la curte a casei și șop de lemn, aflat în latura scurtă a L-ului parcelei.

Locuința are plan în L cu laturi aproximativ egale, pivniță la nivelul solului și parter înalt, acoperiș 2 ape țigla cu picurătoare la stradă și pinion trapezoidal deasupra fațadei înguste la curte.

Fațada la stradă (Fig. 2), evazată spre bază, are în stânga pasaj carosabil acoperit, cu partea superioară în arc mâner de coș și păstrează pietre pentru roți. În dreapta pasajului se află o fereastră cu două canaturi, cu carouri și oberlichturi, în ambrazură exterioară evazată, în segment de cerc la partea superioară și o răsuflătoare dreptunghi lat, cu ambrazură exterioară similară ferestrei. Parterul înalt are 4 ferestre, grupate 2+2, dreptunghiulare, cu sohlbankuri profilate și tâmplărie aplicată (2 canaturi cu carouri și oberlichturi). La extremitățile fațadei și la partea superioară a pasajului similibosaje în alternanță; cornișă profilată. Învelitoarea din țigla profilată are 2 lucarne pavilionare – dreptunghi lat, cu acoperiș detașat. Pinionul trapezoidal, de deasupra fațadei înguste la curte, este din lemn, cu scânduri verticale și fantă supralărgită. Pe panta la stradă a acoperișului se află un coș masiv, iar pe panta acoperișului spre clădirea de la nr. 15, un coș de dimensiuni mai reduse semnalează locul fostei vetre libere.

Nivelul pivniței are pereții cu cca. 30 cm mai groși decât ai parterului și cu traseu imprecis; pereții sunt consolidați cu tiranți în X și un contrafort rotunjit, protejat cu țigla, la colțul liber, spre curte (Fig. 3). În dreapta contrafortului, gârlici dreptunghiular. Parterul înalt are, pe ambii pereți liberi ai încăperii la curte, câte o fereastră cu 2, respectiv 3 canaturi, cu carouri și oberlichturi. Accesul la parter se face printr-o scară adosată fațadei lungi la curte și protejată de streășina largă, pe console din lemn. Deasupra pasajului cu deschidere dreptunghiulară se află o verandă vitrată cu acoperiș cu panta modificată față de cea a acoperișului clădirii.

Pivnița are 3 compartimente în filă, denumite, începând de la stradă, A, B, C (Fig. 13). Compartimentul spre stradă (A) are boltă cu nivel decalat și modificare de traseu: spre stradă o porțiune mare cu boltă în mâner de coș, din cărămidă îngustă, regulată, legată cu mortar, construită pe cofrag (Fig. 4). Spre curte, o porțiune mică, acoperită cu boltă cu penetrații. La cezura între cele două porțiuni de boltă, chepeng obturat. În peretele spre stradă, în dreapta axului încăperii, răsuflătoare cu ambrazură interioară evazată și partea superioară cu traseu imprecis; în dreapta răsuflătorii, fisură, cu margini șlefuite, care poate sugera un glaf. Bolta pivniței nu se țese cu fațada și nici cu peretele care separă cele două compartimente. Compartimentul median (B), de mici dimensiuni, este acoperit cu boltă cu penetrații, din cărămidă și este separat de precedentul compartiment prin zid subțire, ieșit din verticală, cu fereastră mică și ușă în segment de cerc la partea superioară și cu traseu imprecis. În colțul sud-vestic, dren circular, cu pereți consolidați cu lespezi din piatră. Accesul în compartimentele A și B, comandat, prin compartimentul B; gârlici din pasaj, cu ambrazură exterioară evazată, semicirculară la partea superioară și cu traseu imprecis. Compartimentul spre curte (C) al pivniței are boltă în mâner de coș, longitudinală, din cărămidă (Fig. 5) și păstrează o nișă plată (acces obturat ?) spre compartimentele precedente, iar în peretele spre curte, urma unei deschideri obturate, fereastră cu grilaj artizanal și ocniță cu

³ *Atlas istoric*, p. VI și planșa „Etapă de extindere ale orașului”.

Fig. 4. Boltile compartimentului A al pivniței.

Fig. 5. Boltile compartimentului C al pivniței.

partea superioară în unghi. Gârliciul se află în colțul spre curte. Podeaua celor trei compartimente ale pivniței este din pământ bătut și are nivelul de călcare în trepte ce coboară spre stradă. Compartimentul A al pivniței este dublat, spre pasaj, de două încăperi înguste, în filă, A' și A". Încăperea A' este acoperită cu boltă semicilindrică longitudinală și este luminată de o fereastră cu 2 canaturi și oberlichturi și ambrazura interioară evazată, în segment cerc la partea superioară. În peretele spre pasaj, lângă fereastră, nișă plată, semicirculară la partea superioară (posibil fost acces?). În partea opusă ferestrei, cuptor pentru pâine, care suprapune, parțial, o nișă plată, dreptunghiulară, cu etajere din lemn. Acces din pasaj prin ușă scundă. Bolta nu se țese cu fațada. Compartimentul A" este, de asemenea, acoperit cu o boltă semicilindrică longitudinală și este consolidat cu tiranți din lemn. Nivelul podelei este cu cca. 80 cm. mai sus decât cel al pasajului și al încăperii alăturate. Ușă scundă. Peretele spre curte nu se țese cu cel al pivniței.

Parterul înalt are, în latura spre stradă, plan compactat – 4 încăperi inegale situate deasupra compartimentelor A și B ale pivniței și deasupra pasajului, denumite în continuare, începând de la încăperea din colțul sud-vestic, în sensul acelor de ceasornic: I, II, III, IV. În latura la curte deasupra compartimentului C al pivniței, se află o încăpere ce va fi denumită în continuare V (Fig. 14). Încăperea I are 2 travee acoperite cu bolți cu muchii intrânde, aplatizate, cu traseu imprecis, datorat formei, apropiată de paralelogram, a încăperii; bolțile au muchiile subliniate de profile din stuc și au medalioane circulare la cheie. Încăperea este luminată de 2 ferestre cu ambrazuri interioare cu partea superioară în segment cerc, evazate, până la podea (Fig. 6). Pe peretele opus ferestrelor, ușă spre hol și o ușă obturată. Podea din lemn. Încăperea II, situată deasupra pasajului, are sistemul de acoperire similar încăperii I, dar muchiile sunt aici subliniate de profile și ove (Fig. 7). Ferestrele sunt asemănătoare celor din încăperea I, având ambrazurile mai puțin adânci. Încăperea II are comunicație cu încăperile I și III. Are podele din lemn, cu nivelul cu cca. 15 cm mai jos decât cel din încăperea I. Ferestrele încăperilor I și II au canaturile aplicate, fixate între ele cu scoabe, și păstrează colțare și forăibăre originare. Încăperea III, în filă cu precedenta, este acoperită cu boltă cu penetrații dispuse neregulat și este luminată de 2 ferestre, una modernă și una cu canaturile aplicate. Are comunicație cu încăperile II și IV. Podea de scânduri, în colțul sud-vestic coș masiv, comun pentru încăperile I, II și III. Încăperea IV este acoperită cu bolți cu penetrații în consolă (Fig. 8). Prin această încăpere se face accesul în locuință; are comunicație directă cu încăperile I, III, V, precum și cu podul. Încăperea V este acoperită cu plafon din lemn, tencuit și este luminată de 2 ferestre moderne situate pe pereții spre curte, spre extremitatea dreapta a aceluiași pereți aflându-se 2 ferestre

Fig. 6. Bolțile și ferestrele încăperii I.

Fig. 7. Bolțile și ferestrele încăperii II

obturate, dreptunghiulare și cu boiandrugi din lemn. Lângă ușa dinspre hol, ocnită semicirculară, obturată. Pe perețele opus ușii dinspre hol, ușă către toaletă. La partea inferioară a pereților lungi ai încăperii pot fi observate lăcașurile de încastrare ale grinzilor fostului plafon din lemn al pivniței, cu nivel mai jos decât actuala boltă. La partea superioară a aceluiași pereți par a se observa lăcașurile obturate ale grinzilor unui plafon din lemn, anterior celui actual și cu nivel cu cca. 50 cm. mai jos decât acesta. Pasajul are plafon din lemn, tencuit, pe arc dublou în consolă și este pavat cu piatră de râu cu profil de scurgere lateral.

Șarpanta este din lemn prelucrat, cu contravântuiri simple. Pinionul spre casa nr. 11, din cărămidă, păstrează urma unei deschideri în segment cerc la partea superioară, obturată; nu se observă amprenta unui acoperiș cu o altă formă decât cea actuală. Spre casa nr. 15, pinion parțial din cărămidă, parțial din lemn – scânduri verticale.

Locuința are pereți portanți, cu excepția celui între compartimentele A și B ale pivniței. La nivelul pivniței, în compartimentele A și B, pereții sunt din piatră de carieră legată cu mortar, fiind vizibili, mai ales, în latura la stradă a compartimentului A și în dreptul penetrațiilor aceleiași compartiment, ca și sub tencuiala scorjită a compartimentului A'; foarte rar pot fi observate sfărâmaturi de cărămidă sau țiglă. Pereții compartimentului C sunt din piatră de carieră în amestec cu cărămidă. Bolțile sunt din cărămidă subțire. Pereții spre pasaj ai compartimentelor A' și A'' sunt din cărămidă. În măsura în care sunt vizibili, pereții parterului – mai subțiri cu cca. 30 cm față de cei ai pivniței – prezintă un amestec de materiale și tehnici de construcție care sugerează frecvența transformărilor interiorului: porțiuni din piatră de carieră și mortar cu ume

Fig. 8. Bolțile încăperii IV.

Fig. 9. Rest al coșului vetrei libere.

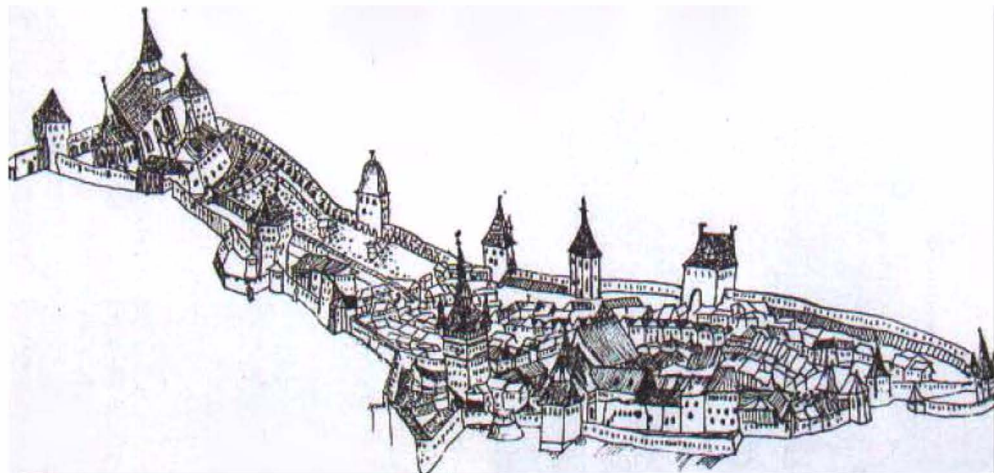

Fig. 10. Cetatea, văzută dinspre nord-est. (După un desen în peniță datând, probabil, de la mijlocul secolului al XVIII-lea și atribuit legătorului Andreas Blasius. Originalul la Muzeul de Istorie Sighișoara). Reproducere după *Sighișoara, un oraș medieval*, p. 47, fig. 24.

de tencuială gălbuie, ciocănită, alternează cu porțiuni din piatră, în amestec cu cărămidă, și mari porțiuni din cărămidă. Bolțile încăperilor I-IV sunt din cărămidă subțire. În pod, deasupra încăperii IV, este vizibil un rest al coșului unei vetre libere (Fig. 9).

Adosată casei, toaletă de zid, cu 2 niveluri și acoperiș în pupitru. Nivelul 2 al toaletei are legătură cu parterul locuinței printr-o mică galerie din lemn. Decroșul spre nr. 11 al parcelei este ocupat de un șopron de mari dimensiuni, din zid și lemn. Între casă și șopron, alee din piatră de râu.

Cu excepția lucrării *Topografia monumentelor din Transilvania. Municipiul Sighișoara*, care cuprinde atât capitole de sinteză, cât și scurte descrieri ale clădirilor semnificative d. p. d. v. istoric și arhitectural din acest oraș, literatura de specialitate oferă informații izolate despre evoluția locuinței urbane din Sighișoara (ca, de altfel, din toată Transilvania). Sărăcia datelor este parțial explicabilă prin distrugerile ale cartierului și orașului (și implicit a unei părți a arhivelor) în urma războaielor, incendiilor⁴, abandonului, molimelor⁵. Modificările frecvente ale clădirilor⁶ au dus la dispariția unor părți ale locuințelor, fragilizate de istorie sau care nu se mai încadrau în „moda constructivă” a momentului. Orașul vechi s-a modificat accelerat între sfârșitul sec. 19 și sfârșitul perioadei interbelice.

Cercetările arheologice având ca subiect locuințele urbane din Sighișoara, din păcate ocazionale, au descoperit în zona Pieței urme ale unor locuințe din lemn, databile sec. 13 – perioada de început a locuirii în Cetate.

Documentele citate în literatura de specialitate studiată⁷ menționează, pentru sfârșitul sec. 14, existența în acest cartier al Sighișoarei, a locuințelor construite fie din piatră fie din lemn

⁴ E. Dubowy, *Sighișoara*, p. 34 – incendiul generalizat din 1676 a distrus peste ¾ din cele cca. 800 de case pe care le număra orașul.

⁵ *Ibidem*, p. 36 – ciuma din 1704 a provocat decesul a 4/5 din populația orașului.

⁶ „*Groß-Kokler Bote*”. Într-o perioadă de 32 ani, între 1897-1929, oficiul pentru construcții al orașului a dat 2 272 de aprobări pentru construcții, modificări, modernizări.

⁷ P. Niedermaier, *Geneza*, p. 74.

(probabil fachwerk), case din lemn acoperite cu șindrilă sau paie existând în acest cartier până spre sfârșitul sec. 16⁸. De altfel, breasla zidarilor și a pietrarilor a fost înființată în Sighișoara la 1513, semn că abia în această perioadă frecvența caselor din zid începuse să crească. Până spre sfârșitul sec. 17 tipul de locuință comun pentru cartier era locuința cu plan dreptunghiular cu latura îngustă la stradă măsurând cca. 5-6 m, cu pivniță la nivelul solului și parter înalt (2-3 încăperi în filă) cu acces prin scară exterioară. Acoperișurile aveau 2 ape și pinion triunghiular, pinioanele trapezoidale apărând abia în sec. 18. Această siluetă a caselor din Cetate a fost reținută și de imagini, din sec. 18, ale orașului, cu tot caracterul convențional al acestora (Fig. 10). Pe la sfârșitul sec. 17, modalitatea de extindere a spațiului locuibil prin supraetajarea pasajului, a început să se generalizeze, locuința ocupând, astfel, toată lățimea la stradă a parcelei și asigurând astfel o mai eficientă ocupare a acesteia. După această dată stilurile arhitectonice care s-au succedat au brodat pe acest tip de casă cu plan în L sau U și 1-2, mai rar 3 niveluri.

O observație a lui E. Dubovy ne dă o imagine exactă a arhitecturii locuințelor din Cetate: "arhitectura locuinței burgheze din Sighișoara nu a avut niciodată un caracter monumental, ci a fost o arhitectură modestă, lucru care se poate afirma în special pentru sec. 18, când locuitorii... și-au revenit cu greu din marile sacrificii materiale ale secolului precedent", fiind "clădiri în a căror expresie săracă este greu să se recunoască un anumit stil"⁹. La aceasta a contribuit, probabil, și calitatea materialelor oferite de mediul înconjurător, unde piatra se găsea din abundență, dar era de proastă calitate.

Fig. 11. Casa de pe str. Școlii nr. 13 (cea cu obloane) în perioada interbelică.
Reproducere după *Bildband Scäßburg*, p. 154, Abb. 228.

⁸ *Ibidem*, p. 67, 69, 74.

⁹ E. Dubovy, *Sighișoara*, p. 90.

În ceea ce privește referințele bibliografice speciale privitoare la locuința din str. Școlii nr. 13, aceasta este menționată de E. Dubovy alături de casele de la numerele 11, 15, 17, 19 de pe aceeași stradă, datorită "coloritului variat și foarte viu"¹⁰, cât și prin modul în care ele sunt adaptate pantei terenului. Asemeni tuturor caselor din Cetate, clădirea posedă o fișă în Topografia monumentelor din Transilvania. Municipiul Sighișoara¹¹, fiind datată sec. 17-18, 19-20. Informații privind materialele de construcție folosite pot fi găsite în planul Sighișoarei din 1864 prezentate de Atlasul

Fig. 12. Balama artizanală în acoladă, la ușa dinspre pod.

istoric al orașelor din România. Conform acestuia, la 1864, în parcelă se aflau case și anexe "din zidărie și lemn"; tot aici este indicată ca perioadă a ocupării parcelei sec. 13-14¹².

Conform planului orașului din 1893, reprodus în Atlasul istoric¹³, la această dată locuința aparținea unui morar, iar cele două Adressbuch care au putut fi identificate (1893 și 1903) dau ca proprietar al clădirii pe Louise von Steinburg, familia von Steinburg aparținând patriciatului înnobilit al orașului (în sec. 18 această familie locuia în Casa cu Cerb, una din cele mai ample locuințe ale Cetății, aflată la colțul între Piață și str. Școlii). Imposibilitatea de a consulta cartea funciară a condus la imposibilitatea de a reface, măcar parțial, circulația în timp a imobilului.

La 1893 parcela avea nr. 18, la 1903 se trecuse la numerotarea pe străzi, parcela având deja numărul actual – 13.

Cercetarea primară a arhivelor nu a oferit date suplimentare privitoare la clădirea menționată.

Cele mai vechi fotografii istorice identificate datează din perioada interbelică (Fig. 11).

În urma cercetării bibliografiei generale și speciale, rezumată mai sus și pe baza caracteristicilor arhitecturale prezentate în descrierea clădirii (plan și secție, decorația arhitecturală, materiale și tehnici de construcție folosite, comparația între diferitele părți ale clădirii), propunem pentru locuința din str. Școlii nr. 13 din Sighișoara următoarea cronologie:

Nucleul clădirii, datând din 2/2 sec. 16 - începutul sec. 17, era constituit de o construcție de plan dreptunghiular cu latura îngustă la stradă, pivniță la nivelul solului și parter înalt, acoperiș 2 ape cu pinion triunghiular. Această fază ar corespunde, ca traseu general, compartimentelor A și B ale pivniței și încăperilor I și IV ale parterului actual. Raritatea bolților din piatră păstrate în oraș, urmele planșeului de grinzi al compartimentului C al pivniței, ca și forma și materialul de construcție al bolților actuale, pot sugera, ca tip de acoperire a pivniței și încăperilor parterului, planșee de grinzi aparente. Accesul în pivniță se făcea, probabil de la exterior printr-un gârlici, aflat în colțul sud-estic al compartimentului A, judecând după neregularitățile zidului corespunzând penetrației din acest loc. Gârliciul a fost închis la amenajarea compartimentelor A' și A"; amplasamentul și traseul nesigur al gârliciului actual ar putea fi un argument în acest sens. Accesul la parter se făcea printr-o scară exterioră, prin încăperea IV; dimensiunile și locul ușii

¹⁰ *Ibidem*, p. 100.

¹¹ *Topografia monumentelor din Transilvania. Municipiul Sighișoara*, p. 148.

¹² *Atlas istoric*, planșa „Vechimea construcțiilor”, fig. 13.

¹³ *Ibidem*, planșa „Situarea instituțiilor, prăvăliilor și atelierelor”.

actuale, modul în care taie peretele sugerează că nu acesta era accesul inițial, ci probabil în zona ușii între încăperile III și IV.

Cu siguranță clădirea a suferit reparații ca urmare a incendiului din 1676. Compartimentul C al pivniței și încăperea V, care reprezintă o extindere a construcției, databilă 4/4 sec. 17, ar putea marca această etapă de reparații și extinderi; pereții, al căror material de construcție diferă de cei din A și B, nu par a prezenta urme de arsură. La acea dată, așa cum indică lăcașurile păstrate ale grinzilor, pivnița era mai scundă și era acoperită cu plafon de grinzi finisate, după dimensiuni probabil grinzi de stejar; accesul se făcea dinspre compartimentul B, prin accesul acum obturat, prezența ocnitei în unghi putând indica și un gârlici pe latura la curte a pivniței. Încăperea de deasupra (V) era mai scundă și acoperită, probabil, cu plafon de grinzi aparente. În colțul spre curte al pereților dinspre nord și est se afla câte o fereastră cu boiandrug din lemn, iar pe peretele de nord și o ocnită.

Spre sfârșitul aceluiași secol clădirea a căpătat aspectul general actual: deasupra accesului în parcelă au fost construite încăperile II și III și a fost amenajat pasajul carosabil; probabil tot din această perioadă datează bolta din compartimentul A al pivniței. Modificarea planului clădirii a determinat și modificarea formei acoperișului, care a devenit cea actuală. Nu putem stabili folosința fiecărei încăperi, cu excepția încăperii IV – bucătărie, loc al focului, așa cum dovedește fragmentul de coș al vetrei libere păstrat în pod.

Probabil în 4/4 sec. 18 încăperile și compartimentele B și C ale pivniței au primit bolțile actuale.

Nu putem preciza când, între sfârșitul sec. 18 - mijlocul sec. 19, și cu ce scop au fost adăugate compartimentele A' și A'' de la nivelul pivniței, folosința ca loc al cuptorului de pâine fiind dobândită probabil după desființarea cuptoarelor de vecinătate (v. cuptorul care se suprapune parțial peste nișa-etajeră). Pentru compartimentul A' poate fi luată în considerație existența unui acces anterior, situat în locul nișei în arc semicircular din vecinătatea porții.

Tipul de ferestre cu ambrazuri interioare în segment de cerc, evazate și care se întind până la podea, modul de fixare în pereți al tâmplăriei ferestrelor (fereastra interioară și exterioară sunt aplicate pe perete și legate între ele cu scoabe) și unele detalii de feronerie ale acestora (colțare, foraiabăre) sunt caracteristice pentru mijlocul sec. 19. Din aceeași perioadă sau puțin mai târziu ar putea data plafonul din lemn tencuit al pasajului. La interior sunt păstrate uși 2/2 sec. 19; ușa dintre încăperile III și IV și ușa de acces la pod păstrează balamale în acoladă, care pot fi întâlnite în Transilvania până spre mijlocul sec. 19 (Fig. 12).

La începutul sec. 20, când, după canalizarea orașului, a fost amenajată toaleta pe două niveluri, ferestrele încăperii V au trebuit să fie reamplasate și a fost deschisă ușa spre toaletă. În aceeași perioadă încăperea a fost supraînălțată și plafonul din grinzi aparente înlocuit cu un plafon tencuit. La nivelul pivniței, fereastra așezată prea aproape de toaletă a fost obturată, fiind deschisă actuala fereastră, care refolosește, se pare, grilajul celei vechi. Veranda pare să dateze tot de la începutul sec. 20. În aceeași perioadă șarpanta a fost înlocuită, cel puțin parțial, și a fost, de asemenea, înlocuită țigla.

În concluzie, locuința din str. Școlii 13, monument istoric, este importantă pentru istoria localității deoarece, prin substanța sa constructivă datând, în proporție mare din sec. 18, cu porțiuni din sec. 16 și 17, documentează vechimea fondului construit al orașului istoric.

Este, de asemenea, importantă pentru istoria arhitecturii vernaculare din localitate și zonă, evoluția sa fiind tipică pentru evoluția locuinței burghize urbane din Sighișoara.

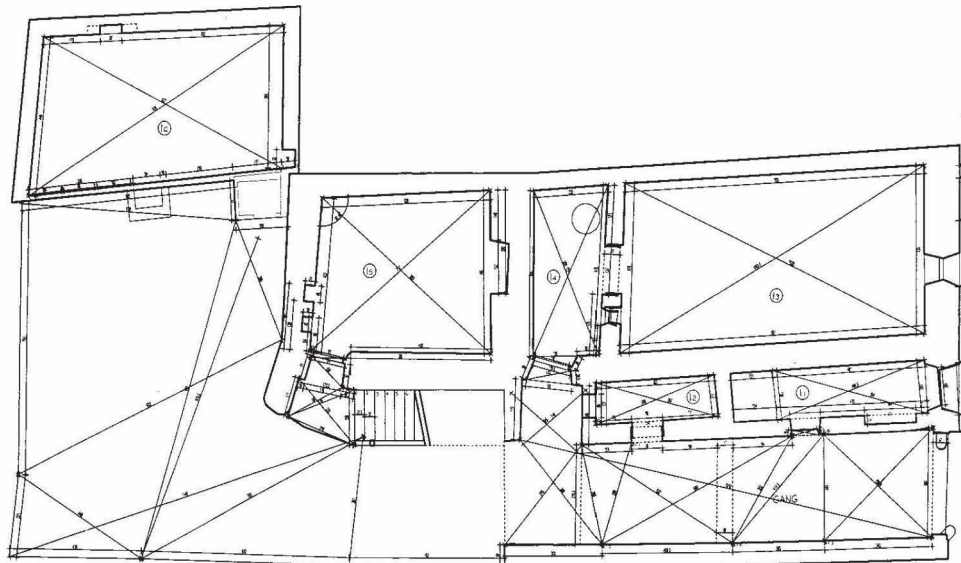

Fig. 13. Planul pivniței. Autor relevu arh. ing. Aurora Târșoagă.

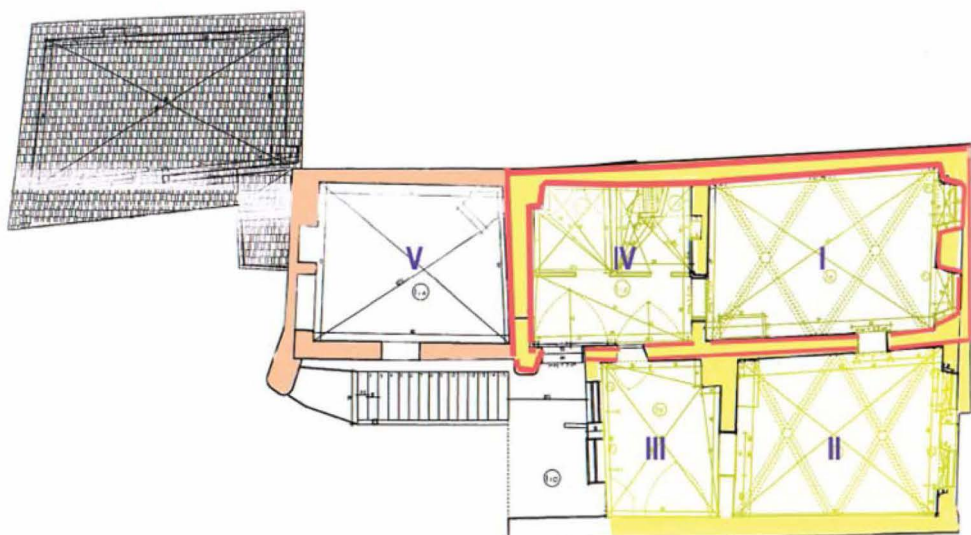

Fig. 14. Planul parterului. Autor relevu arh. ing. Aurora Târșoagă.

Importanța pentru istoria arhitecturii din această zonă este amplificată de faptul că face parte dintr-un sit înscris în Lista Patrimoniului Mondial și contribuie la valoarea acestuia prin autenticitatea planului și volumetriei, a materialelor și tehnicilor de construcție, a amplasamentului în parcelă.

Bildband Schäßburg/Sighișoara/Segesvár aus Vergangenheit und Gegenwart (Herausgeber: Heinz Brandsch, Heinz Heltmann, Walter Lingner), Verlag Albersdruck GmbH & Co GK, Düsseldorf, 2003.

Arh. Erich Dubowy, *Sighișoara, un oraș medieval*, Editura Tehnică, București, 1957.

“Groß-Kokler Bote”, *vereinigt mit der Schäßburger Zeitung*, Nr. 2609/6. Januar 1929, Nr. 2703/23. Oktober 1930.

“Die Karpathen”, 3. Heft, III. Jahrg., 1. November 1909.

Paul Niedermaier, *Atlas istoric al orașelor din România/Städtegeschichteatlas Rumäniens*, Seria C. *Transilvania/Siebenbürgen*, Fascicol 1 Sighișoara/Schässburg, Editura Enciclopedică, București, 2000.

Paul Niedermaier, *Dezvoltarea urbanistică și arhitectonică a unor orașe transilvănene din secolul al XII-lea până în secolul al XVI-lea*, în *Studii de istorie a naționalității germane și a înfrățirii ei cu națiunea română* (seria “Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română”), Editura Politică, București, 1976, p. 115-201.

Paul Niedermaier, *Geneza orașului Sighișoara*, în “Revista Muzeelor și Monumentelor”, seria “Monumente Istorice și de Artă”, Anul XLVIII, Nr. 2/1979, p. 67-74.

Schäßburg. Bild einer siebenbürgischer Stadt (Herausgegeben von Heinz Brandsch, Heinz Heltmann und Walter Lingner), Rautenberg Verlag, 1998.

Schäßburg. Führer durch Stadt und Umgebung, Verlag des Schäßburger Verschönerungs-Vereins, Druck von Brüder Jordaens, 1895.

Richard Schuller, *Alt-Schäßburg. Kulturhistorische Skizzen aus Schäßburg*, 3. erweiterte Auflage, Herausgegeben von Verlag Friedr. D. Horedt, Schäßburg – Sighișoara, 1934.

Topografia monumentelor din Transilvania/Denkmaltopographie Siebenbürgen. 4.1 Municipiul Sighișoara/Stadt Schäßburg (editat/Herausgegeben de/von Christoph Machat), Rheinland-Verlag/Editura Rheinland, Köln, 2002.

This study tries to reconstitute the history of the dwelling in Sighișoara, str. Școlii nr. 13, a historic monument filed under the code LMI 2004 MS-II-m-A-15987. The dwelling is in the town's neighbourhood known as the Fort (Cetate), a neighbourhood which, jointly with the Town Below, is a site registered with the World Heritage List since 1999.

The edifice object of our study is located in one of the main streets of the neighbourhood and close to the Market – the place where the economic and social life of the town used to be and round which the patricians' dwellings and main trade locations used to be grouped.

It is an L-plan building of almost equal sides, a soil-level cave and a high ground-floor, a 2-tile ridged roof with street-dropping system and vee-pinion over the narrow front side toward the yard. The dwelling nucleus was dated to the 2/2 of the 16th century – beginning of the 17th century and it consisted of a cellar and ground-floor of two line rooms. After the fire of 1676, the house was extended by a cave-level compartment, with a ground-floor room above. Toward the end of the same century, the covered passage, over-levelled by two line rooms was created, thus extending over the entire street-opening of the lot. During the 2/2 of the 18th century, the roofs of the rooms were modified: the kitchen and one of the rooms were covered by recess-provided vaults and the two street-facing rooms by inward-edge vaults, decorated by plaster-work profiles. During the ½ of the 19th century, the cave was extended by two small line-compartments toward the passage. The present aspect of the yard-facing room has dated since the beginning of the 20th century.

The studied edifice is important for the history of the locality since, due to its constructive substance, and largely dating back to the 18th century, including parts built during the 16th and the 17th centuries, it documents the age of the built bases of the historic town.

It is also important for the vernacular architecture history in this locality and in this area, its evolution being typical for the evolution of the bourgeois-dwellings in Sighișoara.

Despre arhitectura urbană cu prezențe ale arhitecturii de lemn tradiționale nu s-a scris îndeajuns, pereții din lemn și sticlă a fațadelor secundare neatrăgând îndeajuns atenția cercetătorilor și arhitecților.

Eforturile lui Constantin Joja (1908-1991), arhitectul care și-a dedicat o mare parte a muncii sale analizării și inventarierii caselor cu geamlâc, și încercările sale constante de a face cunoscută această arhitectură originală se văd zădărnice, din moment ce multe dintre acestea au dispărut sau sunt pe cale de a fi sacrificate¹. Cu greu mai putem citi armonia și raporturile perfecte pe care le elogia Joja, în cursivele de lemn vitrate, acum atât de coșcovite și fragile.

Deși aflate în inima orașului, cursivele de lemn cu geamlâc, care însumau altădată pentru citadin o realitate familiară, domestică, caldă și primitoare, se dezvăluie trecătorului de azi ca o curiozitate.

Închiderea spațiului intermediar al casei cu geamuri era o soluție în primul rând utilitară: se forma un spațiu de circulație adăpostit, dar și de protecție împotriva zăpezilor sau a căldurii excesive din timpul verii, și nu în ultimul rând de aerisire. Un element pseudo-urban, pridvorul/galeria din lemn, este întrebuințat cu succes în rezolvarea unei teme urbane: folosirea la maximum a loturilor înguste din centrul orașului.

Câteva dintre aceste edificii situate în „Centrul Istoric” al orașului, știrbite și abandonate, se încăpățânează să cedeze agresiunilor. Este vorba de câteva monumente istorice aflate pe Calea Moșilor, dintre care două din puținele hanuri care s-au mai păstrat în București - Hanul Neculescului și Hanul Solacolu - pe care le vom analiza pe parcursul acestui text.

1. a. Scurtă prezentare istorică și tipologică

Modernizarea urbană se produce timid încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, începând cu Regulamentul Organic și continuând cu politica domnitorilor Alexandru Ghica și Gheorghe Bibescu, deschiși noutății care venea din spațiul francez, ale căror proiecte au pregătit marile transformări urbane ale orașului ce au avut loc după Unirea Principatelor. În urma acestor regulamente de aliniere a străzilor și caselor, se desființează „scosurile” (sacnasiurile) tipice arhitecturii balcanice în scopul fluidizării circulației și pentru o mai bună iluminare a imobilelor pe

¹ Menționăm câteva dintre cele mai importante studii publicate de arhitect în periodicele de specialitate și în volume: „Pridvorul închis în arhitectura civilă urbană românească în secolele al XIX-lea și al XX-lea”, în SCIA, Seria Arta Plastică, Tom 14, nr 2, 1967, pp. 227-236; „Specificul arhitecturii urbane românești”, în SCIA, Seria Arta Plastică, Tom 17, nr. 1, 1970, pp. 73-80; *Sensuri și valori regăsite*, Editura Eminescu, București, 1981; *Arhitectura românească în context european*, Editura Tehnică, București, 1989; *Fațade de sticlă în arhitectura românească (1700-1900)*, Editura Simetria și Arcub, 2003 (post mortem). Să nu uităm studiul Cezarei Mucenic, *București, Un veac de arhitectură civilă secolul XIX*, editura Silex, București, 1997, care deși nu se ocupă în mod expres de arhitectura cu pridvor, oferă informații valoroase despre evoluția acesteia, în cadrul diferitelor programe arhitecturale ale secolului al XIX-lea (locuința privată, hanul, prăvălia).

cele două fronturi. Arhitectura de lemn, preponderentă până în prima jumătate a secolului XIX, va fi interzisă mai ales după marele incendiu din 23 martie 1847². Lemnul, material ușor de lucrat, se va reduce la structuri simple și ușor de înlăturat.

În zona comercială a orașului, eminent urban-dinamică, caracterizată prin loturi mici și înguste, dezvoltate în adâncime, se va naște un tip de arhitectură, cu dublă funcție – de comerț și de locuință – care se va adapta perfect la condițiile impuse. Chiar dacă clădirile s-au aliniat la stradă, grădina – elementul *sine qua non* al locuinței secolului al XVIII-lea – nu a fost sacrificată, ci locul ei a fost împins spre fundul lotului, accesul făcându-se printr-un coridor de acces (gang).

Soluția va consta în clădiri aliniate la frontul străzii care au de regulă două caturi și aripi laterale care configurează un plan fie în formă de U fie în formă de L, accesul fiind permis printr-un gang boltit (ce dă spre o curte interioară) și de aici la etaj. În aripile laterale se găseau de regulă dependințele, cu acces la camerele etajului prin intermediul unor galerii de lemn (uneori dublate cu tablă de fier) cu geamlâc, susținute fie pe console din lemn/metal fie pe stâlpi de lemn/zidărie/metal, galerii care se desfășoară de obicei pe toată lungimea fațadei³. Elementul arhitectural care devine piesa inerentă în compunerea acestui tip de arhitectură este galeria, plasată la etaj, care ordonează și prin intermediul căreia spațiul este folosit la maximum, deoarece permite dispunerea a două rânduri de camere, unul primind lumina direct de la fațada principală, celălalt din curtea interioară prin intermediul fațadei de sticlă.

Aceste elemente arhitectonice descrise mai sus sunt conținute atât în planimetria caselor de târgoveț, cât și de cea a hanurilor care se construiesc la mijlocul secolului al XIX-lea. Le vom considera pseudo-hanuri deoarece, la acest moment, nu se mai poate vorbi de hanuri în accepțiunea originară, ci de hanuri-casă⁴ cu un caracter semi-privat. Niciuna dintre aceste construcții nu vor mai avea amploarea și nici planimetria vechilor hanuri, iar timpul șederii „străinului” se va prelungi uneori, camera hanului devenindu-i adăpost permanent. Hanul își pierde planul de formă patrulateră și aspectul fortificat și ia aspectul unei locuințe plurifamiliale. Odată cu introducerea hotelului, program arhitectural modern care răspundea mai bine cerințelor crescânde de confort, hanurile vor înceta să mai ființeze. Locul lor va fi luat pe de altă parte de construcții mai mici, care vor păstra tipul de plan cu gang de acces, galerie/hol și curte interioară: casele de raport.

Occidentalizarea din ce în ce mai accentuată petrecută la finele secolului al XIX-lea va înlocui treptat acest tip de arhitectură, care nu mai corespundea noilor standarde de confort și evoluției demografice de la începutul secolului XX dar vor continua să funcționeze, constituind astăzi o notă aparte în poetica orașului.

1. b. Tipologia „fațadelor de sticlă”

Fațadele principale, de reprezentare, ale arhitecturii cu geamlâc, ce îmbracă stilistic fie haina neoclasică (Hanul Patria, Hanul Neculescului), romantică (Hanul Solacolu) sau eclectică (Imobil din Calea Moșilor 82), ascund în spatele lor neprevăzutele fațade vitrate ale curții. Deși străine, cele două tipuri de arhitectură – cea de zid și cea de lemn – sunt complementare, atât la nivel funcțional cât și din punct de vedere estetic. Un colaj doar aparent, deoarece trecerea de la

² Vezi Nicolae Lascu, *Legislație și dezvoltare urbană, București 1831-1952*, Teză de doctorat, București, 1997.

³ Tip de locuință trasat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și conturat, cu variante în a doua jumătate a secolului XIX. Vezi Cezara Mucenic, *București, Un veac de arhitectură civilă secolul XIX*, editura Silex, București, 1997, p. 17 și urm.

⁴ Cezara Mucenic, *Străzi, piețe, case din vechiul București*, Editura Vremea XXI, București, 2004, p. 29.

„cult” la „vernacular” (sau viceversa) este aproape nulă sau extrem de fină în unele cazuri (Casa Melik, Hanul cu tei, Casa din Calea Moșilor nr 82).

La nivelul fațadelor incintei, pentru casele cu geamlâc din București, avem de cele mai multe ori două (sau mai rar trei) niveluri, dintre care cele superioare prezintă galerii vitrate.

Conform studiului lui Constantin Joja întâlnim patru variante diferite⁵ pe care le vom completa cu o a cincea:

- 1) galeriile etajelor în consolă: hanul Solacolu, casa din str. Șelari nr. 13, casa Tattarescu, Hotel Fieschi, imobil din str. Șelari nr 13; (Pl. I, fig. 1, a, b);
- 2) galeriile etajelor sprijinite pe arcaturi, stâlpi de lemn, de piatră, zid sau coloane de fontă, parterul rămânând deschis: hanul Patria, casa din str. Sfinților nr. 13, casa din Calea Moșilor nr 82, hanul Solacolu (PL. I, fig. 2, a, b);
- 3) galeria sprijinită pe zidărie plină: Hanul cu Tei, parțial Casa Melik (PL. I, fig. 3, a, b);
- 4) galeria etajelor sprijinită pe stâlpi de lemn și închisă cu geamuri la parter și la etaje: hanul Patria (PL. I, fig. 4).
- 5) vom adăuga galeria închisă cu stâlpi de zidărie și cu balustradă de zid și la parter și la etaj: hanul Neculescului Calea Moșilor 84, imobil din strada Sfânta Vineri 7, imobil din Calea Victoriei 120 (PL. I, fig. 5, a).

Uneori, în cadrul aceleiași incinte coexistă structuri compoziții diferite ale fațadelor secundare, fără a se pierde caracterul unitar dat de geamlâcul cursivei. Oferim cazul hanului Patria, unde avem o dată fațada cu două registre, cea superioară corespunzătoare cursivei sprijinită pe arce de zidărie care formează un elegant portic (tipul 2), și fațada aproape în întregime vitrată, de data asta pe trei niveluri (tipul 4); la Hanul Solacolu, la una dintre cele două incinte, apar tipurile 1) și 2).

II. Studiu de caz: Case de pe Calea Moșilor

Pe una dintre străzile încărcate de istorie ale Bucureștiului (Pl. II, fig. a), altădată „uliță domnească”, se mai păstrează edificii și tronsoane închegate care evocă memoria arhitecturală a veacului al XIX-lea⁶.

Funcția principală a străzii, cea comercială - strada legând altădată centrul orașului cu „Târgul din Afară” - explică prezența tipului de casă de negustor, cu prăvălii la parter, și locuința la etaj, case care se regăsesc și astăzi. Câteva dintre acestea mai păstrează - probabil pentru nu multă vreme - geamlăcuri.

Tronsonul vechi, care face obiectul cercetării noastre, cuprins de la intersecția Căii Moșilor cu strada Bărăției, până la intersecția cu bulevardul Carol I (Pl. II, fig. b), se află în prezent în marele pericol de a fi demolat. Un program special de conservare și restaurare urbanistico-arhitectonic ar putea înapoia o parte a Bucureștiului veacului al XIX-lea.

Intenția acestei analize de arhitectură este de a (re)semnala prezența și importanța acestor monumente pentru o categorie a patrimoniului arhitectural bucureștean mai puțin cercetat.

⁵ Joja, op. cit., 1967, p. 230.

⁶ „Podul Târgului de Afară”, actualmente Calea Moșilor, este una dintre cele mai vechi „ulițe” din oraș, vezi G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Ediția a II-a, București 1998, p. 351, și George Costescu, *Bucureștii Vechiului Regat*, Editura Universul, București, 1944, p. 49.

a

a

a

a

a

b

b

b

b

fig. 1

fig. 2

fig. 3

fig. 4

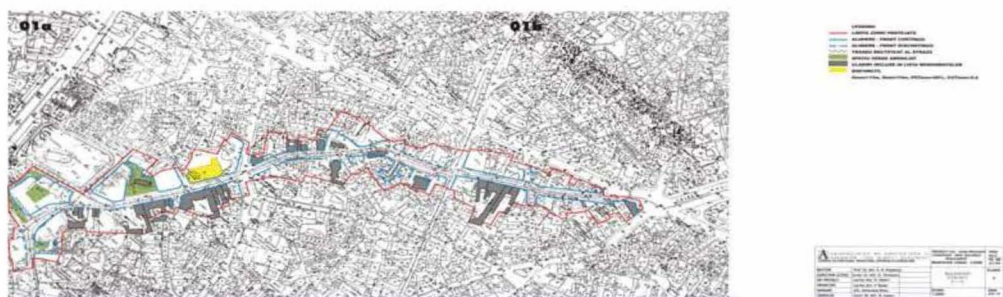
fig. 5

Planșa I. Compoziția „fațadelor de sticlă”

fig. 1 - galerie pe console: a. Hotel Fieschi, b. Imobil din str. Șelari nr. 13; fig. 2 - galerie pe arcaturi: a. Hanul Patria, b. Hanul Solacolu; fig. 3 galerie pe zidărie plină: a. Hanul cu Tei, b. Casa Melik; fig. 4 galerie pe parter închis cu geamlăc: a. Hanul Patria; fig. 5 galerie închisă cu stâlpi și parapet de zid (parter și etaj): a. Hanul Neculescului, b. Imobil Str. Sfânta Vineri nr. 7 - fotografii Ciprian Buzilă.

a

b

Planșa II. Calea Moșilor

a. Planul Purcel, 1789, Biblioteca Academiei Române, H. S. 92. Detaliu.

b. PUZ, Zone protejate construite - Mun. București, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, Centrul de cercetare, proiectare, expertiză și consulting.

Din categoria hanurilor boierești care se aflau în București se numără și Hanul Neculescului, situat vis-a-vis de biserica Răzvan, altădată în mahalaua cu același nume, cunoscut în secolul al XIX-lea și sub numele de hanul „ovreilor” sau „ovreiesc”⁷. Povestea acestui han este cu atât mai interesantă, cu cât o parte a acestuia mai dăinuie încă.

George Potra ne oferă valoroase informații documentare și de amplasament al acestui han⁸. Pe scurt, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Alexandru Neculescu achiziționează o serie de prăvălii și loturi, formând un teren cu o adâncime de 50 metri și cu o lungime de 120 metri, cuprins de „Ulița Băltărețului” (actuala stradă Calomfirescu) și „Ulița Târgului de Afară”⁹. Pe acest teren, păstrând probabil și câte ceva din construcțiile anterioare, Alexandru Neculescu își va clădi un han. Aflat în stare proastă, hanul este împărțit în două la 26 octombrie 1817, după moartea clucerului Alexandru Neculescu de urmașii acestuia: Elena Drugănescu, soția lui Alexandru Neculescu, și Hristodor Neculescu¹⁰.

Partea care s-a păstrat până astăzi, adică cele „șapte prăvălii de rând și cu odăile lor în dos”¹¹, intră în posesia paharnicului Hristodor Neculescu pe care le oferă ca zestre fiicei lui - Marița - (căsătorită cu căminarul Mavrodoglu) în 1823¹². Cezara Mucenic în studiul „Un veac de arhitectură civilă. Secolul XIX”, relatează despre hanul căminăresei „Mariți Mavrodoaei”, care se găsea între ulița „Podul Târgului de Afară” și „ulița Băltărețului” și ne prezintă o mică descriere a hanului, apărută în presa anului 1836, cu scopul vânzării: „șapte prăvălii dedesubt, în fața podului afară cu alte șapte odăi ale lor, paisprezece odăi sus, cu galerie mare, fiind împrejmuit cu uluce”¹³. Actul de vânzare din 17 decembrie 1846 ne spune că „hanul este compus de [din] șapte prăvălii cu câte o odăie în dos la fiecare prăvălie și șapte odăi sus cu câte o asemenea odăie, i cu alte namestii în curte”, și mai precizează că spre est este delimitat de Ulița Băltărețului, unde se află „poarta cea mare a acestui han și herăria lui”¹⁴.

Așadar, între momentul împărțirii hanului pe din două (1817) și cel al vânzării (1846), celor șapte prăvălii, cu camerele lor din spate, li s-au adăugat un etaj, ale cărui 14 camere serveau ca locuințe temporare.

Hanul arde în urma marelui incendiu din martie 1847¹⁵, pagubele fiind înregistrate cel

⁷ Cf. „Curierul românesc”, VII (1936), nr. 41, 29 iunie, p. 164, apud N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Editura Academiei, București, 1961, p. 115. O parte din han fusese cumpărată de evrei, care își construiseră aici o sinagogă existentă încă într-o variantă datorată refacerii din 1947 (Sinagoga „Naftali”, sau „Beth Hamidraș”). Despre sinagogă vezi *Atlas-ghid, Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București din cele mai vechi timpuri până astăzi*, vol I, 1999, București, Editura Ergonom '79, p. 83.

⁸ George Potra, *Istoricul hanurilor bucureștene*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, pp. 172-175.

⁹ *Ibidem*, p. 173.

¹⁰ George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1594-1821*, Editura Academiei R. P. R., București, 1961, pp. 721-722. În act se stipulează ca partea de han a lui Hristodor Neculescu să aibe poartă de acces separată prin actuala stradă Calomfirescu.

¹¹ *Ibidem*, p. 721.

¹² George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1821-1848*, București, 1975, p. 517.

¹³ Cf. „Curierul românesc”, VII (1936), nr. 48, 31 iulie, 1836, apud Cezara Mucenic, *București. Un veac de arhitectură civilă. Secolul XIX*, editura Silex, București, 1997, p. 23. Cezara Mucenic consideră ca hanul s-a vândut în anul apariției anunțului, adică 1836 (vezi C. Mucenic, *op. cit.* p. 23), însă acesta va fi vândut la 17 decembrie 1846 lui Panait Nicolau de către Marița Mavrodoglu. Vezi zăpădul de vânzare, George Potra, *op. cit.*, 1975, pp. 517-518.

¹⁴ George Potra, *op. cit.*, 1975, p. 517.

¹⁵ Aflăm despre arderea acestuia din planul de situație și din referatul făcut pe versoul cererii lui Christo Gheorghief, care prevedea ca noua casă [Calea Moșilor 82] să fie aliniată cu „construcțiunile quelle mari făcute după Incendiu”, adică

mai probabil la nivelul etajului și al acoperișului¹⁶.

La 1911 monumentul se afla în proprietatea lui Mișu Boteanu¹⁷.

Din analiza planului Borroczyn (PL. III, fig. a) și din documente reiese că hanul Neculescului era format din mai multe corpuri de construcție, fără aspectul unitar și masiv al vechilor hanuri bucureștene. Singura construcție care are aspect omogen sunt cele șapte prăvălii (cu camerele aferente și cu cele 14 camere ale etajului), care la momentul ridicării planului topografic Borroczyn, nu prezenta aripile laterale actuale. Acestea apar configurate în planul cadastral din 1911 (PL. III, fig. b).

Construcția nu a suferit modificări planimetrice sau structurale majore de-a lungul timpului¹⁸. Avem un corp mai vechi, compus dintr-un parter, aliniat la stradă și datat cu ajutorul documentelor ante 1817, etajul construit ante 1836 (refăcut parțial după incendiul din 1847) și aripile laterale construite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Având un plan în forma literei U, clădirea este compusă dintr-un subsol parțial (PL. III, fig. c), parter și etaj. Nivelul parterului cuprinde un rând de 7 prăvălii cu acces din stradă, și alte 7 camere folosite astăzi ca locuințe (PL. III, fig. d). Inițial prăvăliile comunicau cu aceste camere și serveau ca spații de depozitare sau ca locuință a negustorului ce închiria prăvălia. Accesul la etajul locuințelor se face din curtea interioară, prin două scări, amplasate la capetele galeriei corpului principal (PL. III, fig. e).

Decoratia fațadei principale se reduce la cele mai simple elemente decorative de factură neoclasică. Fațada este împărțită în două registre, corespunzătoare parterului și etajului, despărțite printr-un brâu discret, cu șase dintre cele șapte travee marcate prin pilaștri care continuă de la soclu până la cornișa construcției. Golurile în plin cintru ale deschiderilor parterului sunt unite printr-o arcatură care urmărește forma semicirculară, între ale cărei deschideri se află câte o rozetă circulară simplă, modelată în tencuială (Planșa III, fig. f). Deschiderile etajului prezintă buiandrugii drepti (Planșa III, fig. g).

Fațada din Calea Moșilor a suferit modificări lizibile la nivelul soclului, al arcaturii (închise cu zidărie) și al brâului (Planșa III, fig. h).

Fațadele curții interioare comportă galerie cu stâlpi și parapet de zid, pe cele trei laturi, închisă cu ochiuri mari de geam (tipul 5) atât la parter cât și la etaj (PL. III, fig. i, j). Galeria pe care o întâlnim descrisă în anunțul de vânzare din 1836, cel mai probabil din lemn, a fost înlocuită cu una din cărămidă la sfârșitul secolului al XIX-lea.

II. b. Imobil din Calea Moșilor 82

Partea de han a lui Costache Neculescu a fost vândută și ulterior demolată. Pe locul acestuia, noul proprietar, Christo Gheorghief construiește „din nou”¹⁹ în anul 1867 clădirea care, cu efort, mai dăinuie și astăzi.

Casa cu un plan în formă de L, compusă dintr-un corp central, pătrat, și o aripă

cu hanul care fusese vândut de Marița Mavrodglu lui Panait Nicolau în 1846. Vezi, Arhivele Naționale, *Documentele Municipiului București*, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 6/1867, f. 134.

¹⁶ Hanul nu a ars în întregime, dovadă stând releveele actuale și descrierea din anul 1836 și cea din actul de vânzare din 1846. Regăsim în planurile actuale cele 7 prăvălii cu cele 7 odăi aferente la parter, și cele 14 camere ale etajului.

¹⁷ Vezi „Planul Orașului București. Ediția oficială 1911”, Seria XIV, Coloana A', Biblioteca Academiei Române.

¹⁸ Vezi Expertiza Tehnică realizată de „Centrul Istoric” SA, prin expert ing. Bogdan Vasile și proiectant ing. L. Bălănescu, arhiva INMI.

¹⁹ AN, DMB, fond PMB, Serviciul tehnic, d. 6/1867, f. 134.

a

b

c

d

e

f

g

h

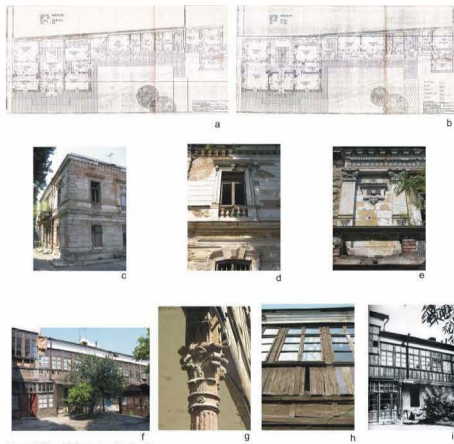
i

j

Planşa III. Hanul Neculescului – Calea Megilor 84

a. Planul Borocșin 1852. Biblioteca Academiei Române, H – 1632. D.XLV.1. Detaliu, b. "Planul Orașului București. Ediția oficială 1911". Seria XIV, Colona A', Biblioteca Academiei Române, H – 1632. D.XLV.1. Detaliu, c. Planul Orașului București. Ediția oficială 1911. Seria XIV, Colona A', Biblioteca Academiei Române, H – 1632. D.XLV.1. Detaliu, d. Planul Orașului București. Ediția oficială 1911. Seria XIV, Colona A', Biblioteca Academiei Române, H – 1632. D.XLV.1. Detaliu, e. Planul Orașului București. Ediția oficială 1911. Seria XIV, Colona A', Biblioteca Academiei Române, H – 1632. D.XLV.1. Detaliu, f. Fațada cu nișă intrare, g. Fațada cu nișă intrare, h. Fațada cu nișă intrare, i. Fațada cu nișă intrare, j. Fațada cu nișă intrare.

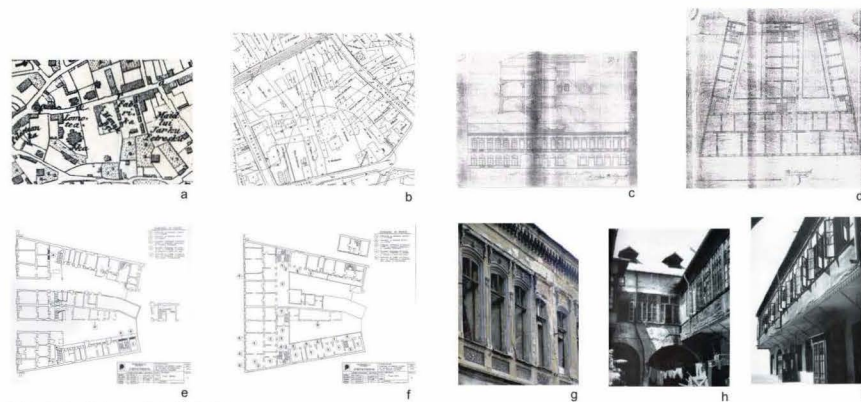
Planșa IV. Imobil din Calea Măgilor 82

a. Plan parter, arhiva INM; b. Plan etaj, arhiva INM; c. Fațada corpului principal. Vedere din curtea interioară; d. Fațada corpului principal. Detaliu; e. Fațada corpului principal. Traveea centrală, detaliu; f. Fațada corpului secundar; g. Fațada corpului secundar. Coloana de fontă, detaliu; h. Fațada corpului secundar. Regizorul etajului, detaliu; i. Fațada corpului secundar. Fotografii realizate de Constantin Joja, *Fațade de sticlă în arhitectura românească (1700-1900)*, Editura Simetria și Arcub, 2003, p. 145 - fotografii Ciprian Buzilă.

secundară dezvoltată foarte mult în lungime, prezintă un subsol parțial (la aripa laterală), parter și etaj (Planșa IV, fig. a, b).

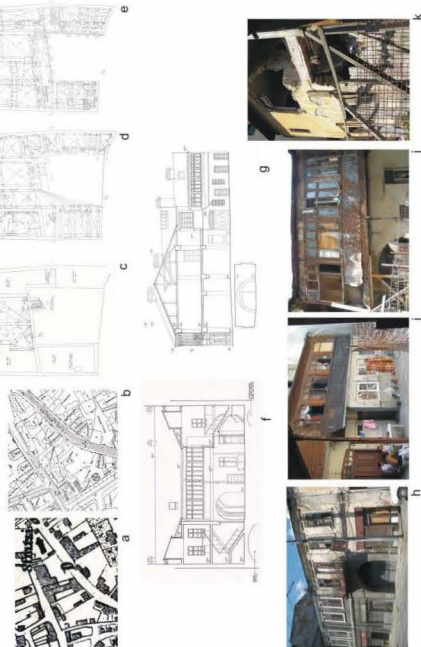
Accesul la parterul corpului principal se face prin intermediul unui vestibul din care se ajunge în casa scări de onoare care permite accesul la etaj. Casa scări, monumentală prin dimensiuni, primește lumină zenitală pe cele două niveluri, prin intermediul unui luminator. Partea stângă a parterului era destinată funcțiuni comerciale. La etaj, camerele serveau funcțiuni de locuit. Corpul secundar comunică cu cel principal, pe ambele nivele, printr-o scară de serviciu, accesul la camerele etajului în anfiladă fiind permis prin intermediul unei galerii.

Fațada principală, realizată în stil eclectic, este compusă din trei travee: cea mediană, ușor decroșată cuprinde și intrarea principală. Se remarcă predilecția pentru elementele decorative de factură clasicizantă (Pl. IV, fig. c): bosaje care marchează colțurile clădirii, pilaștri laț, cu capiteliuri

Planșa V. Hanul Solacolu – Calea Moșilor 134

a. Planul Boroczy 1852, Biblioteca Academiei Române, H- 1642- D XLV 1. Detaliu, b. "Planul Orașului București. Ediția oficială 1911", Seria XII, Coloana A', Biblioteca Academiei Române. Detaliu, c. Fațada și secțiune - 1859; d. Plan etaj 1859; e. Plan parter, arhiva INM; f. Plan etaj, arhiva INM; g. Fațada din Calea Moșilor. Detaliu, h. Vedere din curtea interioară, foto Constantin Joja. *Fațade de sticlă în arhitectura românească (1700-1900)*, Editura Simetria și Arcub, 2003, p. 87; i. Vedere din curtea interioară, foto Constantin Joja. *op. cit.*, Editura Simetria și Arcub, 2003, p. 86 - fotografia Ciprian Buzăla

63

Piața VI, Imobil din Căminul 71

a. Planul de construcție, Biblioteca Academiei Române, H-1642-0 XLV.1. Detaliu, b. "Planul de construcție" Biblioteca Academiei Române, Detaliu, c. Planul de construcție de la oraș și în zona de construcție și urbanism "Ion Mincu", d. Planul de construcție, e. Planul de construcție, f. Planul de construcție, g. Planul de construcție, h. Planul de construcție, i. Planul de construcție, j. Planul de construcție, k. Planul de construcție, l. Planul de construcție.

simple și ușor profilate, balconete aflate dedesubtul deschiderilor etajului, ancadramentele ferestrelor cu decorații vegetale și geometrice (Pl. IV, fig. d), cornișa acoperișului cu a sa friză de console și denticuli. La etaj, traveea centrală este subliniată prin prezența unui balcon susținut pe console, și prin prezența pilaștrilor lași ce încadrează ușa balconului, decorați în partea inferioară cu panouri cu elemente vegetale (Planșa IV, fig. e).

În spatele corpului principal se dezvoltă învelișul de lemn și sticlă al galeriei corpului secundar (Planșa IV, fig. f), susținut pe elegante coloane de fontă (Planșa IV, fig. g), care permite accesul la odăile etajului. Aceasta a fost *ab initio* o galerie deschisă, așa cum se citește în planul anexat cererii pentru obținerea autorizației de construire²⁰, închisă cu sticlă către sfârșitul secolului al XIX-lea. Importanța funcțională a acestui corp, mai redusă decât cea a locuinței principale, este marcată prin ușoara diferență de înălțime. Deși atât de diferită estetic de haina clasicizantă a corpului principal, arhitectura din lemn a cursivei își găsește locul, într-un mod firesc, sub cornișa monumentală de zid (Planșa IV, fig. h).

În decursul timpului edificiul a suferit intervenții minore la exterior, identificabile la parterul fațadei din Calea Moșilor, și la corpul secundar (închiderea silnică a unor spații în vederea locuirii). La interior, decorația originală a dispărut în mare parte²¹.

În prezent imobilul este ocupat abuziv, camerele acestuia fiind folosite ca adăpost. Aflată într-un proces continuu de degradare, clădirea necesită intervenții urgente de consolidare și restaurare.

II. c. Hanul Solacolu²² - Calea Moșilor 134

Circulația intensă a mărfurilor pe "Podul cel Mare" care ducea la „Târgul de Afară”, a determinat pe unii comercianți să-și deschidă "fabrici" de producție. O astfel de manufactură apare în planul ridicat de maiorul Rudolf A. Borroczyński, între ulițele Paleologu și Mântuleasa, sub denumirea "Fabrica"²³ (Pl. V, fig. a). Nu știm nimic despre natura mărfurilor produse în această "fabrică", care era compusă din mai multe corpuri de clădiri, cu dependențe aferente.

Din analiza planului Borroczyński și a planului cadastral din 1911 (Pl. V, fig. b) reiese că hanul se află pe locul fostei fabrici.

Alecu Solacolu, își va construi aici trei prăvălii, la mijlocul secolului al XIX-lea. În 1859, cumpărând o parcelă de la vecinul său Iordache Hagi Anghel, cere Municipality eliberarea autorizației de construcție pentru „o bina în două etaje și cu toate comoditățile ei, pivniță boltită, dependenți cu beciuri, plimbători și un puț[...] precum asemenea și a ridica încă un etaj asupra prăvăliilor în ființă tot din fața Stradei Moșilor”²⁴ după planurile unui arhitect²⁵ (Pl. V, fig. c, d).

Din referatul făcut de arhitectul G. Burelli, pe versoul cererii proprietarului, aflăm că acestuia din urmă i se dă voie să „clădească de zid, într-o cărămidă și jumătate și paianță de o cărămidă, odăi deasupra a trei prăvălii ale d-sale din fața Stradei Moșii învâlnindu-le cu tablă de metal, iar despre vecinătate va face calcan de zid; precum și de a schimba tocurele ușilor și

²⁰ AN, DMB, fond PMB, Serviciul tehnic, d. 6/1867, f. 136.

²¹ Vezi expertiza tehnică efectuată de arhitectii D. Constantinescu și A. Orășanu, pentru Centrul Istoric, arhiva I.N.M.I., 1993.

²² Proprietarul se semna Solacoglu, însă vom folosi numele încetățenit Solacolu.

²³ Vezi Planul Borroczyński, reproduc de C. Ghiulea, scara 1/10000, Biblioteca Academiei Române, H- 1642- D XLV 1.

²⁴ AN, DMB, fond PMB, Serviciul Tehnic, d. 98/1859, f. 218. Text scris cu litere chirilice, transcris cu ajutorul istoricului Aurelian Stroe.

²⁵ *Ibid*, f. 222.

a

b

c

d

e

Planșa VII. Imobil din Calea Moșilor 138. a. Fațada din Calea Moșilor; b. Vedere din curtea interioară. Aripa laterală, detaliu; c. Fig c - Vedere din curtea interioară. Aripa laterală, detaliu. Foto Constantin Joja, op cit, p. 96; d. Vedere actuală din curtea interioară. Fațada corpului central; e. Vedere din curtea interioară. Fațada corpului central, foto Constantin Joja, op cit, p. 97- fotografii Ciprian Buzilă.

ferestrelor vechi [...]” iar fațada noii construcții „va fi întrunită cu fațada celor trei prăvălii actuale”²⁶. Așadar, cele trei prăvălii mai vechi, aflate în partea stângă a proprietății lui Alecu Solacolu, vor fi unite cu noua „bina”, formând o singură clădire.

În 1878 funcționa în cadrul hanului o fabrică de paste făinoase, așa cum ne arată cererea făcută de St. Solacoglu: “voind a construi din nou înăuntru curții la proprietatea mea din Calea Moșilor 122, Suburbieu Mântuleasa, Col. Negru una magazie” având o lungime de 14 metri și o lățime de 4 metri “acoperită cu metalu precum în localu de emferțațune voescu a preschimba un cazan”²⁷.

Clădirea, realizată în mare măsură fidel față de proiectul prezentat spre autorizare²⁸ în formă de „dublu U” comportă pivnițe cu ziduri de cărămidă boltite a vella, parter și etaj. Accesul

²⁶ *Ibid*, d. 98/1859, f. 218 verso.

²⁷ *Ibid*, d. 12/1878, f. 386.

²⁸ Aripa centrală a curții interioare prezintă o formă modificată, pe planul din 1911 și cel actual.

la camerele etajului, destinat locuirii, se face prin intermediul a două coridoare de acces, din capătul cărora pornește câte o scară, și prin alte două scări de serviciu dispuse la extremitățile galeriei, prin care se permite comunicarea cu aripile laterale. La nivelul etajului, se observă împărțirea corpului central (paralel cu strada) al celor două case dispuse în oglindă, în câte două apartamente, de comandate de galerie cu geamlâc²⁹ (Pl. V, fig. f). Parterul, cu cele opt prăvălii cu acces direct din Calea Moșilor, era folosit cu precădere pentru negoț (Pl. V, fig. e).

Fațada principală este compusă unitar și simetric, pe două niveluri - corespunzătoare parterului și etajului. Cele două registre, despărțite printr-un brâu ușor profilat, sunt inegale ca înălțime, accentul fiind pus pe cel al etajului - un adevărat *piano nobile* - care cuprinde mai multe deschideri decât parterul și o decorație mai bogată, de factură orientală, localizată la ancadramentele ferestrelor ce se termină în partea superioară cu „cornișe” (Pl. V, fig. g). Cornișa acoperișului cuprinde o arcatură polilobată pe console decorative. Aticul care încunună axul edificiului a dispărut.

Complementar cu fațada de reprezentare, fațadele din curte prezintă sistemul cursivei din lemn vitrată cu ochiuri de sticlă. În planurile din 1859 (Pl. V, fig. d), fațada aripilor laterale este figurată a fi din zid (soluție la care s-a renunțat între timp) ceea ce demonstrează utilitatea acestei galerii de acces, și faptul că devenise un element împământenit în arhitectura urbană. Din nefericire, galeria cu geamlâc este astăzi parțial distrusă, reconstituirea sa putându-se face după fotografiile realizate de Constantin Joja (Pl. V, fig. h, i).

II. d Imobil Calea Moșilor 71. Imobil Calea Moșilor 138

Datorită lipsei informațiilor de arhivă și a unor planuri autentice, ne este greu să analizăm aceste două monumente, însă vom face câteva precizări cu caracter general.

Imobilul de la numărul 71 (Pl. VII, fig. h) ilustrează poate cel mai bine tipul de plan cu coridor de acces și galerie descris în prima parte a articolului. Datat în prima jumătate a secolului al XIX-lea³⁰, imobilul prezintă un plan în formă de U, cu patru travee pe latura străzii, și comportă pivniță parțială, parter și etaj³¹ (Pl. VII, fig. c, d, e, f, g). Parterul, destinat funcțiunii comerciale, deține trei prăvălii cu acces dinspre stradă, și camere ce funcționau ca depozit. La etaj se accede prin cele două scări, una plasată în dreapta, la capătul galeriei, cealaltă în aripa lateral stângă.

Galeria vitrată nu înconjoară toate cele trei laturi, ci doar aripa lateral stângă (Pl. VI, fig. i) și cea a corpului principal (Pl. VI, fig. j), cea lateral dreaptă luând forma unui coridor îngust amplasat paralel cu calcanul.

Aripa lateral dreaptă se află în stare de colaps (Pl. VI, fig. k).

Casa de la numărul 138 (Pl. VII, fig. a), „geamănă” cu cea de la nr 136, prezintă un plan în formă de L, cu gang de acces spre curtea interioară de unde se accede la etajul corpului central și la corpul lateral prin intermediul unei galerii cu geamlâc. Decorația parapetului galeriei

²⁹ Vezi Daniela Tutunea-Costin, „Hanul Solacolu, Casa de la răscruce de lumi; analiza complexă și premisele restaurării”, în *Revista Monumentelor Istorice*, anul LXIX, nr. 1-2, 2000, p.141.

³⁰ Clădirea figurează pe planul Borroczyn. Cele două aripi laterale prezente astăzi par a fi adăugate ulterior, spre sfârșitul secolului XIX.

³¹ Vezi releveele realizate de Catedra de Istoria și Teoria Arhitecturii a Universității de Arhitectură și Urbanism “Ion Mincu”, colectiv compus din Iliescu-Oprea Cristina, Lasti Alina, Pecetea Daniela, Ionescu Piatra Ionuț, Datcu Dobrin Laurențiu, Popa Radu Benvenuto.

corpului lateral, compusă dintr-o repetare a unui simplu motiv decorativ popular (rombul) s-a pierdut (Pl. VII, fig. b). De asemenea, fațada de curte a corpului central și parțial cea a corpului lateral au fost retencuite cu ciment iar șprosurile originare de lemn au fost înlocuite, fără respect, cu unele moderne (Pl. VII, fig. c).

Concluzii

Arhitectura urbană cu geamlâc dezvoltată în zona comercială (densă) a Bucureștiului prezintă un tip de clădire "specifică" persistentă de-a lungul secolului al XIX-lea, compusă de cele mai multe ori din două caturi (pentru locuințe), cu intrarea printr-un coridor boltit de sub care se accede, printr-o scară, la etaj/etaje și spre aripile laterale (corespunzătoare dependințelor sau camerelor de locuit).

Cu o fațadă de zid principală, la stradă, - îmbrăcată după moda epocii - și una secundară - de curte, domestică și primitoare, din materiale perisabile, aceste puține monumente sunt în pericol de a fi demolate. Pe Calea Moșilor, s-au păstrat câteva monumente cu geamlâc, unele cu o valoare relativ însemnată pentru istoria arhitecturii civile existente a orașului: Hanul Neculescului și Hanul Solacolu. Ignorate, acestea avansează în degradare necesitând intervenții urgente de consolidare și restaurare.

Abstract

Houses with bay windows. (I) Case study: Calea Moșilor

There have not been enough works on the vernacular-type architecture, the wood and glass walls on secondary front-side not being interesting enough for researchers and architects. On one of the historic streets of Bucharest, a former „princely road” in old times, there are still a few monuments with „glass facades” toward the inside yard; however they are in an advance status of degradation. This study sets out to examine these historic monuments on Calea Moșilor, some of them quite important for their civil architecture, characteristic for the 19th century in Bucharest. Our purpose is to contribute to a more urgent restoration. We refer to two of the few inns still existing, but at risk of demolition: „Hanul Neculescului”, already forgotten, and „Hanul Solacolu”.

Despre școala de pictură din mănăstirile Căldărușani și Cernica se cunoaște destul de puțin, în ciuda faptului că referirile scrise, dar mai ales cele orale, nu lipsesc și că acestea recomandă o comunitate a cărei personalitate artistică s-a manifestat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în paralel cu arta laică de formație apuseană¹.

Se afirmă că, în 1798, un pictor Ivan, rus de origine, de unde i s-a tras și numele (Ivan Rusu), a pus bazele unei școli de pictură la Mănăstirea Căldărușani². După cutremurul din 1802, în care zugravul Ivan a pierit, activitatea școlii a fost întreruptă, fiind reluată, un an mai târziu, de pictorul Matei Polcovnicul, care a atras ucenici, precum Nicolae Teodorescu din Focșani, cel care va organiza în 1831 școala de pictură de pe lângă Episcopia Buzăului, sau Ilie Ploieșteanul, călugărit la Căldărușani cu numele Elisei, viitorul autor al ansamblului de pictură de la Mănăstirea Țigănești³. În aceeași perioadă, mai precis în 1815, la Cernica, zugravul Fotake picta biserica Sfântul Nicolae⁴, introducând în fundalurile compozițiilor complicate arhitecturi în stil clasic, peisaje și gesturi retorice ale personajelor, asemenea lui Nicolae din Enos, autorul pierdutei picturi de la Vălenii de Munte, din 1805, și pictorului anonim care decorase naosul bisericii episcopale din Roman, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea. La Cernica și Pasărea au pictat Grigorie Frujinescu⁵ și Nicolae Polcovnicul⁶, artiști cu viziuni „înnoitoare”, precum și zugravul Adam, care a folosit cu siguranță modele occidentale în redactarea unor compoziții din pictura bisericii Sfântul Gheorghe de la Cernica, din 1846, și, posibil tot el, în cea a bisericii mari a Mănăstirii Pasărea, din aceeași perioadă. Pe de altă parte, la Căldărușani, călugări din mănăstire au pictat icoane până dincolo de mijlocul veacului al XIX-lea: ierodiaconul Nectarie, care a semnat icoane între 1804 și 1812, ieromonahul Ghelasie și «*Ghermano ierodiacon*» și «*zograf*», care au pictat și portrete (al lui Paisie Velicicovski sau al episcopului de Argeș, Iosif), Ipifanie monahul, Gherontie «*zograf*», Elisei monahul – autorul picturii de la Țigănești, frații Nectarie monah și Anghel «*zograf*», activi

¹ După cunoștința noastră, cea mai amplă prezentare a subiectului aparține lui I.D. Ștefănescu, *Școala de pictură din mănăstirile Cernica și Căldărușani – Ucenicia lui N. Grigorescu*, în „Glasul Bisericii”, anul XXVIII, nr. 3-4, 1969, p. 364-392: autorul descrie programele iconografice ale bisericilor pictate de reprezentanții acestei școli la Cernica și Pasărea, precum și icoanele din muzeele mănăstirești, Căldărușani inclusiv, punctând unele caracteristici ale fenomenului artistic pe care, însă, nu-l caracterizează ca un tot unitar, în devenirea sa. Unele informații legate de numele și lucrările unor zugravi-călugări se mai găsesc la Părintele Veniamin Nicolae, *Mănăstirea Căldărușani. Monografie*, București, 1973, îndeosebi p. 107-115, și la Episcopul Gherasim al Râmnicului, *Istoricul Sfintei Mănăstiri Căldărușani*, Editura Sf. Episcopii a Râmnicului, Râmnicu-Vâlcea, 1996, p. 23-29 și 77-82.

² B. Iorgulescu, *Din istoria picturii în Țara Românească. Pitarul Nicolae Teodorescu și școala de pictură din Buzeu (1831)*, în „Literatură și artă română”, anul V, 1900-1901, p. 223.

³ *Ibidem*, p. 223-224.

⁴ I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 365 și urm.

⁵ C. Săndulescu-Verna, *Grigorie Frujinescu. Începător al curentului realist în pictura românească*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CIX, 1992, nr. 4-6, p. 118; I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 370.

⁶ I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 369-370, 377.

spre mijlocul veacului⁷. Renumele școlii era considerabil, atrăgând tineri zugravi care veneau aici să-și desăvârșească meseria: adolescentul Nicolae Grigorescu, recent lansat în breaslă după apreciată comandă de icoane de la Băicoi⁸, Anton și Vasile Serafim. Școala de pictură de la Căldărușani și-a avut sediul în incinta cu biserica Sfântul Dumitru, întemeiată de Matei Basarab, în fostele case domnești de lângă clopotniță, și anume într-un salon mare de la etaj. Existența școlii încetează înainte de anul 1862, ori sediul ei s-a schimbat, căci în *«Inventariu de clădirile și personalu aflatu în Sf. Monastire Căldărușani»*, întocmit în acest an, la locația de mai sus se menționează *«fosta scółă de pictură»*⁹.

În muzeul Mănăstirii Căldărușani, am remarcat o serie de icoane de tâmplă ale căror viziune compozițională și factură stilistică evocă insistent tendința de „modernizare” a picturii religioase din teritoriile românești, caracteristică primei jumătăți a veacului al XIX-lea. Este vorba despre icoanele tâmplei comandate de starețul Eftimie pentru biserica Sfântul Dumitru, în 1853. Tradiția orală, transmisă de-a lungul vremii și preluată de unii cercetători¹⁰, atribuie această lucrare monahului Evghenie Lazăr, despre care se cunosc puține lucruri. În monografia închinată Mănăstirii Căldărușani, episcopul Gherasim al Râmnicului, cândva stareț la Căldărușani, afirmă că a găsit numele zugravului (i.e. Evghenie Lazăr) pe o *«ciornă nenumerotată, în arhiva mănăstirii Căldărușani, păstrată în parte în demisolul clădirii Sfântului Sinod din strada Antim, nr. 29»*¹¹. Ciorna, susține P.S. Gherasim Cristea, redă disputa dintre pictor și starețul Eftimie în legătură cu pictarea ultimelor icoane din cele 50 ale tâmplei. Nemulțumit de rezultatul lucrării – consideră autorul monografiei – starețul ar fi reziliat contractul, însărcinând pe tânărul Grigorescu, *«ucenic la acel zugrav»*, să termine restul de icoane¹².

Problema paternității picturii iconostasului din 1853 al bisericii Sfântul Dumitru din Mănăstirea Căldărușani a căpătat însemnătate în contextul cercetării perioadei de formare artistică a lui Nicolae Grigorescu. Rezervând pentru o intervenție ulterioară analiza contribuției lui Evghenie Lazăr la „modernizarea” artei religioase românești, dorim, în continuare, să introducem în circuit științific unele informații legate de realizarea tâmplei destinate bisericii Sfântul Dumitru, așa cum reies dintr-un set de documente aflate la Arhivele Naționale.

Este vorba despre dosarul 62/1854, din fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, înregistrat sub numărul 40^b/ 1854, lunie 1, și cuprinzând 12 file¹³; obiectul dosarului: *«Despre pretențiile lui Evghenie Lazăr boeru de neam d'a i se da satisfacție pentru bâtaia ce a suferit dela starețul m-ri[i] Căldărușani, și despăgubire pentru obiectele ce i-a poprit»* (f. 1^r)¹⁴.

Plângerea lui Evghenie Lazăr (f. 3^r^{iv}) este adresată comisarului extraordinar în principate,

⁷ Episcopul Gherasim al Râmnicului, *Istoricul...*, p. 78-80.

⁸ G. Oprescu și R. Niculescu, N. Grigorescu. *Anii de ucenicie*, ESPLA, 1956, p. 35-52.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 555/1862, f. 11^v.

¹⁰ I. D. Ștefănescu, *Școala de pictură ...*, p. 384, 385 și n. 13, unde se menționează numele „diaconului Lazăr”, autorul tâmplei datate eronat în *«primii ani ai secolului al XIX-lea (1806?)»*.

¹¹ Episcopul Gherasim al Râmnicului, *Istoricul...*, p. 24, n. 1.

¹² Am regăsit acest document în Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 3725/1854 (în curs de cercetare). Mulțumim încă o dată domnului Gh. Vasilescu, custodele arhivei, pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție dosarul.

¹³ Documentul a fost studiat în 1989 de Remus Niculescu, specialist al perioadei de ucenicie a lui Nicolae Grigorescu, după cum rezultă din foaia de evidență a cercetării dosarului de la Arhivele Naționale.

¹⁴ Cu caractere latine. Fila 2 repetă textul subiectului dosarului și data înregistrării: *«Anul 1854, lunie, z. 1»*, redactate acum cu caractere chirilice.

generalul Aleksandr Ivanovich Budberg, care a redactat în cap de filă, în limba franceză, următoarea rezoluție: «*Au dép[ar]tement] des Cultes à tâcher d'éviter un scandale semblable et à me faire un rapport*», [semnat cu inițială] «*B, à 26 Mai*»¹⁵. Reclamația este autografă, așa cum reiese din compararea sumară a textului cu semnătura și după cum singur Evghenie declară la f. 9r¹⁶. De la început, Evghenie Lazăr precizează că a încheiat contract cu părintele arhimandrit Eftimie, starețul Mănăstirii Căldărușani, pentru zugrăvirea și poleirea unei tâmplice, cu prețul de 460 de galbeni¹⁷, la care se adăugau hrana și locuința «*cu toate cele trebuincioase pentru toți lucrătorii*», lucru săvârșit deja «*după tocmeală*», la data plângerii rămânând de făcut încă trei icoane împărătești, pentru care urma să primească restul de 26 de galbeni.

Cu nouă luni mai devreme, însă, starețul Eftimie îi ceruse pictorului «*numai pentru aceștii trei icoane, ... să le fac[ă] întregi și doi sfinți într-o icoană*», contrar termenilor contractului care prevedeau «*câte un sfânt pe icoană jumătăți*». La obiecțiile lui Evghenie, că «*sau să-mi plătească pristosu[!] cu analoghie sau să mă lase să le fac după tocmeală, după cum am săvârșit și cellăla[!]t <sic> lucru cu cinste*», Eftimie nu a cedat, mai mult, «*nu s-au sfiit a mă păra la Preasfințitul mitropolit, numai multe calomnii năpăstuitoare, în urma cărora m-am văzut ferecat în bente*¹⁹ *ca criminalu[!] și eczilat supt ace[e]aș[i] povară la mănăstirea Glavacioc, din care pervenindu-mi boală grea de periplomonie, am fost silit de am fugit la mumă-mea acasă, de m-am căutat până acum*» (f. 3r).

Între timp, afirmă reclamantul, starețul, «*însoțit de doi complici ai săi, un Chesarie și Irinarh*», au pătruns în chilia sa de la Căldărușani, luându-i 130 de galbeni, ascunși într-o mușama și încuiați în dulap, precum și «*toate sculele coprinse în alăturata listă*». Revenit la mănăstire după boală, Evghenie i-a cerut starețului Eftimie să-i înapoieze «*acelea lucruri și bani[i]*», dar «*în loc să mi le dea, a sărit de me-a dat palme și a pus argați de m-au bătut*»; apoi, «*s-au pornit ... cu păra la Preasfințitul mitropolit, care în loc să delibereze, cum forma articolul 260 din Regulament și să-mi facă îndestulare, văz că a ordonat supt balterilor <sic> să mă aresteze și cinstitei poliții să mă prinză!...*».

Reclamația se încheie cu invocarea unor articole din Regulament – recomandate, probabil, de un sfătuitor avizat – pe baza cărora Evghenie Lazăr solicită «*suspendarea aceluia stariț ca dupe legi să dea aceștii cauze cursul pravilnic*»; de asemenea, roagă «*din suflet să fie luminată poruncă unde să cuvine să fiu păsuat de or[î]ce eczeuție silnică, ca să poci căuta dreptatea*» (f. 3v). Semnătura este surprinzătoare, căci elimină calitatea de monah a pictorului, evidențiind, în schimb, originea sa boierească: «*Evghenii Lazăr, boer de neam*».

Plângerea este însoțită de o «*Listă pentru tot calabalăcu ce-l am în odaia mea la Căldărușani*» (f. 5r și v), urmată de o altă listă pentru «*Alt calabalăc la mitoc lăsat în păstrarea lui Irinarh*» (f. 5v). Inventarul lui Evghenie se grupează *grosso modo* în trei categorii: 1. obiecte de uz personal și casnic; 2. materiale legate de meseria sa de zugrav; 3. bani.

Din prima categorie fac parte: articole de îmbrăcăminte și accesorii (2 anterie, o rasă,

¹⁵ Pe f. 4v se găsește traducerea rezoluției din limba franceză în românește, cu litere chirilice.

¹⁶ Vezi infra.

¹⁷ Această sumă nu se va mai regăsi nicăieri în filele dosarului; dimpotrivă, la f. 10r, se vorbește despre suma de 120 de galbeni, plata a 50 de icoane pentru tâmpla bisericii.

¹⁸ Pristos = prisos. Pentru arhaisme, vezi H. Tiktin, *Dicționar român-german/Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Imprimeria Statului/Staatsdruckerei, București/Bukarest, 1895-1925; Gh. Bulgăre, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum I.O., București, 2000.

¹⁹ În bente = în fiare (în lanțuri).

un «mindar»²⁰, o pereche de papuci [f. 5^l], un «cuculion²¹ de păr de iepure», o «umbrelă cu vârghele de os fără față» [f. 5^l] etc.), mobilier (un pat și un scaun, ambele de brad, la mitoc [f. 5^l]) și obiecte de uz casnic («2 perne mari cu lână» și una cu fulgi, «o pernă mică cu pufă», un «cerșaf de madepolon²²», un sfeșnic de «ala[mă?]», un «ceainic de marmură» <sic!> [f. 5^l], «3 ibricile de cafea», o «sită de cafea cu doo funduri de piele», «3 clondire de borvis goale, 2 – ” –²³ negre de șampanie goale» [f. 5^l] etc.).

A doua categorie, cea mai amplă, cuprinde: icoane terminate, altele aflate în lucru și modele («3 icoane ștopuite mici, iar una mai mare de stejar, 1 – ” – însemnată Sft Stilian, 4 icoane împărătești ștopuite, una însemnată S: Treime», un «sul de modeluri înfășurate într-un peșchir²⁴», «3 hârtii mari desenate, pe una S: Treime, S: Gheorghe, S: Dim[itrie]» [f. 5^l], «1 portret al meu pe mușama», «2 icoane mari împărătești pe mușama Dom. Hs. și Maica Domnului», «1 – ” – pe mușama Dom. Hs. Prunc adormit pe cruce» <sic!>, «1 – ” – pe mușama Rugăciunea în grădină», «1 – ” – pe scândură Maica Dom. cu Hs. sugând țâță», «1 – ” – pe scândură Evanghelistul Ioan», «1 – ” – pe scândură Chipul în Mahramă» [f. 5^l]), materiale și ustensile («1 frânghie lungă groasă», «1 pereche forfecele», «2 rame poliite, alta nepoliită», «1 linie de nuc lată, 1 – ” – în patru muchii», «6 bărdecele de fert uleiul», «9 ștucuri²⁵ de feară de poliit», «1 penzulă mare, lată, de dat lustru, 1 – ” – de păr de bursuc, ..., 5 – ” – penzule amestecate în tinichea», «2 clondire de borvis pline cu ulei de in», «1 lădiță mică cu despărțituri cu vopsele într-însa», «18 cutii de chibrituri pline cu vâpseli bune», «1 cutie de ținovar plină cu vopseli» [f. 5^l], «1 pereche clește mici», «9 hârtioare cu vopseli de Paris bune», «1 pereche de troicioare ștopuite», «6 scândurele de icoane ștopuite» [f. 5^l] etc.), în fine, o «carte de arhitectură» <sic!>, al cărei conținut ar fi fost foarte interesant de cunoscut și pe care pictorul o folosea, probabil, pentru realizarea arhitecturilor din fundalul icoanelor.

Cea de-a treia categorie privește sume de bani: «#²⁶ 130 adică N 130 galbeni împărătești puși într-o mușama», situată în cap de listă [f. 5^l], reprezintă suma în litigiu, despre care Evghenie susține că i-ar fi fost luată din cameră de către stareț și «complicii săi»; din chilia sa de la Căldărușani, pictorului îi mai lipsea «1 chimereaș alb ... cu doo parale vechi» [f. 5^l]. La sfârșitul listei cu «calabalăc[ul de] la mitoc», mai apar trei sume de bani («# 25 adecă galbeni doozeci și cinci cheltuiala mănăcări[i] cu noo oameni ce i-am avut în lucru de poleit și de zu[grăvit], 11 plata pentru cât lucru am isprăvit și 15 pentru trei icoane mari, doo însemnate și una ștopuită, ca să le isprăvesc» [f. 5^l]) despre care Evghenie Lazăr nu mai precizează dacă i-au fost luate sau îi sunt datorate de către comanditar, cea de-a doua variantă fiind mai plauzibilă. Din nou, lista este semnată «Evghenie Lazăr boeru de neam».

Desigur, acest inventar este relevant îndeosebi pentru istoricul de artă. Remarcăm în treacăt că zugravul-monah Evghenie Lazăr lucra icoane nu numai pe lemn ci și pe pânză («mușama»), o tehnică neobișnuită pentru icoane, în calitatea lor de obiecte sacre, familiară în

²⁰ Mindar = mundir (haină bărbătească, civilă sau militară).

²¹ Cuculion = cuculiu (acoperământ de cap pentru călugări).

²² Madepolon = madipolon sau madapolon (pânză fină din bumbac).

²³ Obiectele de inventar sunt listate în coloană; de aceea, pentru cuvintele care se repetă, Evghenie Lazăr folosește semnul de epocă pentru ghilimele.

²⁴ Peșchir = ștergar.

²⁵ Ștucuri = bucăți (din germ. Stück).

²⁶ Semn convențional pentru „galbeni”.

schimb tablourilor religioase din comunitățile catolice. Remarcăm, de asemenea, menționarea de două ori a temei „Sfânta Treime”, icoană aflată în lucru și model pe hârtie, temă deseori ilustrată în icoanele călugărilor-zugravi de la Căldărușani în formula compozițională „Încoronarea Maicii Domnului”. Aflăm, de asemenea, că Evghenie deținea o icoană pe lemn a Maicii Domnului hrănind Pruncul la sân, – temă rar întâlnită în icoane²⁷, dar frecventă în pictura occidentală – despre care nu știm dacă era pictată de el ori de un alt zugrav contemporan sau dintr-o epocă anterioară. Foarte interesantă (din păcate prea succintă) este informația referitoare la portretul/ autoportretul (?) lui Evghenie. În fine, prezența în inventar a cărții de arhitectură, a umbrelei cu vergele de os, a vopselelor de Paris și a clondirelor de șampanie sugerează statutul social al monahului de la Căldărușani, autointitulat «*boer de neam*», care este posibil să fi avut ocazia să cunoască Occidentul în mod direct.

Revenind la setul de documente de la Arhivele Naționale, aflăm că pe 2 iunie (1854) Evghenie Lazăr se adresa «*Ecsele[n]ției sale ministrului Credin[te]i*»^[1], la care fusese repartizată plângerea sa, solicitând grăbirea procedurilor, «*căci, după poruncele ce au* [Poliția și Mitropolia] *mă văz căutat polițiinește ca să mă aresteze, fără însă ca mai întâi să-mi ia în consederație dreptatea ce am!*». Tonul reclamantului devine dramatic la sfârșit («*că am rămas de n-am ce mânca și gol*»), iar încheierea și semnătura introduc prima dată o notă de umilință: «*Al Ecsele[n]ției V[oastr]e, foarte smerit, Monah Evghenie Lazăr, boeru de neam*» (f. 6^r).

După mai bine de o lună de la data reclamației lui Evghenie, pe 9 iulie, Mitropolia, solicitată de «*Depert[amentul] Trebilor Bisericești*», formula punctul său de vedere în litigiul dintre monahul-zugrav și starețul Mănăstirii Căldărușani (f. 8^r și v). Acest punct de vedere nu putea fi însă obiectiv, căci mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei se amestecase deja în dispută, situându-se de partea starețului și exilând pe reclamant la Mănăstirea Glavacioc (f. 3^r). De aceea, în răspunsul către minister, mitropolitul îl prezintă pe Evghenie într-o lumină cu totul defavorabilă: «*...facem cunoscut că acest reclamant ce se iscălește Evgenie Lazăr boer de neam este călugăr monah cu metania din Mă-re[a] Căldărușanii, și despre ale lui urmări și purtări desfrânate și defăimătoare, nepotrivite cu cinul ce poartă, care sunt bine cunoscute și dovedite, de și ar fi urmat ca să i să declare și să se arate pă față potrivit cu care să și fi luat și osânda spre înfrânarea sa și pilda altora*» (f. 8^v). Apoi, arătând că l-a determinat să se căiască pentru faptele sale și că i-a acordat cu mărinimie iertarea, anunță ministerul că a ordonat o anchetă pentru elucidarea și rezolvarea disputei, «*ca de față cu numitul jeluitor și cu orânduital trimis din partea acei Mă-ri să între în desbatere, și despre împrejurările dreptăților ce să vor alege ori în favorul reclamantului sau al Mă-rii, să ne facă arătare*» (f. 8^v). În orice caz, mitropolitul Neofit prefera o încheiere amiabilă: «*ca mergând numitul Evgenie acolo și desăvârșind lucrul după contract, să-i dea și restul de bani ce i să cuvine să mai ea, și să se desfacă. Asemenea să-i dea și lucrurile ce vor fi ale lui acolo, și care nu s-au tăgăduit de orânduital Mă-rii că sunt în ființă, iar pentru acei galbeni 130: ce mai arată el că au avut în acea odae [unde] îi erea și lucrurile, tăgăduindu-să de orânduital Mă-rii, s-au scris starețului ca să cerceteze cu denadinsul fiindcă vreo dovadă nu să face din partea numitului, și descoperind cevași, să-l îndestuleze*» (f. 8^v).

În dosar se mai află două documente în copie, care au însoțit răspunsul Mitropoliei.

²⁷ Iconografia Maicii Domnului Galaktotrophousa apare în arta coptă (sec. VI) și se reîntâlnește în arta bizantină din sec. XIII, în vremea ocupației latine a Constantinopolului; icoanele Galaktotrophousei din această perioadă sunt atribuite unor ateliere occidentale (Chrysanthi Baltoyanni, „The Mother of God in Portable Icons”, în *Mother of God. Representations of the Virgin in Byzantine Art*, edited by Maria Vassilaki, Skira editore, Milan, 2000, p. 141-144).

Primul (f. 9^r) reprezintă actul de pocăință al lui Evghenie Lazăr, care-și pune cenușă în cap, folosind expresii întâlnite și în adresa mitropolitului (v. f. 8^r: [Evghenie] «căindu-să și făgăduind îndreptare și părăsire de orice rele întreprinderi pe viitor, ... să va statornici la vreuna din Mă-ri a nu mai umbla pe drumuri din loc în loc fără căpătâiu, precum au urmat până acum dând și jalbă de a sa bună voe supt a însuși iscălitură»; f. 9^r: «căci în loc să mă liniștescu și să mă așezu în vreo mănăstire, și să nu mai umblu pă drumuri, din loc în loc, ... încât am îndrăznit de am dat și o jalbă către Ecseleția sa Domnul deplin înputernicit general Budberg»), ceea ce ne face să bănuim că scrisoarea de pocăință, probabil negociată, a fost redactată tot în cancelaria mitropolitului. Altfel, cum se poate explica schimbarea radicală de poziție a lui Evghenie, care își declină răspunderea în privința reclamației: «Dar mă mărturisescu că pomenita jalbă deși eu am scris-o dar dictată de alții și eu numai am iscălit ...». În consonanță cu tonul actului, Evghenie iscălește simplu: «Monah Evghenie Lazăr».

Ultimul document important din dosar, prezentat de asemenea în copie, este raportul comisiei bisericești însărcinate a analiza și rezolva litigiul dintre Evghenie Lazăr și starețul Căldărușanilor, în prezența ambelor părți, și anume a reclamantului și a reprezentantului mănăstirii, însuși «cuviosul Irinarh»: «... s-au văzut mai întâi contractul lui Evghenie către Mănăstire cuprinzător că numitul să zugrăvească cincizeci icoane pentru tâmpla bisericii și Mănăstirea să-i plătească galbeni o sută douăzeci dându-i hrană din Mănăstire pentru dânsul și oamenii[i] săi, după condițiile ce anume să arată în contract până la săvârșirea lucrului ...» (f. 10^r); s-au constatat apoi plățile făcute de mănăstire lui Evghenie, inclusiv «galbeni patruzeci dați lui gratificație de preacuviosul stareț» (f. 10^r). În fine, «au arătat într-o unire amândoă părțile că 45 icoane le-au săvârșit Evghenie, precum și alte două în urmă, de care aceste două arătându-i-să lui de preacuviosul stareț că nu-i sânt plăcute, le-au luat pe amândoă Evghenie de le-au vândut la schitu[i] de maici Țigănești, dar cuviosul Irinarh s-au dus de le-au luat de acolo și oprindu-le la Mănăstire au rămas să facă Evghenie numai trei și apoi să i să dea restul de galbeni 25 ½ ... după contract ...» (f. 10^r), apoi «să-i dea încă Mănăstirea 10 # drept plata mâncări[i], căci n-au avut îndestularea hrani[i], precum să coprinde în contract, zicând în sfârșit și unu și altul că spre precurmarea cereri[i] atingătoare de restul de bani și de hrană sânt mulțumiți să dea Mănăstirea lui Evghenie peste tot treizeci și cinci galbeni și jumătate și el să săvârșească acele trei icoane ce este să le mai facă, dându-i-să până la săvârșirea lor hrana, a semnat cu contract» (f. 10^v).

În privința obiectelor personale și a celor 130 de galbeni confiscați din chilia lui Evghenie, «întrebat fiind de giudec[ă]tor, cuviosul Irinarh au răspuns că lucrurile coprinse în listă sânt și le va da Mănăstirea reclamantului, iar o sută treizeci galbeni ce să văd trecuți în listă n-au fost, Evghenie însă înpotrivindu-să zice că au avut acei galbeni în odaia ce i s-au deschis, puși în mușama și în dulap, pentru care-i ceru el ca să rămâie cum veți hotări Prea Sfinția voastră, și pă aceeași hotărâre rămâne mulțumit» (f. 10^v). „Mărunta cercetare” a chestiunii celor 130 de galbeni urma să fie făcută de «un credincios al Sf. Mitropolii la Mănăstirea Căldărușani» (f. 10^v).

Peste aproape opt ani de la aceste evenimente legate de pictarea tâmpiei bisericii Sfântul Dumitru a Mănăstirii Căldărușani, starețul Eftimie se stingea din viață și, în calitate de membru al comisiei de inventariere a obiectelor găsite la stăreție în urma defunctului arhimandrit, Evghenie

Lazăr semna simplu: «*Evghenie Duhovnicul*»²⁸. Venise la Mănăstirea Căldărușani în 1848²⁹, la vârsta de 36 de ani, având în mod cert o pregătire artistică în stare să-i permită, după numai 5-6 ani, în 1853-1854, asumarea răspunderii de a picta tâmpla unei importante biserici. Aici fusese călugărit, ajungând după 14 ani preot duhovnic, deci un membru de vază al obștei. Nu se știe, însă, dacă la această dată mai picta ...

Abstract

Evghenie Lazăr the house painter from Căldărușani Monastery

The article presents a number of unpublished documents found at the National Archives (source: the Ministry of Cults and Public Education, file 62/1854), referring to the litigation between the monk-painter Evghenie Lazar of Caldărușani Monastery and the abbot of this monastery, concerning the painting of the iconostasis for St. Demetrius church, in 1853-1854.

The documents point out the professional and social status of the mid 19th century icon-painter, a person of an emancipated artistic formation, experienced in Western civilization, though a monk in the monastery the iconostasis of which he was painting. The archive file includes an inventory list of personal-use and professional objects relevant for a church painter of the time.

²⁸ «*Inventariu de clădirile și personalu aflatu în Sf: Monastire Căldărușani*» (A.N.I.C., fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 555/1862, f. 94^r).

²⁹ *Ibidem*, f. 9^v: «*Ieromonacu Evghenie*», de 50 de ani, venit în mănăstire în 1848, fiind în 1862 «*preotu și Duhovnicu*».

Repertoriul ctitorilor dispărute¹

ADÂNCATA - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil” (pe raza satului Cârlomanești, com. Vernești, jud. Buzău)².

Mănăstirea era amplasată pe Valea Nișcovului de-a lungul căreia au ființat, până în secolul al XIX-lea, 18 schituri și mănăstiri. Cu toate că mănăstirea Adâncata apare menționată documentar pentru prima dată abia la 1 aprilie 1622, avem argumente care ne permit să afirmăm că ea a fost înființată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de Ilarion, episcopul Buzăului. Afirmția se întemeiază pe informațiile cuprinse în actele rezultate în urma numeroaselor procese pentru ocina Vernești, desfășurate în anii 1636-1654 între mănăstire împreună cu urmașii ctitorului și moșneni, informații care nu au fost valorificate de cercetările anterioare³.

Mănăstirea Adâncata stăpânea o parte din moșia Vernești, care îi fusese dăruită de episcopul Ilarion și de fratele său Ivan, așa cum se arată într-un hrisov din 16 februarie 1636. La această dată, domnitorul Matei Basarab întărea nepoților lui Balco din Vernești jumătate din ocina moșului lor (cu Dealul cu vii, pe Valea Teancului), iar cealaltă, mănăstirii Adâncata: „căci a cumpărat-o Larion proepiscopul cu fratele său Ivan Orbul de la Balco și au închinat-o mănăstirii”⁴. Ocina fusese cumpărată de la Balco, fiul lui Oprina iar cumpărarea a fost întărită de Alexandru Mircea la 29 august 1575⁵ și apoi la 1 septembrie <1575> (după judecata cu fiii Oprinei)⁶.

Ilarion a fost episcop de Buzău după 3 martie 1558, până în a doua jumătate a anului 1568 și a murit după 25 octombrie 1577 sau 1579⁷. Cum dăruirea ocinii trebuie să fi survenit destul de aproape de data cumpărării, întâmplată în 1575, înseamnă că la acea dată mănăstirea exista. În aceste condiții, data ctitoriei coboară în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, înainte de 1577 sau 1579, data aproximată a morții episcopului.

Cu toate acestea, în prima menționare documentară a mănăstirii se arată drept ctitor călugărul Lavrintie, care o închinase Episcopiei Buzăului cu puțină vreme înainte de moartea sa. La 1 aprilie 1622, Radu Mihnea întărește mănăstirii Adâncata o parte din averea rămasă de la

¹ Prezentul articol reprezintă continuarea articolului publicat în BCMI 1/2006 an. XVII, p. 146-165.

² Cf. Stoicescu, *Bibliografia*, vol. I, p. 26. Autorul o consideră: „m-rea lui Larion, făcută de călugărul Avrentie, începutul sec. XVII”.

³ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. IV, p. 342, nr. 743; p. 346-347, nr. 752; p. 421-422, nr. 921; vol. V, p. 489-490, nr. 1165.

⁴ *Ibidem*, vol. IV, p. 421-422, nr. 921.

⁵ *DRH*, B, vol. VII, p. 338-339, nr. 246.

⁶ Domnul poruncește lui Detco clucer să ia de la fiii Oprinei toate cărțile de moștenire și de pără pe ocina Vernești, pentru că au rămas ei de lege. Pe verso documentului este notat: „Adâncata, pentru moșia de la Vernești. Septembrie 1 zi” (*ibidem*, p. 342, nr. 250).

⁷ Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în BOR, anul XCIII (1975), nr. 3-4, p. 330 (în continuare, Păcurariu, *Listele cronologice*).

călugărul Lavrentie din Vernești (bucate, moșii, via de la Bănculești, două roate de moară), cealaltă parte rămânând în folosința soției lui, Neacșa, până la moarte: „Iar deaca va muri (Neacșa n.n.), să rămăie iar mănăstirii, că așa'u lăsat Lavrentie călug<ă>rul, cu sufletul lui, pentru că aceast<ă> mănăstire Adâncata, ce iaste mai sus scris<ă>, au fost făcută de Avrentie. Iar cându au fost la vremea lui de moarte, iar Lavrentie, el au închinat aceast<ă> mănăstire, cu toate bucatele și cu viile și cu morile și cu toat<ă> moșia lui cât au avut, să fie metoh sf<i>ntei piscupii de la Buzău pentru sufletul lui, să-i fie pomeană în vecie”⁸. Nu este exclus ca monahul Lavrentie să fie tot din neamul ctitorului, posibil chiar nepotul episcopului, fiul lui Ivan Orbul din Buzău, care se numea Larion, menționat în 1590⁹. În 1636, printre călugării mănăstirii se afla un alt nepot al episcopului și al lui Ivan Orbul, numit Partenie, care se judeca cu boierii Meiutești pentru partea mănăstirii Adâncata din viile și ocinile din Dealul Verneștilor, de la Valea Teancului¹⁰. După această dată, mănăstirea împreună cu descendenții episcopului Ilarion (Larion) au o serie de procese cu Episcopia Buzăului, pentru partea episcopului din moșia Vernești. Un act din 12 decembrie 1654 marchează soluționarea conflictului în favoarea Episcopiei. Din document aflăm că Radu Mihnea a silit Episcopia Buzăului să plătească o datorie de 330 de ughi a răposatului episcop Ilarion (nu se precizează către cine). Ulterior, episcopul Efreim Trufășel a adus cazul în fața instanței de judecată, obținând ca în schimbul sumei plătite să primească ocinile și viile lui Larion de la Vernești. În vremea episcopului Serafim, nepoții lui Larion împreună cu mănăstirea Adâncata au revendicat moștenirea dar neavând bani să plătească Episcopiei cei 330 de ughi, datoria unchiului lor, au rămas de judecată¹¹.

În concluzie, mănăstirea Adâncata a fost înființată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (înainte de 1579) probabil de episcopul Buzăului, Ilarion. Ilarion (Larion) poate fi considerat primul ctitor, iar călugărul Lavrentie doar cel care a refăcut mănăstirea la începutul secolului al XVII-lea (înainte de 1622). Mănăstirea a dispărut în condiții necunoscute (ultima menționare documentară fiind din 24 iulie 1686)¹², iar până acum nu a fost reperată pe teren. Într-o cerere de numire a unui inginer hotarnic, care să măsoare moșia schitului Grăjdana, făcută de arendașul Alecu Iarca în 1833, se arată că hotarul dintre moșia Grăjdana și cea a moșnenilor Cărlomănești este o vale numită Adâncata¹³. Este foarte posibil ca toponimul să indice amplasamentul mănăstirii, a cărei amintire nu se mai păstra în secolul XIX.

AGATON – mănăstire desființată, biserică rupestră, hramul „Sf. Ioan Zlataust” (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Mănăstirea Agaton era situată la aproximativ 4,5 km nord de satul Nucu. Pe o rază de 200-300 m în jurul său, se mai aflau încă două monumente AGATONUL VECHI și CRUCEA SPĂTARULUI, ce au făcut parte dintr-un ansamblu monahal rupestru. Singurul acces actual este

⁸ DIR, B, *veacul XVII*, vol. IV, nr. 113, p. 102-103.

⁹ La 14 iulie 1590, Mihnea Turcitul întărește lui Stanciu postelnic ocină la Vernești, partea lui Oprina, cumpărată de la Mitrea mare vomic, în urma judecării cu Ivan și cu fiul lui Larion, aceștia spuneau că au și ei o parte din acea ocină, dar au rămas de lege și de judecată (DIR B, *veacul XVI*, vol. V, p. 466, nr. 481).

¹⁰ Cat. doc. *Țării Românești*, vol. IV, p. 342, nr. 743.

¹¹ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 172, f. 168^v – 169^r. V. anexa 1.

¹² Mihai Regleanu, *Indice cronologic nr. 3. Episcopia Buzăului*, București, 1965, p. 106, nr. 1302 (în continuare, *Indice cron. nr. 3*).

¹³ I. Ionașcu, *Un fost metoh al Pantelimonului: schitul Grăjdana (Buzău). Cu documente și regește mai ales din arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, Buzău, 1936, p. XLIV (în continuare, Ionașcu, *Schitul Grăjdana*).

cel pietonal, fosta mănăstire aflându-se în adâncurile unei păduri, pe marginea unui povârniș.

Tot ce se mai păstrează din fosta așezare monahală este partea inferioară a unei stânci, în interiorul căreia au fost săpate cinci încăperi. Trei dintre acestea au avut destinația de altar, naos și pronaos, pentru o biserică rupestră. Sub naos a fost săpat un beci, având probabil rol de tainiță, cu dimensiuni de aproximativ 0,50 x 0,60 m. Tot în naos se păstrează trei nișe pe latura de sud a acestuia iar în pardoseală, patru gropi de pari, aparținând probabil unor stâlpi ce susțineau un acoperiș. Adosată laturii de nord a altarului, se păstrează o a cincea încăpere, care prezintă ferestre pe laturile de est, nord și vest. De asemenea, se păstrează o fereastră în peretele de est al altarului. În colțul proscomidiarului, pe perete, a fost incizat un pomelnic, cu caractere chirilice: „Pomenirea Neagoe Voievod”, „Pomenirea Arhiepiscop Dosietei”, „Pomenirea Monahia Teodora”, „Pomenirea Monah Agaton”. Adăugat ulterior: „Pomenirea Manea i Dumitru i Vlada i Ilinca Mihai”. Pe peretele de nord al altarului, un alt pomelnic, tot cu alfabet chirilic: „Pomenirea Domnului Moise Voievod”, „Pomenirea Domnului Io Vlad Voievod”, „Pomenirea Domnului Io Ventilă Voievod i Radu (...) Voievod”, „Petru Voievod”, „Domnul Stan I Neagoe”.

La fel ca toate vestigiile rupestre din zona actualului județ Buzău, grupate mai ales în partea sa submontană, între valea Buzăului și a Slănicului, fosta mănăstire Agaton a beneficiat de o atenție deosebită în istoriografia noastră¹⁴. La început doar repertoriile, vestigiile rupestre de pe raza satelor Nucu și Aluniș au devenit obiect de interes pentru cunoașterea creștinismului medieval, în grupul lor fiind inclusă și fosta mănăstire Agaton.

Prima atestare documentară sigură a așezării monahale este la 18 iulie 1587, când Mihnea vodă (Turcitul) întărește: „mănăstirii Motnău, unde este hramul Sfintei Troițe și mănăstirii Agaton, unde este hramul Sfântului Ioan Zlataust (s.n.) și mănăstirii ce se cheamă Ioan Bogoslav, ca să le fie ocină în jurul mănăstirilor. Însă hotarele să se știe: din vârful lui Martirie până la piața Motnăului și până la crucea lui Agathon și la obârșia Pârscovelului, până la Stâlpii Tainței și la Hânsariul în sus, pe culme, până la vârful lui Martirie. Pentru că această mai sus zisă ocină a fost ocină domnească și a fost pădure întreagă și necurățată, ci au curățat-o călugării de la mănăstirile care sunt mai sus zise cu securile și cu foc și cu multă trudă (...).

Și s-au înfrățit frații din mai sus zisele trei mănăstiri de a lor bună voie înaintea domniei mele, ca să fie frați pe acest mai sus zis loc și ocină și să se hrănească frățeste”¹⁵.

Stăpânirea devălmașă a celor trei mănăstiri asupra moșiei va fi întărită de Constantin Brâncoveanu la 15 martie 1697, după ce domnul a văzut „(...) și cartea răposatului Mihnii vodă de daniia acestor moșii la acêste sfinte mănăstiri întărită și cu mare blestem”¹⁶.

Pornindu-se de la un document din 1651, în care era dat ca hotar pentru moșia Nucet „vârful Agatonului, care se hotărăște cu schiturile”, document care întărea acte mai vechi, printre care și un hrisov cu veleatul 7032, respectiv anii 1523-1524, s-a considerat că această dată ar reprezenta de fapt prima atestare documentară indirectă a mănăstirii. În 1651, Matei Basarab

¹⁴ BAR, Arhiva Alexandru Odobescu, fond. Arhive personale, III, Acte 1-4; idem, Secția Stampe: Odobescu – Vederi de la Buzău; Iorgulescu, Dicț. al jud. Bz., p. 2; Constantinescu, N. A., Biserici și mănăstiri din județul Buzău. I, p. 141-142; Stoicescu, Bibliografia, vol. I, p. 27; Chihaia, Cu privire la «Învățăturii», p. 175-192; idem, Un complex necunoscut, p. 3-20; idem, Date noi despre bis. rupestre, p. 507-517; idem, Etapa Neagoe Basarab, p. 83-93; Vestigiile rupestre, passim; Gheorghe, Complexul Aluniș, p. 167-186; Constantinescu, H., Schituri rupestre, p. 321-340; Drăguț, Tradițiile ctitoricești, p. 149, 152; Lupu, Observații, p. 17-33; Buzău - Mică enciclopedie, p. 188-189.

¹⁵ DIR, B, veacul XVI, vol. V, p. 262, nr. 275.

¹⁶ DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 172, f. 352. V., anexa 3.

întărea moșnenilor din Scăieni moșia satului Nucet, pe care ei o aveau: „de la răposatul Radu voievod care s-a peritu la Râmnicu, cu dreaptă slujbă și de la Vladislavu vodă, pentru slujba care s-au nevoitu la Râpa Satului lui Radu voievodu (...) de la Nucu până în curmătura Stâlpilor și dreptu în vârful Agatonulu unde hotărăște cu schiturile (s.n.) și din vârful Agatonului până în curmătura Preseci (...) precum am văzut domnia mea și carte răposatului lui Radu voda și de bătrânul Vladislavu voda și de la Petru voda, veche și stricată, cându au fostu curgerea anilor 7032”¹⁷. Din punctul nostru de vedere, acest document nu ne oferă dovada existenței mănăstirii la 1523-1524, el afirmând clar doar existența unui toponim „vârful Agatonului” și a unor schituri aflate în preajma acestui vârf la 1651, fără ca acestea să fie nominalizate. Posibilitatea ca acest hrisov să fi reluat cu exactitate toate toponimele din documentul din 1523-1524 ni se pare destul de redusă, odată ce se afirmă că hrisovul-martor era „vechi și stricat”, nefiind limpede dacă nu cumva el era o reconfirmare din vremea lui „Petru voda” (care poate fi Petru cel Tânăr sau Petru Cercel).

Alți autori consideră că toponimul derivă de la numele monahului care a întemeiat schitul cu mult înainte de domnia lui Neagoe Basarab: „acest călugăr Agaton a viețuit cu mult mai devreme decât epoca lui Neagoe Basarab, epocă în care el este consemnat pe pomelnicul grafitat”¹⁸. Așa s-ar explica faptul că la 1523-1524 numele său devenise atât de cunoscut încât denumea nu numai schitul ci și locul pe care se ridicase acesta: „ne pare puțin probabil ca un călugăr contemporan cu hrisovul pierdut al lui Radu de la Afumați să fi dat, încă din timpul vieții, numele său vârfului de munte pe care se afla schitul său”¹⁹.

Având o clară organizare a spațiului interior pentru serviciul religios ortodox, existența bisericii de la Agaton și a celorlalte schituri rupestre s-a considerat că „începe în intervalul iradierii isihaste de la Kilifarevo (1346-1371), deși este posibil ca funcția lor de locașuri de cult să fie mult mai veche”²⁰. Există însă și lucrări în care nu se remarcă funcția de cult a monumentului: „În a treia categorie de locuințe rupestre (s.n.) se înscriu cele a căror datare nu poate fi coborâtă sub secolul al XIII-lea (din lipsa unor elemente sigure de datare). Acestea au fost folosite până la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea”²¹.

Așa cum ne-am mai exprimat cu altă ocazie, elemente pentru o datare a acestui monument mai devreme de secolul al XVI-lea, nu există deocamdată²². El nu prezintă elemente sigure de datare decât începând cu secolul al XVI-lea (documentele scrise și pomelnicele sgratitate pe pereții naosului). Perioada sa de funcționare a fost destul de scurtă, puțin peste două secole, dispariția mănăstirii de la Agaton putând fi asociată (tot pe baza documentelor scrise), cu războiul ruso-austro-turc din anii 1735-1739, când viața monahală din zona Buzăului și Vrancei a fost afectată profund.

Pe parcursul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, existența mănăstirii este confirmată de câteva hrisoave de scutire de dijmă acordate de: Gheorghe Duca

¹⁷ Chihaia, *Date noi despre bis. rupestre*, p. 513-514; v. și *Cat. doc. Țării Românești*, vol. VII, p. 168, nr. 451.

¹⁸ Chihaia, *Date noi despre bis. rupestre*, p. 511.

¹⁹ *Loc. cit.*

²⁰ Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 87.

²¹ *Vestigiile rupestre*, p. 22.

²² Lupu, *Observații*, p. 23.

(la 12 ianuarie 1679)²³, Ștefan Cantacuzino (la 18 iunie 1714)²⁴, Nicolae Mavrocordat (1 aprilie 1720)²⁵, Grigore al II-lea Ghica (august 1733)²⁶.

Plecându-se de la existența unui grafit din anii 1736-1737 („Florea ot Aluniș 7245”), pe glaful ferestrei altarului, coroborată cu dispariția mănăstirii dintre așezămintele care primeau scutiri sau danii domnești, înregistrate în Condica Episcopiei Buzăului, s-a considerat că după anul 1733 mănăstirea Agaton a încetat să funcționeze²⁷. La 4 mai 1786, după ce războiul ruso-turc din anii 1768-1774 provocase distrugerii grave schiturilor din zonă, episcopul Cosma dă o carte de blestem pentru reconstituirea proprietăților celor trei foste mănăstiri: „Agaton, Sfântul Ioan Bogoslovul și Motnău, la sud Saacu și la sud Buzău (...) care schituri necăutându-se de la o vreme încoace din întâmplările vremurilor și neștiind cele ce au fost ale schiturilor mișcătoare și nemișcătoare s-au risipit”²⁸. Considerăm că acest document este o dovadă sigură a faptului că mănăstirea nu mai funcționa în anul 1786, nemaifiind de altfel menționată după această dată.

ALUNIȘ – mănăstire desființată, biserică rupestră, hramul „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” (sat Aluniș, com. Colți, jud. Buzău).

Fostul ansamblu monahal este alcătuit dintr-o biserică rupestră, de plan drept, compartimentată în altar (de plan semicircular, orientat către est), naos (puțin lărgit față de pronaos), pronaos și un pridvor din lemn, adosat pe latura de sud a stâncii în care a fost săpată bisericuța, surmontat de un turn-clopotniță. În același masiv stâncos au mai fost săpate șapte locuințe rupestre, folosite în decursul timpului de o comunitate monahală. Cu timpul, chiliile rupestre au fost abandonate, mănăstirea desființată iar bisericuța a fost preluată de parohia locală Aluniș, care a amenajat în curte și un cimitir.

Începuturile mănăstirii Aluniș, în lipsa unor dovezi sigure de fondare (pisania alcătuită în 1903 spune, pe baza tradiției, că biserica a fost făcută de ciobanii Vlad și Simion în anul 1277)²⁹, au dat naștere la opinii extrem de diferite. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Basil Iorgulescu înregistra, fără comentarii, părerea localnicilor că biserica ar avea „o vechime de peste 1000 ani”³⁰. În perioada interbelică, N. A. Constantinescu cita doar pisania pusă deasupra ușii de la pridvor, recunoscând însă că „anul fundării, 1277, nu se întemeiază pe nimic”³¹. După părerea lui Vasile Drăguț, toate construcțiile rupestre din Munții Buzăului cunosc o primă mare perioadă de înflorire în secolele XII-XIII, sub autoritatea monahismului bazilian din sudul Italiei³². Pavel

²³ „ (...) pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat aceste sfinte mănăstiri și toate schiturile precum au fost iertați și în pace de la toți domnii carii au fost mai dennainte vreme, de la Alixandru Iliș și de la răposatul vodă Mihnea și de la fii său Alixandru vodă și de Alion vodă și de răposatul Matei vodă și de la alții, de toți domnii până acum. Căci că iaste un loc sfânt și dumnezeesc de slujbă în toată vremea, de pomenire răposaiților ctitori și pre domnia mea. Și am văzut domnia mea multe cărți de la toți domnii, de pace și de răpaos.” (DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 171, f. 275). V. anexa 2.

²⁴ *Ibidem*, ms. 171, f. 275^v-276^r. V. anexa 5.

²⁵ *Ibidem*, ms. 171, f. 276^r.

²⁶ *Ibidem*, ms. 171, f. 277^v-278^r.

²⁷ *Vestigiile rupestre*, p. 26.

²⁸ DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, pach. VI/8.

²⁹ Constantinescu, N. A., *Bis. și m-ri din jud. Bz.* - II, p. 368.

³⁰ Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 7.

³¹ Constantinescu, N. A., *Bis. și m-ri din jud. Bz.* - I, p. 188.

³² Drăguț, *Tradițiile ctitoricești*, p. 150.

Chihaia afirmă că ansamblul exista anterior anului 1587, fiind chiar contemporan cu mișcarea isihastă de la Kilifarevo (1346-1371), dacă nu cumva chiar anterior secolului al XIV-lea³³. Un alt punct de vedere plasează săparea în stâncă a vestigiilor din zonă, printre care și Alunișul, în secolele III-VI d. Chr., pe baza analogiei cu un alt schit rupestre („Sf. Ioan Bogoslov”), ce ar prezenta deasupra ușii de intrare în biserică, simbolul paleocreștin „ichis”³⁴.

Prima atestare documentară sigură a mănăstirii este din 18 iunie 1625, când egumenul de la Aluniș este martor la o eliberare din rumânie³⁵. După Pavel Chihaia, prima menționare a mănăstirii Aluniș ar data din anii 1586-1587³⁶, informație extrasă dintr-un transumpt redactat în timpul egumenului Antonie (atestat documentar la 1 septembrie 1692 și 2 februarie 1703)³⁷. „Deoarece, în invocarea drepturilor sale, egumenul Antonie nu pomeneste de Mihnea Turcitul ca ctitor, deducem că mănăstirea fusese întemeiată înainte de domnia acestuia”³⁸.

Din punctul nostru de vedere, începuturile acestui ansamblu monahal nu pot fi coborâte mai mult de secolul al XVI-lea. Prezența unui grafit pe unul dintre pilaștrii de piatră dintre naos și altar, cu textul „Ma(...)(...) liat 7056 d...” (1547-1548, n.n.), ar putea servi ca reper cronologic orientativ pentru întemeierea mănăstirii aproape de mijlocul secolului al XVI-lea.

Pe un perete al altarului se păstrează un fragment dintr-o inscripție în care sunt pomenite numele ctitorilor legendari „(...) Simion, Vlad, Iermo(na)h Danil eg(u)mi(n) (...)”. Ceea ce nu s-a observat până acum este că cei doi ciobani, ale căror nume au fost păstrate de tradiția locală, sunt personaje reale, care întradevăr au săpat biserica în stâncă, dar nu în secolul al XIII-lea, ci în secolul al XVII-lea. Într-un act din 20 iunie 1742, prin care Mihai Racoviță întărește metohurile Episcopiei Buzăului, se enumeră printre altele: „Și schitul Alunișul ce iaste săpat în piatră de Simion și de Vladul ciobanii și l-au închinat ei singuri la sfânta Episcopie, în zilele răposatului Serafim episcopu” (s.n.) (1649-1668)³⁹.

Știm însă că Alunișul era metoh al Episcopiei Buzău încă din vremea episcopului Ștefan (1637-1649), așa cum rezultă dintr-un document din 7 martie 1639⁴⁰. Cum redactarea hrisovului din 1742 s-a făcut pe baza vechilor acte de închinare prezentate de Episcopie, credem că în timpul episcopului Serafim s-a făcut o reîntărire a închinării, așa cum s-a procedat și în alte cazuri. Data înființării acestui ansamblu rămâne încă incertă, dar informația că actuala biserică a fost „săpată în piatră” de Simion și Vlad în prima jumătate a secolului al XVII-lea nu poate fi ignorată.

Domeniul mănăstirii Aluniș s-a constituit încet și a avut un caracter modest în toată perioada sa de existență. O veche proprietate a Alunișului era moșia Mlăjet, stăpânită în devălmășie cu moșnenii din Mlăjet și Scăeni⁴¹. La 21 octombrie 1704, în urma alegerii părții mănăstirii Aluniș, Vlad, fiul lui Neagu Tarcea din Mlăjet primește de la episcopul Damaschin un loc de casă, în

³³ Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 87.

³⁴ *Vestigiile rupestre*, p. 21.

³⁵ *DIR, B, veacul XVII*, vol. IV, p. 530, nr. 549.

³⁶ *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 262, nr. 275.

³⁷ DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 611^v, f. 68^r.

³⁸ Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 85.

³⁹ DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 171, f. 279^v. V. anexa 6.

⁴⁰ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. IV, p. 614, nr. 1412.

⁴¹ Așa cum se arată într-un zapis al satului Scăeni din 8 iulie 1652, hotarele moșiei Mlăjet a mănăstirii Aluniș mergeau: „din vârful Pinișorului până în vârful despre Scăeni, sleamea în sus până în Martirie iar în locul lu Samar noi n-avem treabă (...)” (DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 65^v).

siliștea satului în schimbul locului pe care s-a ridicat un metoh al mănăstirii Aluniș. Neagu arată că: „(...) fost-au făcut egum(enul) Antonie un metoh cu curte, cu pivniță, cu grajd pe un loc de casă al nostru, fiind noi fugiți de nevoi din țară”⁴². Credem că acesta ar fi putea fi construcția rupestră numită „Gaura Tătarilor”, aflată la aproximativ 800 m. de satul actual Mlăjeț⁴³. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Alunișul începe să fie categorisit drept schit, spre deosebire de perioada anterioară, când era numit mănăstire. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în jurul datei de 28 februarie 1827⁴⁴, cenobia Alunișului încetează să funcționeze, moșiile schitului fiind arendate unui monah Dionisie. Din anul 1864 biserica a devenit biserică de mir. Locașul a fost reparat și mărit în anii 1849-1850 de Antonie, egumenul mănăstirii Ciolanu iar în 1870 s-a construit tâmpla, cu contribuția lui D. N. Persescu și a altor enoriași. În 1903, biserica „fiind cu desăvârșire ruinată” s-au efectuat lucrări de reparații, s-a înlocuit tâmpla și s-a realizat pictura pe tablă de zinc⁴⁵.

ANINOASA - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Adormirea Maicii Domnului” (sat Buda-Crăciunești, com. Cislău, jud. Buzău).

Fără săpăturile lui Virgil Drăghiceanu din anul 1930, poate că nu am fi putut stabili amplasamentul inițial al fostei mănăstiri Aninoasa⁴⁶. Aceasta era situată pe valea Buzăului, pe raza localității Buda-Crăciunești, la 2 km nord față de aceasta, în Poiana Mălăiștea, între izvorul Zidului și izvorul Păpurișului. Mănăstirea este o ctitorie a boierilor din Runceni și Cislău, care vor da Țării Românești două doamne: Rada, soția lui Vlad Vintilă (1532-1535) și nepoata acesteia, Neaga, soția lui Mihnea al II-lea Turcitul (1577-1583; 1585-1591). Neaga era fiica lui Vlaicu clucer, fratele doamnei Rada. Mănăstirea, cu o bisericuță de lemn, exista în deceniile patru-cinci ale secolului al XVI-lea. Între 1588-1589, Mihnea Turcitul și doamna Neaga au înlocuit vechea bisericuță de lemn cu una de zid și au înzestrat mănăstirea cu moșii și țigani devenind mari ctitori.

În 1930, în urma săpăturilor efectuate (fără asistență arheologică de specialitate), de un grup de locuitori din zonă, angajați de Comisiunea Monumentelor Istorice, a fost dezvelită o biserică de plan triconc, care păstra din elevații pe o înălțime de 1,40 m de la nivelul de călcare interior. S-a observat că, la o dată nedeterminată, pridvorul inițial fusese înlocuit cu un altul mai mare. În interiorul bisericii au fost descoperite 15 morminte de înhumatie, majoritatea acoperite cu pietre funerare cu inscripții⁴⁷. La sud de biserică a fost degajat un corp de clădiri, alcătuit dintr-o casă (cu parter pe pivniță) și un corp de chilii, în prelungirea laturii sale de vest. Majoritatea mormintelor descoperite conțineau un bogat inventar funerar reprezentat de podoabe și accesorii vestimentare, din păcate amestecate, pierdute sau vândute de către autorii descoperirii. Mormintele respective aparțineau membrilor familiei doamnei Neaga, soția lui Mihnea al II-lea Turcitul și erau date în ultimul sfert al secolului al XVI-lea.

Având în vedere condițiile de investigare, departe de rigoarea necesară unei cercetări arheologice, nu s-au putut stabili etapele de evoluție ale ansamblului monastic sau existența

⁴² DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 68^v-69^r. V. anexa 4.

⁴³ Pentru descriere vezi și *Vestigiile rupestre*, p. 59-60.

⁴⁴ DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 174, f. 11^r.

⁴⁵ Așa după cum consemnează pisania așezată în 1903, la încheierea lucrărilor.

⁴⁶ Drăghiceanu, *Săpăturile*, p. 159-176.

⁴⁷ *Inscripțiile medievale*, p. 514-520.

unor construcții anterioare celor descoperite. În schimb, a fost destul de limpede că ansamblul arhitectonic putea fi identificat cu fosta mănăstire Aninoasa din fostul județ Saac.

Prima mențiune documentară a toponimului Aninoasa datează din 7 aprilie 1518, când Neagoe Basarab acorda: „slugilor domniei mele jupanului Danciul cu fiii săi și jupanului Oprea spătar cu fiii săi, anume Manda și Chera și câți încă va da Dumnezeu și lui Ivul cu fiii săi să le fie loc din ocina Aninoasa (...) pentru dreapta și credincioasa slujbă ce au slujit domniei mele”⁴⁸. Slujba „dreaptă și credincioasă” a acestor boieri ar putea fi participarea la lupta din 1512 sau la cea de dinainte de 27 mai 1517, dintre pretendenții la tronul Țării Românești și Neagoe Basarab, boierii enumerați situându-se evident în tabăra voievodului. Specificarea din document – „din ocina Aninoasa” - ne determină să afirmăm că moșia respectivă era mult mai amplă decât hotarele concesionate boierilor menționați, aceste hotare mergând: „din valea Mustei, unde dă în Cricov și din valea Mustei până la piatră și pe valea Runcului, până la Zubi și din deal (...) până la culme și pe Cricov, până la Piatră”⁴⁹. Hotarele reconstituite de noi cuprindeau zona superioară a bazinului Buda-Crăciunești, o restituire fidelă nefiind posibilă deoarece o serie de toponime din document nu au putut fi regăsite pe teren. La data întocmirii documentului, ocina concedată de Neagoe Basarab era acoperită de „pădure toată”, urmând ca boierii menționați „să curețe acel loc cu foc și cu securea”. Dacă reconstituirea ocinii este corectă, înseamnă că ea cuprindea o bună parte din moșia viitoarei mănăstiri Aninoasa, inclusiv locul pe care s-a ridicat aceasta.

Prima atestare documentară a mănăstirii Aninoasa apare în diata lui Vlaicu clucer din anul 1586, înainte de 27 mai⁵⁰. Vlaicu, în calitate de cititor, întărește mănăstirii mai vechea donație făcută de surorile sale, doamna Rada soția lui Vlad Vintilă (1532-1535) și Chera, respectiv o parte din satul Țigănești (azi Ursoaia, com. Viperești, jud. Buzău). Îi dăruiește, de asemenea, sălașe de țigani robi și satul Poeni⁵¹ stabilind ca, în caz de desherență, tot mănăstirii să-i revină satele Dichisești și Săpuțeni⁵². La puțină vreme, datorită fiicei sale, Neaga, vechea biserică va fi înlocuită iar hrisovul emis la 20 aprilie 1589 consfințește noua situație. Mihnea Turcitul arată că mănăstirea: „a fost de moștenire a doamnei domniei mele, doamna Neaga, de la moși și strămoși și biserica de lemn a mănăstirii a fost făcută de părinții ei” iar ei au făcut: „sfintei mănăstiri biserică de piatră”⁵³.

Dintr-un document din 8 ianuarie 1588 aflăm că, înainte de această amplă reconstrucție, soția lui Vlaicu clucer, jupanița Anca (ce se călugărise cu numele Elisaftha), a adus trupurile a patru din fiii săi și al soțului său Vlaicu: „de unde au fost mai înainte îngropați, de i-a adus la sfânta mănăstire mai sus spusă și i-a îngropat în pridvorul bisericii (...)”⁵⁴. Cu această ocazie, monahia Elisaftha dăruiește mănăstirii și ce mai rămăsese din zestrea ei, părți din satele Râioși și Brebu. Într-adevăr, piatra tombală de pe mormântul cu numărul 355 confirmă că Vlaicu clucer a fost inițial

⁴⁸ DRH, B, vol. II, p. 325, nr. 168.

⁴⁹ Loc. cit.

⁵⁰ DIR, B, veacul XVI, vol. V, p. 238, nr. 252.

⁵¹ Ibidem, p. 239, nr. 253.

⁵² Ibidem, p. 240, nr. 254.

⁵³ Ibidem, p. 397, nr. 417.

⁵⁴ Ibidem, p. 343, nr. 360.

⁵⁵ Pe care scrie: „A răposat robul lui Dumnezeu, jupan Vlaicu clucer, cu 4 copii ai săi, în zilele binecredinciosului și de Hristos iubitorul Io Mihnea voievod și ale doamnei lui Neaga, fiica lui Vlaicu; pentru aceea, jalnică, cu osârdie a făcut această biserică, iar mama ei, jupanița Anca, le-a înfrumusețat această piatră ca să le fie veșnică pomenire. În anul 7096” (apud *Inscripțiile medievale*, p. 518).

înmormântat în altă biserică, împreună cu alți membri ai neamului său. Reînhumarea s-a făcut în perioada 1 septembrie 1587–31 august 1588, dar mormântul colectiv nu a fost descoperit în pridvor, ci în pronaosul bisericii, fapt ce ne determină să credem că, fie odată cu înlocuirea bisericii de lemn cu cea de zid, ctitorită de Mihnea al II-lea și Neaga, mare parte din mormintele existente deja în biserică au fost rearanjate, fie că mutarea mormântului a fost realizată odată cu refacerea (?) sau construirea pridvorului. Planul bisericii, limpede influențat de cel al bisericii mănăstirii Argeș, apropiat ca tipologie de cel al bisericii Radu Vodă din București (începută de Alexandru Mircea și terminată de fiul său, Mihnea al II-lea), care definește o separare fără echivoc a naosului de pronaos, printr-un zid plin, străpuns de o ușă, dar și posibilitatea inexistenței pridvorului, în etapa inițială, ne determină să apreciem că această biserică de zid a avut o clară funcție de loc de îngropăciune pentru familia doamnei Neaga.

Pe baza datelor prezentate, putem afirma că biserica de zid a fost ridicată în perioada 1 septembrie 1587–31 august 1588, oricum înainte de 20 aprilie 1589, când Mihnea al II-lea acordă hrisovul de înzestrare al noii ctitorii. În măsura în care planul și observațiile lui Virgil Drăghiceanu sunt corecte, ctitoria lui Mihnea și Neaga a avut inițial doar un mic pridvor (2,90 x 2,00 m), care a fost înlocuit cu un altul mai spațios înainte de anul 1592-1593 (când a fost practicat mormântul 15, al lui Ivan postelnic)⁵⁶.

După 1589, șirul daniilor familiei lui Vlaicu clucer pentru mănăstirea Aninoasa continuă. La 8 aprilie 1590, Vișa, „țitoarea” lui Mihnea al II-lea (vară a doamnei Neaga și mamă a viitorului domn Radu Mihnea), o reînsumează la Aninoasa pe mama sa, Stanca și donează mănăstirii satul Despicaț⁵⁷. La 12 septembrie 1614, „prea cinstita doamna Neaga” lasă prin diată: „toate moșiile mele și din ce am avut să fie la sfânta mănăstirea mea, la Aninoasa, care iaste zidită de mine”⁵⁸. Dintre satele donate se menționează doar Cislăul, pe care îl obținuse de la nepotul său, Preda postelnic, dându-i în schimb satul Săpuțeani.

După părerea lui Virgil Drăghiceanu, dispariția mănăstirii Aninoasa, din Poiana Mălăiștea, s-a produs la puțină vreme după moartea doamnei Neaga, din cauza unor alunecări de teren⁵⁹. Moartea doamnei trebuie să se fi produs în intervalul 1615-1623, pentru că la 28 iunie 1624 ea este numită „răposata doamna Neaga”⁶⁰. Însă mănăstirea continuă să apară în documente, ba chiar la 17 ianuarie 1655 este menționată într-o hotărnicie a moșiei Cislău cu denumirea de „mănăstirea doamnei Neaga”⁶¹. La 30 iunie 1684, unul dintre ultimii descendenți ai neamului lui Vlaicu clucer, monahul Nicolae (fost Negoită Tătăranu) împreună cu fiul său, Matei paharnicul: „văzând-o noi pe această mănăstire stricându-se și pustiindu-se, nefiind oameni vrednici de dânsa”⁶² o închină Episcopiei Buzăului.

În ceea ce privește sfârșitul mănăstirii, credem că aceasta fost afectată major de cutremurul

⁵⁶ Drăghiceanu, *Săpăturile*, p. 168.

⁵⁷ *DJR*, B, *veacul XVI*, vol. V, p. 433-434, nr. 451.

⁵⁸ Se mai lasă mănăstirii: „o cuhnie ferecată cu 6 telegari murgi și așternutul meu tot și rândul mesii cu tipsile cu totul și tot ce trebuiaște și 4 sălașă de țigani și 3 cupe de argint și 2 năstrăpi de argint”, morile de la Buzău, 50 de oi, doi cai și două vaci (*DJR* B, *veacul XVII*, vol. II, p. 323-324, nr. 286).

⁵⁹ „Pământul fugitiv, din cauza izvoarelor pe care fu zidită, în apropierea apsoarei despre care am vorbit, grăbi dislocarea zidurilor și aduse prăbușirea turlei și a întregii biserici, nici la treizeci de ani după zidirea ei, probabil imediat după ce Doamna Neaga își află odihna de veci, după 1623” (Drăghiceanu, *Săpăturile*, p. 163).

⁶⁰ *DJR*, B, *veacul XVII*, vol. IV, p. 437, nr. 446.

⁶¹ DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, pach. XXXIV/14.

⁶² DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 172, f. 17^v-18^r.

din 1738, apoi lăsată în părăsire. La 20 iunie 1742, la reînnoirea actelor de închinare, ea apare cu denumirea „schitul Aninoasa, ce să numește și Cislău”⁶³. Deși conservă numele de Aninoasa al vechii mănăstiri, acesta are acum o altă locație, pe moșia Episcopiei, la Cislău, fiind numit de acum încolo schitul Cislău.

BOGOSLOVUL – mănăstire dispărută, biserică rupestră dezafectată, hramul „Sf. Ioan Bogoslovul”, supranumită și „Peștera lui Iosif” (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău)

Biserica fostei mănăstiri este o construcție rupestră, situată pe versantul sudic al unei ramificații aparținând masivului muntos Crucea Spătarului, la aproximativ trei km N-V de satul Nucu, la baza unei stânci de formă piramidală. Este de plan patrulater, având o firidă cu rol de altar pe pereții nordici iar ușa de acces și o fereastră pe pereții de vest. La exterior, deasupra ușii și a ferestrei sunt săpate două șanțuri de conducere a apei pluviale, de forma unor arce frânte, iar deasupra ușii de intrare se consideră că ar fi incizat simbolul creștin „ichis”⁶⁴. Pe pereții exteriori sunt sgratate numele preotului Alexandru, a lui Gligorei și Moise și sunt săpate mai multe nișe, în care au fost introduși căpriorii unui acoperiș pentru o construcție anexă a bisericii.

Prima atestare documentară a mănăstirii Ioan Bogoslovul datează din 18 iulie 1587, când Mihnea Turcitul îi dăruiește moșia din jur, pe care trebuia să o stăpânească împreună cu mănăstirile Motnău și Agaton⁶⁵. La fel ca mai toate construcțiile rupestre sacre din zonă și mănăstirea Bogoslovul va dispărea probabil din cauza urmărilor nefaste ale războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739. Ultima menționare documentară a mănăstirii este din anul 1733⁶⁶, apoi construcția a fost folosită ca locuință, până în vremea lui Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842).

În ceea ce privește datarea ansamblului rupestru, s-au emis mai multe opinii. Pe baza prezenței simbolului „ichis”, incizat deasupra ușii de intrare, s-a afirmat existența unei biserici paleocreștine din secolele II-IV⁶⁷. Alți cercetători plasează ridicarea lăcașului în secolul al XIII-lea, interpretând șanțurile pentru conducerea apelor pluviale, aflate deasupra ferestrei și ușii de intrare, ca elemente decorative de factură gotică⁶⁸. Considerăm că singurul element de datare (relativă), care ar putea fi luat în calcul este orientarea nișei altarului către nord, element care ar putea coborî perioada de înființare a ansamblului rupestru până în secolul X dar, în momentul de față, singura perioadă credibilă pentru apariția și funcționarea sa rămâne secolul al XVI-lea⁶⁹.

BRADU – mănăstire desființată, biserică, hramul „Sf. Dimitrie Izvorătorul de Mir” (sat Haleș, com. Tisău, jud. Buzău)

În anul 1974, Direcția Patrimoniului Cultural Național (DPCN) a decis restaurarea fostului ansamblu monahal, din care se mai păstra la acea vreme biserica fostei mănăstiri (transformată în biserică parohială), zidul de incintă, turnurile de colț și turnul de poartă, toate în stare de

⁶³ *Ibidem*, ms. 171, f. 279^v. V. anexa 6.

⁶⁴ *Vestiigiile rupestre*, p. 61.

⁶⁵ *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 262, nr. 275.

⁶⁶ *DGANB, Fond. Ep. Bz.*, ms. 171, f. 277 v-278 r.

⁶⁷ *Vestiigiile rupestre*, p. 21.

⁶⁸ Chihaiia, *Date noi despre bis. rupestre*, p. 514.

⁶⁹ Lupu, *Observații*, p. 32-33.

colaps. Primele lucrări au fost reprezentate de o cercetare arheologică (desfășurată de Gh. I. Cantacuzino în 1974⁷⁰ și apoi de Ion Chicideanu în anii 1975-1977⁷¹) soldată cu rezultate spectaculoase privind începuturile așezării monahale.

S-a constatat că cea mai veche etapă de locuire era reprezentată de o așezare rurală ce „se găsea mai la vest de mănăstirea Bradu, foarte probabil în partea de teren ce astăzi este ruptă de apele Nișcovului”⁷², din care au fost surprinse pe amplasamentul mănăstirii șase locuințe de tip bordei, aflate la marginea de răsărit a vechiului sat medieval. Încadrarea cronologică a așezării (sfârșitul secolului al XIV-lea - mijlocul secolului al XV-lea), s-a făcut pe de o parte, pe baza raportului stratigrafic dintre M₃₈ (datat cu o monedă din vremea lui Matei Corvin), care „tăia” M₄₁ iar acesta, groapa B₆⁷³, ce indică mijlocul secolului al XV-lea ca dată pentru încetarea așezării, iar pe de altă parte, pe materialul arheologic descoperit în bordeie (cu analogii în așezările de la Coconi, Străulești-Măicănești, Târgoviște, Calafat, Zimnicea, Bragadiru), care plasa începuturile satului în vremea lui Mircea cel Bătrân.

Sfârșitul locuirii de secol XIV-XV s-ar fi datorat mutării satului Bădeni pe amplasamentul actualului sat Pisculeni, mutare produsă de: „deposedarea locuitorilor de către familia spătarului Vlad”⁷⁴, de „pericolul crescând al raidurilor otomane și, poate nu în ultimul rând, chiar apele Nișcovului”⁷⁵. Identificarea așezării medievale cu satul Bădeni s-a făcut pe baza a două documente. Primul, un hrisov din 10 februarie 1494 emis de Vlad Călugărul, întărea așezământul lui Gorga, prin care fiica sa, Stana, urma să moștenească jumătate din ocina sa la Bădeni, iar nepoții săi (de frate sau soră), Vlad spătar și Fârcea, cealaltă jumătate⁷⁶. Al doilea este un hrisov datat cu aproximație între 1523 și 1528, prin care Radu de la Afumați întărea lui Balaur logofăt și soției sale Anca mai multe ocine în Bădeni⁷⁷.

Așa cum rezultă din investigația de geografie istorică realizată de Ion Chicideanu⁷⁸,

⁷⁰ Gh. I. Cantacuzino, *Observații privind cercetarea arheologică efectuată la mănăstirea Bradu, județul Buzău*, în octombrie 1974, comunicare susținută la Sesiunea de comunicări științifice a DPCN din mai 1975 (apud Chicideanu și Modoran, *M-rea Bradu*, p. 191).

⁷¹ Modoran și Chicideanu, *Cercetări la m-rea Bradu*, p. 994-1003; Ion Chicideanu, *O așezare din sec. XIV-XV la Bradu, jud. Buzău*, în *Cercetări Arheologice*, vol. III, 1979, p. 421- 438 (în continuare, Chicideanu, *O așezare*); Ion Chicideanu și Constanța Modoran, *Mănăstirea Bradu. Scurt istoric și cercetări arheologice*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, vol. II, Buzău, 1983, p. 188-205 (în continuare, Chicideanu și Modoran, *M-rea Bradu*).

⁷² Chicideanu, *O așezare*, p. 422.

⁷³ *Ibidem*, p. 422 și fig. 2.

⁷⁴ Chicideanu și Modoran, *M-rea Bradu*, p. 194.

⁷⁵ Chicideanu, *O așezare*, p. 430.

⁷⁶ *DRH, B*, vol. I, p. 399, nr. 245.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 414-416, nr. 216. Potrivit lui Ion Chicideanu: „Actul suferă o încercare de falsificare în favoarea postelnicului Mihnea, care nu este altul decât cumnatul lui Balaur și fiul spătarului Vlad. În 23 noiembrie 1535, postelnicul Mihnea, printr-un act de la Radu Paisie, înlătura de la moștenire pe frații săi Radul și Vladul, sporindu-și astfel partea sa de proprietate din Bădeni. Rămasă urmașilor lui Mihnea, care o sporesc la rândul lor, moșia Bădeni va fi dăruită în 1632 mănăstirii Bradu de către ctitorul ei, vel comisul Radu Mihalcea, strănepotul postelnicului Mihnea (...) În 1791, logofătul Constantin, fiul lui Bărcă, construiește din bărne o biserică pe apa Nișcovului, care, refăcută din cărămidă la 1863, există și astăzi în satul Pisculeni (...) la circa 2 km vest de Bradu. Adăugând că biserica este cunoscută din sec. al XVIII-lea și până astăzi sub numele de biserică din Bădeni, credem că avem tot temeiul să identificăm actualul Pisculeni cu Bădenii din documentele sec. XV-XVII” (*O așezare*, p. 431).

⁷⁸ *Ibidem*, fig. 6.

satul medieval Bădeni se afla de fapt peste culmea dealului Istrița, aparținând comunei Breaza. Hotarele moșiei acestui sat se întindeau din Măgura Buzăului, culmea Cetățuia⁷⁹ (aflată deasupra mănăstirii Ciolanu), Predealul Buzăului (la hotar cu satele Cislău și Viperești), și până la Drumul cel mare (drumul Bogdanului, aflat la poalele dealului Istrița)⁸⁰. Din punctul nostru de vedere, satul Bădeni, după eventuala sa mutare survenită la mijlocul secolului al XV-lea (din cauza unor necesități de utilizare a terenului agricol), și-a așezat vatra pe panta sudică a Dealului Istrița. Biserica din Pisculeni aparține de fapt fostului schit Bădeni, atestat documentar din secolul al XVIII-lea⁸¹, deci identificarea Bădenilor cu Pisculenii, nu este corectă.

Pe de altă parte, afirmația că mutarea satul a fost provocată de noii proprietari, identificați cu acel Gorga cu fiica și nepoții săi, este forțată. Din documente ulterioare anului 1494, rezultă explicit faptul că descendenții lui Gorga pe linie directă, stăpâneau doar: „partea Zorească toată, care se numește a lui Mihnea cu frații săi, pe care au cumpărat-o de la Zorea; și partea Buzeștilor toată, pentru că au cumpărat-o de la Zorești și de la Prunceă (...); și partea lui Prunceă toată, cât se va alege din Bădeani, pentru că a pierdut-o Prunceă cu rea hiclenie față de domnia mea (...) o parte din partea Zorească, care a fost vândută de Zorea lui Albu cu frații săi, pentru că jupan Bălaur logofăt (soțul Ancăi, fiica Stanei a lui Gorga, n.n.) a întors tot lui Albu”⁸². Este limpede că fiica lui Gorga și copiii săi stăpâneau doar partea Zorească din Bădeni, cumpărată anterior de la Zorea (poate chiar de Gorga); vânzarea unei părți din vatra satului, adică a unor „racle de moșie”, ar fi însemnat de fapt vinderea unor săteni ca rumâni. Chiar dacă aceasta s-ar fi întâmplat (deși toate documentele cunoscute despre sat nu pomenesc nici o dată despre rumânire, ci doar despre vânzări de ocini), alungarea locuitorilor, adică a forței de muncă, ar fi fost total neproductivă.

În succesiune cronologică, pe locul fostei așezări rurale a fost construită o biserică din lemn, de plan dreptunghiular: „cu o absidă pentagonală la altar (...) peste o temelie din bolovani de râu, puțin îngropată în pământ (...) compartimentată, conform cerințelor cultului, în pronaos, naos și altar”⁸³. Ca datare: „nu ni se pare exclusă posibilitatea ca biserica de lemn să fie o primă ctitorie a familiei lui Vlad spătarul, ctitorii boierești din lemn fiind cunoscute în evul mediu, chiar în părțile Buzăului”⁸⁴, aceasta fiind ridicată „foarte probabil la jumătatea secolului XV (...) și locuințele de suprafață de la sud de aceasta”⁸⁵, „construite din lemn și având în interior sobe din cahle (...) incendiate la aceeași vreme cu biserica” (...) „cahlele pătrate, nesmălțuite și decorate cu motive geometrice, vegetale sau scene de vânătoare (...) smălțuite cu verde deschis, altele, smălțuite sau nu fiind ajurate”⁸⁶. În ce privește datarea cahlelor descoperite la Bradu, ne-am pronunțat cu altă ocazie, că nu pot fi datate anterior secolului al XVI-lea⁸⁷, astfel că ele nu pot asigura o conexiune logică între modestele locuințe datate în a doua jumătate a secolului al XV-

⁷⁹ DRH, B, vol. V, p. 160, nr.145.

⁸⁰ Ibidem, vol. VII, p. 28, nr. 18.

⁸¹ St. Coman, *Biserica Bădeni din satul Pisculeni*, în *Îngerul*, anul V (1933), nr. 6-7, p. 28-33 (în continuare, Coman, Bis. Bădeni); idem, *Biserica din Pisculeni*, în *Îngerul*, anul V (1933), nr. 3-4, p. 30-35 (în continuare, Coman, Bis. din Pisculeni).

⁸² DRH, B, vol. II, p. 414-415, nr. 216.

⁸³ Chicideanu și Modoran, *M-rea Bradu*, p. 195.

⁸⁴ Loc. cit.

⁸⁵ Modoran și Chicideanu, *Cercetări la m-rea Bradu*, p. 997.

⁸⁶ Chicideanu și Modoran, *M-rea Bradu*, p. 195

⁸⁷ Daniela Marcu și Emil Lupu, *Cahle din secolele XVI-XVII aflate în colecția Muzeului județean Buzău*, în *Mou-saios*, vol. IV, partea I, Buzău, 1994, p. 238-239.

lea, până la 1521 și prezența unei reședințe boierești din această perioadă. Atribuirea bisericii de lemn, familiei lui Vlad spătar s-a făcut pe baza unor morminte din interiorul bisericii: „la care, spre deosebire de orizontul de înmormântări contemporan din exterior, s-au găsit inele de argint și bronz”⁸⁸. Pe baza inventarului funerar, arheologul a pus în evidență existența unei diferențieri sociale între cei îngropați în interiorul și cei îngropați în jurul bisericii. Pornind de la aserțiunea mutării satului (care se contrazice cu afirmația descoperirii a două locuințe de suprafață, la sud de biserică), înmormântările din exteriorul bisericii nu s-ar explica în condițiile în care satul s-ar fi mutat la 2 km distanță. După părerea noastră, satul a continuat să funcționeze în vecinătate, biserica deservind atât reședința boierească (dacă a existat), cât și obștea țărănească.

Biserica de lemn și locuințele de suprafață au dispărut într-un incendiu puternic, datat stratigrafic și numismatic în preajma anului 1520, momentul fiind legat de: „încursiunea din noiembrie 1521 a trupelor beului de Nicopole, împotriva buzoienilor, sprijinitori ai pretendentului Vlad-Dragomir Călugărul”⁸⁹.

Biserica de zid actuală a fost ridicată la scurtă vreme după incendierea celei anterioare. „Descoperirea în S IV, la un nivel corespunzător bisericii, a unei jumătăți de gros de la Sigismund I al Poloniei (1506-1548), ne îngăduie să fixăm ridicarea lăcașului între 1522 și 1548, înclinând însă pentru anii imediat următori datei de 1521, ceea ce ar corespunde cu domnia lui Radu de la Afumați (1522-1529 n.n.)”⁹⁰. Această biserică a preluat planul bisericii de lemn anterioare (până și compartimentările interioare), fapt ce presupune o directă cunoaștere a bisericii de lemn, de către constructorii bisericii de zid. La exterior, ea a fost decorată cu un brâu care a împărțit fațada în două registre de fride înguste, cu panouri din cărămizi aparente și panouri de mortar tencuit. La interior, prezenta un sistem de boltire în semicilindru, tâmplă de zid, pardoseală din lespezi de piatră, nișe laterale în altar, pentru proscomidiar și diaconicon, picior și tăble de piatră pentru masa altarului. Considerându-se că această nouă biserică a aparținut tot reședinței nobiliare, nu s-a descoperit o etapă sincronă de construire sau refacere a locuințelor, ci doar o fântână din piatră. Citorul acestei etape ar fi Balaur logofăt cu soția sa, Anca „fica spătarului Vlad”⁹¹, ai căror fii, Radu, Balaur și Mihnea erau coproprietari cu unchiul lor, Mihnea vistier din Pătârlage, fratele Ancăi. Urmașii lui Mihnea vistier sunt cei care ridică în jurul bisericii o incintă de plan trapezoidal, cu turnuri circulare de colț, turn de poartă patrulater și o casă cu pivnițe și parter, întrețesută cu latura vestică, având bune analogii în privința planului, cu incinta primei mănăstiri Menedic de la Vintilă Vodă - Buzău. Edificarea incintei i-a fost atribuită lui Neagoe stolnic, ginerele lui Mihnea, fiind plasată în jurul anului 1570, pe baza relației dintre o groapă „căpăcuiță” de nivelul de construire al turnului de poartă, în care au fost descoperite două monede, una emisă de

⁸⁸ Modoran și Chicideanu, *Cercetări la m-reă Bradu*, p. 998.

⁸⁹ *Loc. cit.*

⁹⁰ *Loc. cit.*

⁹¹ Chicideanu și Modoran, *M-reă Bradu*, p. 198. Pentru stabilirea arborelui genealogic, v. Stoicescu, *Dicț. al marilor dregători*, p. 3. Fiii moștenitori: Radu, Balaur și Mihnea, coproprietari cu unchiul lor, Mihnea vistier (*DRH, B*, vol. IV, p. 147, nr. 115) au fost înlăturați pe parcurs de acesta, care din 1586 apare cu apelativul „din Bădeni” (*DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 237, nr. 251). Credem că apariția apelativului abia la această dată denotă că reședința familiei nu era inițial la Bădeni ci în altă parte, poate la Pătârlagele. Impresia că aceștia și-au avut reședința la Bădeni, ca și ideea că a existat o familie a Bădenilor, apoi o alta a Căndeștilor, a fost introdusă de O. G. Lecca (*Familiiile boierești române. Istoric și genealogie*, București, MDCCCXCIX (1899), p. 126-130), fiind preluată mecanic și în lucrări mai noi (v. Valeriu Nicolescu, Gheorghe Petcu, *Buzău - Râmnicu Sărat. Oameni de ieri. Oameni de azi*, Buzău, 1999, p. 2-7).

Maximilian în anul 1566 și o alta de la Soliman I (1520-1566).

La 15 ianuarie 1600, este pentru prima dată atestată mănăstirea Bradu⁹², acest prim document exprimând faptul că ansamblul fortificat intrase într-o nouă etapă funcțională, devenind mănăstire aproape de acest moment. Modul de organizare a traiului monahal în incintă este greu de apreciat, având în vedere faptul că din jurul anului 1570 și până în preajma anului 1631 (când începe o nouă etapă de construire), în incintă nu existau decât biserica și o casă cu beci și parter (considerată probabilă reședință boierească). Singura explicație ar fi aceea că, în această perioadă, în mănăstire exista o comunitate monahală foarte mică (ce nu avea nevoie de trapeză, stăreție, chilii, arhondaric și nici de o clopotniță), fapt puțin probabil.

BUZĂU – BANU – mănăstire desființată, biserică, hramul „Buna Vestire” (str. Bistriței, nr. 53).

Din fosta mănăstire, desființată după anul 1864, se mai păstrează doar biserica și o parte din zidul nordic de incintă, biserica actuală datând din anul 1722.

Mănăstirea a fost ridicată în zona central-sudică a orașului medieval Buzău, la o dată ce, în stadiul actual al cunoștințelor, nu poate fi decât aproximată. Mănăstirea este menționată documentar pentru prima dată la 28 mai 1592, când era deja închinată mănăstirii Dusicon din Rumelia. Acum, domnul Ștefan Surdul întărea mănăstirii: „care este din jos lângă orașul domniei mele Buzău, unde este hramul (...) și metohul sfintei marii mănăstiri de la Dusico, ca să-i fie ocină în Coțărău”⁹³. Prezența călugărilor de la Dusicon la Buzău este atestată începând din 12 iunie 1590, când „au cumpărat călugării de la sfânta mănăstire numită Dușca (...) ocină de la Dumitru, fiul lui Gherghie din târgul Buzăului”⁹⁴.

Ctitorul mănăstirii a fost Andronie vistierul, așa cum se afirmă explicit în mai multe documente din prima jumătate a secolului al XVII-lea, prin care se întăresc proprietățile mănăstirii. De exemplu, Alexandru Iliș, la 23 ianuarie 1617, întărește moșiile cu care o înzestraseră Andronie în anii 1594⁹⁵ și 1596, „pentru că această sfântă mănăstire a fost făcută și zidită din temelie ei de jupan Andronie vistierul”⁹⁶. Stăpânirea este reconfirmată și de către Radu Mihnea la 20 iunie 1622, repetându-se că mănăstirea „a fost zidită și înnoită din temelie de jupan Andronie vistier”⁹⁷. Anul exact al edificării primei biserici nu este cunoscut. Dipticul mănăstirii, întocmit în 1832 după pomelnice mai vechi, începe cu Alexandru al II-lea Mircea (1568-1577) și arată ctitor pe Andronic vistierul în anul 1571⁹⁸.

La 3 aprilie 1618, mănăstirea este denumită pentru prima oară „mănăstirea Banului”. Formularea apare într-un act prin care județul orașului Buzău adevărește cumpărarea unei vii de către „egumenul Samoil de la mănăstirea Banului de la Buzău”⁹⁹. Identificarea acestui ban, a rămas o problemă controversată. După unele păreri, ar fi vorba de banul lordache Catargiu,

⁹² DRH, B, vol. XI, p. 510, nr. 362 (printre martorii la o vânzare: „și Stance și fratele său Dragomir de la mănăstire de la Brad”).

⁹³ DIR, B, veacul XVI, vol. VI, p. 34, nr. 41.

⁹⁴ Ibidem, veacul XVI, vol. V, p. 455, nr. 470.

⁹⁵ DRH, B, vol. XI, p. 70-72, nr. 52.

⁹⁶ Ibidem, veacul XVII, vol. III, p. 91, nr. 75.

⁹⁷ Ibidem, veacul XVII, vol. IV, p. 158, nr. 169.

⁹⁸ Vasilescu, Bis. Banu p. 1072.

⁹⁹ DIR, B, veacul XVII, vol. III, p. 206, nr. 180.

care a dăruit mănăstirii în anul 1619 jumătate din satul Rușețu¹⁰⁰. Multă vreme nu s-a remarcat faptul că Andronie vistier (Andronic Cantacuzino) apare în calitate de mare ban în primul divan al lui Mihai Viteazul (între noiembrie 1593 și august 1594). Ni se pare mai plauzibil ca denumirea mănăstirii să fi derivat de la dregătoria citorului, decât de la cea a unui donator ocazional.

Alți autori au exclus existența vreunui ban, considerînd, în mod evident eronat, că supranumele de „mănăstire a Banului” derivă de la proprietățile cu acest nume (Movila Banului, Odaia Banului), pe care mănăstirea le-a avut în decursul timpului¹⁰¹. În realitate, toponimele au derivat de la numele mănăstirii, indicînd proprietatea acesteia asupra locurilor.

Din păcate, astăzi nu se cunoaște cum arăta mănăstirea construită de Andronie banul. Însemnările călătorilor străini, care au trecut prin orașul Buzău în cursul secolului al XVII-lea, conțin numai descrieri sumare, din care nu se pot distinge atributele uneia sau alteia dintre bisericile de atunci (singurele construcții monumentale care atrăgeau atenția străinilor). Știm doar că mănăstirea efidată de Andronie era de zid¹⁰² și a înlocuit o biserică mai veche, probabil din lemn, construită de călugării greci de la Dusicon.

BUZĂU – BISERICA LUI POPA MIHAI – biserică dispărută, hram necunoscut, (aflată în vatra orașului medieval Buzău).

Singurele informații privind existența acestei biserici dispărute sunt furnizate de un document din 16 februarie 1585, când episcopul Buzăului, Luca Cipriotul, întărește dania negustorului Petru cel Bătrîn care, pe lângă alte danii făcute Episcopiei, „lasă prăvălia de la pazar bisericii lui popa Mihai, să fie de întărire popii”¹⁰³. Probabil că această biserică, dispărută poate chiar din secolul al XVII-lea, s-a aflat în preajma zonei comerciale a orașului însă, în absența unei cercetări arheologice exhaustive, nu se poate afirma cu siguranță că această biserică a fost suprapusă de biserică edificată în secolul al XVII-lea de Badea Obredi¹⁰⁴, respectiv biserică Negustori (sau „biserica Grecilor”).

CORNILIE (SCHITUL TÂRCOV) – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul necunoscut (pe raza satului Târcov, com. Pârscov, jud. Buzău).

Se pare că această mănăstire se afla în apropierea sau chiar în hotarul moșiei Târcovului. Satul Târcov este menționat pentru prima oară, indirect (ca hotar), la 13 aprilie 1515, când Neagoe Basarb întărește lui Tatul vătaf, Voico și Mătea satele Pârscovul și Pănătăul¹⁰⁵.

Cu denumirea de „mănăstirea lui Cornilie” apare la 29 noiembrie 1519, când Neagoe

¹⁰⁰ I. Ionașcu, *Mănăstirea Izvorani, ctitoria episcopului Luca (1583-1604)*, în *Îngerul*, anul XVIII (1936), nr. 3-4, p. 36, n. 26 (în continuare, Ionașcu, *M-rea Izvorani*).

¹⁰¹ Constantin St. Bilciurescu, *Monastirile și bisericile din România. Cu mici notițe istorice și gravuri*, București, 1890, p. 72-73 (în continuare, Bilciurescu, *Monastirile*).

¹⁰² La 1636, însoțitorul solului polon Jerzy Krasinski, ajuns în Buzău, nota: „Acest orașel este destul de mare; are două mănăstiri frumoase de zid, o a treia biserică, de asemenea de zid și o a patra, părăsită, dar din ruinele ei se poate vedea că era frumoasă ca arhitectură” (*Călători străini despre Țările Române*, vol. V, București, 1973, p. 119). Una din cele două mănăstiri este Banu, cealaltă Episcopia.

¹⁰³ *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 180-181, nr. 193.

¹⁰⁴ Sondajul arheologic efectuat în anul 1995, în preajma bisericii Negustori nu a surprins prezența unei construcții medievale (Emil Lupu, Teodor Octavian Gheorghiu, *Raport de cercetare arheologică - Buzău*, în CCAR. Campania 1995, Brăila, 1996, p. 20-21).

¹⁰⁵ *DRH, B*, vol. II, p. 271, nr. 135.

Basarab întărește jupanului Tetiu pârcălab a patra parte din satul Târcov, satul Pâcleni, ocini în Gârbovi, Trestia, Liurești și Sinești. „Și iar să le fie la Târcov a patra parte și la Mănăstirea lui Cornilie a patra parte (s.n.). Și iar să le fie lor Trestia, din hotarul Pârscovului, până în hotarul Cosobei, pentru că le sunt vechi și drepte ocini, dedine”¹⁰⁶. Rezultă că Tetiu pârcălab, pe care Neagoe Basarab îl numește „încă și din casa domniei mele”, așadar ruda domnului, era proprietarul mănăstirii, deținând a patra parte din aceasta.

Este posibil ca „mănăstirea lui Cornilie” să fie acea mănăstire care apare în harta stolnicului Cantacuzino din 1700, cu numele de Târcov¹⁰⁷.

În lipsa informațiilor documentare, nu putem oferi răspunsuri la o serie de întrebări esențiale: cine a fost ctitorul mănăstirii, la ce dată a fost întemeiată, cine era Cornilie și pe ce temei i se întărește lui Tetiu pârcălab stăpânirea asupra mănăstirii. Sperăm ca cercetările viitoare, descoperirea de noi documente să furnizeze informațiile necesare pentru trasarea istoriei acestui locaș, care până în prezent nu a fost localizat pe teren.

DRAGHIEȘTI – biserică, hramurile „Sf. Nicolae” și „Adormirea Maicii Domnului” (sat Draghiești, com. Topliceni, jud. Buzău, în fostul jud. Rm. Sărat).

În literatura de specialitate, biserica din Drăghiești a fost considerată o ctitorie a secolului al XVIII-lea. Potrivit pisaniei păstrate, ea a fost construită în anul 1747, de Maria „vistiernica” împreună cu fiul ei, Nicolae. Maria, născută Bălăceanu, era văduva fostului mare vistier, Ioan Dedulescu¹⁰⁸. Potrivit lui O. G. Lecca, Ioan era fiul lui Dedu Dedulescu, ctitorul mănăstirii Dedulești¹⁰⁹. Ca și tatăl său, Ioan, Nicolae va ajunge mare dregător, fiind menționat ca biv vel pitar la 12 martie 1758 și apoi ca mare paharnic în 1774 (între 9 mai și 9 iulie)¹¹⁰.

În urma cercetărilor arheologice efectuate în anii 2000 și 2001¹¹¹, încă nefinalizate, a fost investigată biserica (la interior și exterior), iar la aproximativ 80 de metri vest de obiectiv a fost descoperită și sondată arheologic o construcție civilă, reprezentând un conac boieresc.

Concluziile cercetării au fost de natură să schimbe radical perspectiva asupra evoluției ansamblului. Astfel, s-a descoperit că în epoca medievală, pe terasa superioară de pe malul drept al Râmnului, pe un humus de pădure ce avea o mică înclinație naturală de la vest la est și de la nord la sud, a fost construită o biserică de curte boierească, de plan drept. Această biserică, pe care o numim în continuare biserica I, în absența unor complexe arheologice închise nu a putut fi datată decât relativ, în relație cu biserica actuală. Ea prezintă o compartimentare a spațiului interior cu pridvor, pronaos, naos și altar absidat iar elevația sa se păstrează pe o înălțime de 20-40 cm, fiind alcătuită din casete de cărămizi și bolovani de râu. Având în vedere că acest locaș

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 367, nr. 190.

¹⁰⁷ Constantin C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în RIR, vol. XIII, 1943, fasc. I, p. 20 (în continuare Giurescu, *Harta stolnicului*).

¹⁰⁸ Ioan (Ion) Dedulescu (sau Dediulescu) a fost mare comis (oct. 1721-febr. 1723; oct. 1723-ian. 1724), mare stolnic (iul. – oct. 1723) și mare vistier (sept. 1724-dec. 1725). Tot cu acest titlu apare în 20 oct. 1726, dată după care nu mai apare menționat în Sfatul domnesc (Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, în Revista Arhivelor, anul XLIX (1972), vol. XXXIV, nr. 1-4, p. 297, 315, 320-321; în continuare, Rădulescu, *Sfatul domnesc*).

¹⁰⁹ Lecca, *Genealogia*, pl. 30.

¹¹⁰ Rădulescu, *Sfatul domnesc*, p. 448, 313.

¹¹¹ Emil Lupu, *Raport de cercetare arheologică - Draghiești*, în CCAR. Campania 2001, București, 2002, p.128-129.

a încetat să existe în urma unui incendiu, urmat de o demolare masivă și că a fost surmontat de o altă biserică, datată larg în secolul al XVII-lea (pe care o numim în continuare biserică II), el nu poate să aparțină decât secolului al XVI-lea.

Curtea boierească pe care o deservea se află la aproximativ 80 m vest de biserică și se conservă acum sub formă de ruină, din care se păstrează beciuri și ziduri cu laturile de aproximativ 20x20 m, realizate în aceeași tehnică, din casete de cărămizi cu bolovani de râu. Ca ipoteză de lucru, credem că această construcție este contemporană cu biserică I, de plan drept, dar a încetat să funcționeze cu mult mai târziu decât biserică, la începutul secolului al XIX-lea, probabil din cauza distrugerilor pricinuite de cutremurul din 26 octombrie 1802.

IZVORANI (IZVORANU) – mănăstire dispărută, biserică, hramul „Sf. Nicolae” (sat Izvoranu, com. Tisău, jud. Buzău).

Prima menționare documentară a mănăstirii datează din 25 mai 1604, când Radu Șerban întărește mănăstirii Izvorani și „părintelui mitropolit Luca” toate moșiile și satele cumpărate de acesta și dăruite mănăstirii¹¹². Că Luca din Cipru, episcop de Buzău (1583-1603), apoi mitropolit al Țării Românești (1603-1629), este ctitorul mănăstirii aflăm din hrisovul lui Alexandru Iliaș, emis la 15 iunie 1617, în care se arată că aceasta „iaste zidită și întemeiată din temelie de cinstitul și preacinstitul părinte arhimetropolit”¹¹³.

Informații despre ctitor și epoca în care a fost ridicată mănăstirea apar și într-un document din 12 septembrie 1647, prin care Matei Basarab îi cere lui Jipa din Vernești să despăgubească pe nepoatele lui Prălea din Izvorani, pentru moșia lor de la Izvorani. Domnul arată că moșia fusese împresurată de episcopul Luca, atunci când ele „au fost ieșit de aici den țeară, încă de în zilele lu Mihail voievod, de când (cu) răutățile, de au fost pribeage în Țara Ungurească”, perioadă în care „au făcut unchiu tău (episcopul Luca, n.n.) mănăstire pre ocina lor de la Izvorani”¹¹⁴. Mănăstirea a fost ridicată în timpul domniei lui Mihai Viteazul (1593-1601), fiind gata în anul 1600, când Nicolae Pătrașco, fiul și locțiitorul domnului, îi dăruiește două vaduri de moară pe apa Buzăului. În calitate de strănepot al ctitorului, Jipa postelnicul din Vernești (fiul lui Lorinț, nepotul lui Luca și al jupănesei Voica din Vernești) trebuia, conform obiceiului timpului, să răspundă pentru datoriile rudei sale răposate.

După moartea episcopului, urmașii săi nu și-au putut îndeplini obligațiile ctitoricești astfel că la începutul domniei lui Matei Basarab, Izvoraniul ajunsese mănăstire domnească, fără să știm care domn a hotărât această schimbare de statut. La 8 martie 1634, Matei Basarab confirmă scutirile mănăstirii arătând că: „după preastavleneia răposatului părintelui vlădicăi Lucăi, rămas-au a fi aciastă sf(ântă) mănăstire domnească, ca și alalte mănăstiri domnești”¹¹⁵. Cu toată această afirmație, urmărind evoluția ulterioară a mănăstirii, am constatat că drepturile ctitoricești ale rudelor răposatului mitropolit Luca au fost restabilite.

MENEDIC – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Sf. Nicolae” (sat Răghinari, com. Vintilă Vodă, jud. Buzău).

Fosta mănăstire Menedic, ctitoria lui Vlad Vintilă voievod (1532-1535), a fost amplasată

¹¹² DIR, B, *veacul XVII*, vol. I, p. 125-127, nr. 131.

¹¹³ *Ibidem*, vol. III, p. 150.

¹¹⁴ Cat. doc. Țării Românești, vol. VI, p. 359, nr. 954.

¹¹⁵ Ionașcu, *M-rea Izvorani*, anexa 15, p. 71.

pe valea Slănicului, pe o culme a dealului Răghinari, deasupra localității cu același nume. În urma săpăturilor efectuate de Virgil Drăghiceanu pe locul vechii mănăstiri a fost dezvelită biserica, situată în planul central al unei incinte patrulate, cu turnuri de colț de plan circular. Biserica era de plan triconc, o copie reușită a bisericii mănăstirii Dealu. În pronaos au fost descoperite trei morminte, considerate (fără nici un suport arheologic sau epigrafic), ale voievodului Vlad Vintilă, soției sale Rada și fiului lor, Drăghici. În colțul de sud-vest al incintei s-au găsit și resturile unor chilii, precum și o anfiladă de clădiri, cu pivnițe boltite în leagăn, pe toată latura de nord¹¹⁶. Săpăturile arheologice au fost reluate după aproape 50 de ani¹¹⁷, dar rezultatele nu au fost publicate deocamdată.

Ridicarea mănăstirii de la Menedic este consemnată atât în *Letopiseșul Cantacuzinesc*: „Și după aceea boiarii au rădicat domn pre Vintilă vodă den oraș da la Slatină. Ș-au făcut Vintilă vodă sfânta mănăstire den Menedic”¹¹⁸, cât și în cronica lui Radu Popescu: „Și au domnit ani 3 pol și au făcut mănăstirea ot Menedic”¹¹⁹. O versiune a Istoriei Țării Românești, datând de pe la începutul secolului al XIX-lea, cuprinde în plus mențiunea că Vintilă vodă a făcut o mănăstire „foarte mare și frumoasă și cu zăduri de piatră împrejur, pre apa Slănicului, într-un munte ce să chiamă Menedic”¹²⁰.

Toponimul Menedic este menționat prima oară într-un document cu date aproximată 5 februarie 1522, prin care Radu de la Afumați dăruiește lui Neagu (Braga) și fraților săi, plaiul Peceneaga, „pentru că i-am miluit domnia mea pentru slujba pe care au slujit-o domniei mele”. Printre hotarele acestuia apare și Menedic: „(...) și de la Menedic în sus, până la Cheie și până la Drumul Buzăului și Podul Brebului și Clașna și Breaznul”¹²¹. Documente ulterioare demonstrează că Vlad Vintilă este moștenitorul acestui Neagu, printre proprietățile moștenite de el numărându-se și Poiana Menedicului.

Într-un document fără dată (circa 1526-1528 aprilie 4), din vremea lui Radu de la Afumați, lui Vintilă portar (viitorul domn) și surorii lui, Sora li se întăresc mai multe proprietăți (sate, munți, țigani), în urma judecății cu nepoții lor, fiii lui Pătru¹²². Proprietățile revendicate de fiii lui Pătru aparținuseră jupanului Neagu Braga care, cândva în vremea lui Radu cel Mare, hotărâse, în urma unui conflict, să dezmoștenească pe fiii lui anume Pătru și pe Cârșian. Cu acest prilej Vintilă și

¹¹⁶ Drăghiceanu, *M-rea Vintilă Vodă*, p. 167-171.

¹¹⁷ De către un colectiv format din Radu Florescu (responsabil) și Alexandru Măciucă (reprezentant pe atunci al Muzeului județean Buzău).

¹¹⁸ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, p. 47.

¹¹⁹ *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu vornicul. Introducere și ediție critică întocmite de Const. Grecescu, București, 1963, p. 45 (în continuare, Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*).

¹²⁰ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, p. 47 (manuscrisul O, din grupa II, subgrupa O⁹, p. LI). Aceste completări, făcute la o dată la care mănăstirea ctitorită de Vlad Vintilă, nu mai exista, ne sugerează posibilitatea ca manuscrisul să fi fost copiat în eparhia Buzăului, de un cunoscător al locurilor. Tradiția locală buzoiană a păstrat pentru ctitoria sa numele de Vintilă și nu pe cel domnesc de Vlad, de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, mănăstirea începând să fie numită „Menedic sau Vintilă vodă”.

¹²¹ *DRH, B*, vol. II, p. 408, nr. 212.

¹²² Avem certitudinea că Vintilă portar este viitorul domn, datorită însemnării făcută (peste rândurile 3-5 din text), de Udriște Năsturel, al doilea logofăt: „Să fie știut celor li se cuvine a ști despre aceasta, că toate acesta sate ale mai sus zisului Vintilă portar, când a ajuns el domn țării, s-au sculat rudele lui și au luat toată partea mănăstirii. Deci, în zilele lui Matei Basarab voievod, 24 de boieri au descoperit toată (ocina) pe care primii ctitori au dăruit-o” (*DRH, B*, vol. III, p. 2-3, nr. 1).

Sora înfățișează „cărțile” (de la Radu cel Mare, de la Mihnea cel Rău și de la Neagoe Basarab), cu care demonstrează „că s-a lepădat jupan Neagu Braga de fiii săi, de Pătru și de Cârștian (...) și de seminția lor ca să nu aibă nici un amestec, nici unul dintre dânsii să nu aibă din acele sate și averi (...)”. Motivul îndepărtării lui Pătru și Cârștian de la moștenire, întărită cu mare blestem, este următorul: cei doi fii au ridicat mâna asupra părintelui lor „și l-au batjocorit și l-au smuls de barbă”. Acest document ni-l arată așadar pe Vintilă ca moștenitor al boierului Neagu Braga, fără a preciza însă care este gradul de rudenie cu acesta¹²³.

Locul ales de Vlad Vintilă pentru mănăstirea sa a stârnit de-a lungul timpului o serie de nedumeriri. Motivul pentru care acest domn, despre care se știa că era „den oraș de la Slatină” sau chiar „județul de la Slatină”¹²⁴, și-a ridicat ctitoria în munții Buzăului, pe valea Slănicului a apărut greu de explicat¹²⁵. Această alegere i-a atras atenția și lui Nicolae Iorga, care în 1933, fără a dezvolta subiectul, observa în treacăt că este curios cum un boier poate fi județul unui oraș și apoi domn și cum, avându-și obârșia în orașul oltenesc – Slatina –, devine ctitor în partea răsăriteană a țării. „E curios că acela pe care cronica – poate numai după o simplă tradiție – îl dă ca fost „județ de Slatina”, în cealaltă parte a țerii – și a face un Domn nou dintr-un pribeag sau dintr-un călugăr e foarte posibil și obișnuit, dar nu și dintr-un burghes „jupân”, care până atunci ar fi funcționat ca șef al „pârgarilor” săi ! - , a căutat să-și veșnicească numele în acest unghi înfundat și sălbatic din părțile răsăritene, unde mai târziu era să-și lase urme în monumente întâiu Radu Paisie, întemeietorul episcopiei de Buzău, și apoi Doamna Neaga a lui Mihnea Turcul și neamul ei. Poate că, în acel timp când era recentă usurparea lui Mehemed-beiu și coborârea, pentru a sprijini pe Radu –Vodă de la Afumați, a lui Ioan Zapolya, Voevodul Ardealului, Vintilă se va fi gândit la o ultimă apărare și la o retragere peste munți, în acest cuib așa de bine întărit.

Miră iarăși faptul că numele supt care a rămas, și oficial, ctitoria nu e acela de Vlad, pe care și-l luase ziditorul, ci vechiul nume de particular al acestuia, Vintilă”¹²⁶.

Cercetările ulterioare au permis clarificarea acestor nedumeriri. Astfel, s-a arătat că denumirea de județ trebuie privită în cazul lui Vintilă, nu în sensul de dregător urban ci de jude sau stăpân de sat, ca și termenul de cneaz, folosit în situații analoage¹²⁷. În ceea ce privește localizarea Slatinei, s-a arătat că „avem probabil de-a face cu o traducere cărturărească

¹²³ În documentele emise, Vlad se declară fiul lui Radu cel Mare (deci nepot al lui Vlad Călugărul), filiație necontestată de nici un autor contemporan, dar care nu este menționată în cronicile interne. În nici unul dintre documentele păstrate, Vlad Vintilă nu se referă nominal la mama lui. Rămâne deci de lămurit care era, în fapt, relația de rudenie între Vintilă și Neagu Braga. Din document reiese, indirect, că îi este fiu, de vreme ce copiii lui Pătru, fiul lui Neagu îi sunt nepoți. Atunci putem spune că Vintilă nu poate fi fiul legitim al lui Radu cel Mare ci doar fiu natural. Este posibil ca mama lui să fie din neamul Brăgeștilor sau să fie chiar soția lui Neagu Bragă (ca în cazul lui Neagoe Basarab). Cu toate acestea, documentul nu-l numește explicit pe Vintilă portar, fiu al lui Braga. Cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu (*Istoria românilor*, vol. 2, București, 1976, p. 206), care spun că este fiul legitim al lui Radu cel Mare, născut de singura lui soție, Doamna Cătălina; din această căsătorie ar mai fi Petru și Mircea și fetele: Anca, Boba și Cârștina iar Vintilă ar fi primul dintre copiii legitimi care ajunge domn, urmat de Petru (Radu Paisie) și Mircea (Ciobanul); înainte de Vintilă însă ajung la tron fiii naturali ai lui Radu cel Mare: Radu de la Afumați și Radu Bădica.

¹²⁴ *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 47; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 45.

¹²⁵ Radu Popescu este singurul care scrie că în momentul în care boierii îi cer să ia tronul era județ de Slatina. În *Letopisețul Cantacuzinesc* se spune doar că era din oraș de la Slatină. Această localizare a stârnit o serie de controverse în istoriografie, de altfel cam singura în ceea ce-l privește pe Vlad Vintilă.

¹²⁶ Iorga, *M-reă Vintilă Vodă*, p. 179.

¹²⁷ Donat, *Domeniul domnesc*, p. 60.

a numelui Sărata al unui sat buzoian din stăpânirea lui Vintilă¹²⁸. Într-adevăr, este vorba de localitatea medievală Sărata (azi Sărata Monteoru, jud. Buzău). Din documentele emise în urma numeroaselor procese desfășurate în secolul al XVII-lea între egumenii mănăstirii și urmașii lui Vintilă vodă (ceata Brăgeștilor), ce revendicau mare parte din moștenirea sa, știm că nucleul domeniului boieresc al lui Vintilă Vodă se afla pe valea Slănicului – majoritatea satelor moștenite de Vlad Vintilă de la Neagu Braga (și dăruite apoi mănăstirii sale), se aflau pe această vale¹²⁹. Mai mult, una din reședințele sale ca boier trebuie să fi fost, pe lângă cea din Sărata (Sărata Monteoru) în satul Furești (azi Izvorul Duce, lângă Sărata Monteoru), de unde emite două acte la 6 septembrie 1534¹³⁰, când se retrăgea din calea pretendentului Radu (viitorul domn Radu Paisie).

Nepoții și strănepoții lui Vintilă voievod, cei din ramura fiilor dezmoșteniți de Neagu Bragă (Pătru și Cârștian), vor încerca permanent să anuleze dania domnului către mănăstire dar, neavând acte doveditoare, au pierdut în mod constant procesele în Divan. Într-un document nedatat (după 30 iunie 1643), boierii trimiși de Matei Basarab să descopere și să hotărască moșiile mănăstirii (din Beceni și Cocorăști), relatează că în timpul primei domnii a lui Alexandru Iliaș (sept. 1616-mai 1618), „când a ținut județul (Buzău n.n.) Cârștea vornicul”, ducându-se acesta la oaste în Țara Leșască cu domnul, l-a lăsat ispravnic peste județ pe Bragă, care a făcut cărți pe moșiile mănăstirii „cum să n-aibă mănăstirea nimic, c-au fost pustie”¹³¹.

Zidirea mănăstirii trebuie să fi avut loc în timpul scurtei domnii a lui Vlad Vintilă, între 1532-1535. După unele opinii, la moartea domnului mănăstirea nefiind gata, lucrările au fost continuate de familia soției sale, Rada din neamul boierilor din Cislău și Runceni¹³². Documentar, mănăstirea apare menționată pentru prima oară sub denumirea Benedic¹³³ la 9 mai 1573, când Alexandru Mircea întărește lui Cârștian postelnic satul Cosainul, în urma unei judecăți cu egumenul Simeon (care pretindea că satul a fost dăruit mănăstirii de Vintilă voievod). Egumenul Simeon a arătat că satul Cosainul a fost al lui Radul al lui Manda. Radul, fiind dator unui turc 70.000 de aspri, acesta a vrut să-i ia satul Cosainul „...dar Vintilă voievod, domnia lui a întors mai sus zișii aspri acelui turc și a dat satul Cosainul la sfânta mănăstire numită Benedic”¹³⁴. În decursul timpului, ansamblul apare sub diferite nume: „sfânta mănăstire numită Benedic” (1573), „mănăstirea lui Vintilă voievod de la Menedic” (1643), „schitul Menedicul, ce se numește Vintilă Vod(ă)” (1742).

Mănăstirea a fost închinată de ctitor la mănăstirea Costamonit, apoi de Matei Basarab, Episcopiei Buzăului¹³⁵. Condițiile închinării sunt relatate în hrisovul de întărire a metocurilor

¹²⁸ *Ibidem*, p. 60.

¹²⁹ Părți din satele Furești, Beceni, Cocorăști, Câmpulungeni, Cârpești (lângă Vadu-Sorești), parte în moșia Clociți, poiana Menedicului, poiana Goicelului, poiana Neculelor, munții Fureștilor, Munteoru, Vetera, Picioarele Nucetului, Picioarele Miclăușului, Măceșul Mic, Muntele Mușei.

¹³⁰ *DRH B*, vol. III, p. 299-300, nr. 182 și p. 301-302, nr. 183.

¹³¹ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. V, nr. 1073, p. 455.

¹³² Tereza Sinigalia, *Arhitectura civilă de zid din Țara Românească în secolele XIV-XVIII*, București, 2000, p. 148 (în continuare, Sinigalia, *Arhitectura civilă*).

¹³³ Denumirea de Benedic credem că este o greșală a scriitorul documentului, care a folosit slova M în loc de B și nu dovada că mănăstirea a fost ctitorită în secolul XV, de un călugăr sihastru numit Benedict, cum afirmă Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1982, p. 115 (în continuare, Bălan, *Vetre de sihăstrie*); părere preluată și de Norocel, *Ctitorii voievodale*, p. 181.

¹³⁴ *DRH B*, vol. VII, p. 175, nr. 133.

¹³⁵ Mănăstirea Menedic este enumerată printre mănăstirile închinat, pe care Matei Basarab, la 27 noiembrie 1640,

Episcopiei din 20 iunie 1742, dat de domnul Mihai Racoviță: „Și schitul Menedicul ce să numește Vintilă Vodă, care iaste făcut din temelie de răposatul Vintilă vodă iar mai pe urmă ajungând la stricăciune și la pustiire l-au închinat răposatul Matei vodă la sfânta Episcopie, cu cartea domnii sale”¹³⁶.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, mănăstirea se ruinase și se pustiise. Episcopul Misail (primind de la un credincios, o donație în bani pentru construirea unei biserici), se hotărâște să refacă mănăstirea Menedic, proiect care nu a putut fi pus în practică pentru că episcopul este luat prizonier de trupele ruse și moare la Kiev. Episcopul Metodie, urmașul său în scaun, ridică în 1748 o nouă mănăstire, cu numele Vintilă Vodă, în alt loc. Mănăstirea Menedic a fost lăsată în părăsire și a dispărut.

MODRUZEȘTI – biserică dispărută, hramul necunoscut (sat actual Vadu Sorești, com. Vadu Sorești, jud. Buzău).

Biserica a fost descoperită și cercetată arheologic exhaustiv în campaniile din anii 1979 și 1982¹³⁷. S-a constatat că din biserică se mai păstra doar fundația, alcătuită din bolovani de râu și cărămizi fragmentare înecate în mortar. Pe latura de răsărit a altarului, în fundație, s-a realizat o casetă din cărămizi, în care a fost descoperită o sticlă cu gâtul înalt, fragmentară și o altă casetă, cu același conținut, în zona dintre pronaos și naos. Planul bisericii, de tip navă, cu altarul și naosul poligonale iar pronaosul decroșat exterior, a fost catalogat ca fiind de un tip foarte rar, cu analogii la bisericile din satele Brâncoveni¹³⁸ și Cărpinișu-Vâlcea¹³⁹. În jurul bisericii a fost cercetat un cimitir de înhumatie, a cărui datare a fost făcută larg, în secolele XV-XVI, pe baza monezilor descoperite în morminte¹⁴⁰.

Identificarea bisericii cu cea a satului medieval dispărut Modruzești s-a făcut prin corelarea poziției sale geografice actuale (satul dispărut Modruzești fiind înglobat în satul Vadu Sorești), cu două documente care atestă existența în acest sat a unei biserici ctitorită de Stoica (Stoichiță) fost mare postelnic¹⁴¹. Biserica este menționată la 15 decembrie 1579, când Stoica o închină Episcopiei Buzăului, împreună cu casele și ocina din Modruzești.

După părerea noastră, biserica descoperită nu ar putea să fie decât ulterioară cimitirului descoperit deoarece (dacă identificarea sa cu biserica ctitorită de Stoica postelnic este corectă), există o neconcordanță cronologică între datarea arheologică a cimitirului (secolele XV-XVI) și atestarea documentară a bisericii (a doua jumătate a secolului al XVI-lea). Credem că datarea cimitirului către secolul al XV-lea a fost forțată, prin prezența unor emisiuni monetare otomane

hotărâște „să fie în pace de călugării străini” (*Cat. doc. Țării Românești*, vol. V, nr. 233, p. 113).

¹³⁶ DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 171, f. 279^v. V. anexa 6.

¹³⁷ Drâmbocianu, *Vadu-Sorești*, p. 469-478.

¹³⁸ A. Pănoiu, *Din arhitectura lemnului în România*, București, 1977, p. 172, n. 220 (în continuare, Pănoiu, *Din arhitectura lemnului*).

¹³⁹ *Ibidem*, p. 128, 129, fig. 1.

¹⁴⁰ Drâmbocianu, *Vadu-Sorești*, p. 473.

¹⁴¹ În primul document, din 15 decembrie 1579, Stoica fost mare postelnic lasă moștenire averile sale „jumătate Episcopiei din Buzău și o jumătate fratelui meu Drăgan. Iar biserica și casele și ocina din Modruzești și din Crăpești, oricât se va alege, să fie la sfânta Episcopie” (*DIR, B, veacul XVI*, vol. IV, p. 437, nr. 437). Dintr-un alt document, datat 8 septembrie 1586, emis de Mihnea Turcitul, prin care se confirmă dania lui Stoica rezultă că el murise, iar biserica sa din Modruzești devenise metoh al Episcopiei, care avea obligația „să pomenească pe Stoica postelnic și să pună popă la biserica lui din Modruzești” (*ibidem*, vol. V, p. 264, nr. 278).

de la Baiazid II (1481-1512) și Selim I (1512-1520), care de fapt au avut o circulație lungă, până după jumătatea secolului al XVI-lea. Pe de altă parte, o mare parte din morminte au fost „tăiate” de fundația bisericii, ceea ce denotă că biserica a fost construită peste cimitirul din prima jumătate a secolului al XVI-lea, dar a cărui biserică nu a fost descoperită. Analiza planimetrică a cimitirului¹⁴² ne-a dus la constatarea că există două orizonturi de înmormântări: unul cu orientare sud-sud-vest-est-nord-est și altul cu orientare vest – est. Multe dintre mormintele orientate sud-sud-vest/est-nord-est sunt „tăiate” de fundațiile bisericii, dar foarte puține dintre cele orientate vest-est. Fără să negăm identificarea bisericii descoperite la Vadu Sorești cu biserica atestată documentar a satului dispărut Modruzești, credem că rămâne o mare necunoscută identificarea bisericii care a deservit primul orizont de înmormântări (probabil din prima jumătate a secolului al XVI-lea) și stabilirea datei și motivului pentru care a încetat funcționarea bisericii descoperite.

MOTNĂU – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Sf. Troiță” (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Mănăstirea se afla lângă fostul cătun Gornet (înglobat în satul Nucu), cam la 300 m depărtare de acesta, pe tăpșanul numit până azi, Motnău (locului i se spune acum „La chili”) ¹⁴³.

Prima atestare documentară a mănăstirii este din 18 iulie 1587, când Mihnea Turcitul întărește mănăstirilor Motnău, Agaton și Ioan Bogoslov ocinile din jurul mănăstirilor, din pădurea domnească, curățată de călugări cu securile „cu foc și multă trudă” în vremea lui Pătrașcu voievod (1554-1557). La 1588, apare ca al doilea ctitor Dan Danilovici, al doilea vistier, care donează mănăstirii o ocină la Moșești. Mănăstirea a fost distrusă împreună cu celelalte schituri din zonă în timpul invaziei tătară din 1596, fiind refăcută apoi pe o moșie a sa, Moșești (vechea denumire a cătunului Cozianii de Sus), fiind cunoscută, după această dată, sub denumirea de schitul sau mănăstirea Cozieni.

PINU¹⁴⁴ - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Nașterea Născătoarei de Dumnezeu”, (sat Pinu, com. Brăești, jud. Buzău).

Mănăstirea a fost situată pe una dintre pantele line ale dealului Brăeștilor, lângă un diapir de sare, la aproximativ 2 km de satul actual Pinu¹⁴⁵. Prima menționare documentară a mănăstirii datează din 29 august 1582, când în hrisovul acordat lui Badea comis de Mihnea al II-lea Turcitul, se afirmă că moșul lui Badea: „au dat cu a lui gură sfintei mănăstiri ce se chiamă Pinu și au închinat încă din zilele răposatului Radului vodă” o ocină în Pâcleni¹⁴⁶. În lipsa altor informații, este riscant să identificăm pe acest Radu vodă. El poate fi oricare dintre domnii omonimi care au domnit între sfârșitul secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea (Radu cel Mare, Radu de la Afumați, Radu Paisie). Identificarea cu Radu Paisie (1534-1545), propusă de unii autori, rămâne doar o simplă ipoteză. Ceea ce știm cu siguranță este că mănăstirea exista anterior anului 1582.

Moștenitorii mănăstirii, Negoită și Mihai postelnici din Sărata, afirmă în 1630 că mănăstirea

¹⁴² Drâmbocianu, *Vadu-Sorești*, p. 472, fig. 5.

¹⁴³ Ilie Mândricel, *Fosta mănăstire Motnău*, în *Almanah Bisericesc*. 2000-2001, nr. 19-20. Editat de Episcopia Buzăului, Buzău, 2001, p. 180 (în continuare, Mândricel, *M-rea Motnău*).

¹⁴⁴ Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 482.

¹⁴⁵ Localizarea acesteia am realizat-o în cursul unei periegeze din vara anului 1990.

¹⁴⁶ *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 75, nr. 78.

ar fi fost ctitorită de strămoșul lor Stanciu vistier, care a și înzestrat-o cu mai multe ocini și cu satul Brăești¹⁴⁷. Potrivit unui profesor localnic din perioada interbelică, care citează niște documente ale familiei Sărățeanu, dispărute astăzi, Stanciu vistier din Sărata a avut un singur copil – o fiică căsătorită cu Dumitru postelnic din Cepturoaia. Ei ar fi începutorii neamului Sărățenilor, care apar în documente cu acest nume de la sfârșitul secolului al XVII-lea¹⁴⁸. Cercetând documentele publicate până în prezent, în secolul al XVI-lea nu apare ca proprietar la Sărata nici un Stanciu vistier.

RADU POSTELNIC (MĂNĂSTIREALUI) – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul necunoscut (pe raza com. Pârscov, jud. Buzău).

În ordine cronologică, este prima mănăstire atestată documentar pe teritoriul județului Buzău. Se pare că această mănăstire se afla în hotar cu moșia și satul Pârscov. Singura sa menționare documentară este din 13 aprilie 1515, când Neagoe Basarb întărește lui Tatul vâtaf, Voico și Mătea satele Pârscovul și Pănătăul: „...ca să le fie Pârscovul tot, de la Gura Văii Purcarului până la mănăstirea lui Radul postelnicul. Și iarăși să le fie Pănătăul până unde se împreună cu hotarul Târcovului”¹⁴⁹. Din păcate, în acest stadiu al cercetării, Radu postelnicul nu poate fi identificat. Formularea din hrîsovl de întărire indică pe Radu postelnic ca proprietar și ctitor al mănăstirii.

RÂMNICU SĂRAT – GRECILOR – mănăstire desființată, biserică dispărută, hramul „Sf. Gheorghe” (municipiu Râmnicu Sărat, Str. Primăverii, nr. 4).

Înainte de ansamblul ridicat în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu în anii 1691-1697, existent și astăzi, în acest perimetru a funcționat „mănăstirea grecilor”, atestată documentar la 13 decembrie 1593, având o biserică de lemn cu hramul „Sf. Gheorghe”¹⁵⁰. Așa cum se arată și în pisania din 1697, biserica brâncovenească a fost ridicată „(...) den temelie în locul acesta, unde mai nainte o mică biserică de lemn era și închinată aceluia Sf. Munte Sinai”. În lipsa informațiilor documentare, nu știm cine a fost ctitorul acestei mănăstiri, în ce an și cine a închinat-o mănăstirii de la Muntele Sinai.

În urma cercetărilor arheologice desfășurate în spațiul fostei mănăstiri¹⁵¹ a fost descoperită o necropolă de înhumăție, datată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, care a fost imediat suprapusă de o incintă de plan patrulater, cu un masiv turn de poartă pe latura de nord. Necropola de înhumăție, datată strâns, cu ajutorul monezilor descoperite ca inventar funerar, între anii 1555 și 1580, a gravitat în jurul bisericii din lemn, din care au fost surprinse (în cursul campaniei anului

¹⁴⁷ Așa cum rezultă din hrîsovl emis de Radu Leon la 10 <noiembrie-decembrie> 1630, prin care se întărește moșnenilor Brăești satul Brăești, în urma judecății cu Negoiaș și Mihai postelnici din Sărata. Aceștia arătau că satul fusese închinat mănăstirii Pinu de: „de strămoșul lor, Stanciu vistier, ctitorul mănăstirii Pinu” (DRH, B, vol. XXIII, p. 290, nr. 174).

¹⁴⁸ I. Neamu, *O mănăstire dispărută: Pinul - Mare*, în *Îngerul*, anul V (1933), nr. 2, p. 14-15; nr. 3-4, p. 14 (în continuare, Neamu, *M-re Pinul-Mare*). Afirmațiile autorului se întemeiază pe studierea documentelor familiei Sărățeanu și pe declarațiilor verbale ale lui Constantin Sărățeanu.

¹⁴⁹ DRH, B, vol. II, p. 271, nr. 135.

¹⁵⁰ Mircea, *Cat. doc. de la Arhivele Statului*, doc. 1514.

¹⁵¹ Responsabil științific Emil Lupu. Rapoartele arheologice se află în arhiva DMI iar rezumat în *Raport - Rm. Sărat*, în CCAR, Campania 1994, București, 1995, p. 194-195. V. și idem, *Date arheologice privind Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat, județul Buzău (secolele XVI-XIX)*, în Mousaios, vol. IV, partea I, 1994, p. 269-309.

1998) urmele soclului din bolovani de râu și două grinzi din lemn în zona centrală a naosului actualei biserici.

Această biserică, intrată și în tradiția locală, a fost preluată de o incintă de zid ridicată la o dată încă neprecizată, datată larg, doar pe baza monezilor descoperite – emisiuni ale regelui Poloniei, Sigismund al III-lea (1585-1632). Descoperirea, în cursul campaniei anului 1999, unui zid realizat în tehnica panourilor din cărămizi și bolovani de râu, pe care călca latura de nord a incintei actuale, a determinat presupunerea că, anterior incintei de zid actuale, a mai existat o construcție (incintă?), suprapusă de anfilada nordică de chilii, ce se poate data la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Incinta de zid ar fi putut face parte din programul de apărare a graniței de est a Țării Românești, din vremea lui Mihai Viteazul, care a înființat și o bănie a Buzăului, cu rol preponderent militar. Nu știm din ce motive această mănăstire a atras atenția lui Mihai Cantacuzino și a lui Constantin Brâncoveanu. Încă din 1669-1670, Mihai Cantacuzino dăruia mănăstirii trei pogoane și jumătate de vie în Dealul Jidenilor. În cursul anului 1682, Vasile sin Mănăilă dădea „la mâna părintelui igumen Paisie de la mănăstirea ot Râmnic” o ocină la Bărăști¹⁵², preotul Dediu și călugărul Pahomie dăruiau la „biserica grecilor din târgul Râmnic, ce are hramul Sf. Gheorghe” toată moșia lor din Bărăști¹⁵³, iar tânărul spătar Constantin Brâncoveanu îi dona patru pogoane de vie la Jideni¹⁵⁴. În anul 1684, Mihai Cantacuzino dăruia și el vii la Bărăști și o moșie la Spoșori¹⁵⁵. Prin aceste danii, cei doi boieri obțineau calitatea de ctitori mici.

La 20 iunie 1689, Mihalcea, fiul lui Radul căpitan din Cocorăști și cumnatul său, Chiriță iuzbaș închină mănăstirii din Râmnicu Sărat schitul din Fundul Cocorăștilor, ridicat de părinții lor. Închinarea este întărită la 13 iunie 1690 de Constantin Brâncoveanu¹⁵⁶.

Între anii 1691-1697, Mihai Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu procedează la o refacere capitală a mănăstirii. Biserica de lemn este înlocuită de actuala biserică, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Peste latura vestică a incintei anterioare se ridică o casă domnească cu pivnițe și un parter înălțat. La colțurile incintei și pe mijlocul laturilor se zidesc turnuri de apărare. În fața anfiladei sudice de chilii se construiește un pridvor, iar pridvorul din fața corpului nordic de chilii este demolat; este modificată compartimentarea chiliilor și este ridicat un nou pridvor.

RÂMNICU SĂRAT – PIATRA – biserică dispărută, hramul „Sf. Cuvioasă Paraschiva” (municipiu Râmnicu Sărat).

Puțin cunoscută și practic nevalorificată de literatura istorică¹⁵⁷, biserica „Sf. Paraschiva” din Râmnicu Sărat, supranumită „Piatra” din cauza materialului de construcție folosit la edificare, a fost singura ctitorie a lui Ștefan cel Mare din Țara Românească și probabil prima biserică orășenească pe care acesta a ridicat-o. Că această biserică a fost ctitorită de Ștefan cel Mare o

¹⁵² DGANB, *Fond. M-rea Rm. Sărat*, Pach. II/33.

¹⁵³ *Ibidem*, Pach. XIX/15.

¹⁵⁴ *Ibidem*, Pach. II/37.

¹⁵⁵ *Ibidem*, Pach. II/41.

¹⁵⁶ T. G. Bulat, *O ctitorie brâncovenească închinată sfântului munte Sinai (Râmnicu-Sărat, 1700)*, în GB, anul XXII (1963), nr. 11-12, p. 1047.

¹⁵⁷ Despre această biserică s-au scris până acum doar puține studii: Iorga, *La un vechi vad de vrășmășie între români*, Vălenii de Munte, 1900, Al. Lapedatu, *O biserică a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în BCMI, anul III (1910) p. 107-109, H. Constantinescu, *O ctitorie a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în GB, anul XXIV (1965), nr. 7-8, p. 684-690 și Norocel, *Ctitorii voievodale*, p. 90-102.

arată explicit pisană din anul 1703¹⁵⁸, dar data și contextul în care a putut fi realizată o astfel de construcție, pe teritoriul altui stat medieval, nu pot fi decât approximate.

Pornindu-se de la obiceiul evlaviosului domn de a ridica o biserică în semn de mulțumire pentru o bătălie victorioasă, se consideră că singurele evenimente militare care ar fi putut determina acest gest ar fi bătălia de la „Cursul Apei” din 1473, cu Radu cel Frumos sau cea de la Râmnicu Sărat din 1481, cu Basarab cel Tânăr (Țepeluș).

După unii autori, biserica a fost ridicată în amintirea bătăliei de la „Cursul Apei”, dar nu în jurul anului 1473, ci mult mai târziu, „mult chiar în urmă după domnia rivală a lui Vlad Călugăru (1496), în timpul stăpânirii de bună vecinătate a lui Radu cel Mare”¹⁵⁹. După părerea noastră, ridicarea bisericii a fost urmarea bătăliei din 8 iulie 1481, prin care se urmărea impunerea ca domn a pretendentului Mircea (considerat fiu nelegitim al lui Vlad Țepeș), desfășurată în oraș sau în apropierea acestuia¹⁶⁰. Construirea bisericii s-a făcut, foarte probabil, în timpul efemei domniei a lui Mircea sau poate după ce a fost ocupată cetatea Crăciuna de pe Siret, această cucerire fiind dovada că, chiar și pentru o scurtă perioadă, teritoriul muntenesc din jurul cetății, în care putea să se afle și Râmnicul, a intrat în componența Țării Moldovei.

În vremea lui Pătrașco cel Bun (1554-1557), biserica devenise domnească, fiind refăcută în secolul următor de Matei Basarab. Potrivit unui act de danie din 23 decembrie 1753, emis de Constantin Mihai Cehan Racoviță, biserica a fost „zidită din temelie” de Matei Basarab, care a acordat preoților slujitori scutire de toate dăjdiile pentru ca ei: „să aibă a purta grija sfintei beserici cu untdelemn, cu făclii și să-și dregă cele ce să vor strica împrejur”¹⁶¹. În anul 1703, lăcașul a fost reparat prin contribuția comună a orășenilor și a căpitanului Dumitrașco Bagdat din Râmnicu Sărat. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, biserica ajunsese „a să dăzvăli și a să dărăpăna” astfel încât domnul Constantin Cehan Racoviță, la cererea episcopului Antim, îi dăruiește 60 de taleri anual, din care Episcopia urma să asigure întreținerea și reparațiile necesare. Totodată se înnoiesc scutirile preoților: „și pentru paza sfintelor slujbe, fiindcă nu are enorie ca alte beserici, de unde să să poată chivernisi preoții i-am iertat să fie nedajnici precum au fost și mai înainte (...)”¹⁶². La 28 aprilie 1775, Alexandru Ipsilanti arată că biserica: „iaste făcută din temelie de

¹⁵⁸ „Această sfântă și dumnezeiască biserică a căruia iaste hramul sfânta prapa domni Parascheva, fost-au făcută de Ștefan Vodă cel Bun den Moldova. Și trecând mulți ani s-au stricat și în zilele lui Io Constantin Basarab Brâncoveanu voevodă s-au îndemnat vecinătatea și-au făcut slon, căci n-au fost, fiind ispravnic Dumitrașco căpitan Bagdat vel agă și el cu cheltuiala sa s-au îndemnat de o au învelit și i-au făcut stâlpii ușilor și o au pardosit pentru a tuturor veșnică pomenire. Septembrie, leat 7212” (apud H. Constantinescu, *op. cit.*, p. 685). La N. Jantea (*Ctitoriile brâncovenești din orașul Rm. Sărat*, în *Îngerul*, anul IX (1937), nr. 10-11, p. 614-615), pisană este puțin diferită: „...și trecând ani mulți s-au stricat și în zilele lui Io Constantin B(asarab) B(râncoveanu) voevod s-au îndemnat vecinătatea și-au ajutat cine cu ce s-au îndurat și au refăcut den ferestri în sus și s-au și făcut slon, căci n-au fost, fiind ispravnic Dumitrașco cap(itan) Bag(dat) v(el) agă și el cu a sa cheltuială s-au îndemnat de o au învelit și i-au făcut și stâlpii ușilor și o au și pardosit pentru a tuturor veșnică pomenire. Sept(embrie), leat 7212”.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 686.

¹⁶⁰ „Războiul de la Râmnic, când s-au bătut Ștefan vodă cu Țăpăluși vodă, vă leatul 6989 [1481] iulie 8. Fu războiu în Țara Muntenească, de s-au bătut Țăpăluși vodă cu Ștefan vodă la Râmnicu și au biruit Ștefan vodă cu mila lui Dumnezeu și cu ruga Preacității și a tuturor sfinților și cu ajutorul sfintului și marelui mucenic al lui Hristos, Procopie, fură biruiți muntenii și mulțime de înși fără număr au perit și toate steagurile lor au luat și mulți boieri au picat”. (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită de P. P. Panaitescu. Repere istorico-literare alcătuite de Mircea Scarlat, București, 1987, p. 49).

¹⁶¹ DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 384^{r-v}. V. anexa 7.

¹⁶² DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 384^{r-v}. V. anexa 8.

domnia sa răp(osatul) Ștefan vodă cel Vechiu, unchiul răp(osatului) Bogdan vodă, care după vremi stricându-se s-au fost înnoit de domnia sa răp(osatul) Costandin Țehan voievod". În urma jalbei preoților: „(...) cum că din pricina acestii întâmplătoare răzmirițe au rămas besêrica la mare stricăciune, încât nici sfintele taine nu-și poate a-și lucra", domnul le dă dreptul de a ținea patru „liude", oameni străini: „ca să fie atât pentru meremetul ce va fi să se facă la besêrică, la chilii și la curte cât și pentru alte poslușării cear trebui sfintei besêrici”¹⁶³.

Singurele surse relative la arhitectura acestei biserici, demolată în anul 1898, datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea: o fotografie realizată chiar înainte de demolare și un tablou de epocă, ce o înfățișează cu o turlă pe pridvorul adăugat de Constantin Brâncoveanu în 1703. Potrivit acestora, biserica (ridicată de Matei Basarab) avusese un plan drept și un altar semicircular, planul fiind modificat ulterior prin construirea a două abside laterale, adăugate probabil la refacerea din 1703 (din timpul lui Constantin Brâncoveanu) sau din 1754-1756 (din timpul lui Constantin Cehan Racoviță).

Din păcate, în anul 1898, Grigore Tocilescu și arhitectul N. Gabrielescu au hotărât că această biserică trebuie dărâmată, în pofida vehementelor proteste din presa vremii. Pe același loc s-a construit în anul 1907 actuala biserică.

RUNCU – schit dispărut, biserică, hramul „Nașterea Sf. Ioan” (fost pe raza localității Buda-Crăciunești, com. Cislău, jud. Buzău).

O mănăstire cu viață efemeră, nereperată încă pe teren, care făcea parte din șirul ctitoriilor cetei de neam boierești din care făcea parte și Vlaicu clucer, tatăl doamnei Neaga este pentru prima dată menționată în diata lui Vlaicu, întocmită înainte de 27 mai 1586. Vlaicu lasă cele mai multe dintre proprietățile sale mănăstirii Aninoasa, iar „la altă mănăstire, ce să numește Runcu, unde iaste hramul Nașterea lui Ioan, am dat doao sălașă de țigani”¹⁶⁴, gest pe care nu l-ar fi făcut dacă interesele familiei nu ar fi fost legate de această mănăstire. La 27 mai 1586, Mihnea vodă (Turcitul) întărește „sfintei mănăstiri Runcu, două sălașe de ațigani, anume Gugotă cu fiii săi și Stoica cu fiii săi, pentru că a dăruit boierul domniei mele Vlaicu clucer sfânta mănăstire cu aceste mai sus zise sălașe de ațigani, ca să-i fie lui veșnică pomenire”¹⁶⁵. La fel ca și tatăl său, atunci când își face diata, la 12 septembrie 1614¹⁶⁶, doamna Neaga, lasă și ea la „mănăstirea călugărițelor” doi cai și două vaci. Donația aceasta minoră însoțește o donație mai mare făcută mănăstirii Aninoasa, despre care știm că era mănăstire de călugări. Credem că „mănăstirea călugărițelor” nu poate fi alta decât mănăstirea Runcu. După această dată, mănăstirea nu mai este pomenită niciodată, însă ea nu a putut dispărea fără a lăsa urme materiale și toponimice ale prezenței sale. În lipsa unor săpături exhaustive și ca urmare a rezultatelor negative ale perieghazelor pe care le-am efectuat în zonă, pentru a identifica locația acesteia am recurs la elementele toponimice și la tradiția locală.

În zonă, toponimul Runcu îl regăsim în bazinetul Buda-Crăciunești, desemnând o culme de deal împădurită, cu o creastă ce este denumită Colții Runcului. La poalele dealului respectiv se află cătunul Schitu Crăciunești, aflat acum în componența satului Buda-Crăciunești. În apropierea zonei pomenite, se mai află o pădure Runceni (sau Rumceani, în documentele de secol XVI) și

¹⁶³ *Ibidem*, f. 384^v-385^r.

¹⁶⁴ *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 238, nr. 252.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 239, nr. 253.

¹⁶⁶ *DIR, B, veacul XVII*, vol. II, p. 324, nr. 287.

o moșie Runceni, pe care se află siliștea unui sat dispărut în secolul al XVIII-lea, foste proprietăți ale familiei lui Vlaicu clucer și ale doamnei Neaga.

Potrivit tradiției locale, actualul cătun Schitu Crăciunești s-ar fi format în jurul schitului cu același nume, care la sfârșitul secolului al XIX-lea era în ruină¹⁶⁷. Pe locul său, în perioada interbelică, s-a ridicat o capelă cu pereți din paianță, în jurul acesteia funcționând și un cimitir. Existența unui schit Crăciunești nu este confirmată de nici un document de epocă, așa că opinăm că această denumire desemnează de fapt mănăstirea Runcu. Așadar aceasta era situată în vatra cătunului Schitu Crăciunești.

SFÂNTUL GHEORGHE – schit dispărut, biserică, hramurile „Sf. Gheorghe” și „Buna Vestire” (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Majoritatea autorilor cred că Mihai Viteazul este cel care, în timpul zbuciumatei sale domnii, a citorit în preajma mănăstirilor rupestre de la Nucu-Aluniș un schit cu o bisericuță din lemn. Această atribuire a propus-o pentru prima dată Alexandru Odobescu, care, cu ocazia cercetărilor efectuate la ansamblurile rupestre, a transcris pomelnicul zugrăvit la proscomidiarul bisericii schitului (refăcută în 1844), atribuire preluată apoi și de Basil Iorgulescu¹⁶⁸. În pomelnic, pe primul loc era trecut numele Mihnea cu leatul 7104 (1595-1596), dar cum data nu corespundea cu domnia lui Mihnea al II-lea (Turcitul), s-a considerat că numele domnului a fost copiat greșit, scriindu-se Mihnea în loc de Mihai. Cu toate că pisană din 1844 pomenea un hrisov de la leat 7095 (1586-1587), prin care Mihnea Vodă înzestrase pentru prima oară schitul cu moșie, toți autorii ulteriori au continuat să afirme că „Sfântul Gheorghe” este o ctitorie a lui Mihai Viteazul¹⁶⁹.

Hrisovul menționat în pisanie, astăzi dispărut, ar putea fi pus în legătură cu cel din 18 iulie 1587, prin care Mihnea Turcitul dăruia celor trei mănăstiri Motnău, Agaton și Ioan Bogoslav ocina din jurul mănăstirilor, care a fost ocină domnească, pădure pe care au curățat-o călugării „cu securile și cu foc și cu multă trudă”. Totodată cele trei mănăstiri se înfrățeau pe acea ocină din care urmau „să se hrănească frățeste”¹⁷⁰.

Din punctul nostru de vedere, faptul că Mihnea Turcitul a fost pomenit primul în pomelnic

¹⁶⁷ *Marele dicționar geografic al României*, vol. II, p. 750-751.

¹⁶⁸ „Acest dumnezeiesc locaș s-a ridicat din nou din temelie în locul unde a fost altă biserică tot de lemn, mică și foarte veche, cu hramul Sfântului și marelui mucenic Gheorghe și unde s-a găsit și un pomelnic zugrăvit și scris pe o icoană de lemn, care se păstrează și până acum, cu leat 7104 (1595-1596) al răposatului întru fericire Mihnea Vodă, cel ce dintăi a hărăzit această moșie a schitului cu semn de jur împrejur, precum se cuprinde în hrisovul Măriei Sale cu leat 7095 (1587). Mai adăugându-se la aceasta și hramul Bunei Vestiri a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare și blagoslovenia Prea Sfinției Sale Constantie Episcop Buzău, a fi pentru viața monahicească de obște început de răposatul stareț Macarie ieromonah și ridicată prin răposatul Macarie cu Grigore ieromonahul. Iar la anul 1825, cu bună chibzuire și blagoslovenia Prea Sfinției Sale D.D. Chesarie episcop Buzău, s-au așezat maici călugărițe, mutând pe părinții monahi de aci la schiturile Fundătura și Găvanele, mai lățindu-se biserica, făcându-i-se și balcon și zugrăvinduse cu toată a Prea Sfinției Sale cheltuială, 1844, octombrie 13” (apud Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 451-452).

¹⁶⁹ Filitti, *Bis. și ctitorii*, p. 12-19; Bulat, *Titularii Ep. Bz. din sec. XVI-XVII*, p. 769-772; Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 238-251; Cocora, *Episcopia Buzăului*, p. 78; Drăguț, *Tradițiile ctitoricești*, p. 160; Stoica, Stoicescu, *Așezăminte monahale*, p. 272; Norocel, *Ctitorii voievodale*, p. 195-212; Ilie Mândricel, *Sf. Gheorghe-fosta ctitorie a lui Mihai Viteazul*, în Mousaios, vol. VI, Buzău, 2001, p. 127-145. Anterior, unul dintre autorii citați, considera că schitul ar aparține celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea (Stoicescu, *Bibliografia*, vol. II, p. 577), luând ca dată sigură de ctitorire anul 1587! (*ibidem*, p. 613, n. 52).

¹⁷⁰ *DIR, B, veacul XVI*, p. 316, nr. 330.

nu este o greșeală, pentru că el este cel care înzestrează toate schiturile din zonă cu o mare moșie domnească, pe care a funcționat și schitul Sfântul Gheorghe. În cuprinsul pisaniei din 1844, care reproducea informații mai vechi, se face specificarea că acest domn este „cel ce dintâi a hărăzit această moșie a schitului cu semn de jur împrejur”, exprimare din care am putea înțelege că dania domnească din 1587 s-a făcut în preajma momentului construirii ansamblului monahal. De aceea, suntem de părere că, în conformitate cu această pisanie, ctitor al bisericii nu este Mihai Viteazul (al cărui interes pentru această zonă s-a concretizat prin dăruirea mai multor sate Episcopiei Buzăului, în 1597 și 1598), ci Mihnea al II-lea Turcitul, care avea importante legături cu zona, prin intermediul familiei soției sale, Doamna Neaga și ȋiitoarei sale, Vișa.

Biserița de lemn din etapa de secol XVI s-a ruinat probabil în cursul secolului al XVIII-lea. În vremea episcopului Costantie Filitti (29 octombrie 1793-27 iulie 1819), ieromonahii Macarie și Grigorie au construit o nouă biserică, adăugându-se vechiului hram și hramul „Buna Vestire”.

TISĂU – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Adormirea Maicii Domnului” (sat-com. Tisău, jud. Buzău).

Mănăstirea a fost descoperită de Virgil Drăghiceanu în anul 1931 sub o movilă de pământ, cu ocazia amplelor săpături efectuate în zonă¹⁷¹. Concentrat numai asupra dezvelirii bisericii (cu privire la metodele de săpătură practicate, nu credem că mai este necesar să facem comentarii), acesta nu a surprins prezența unor construcții anexe.

Biserica, realizată după părerea lui Virgil Drăghiceanu numai din piatră de munte (până la nivelul păstrat atunci probabil, pentru că pe amplasamentul ei, în periegezele efectuate, am descoperit foarte multe cărămizi de epocă, provenind probabil din sistemele de boltire), era de plan drept, cu altar absidal interior și decagonal la exterior, cu zid de compartimentare între naos și pronaos, iar pronaosul închis. În colțul de sud-vest al pronaosului a fost descoperit un mormânt în groapă simplă, având ca inventar un cercel (în formă de lacăt), un inel sigilar și vreo 20 de nasturi de argint. Numele inscripționat pe inel dovedea că mormântul aparținea unui bărbat. Prezența cercelului a dus la datarea mormântului în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, considerându-se că boierul purta, după moda timpului, un cercel, la fel „ca și Petru Cercel”¹⁷². Studiind cu atenție fotografia inelului (neavând acces la piesa originală), am constatat că numele personajului trebuie citit corect „Stoica”, nu „Stoian”, așa cum a fost publicat de Virgil Drăghiceanu¹⁷³.

Deoarece săpăturile efectuate nu au urmărit și nici nu au rezolvat datarea și cronologia ansamblului, am apelat la documentele de epocă. Mănăstirea Tisău este menționată documentar pentru prima dată la 5 septembrie 1568, când i se întăresc mai multe sate și părți de sate din zonă, dăruite de Ivănuș vornic și soția sa Stanca¹⁷⁴. Mănăstirea era o ctitorie mai veche a familiei Stancăi, probabil de la sfârșitul secolului al XV-lea sau de la începutul secolului al XVI-lea, așa cum rezultă dintr-un document din 25 aprilie 1593. La această dată, Stanca și soțul ei Ivănuș vornic erau decedați și, neavând copii, întreaga lor avere fusese moștenită de nepoata de soră a Stancăi, Neaga, soția lui Mitrea din Hotărani, mare vornic. Înnoind daniile făcute de mătușa sa Stanca mai multor ctitorii ale familiei, Neaga Mitroaia arată că mănăstirea de la Tisău era făcută

¹⁷¹ Drăghiceanu, *Săpăturile*, p. 169-170 și 175.

¹⁷² *Ibidem*, p. 170.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 175, fig. 36.

¹⁷⁴ DRH, B, vol. VI, p. 126-128, nr. 102.

de bunicii lor¹⁷⁵.

Neaga Mitroaia era sora lui Vlaicu clucer, tatăl doamnei Neaga, soția lui Mihnea al II-lea Turcitul¹⁷⁶. Părinții lor, așa cum rezultă din corelarea informațiilor cuprinse în mai multe documente, erau Oprea spătar¹⁷⁷ sau Oprea vornic¹⁷⁸ și Neaga. În stadiul actual al cercetării, nu știm dacă mănăstirea Tisău a fost ctitoria neamului boieresc din care se trăgea Oprea (bunicul patern al Neagăi Mitroaia) sau a boierilor din Runceni și Cislău, din care se trăgea Neaga (bunica maternă a Neagăi Mitroaia).

Fiind moștenitori ai primilor ctitori și principali donatori, Stana și Ivănuș vornic au calitatea de ctitori mari ai mănăstirii. Această calitate este transmisă de Stana, nepotei sale Neaga Mitroaia, deoarece: „neavând copii, a venit singură înaintea răposatului părinte al domniei mele Alexandru voevod (1568-1574, 1574-1577, n.n.), de a dat și a așezat de bunăvoia ei ... pe cinstitul dregător al domniei mele Mitrea mare vornic și pe jupanița lui, Neaga, nepoată de soră a jupaniței Stanca”¹⁷⁹. Așa se explică închinarea la Episcopia Buzăului, făcută de Mitrea din Hotărani și Neaga, a mănăstirii „de moștenire zidită și făcută de bunicii jupaniței Neaga vorniceasa”¹⁸⁰. Închinarea este amintită într-un document din 13 mai 1643, prin care Matei Basarab poruncește megiașilor să caute moșile pe care Ivăniș vornic și jupâneasa lui le-au dăruit mănăstirii Tisău¹⁸¹. Documentul reprezintă și ultima menționare a mănăstirii. Probabil, la fel ca alte metohuri ale Episcopiei, Tisăul va dispărea în cursul secolului al XVIII-lea. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Basil Iorgulescu înregistra tradiția locală că pe acel loc ar fi ruinele unui palat al doamnei Neaga¹⁸².

URSOAIA (ȚIGĂNEȘTI) – biserică, hramul „Sf. Împărați” (sat Ursoaia, fost Țigănești, com. Viperești, jud. Buzău).

Satul este așezat la confluența râului Buzău cu pârâul Ursoaia, pe partea stângă a acestuia, fiind întins pe mai multe terase, situate la altitudinile de 200-250 m., la poalele Dealului Ciutul. Prima atestare documentară a localității este din 29 mai 1545, când Mircea Ciobanul judecă pricina dintre „Vlaicu vistierul și cu fiii săi și jupan Bratul și cu fratele său Vlaicu și cu fiii lor” și Mihnea pârcălab, împreună cu frații săi, Radu și Vlad pentru o ocină în Țigănești¹⁸³. Este pomenită o judecată mai veche, când „Frăcea, tatăl lui Mihnea el a lepădat 500 de aspri în silă și fără dreptate...au jurat înaintea lui Vintilă voievod” (Vlad Vintilă, 1532-1535, n.n.). Pe baza documentului, putem afirma că satul Țigănești (Ursoaia) exista cel puțin de la începutul secolului al XVI-lea. Judecata de acum este câștigată de Vlaicu vistier (fratele doamnei Rada, soția lui Vlad Vintilă) și ceata sa boierească, din care face parte și Vlaicu clucer (tatăl viitoarei doamne Neaga a lui Mihnea Turcitul).

Șirul judecăților pentru jumătatea de ocină din Țigănești dintre Frăcea, tatăl lui Mihnea pârcălab (cu siguranță din familia Pătărlăgeanu-Cândescu) și Radu și Vlad, începute în fața lui

¹⁷⁵ *DIR, B, veacul XVI*, vol. VI, p. 69, nr. 80.

¹⁷⁶ Emil Lupu, *Din nou despre neamul Doamnei Neaga, soția lui Mihnea Turcitul*, ms.

¹⁷⁷ Menționat astfel la 7 aprilie 1518 (*DRH B*, vol. II, p. 325, nr. 168).

¹⁷⁸ Menționat astfel la 12 septembrie 1523 (*Ibidem*, p. 420, nr. 219).

¹⁷⁹ *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 228-229, nr. 241.

¹⁸⁰ *Ibidem*, vol. VI, p. 69, nr. 80.

¹⁸¹ *Cat. doc. Țării Românești*, vol. V, nr. 1018, p. 433 și nr. 1141, p. 480.

¹⁸² Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 157.

¹⁸³ *DRH, B*, vol. IV, p. 217, nr. 178.

Vlad Vintilă, continuate apoi în vremea lui Radu Paisie¹⁸⁴ și a lui Pătrașcu cel Bun, se încheie în jurul anilor 1575-1576. Din documentul din 28 iulie 1555, emis de Pătrașcu cel Bun, aflăm că de fapt satul Țigănești fusese cumpărat de la un Stoica Aușun. De asemenea, că: „Fârcea, tatăl lui Mihnea, a lepădat 500 de aspri tatălui lui Vlaicu cu sila și fără dreptate. Și a jurat Vlaicu înaintea lui Vintilă voievod cu 12 boieri, așa cum este mai sus spus. Iar domnia mea, întru aceasta, am dat lui Mihnea pârcălab 24 de boieri peste legea lui Vlaicu. Iar Mihnea a pârât că Vlaicu n-a jurat înaintea lui Vlad voievod, ci i-a luat cu sila pentru că i-a fost cumnat”¹⁸⁵.

Chemările succesive la judecată au fost făcute de către Fârcea, de fiii acestuia, apoi de ceata lui Milea, Finta și Cârștian, la 9 ianuarie 1569 (probabil că aceștia revendicau un alt trup de sat decât cel aflat în disputa cu familia Pătârlăgeanu-Cândescu)¹⁸⁶ și mai târziu de către ginerii lui Mihnea pârcălab, Neagoe vătaf, căsătorit cu Caplea și Bolog Ianăș, căsătorit cu Stana¹⁸⁷. Cu ocazia judecății din 9 ianuarie 1569, este menționată proba cu martori, efectuată de trimisul domnului, Dragomir postelnic din Făurești, care „a adunat oameni buni și bătrâni și din sus și din jos, 150 de megiași și 12 popi, de le-a cercetat rândul, după dreptate și după lege. Și i-au jurat lui Dragomir postelnic mai sus-zișii oameni și popi stând în biserică și încă și pe sfântul Tetravanghel (s.n.)”¹⁸⁸. Așadar, la 9 ianuarie 1569, avem și prima menționare documentară a bisericii din Țigănești.

Ceata boierească a lui Vlaicu clucer din Cislău stăpânea toate moșiile și satele pe sistemul cotelor-părți, ce puteau fi vândute sau lăsate moștenire. Vlaicu clucer este pomenit ca proprietar al părții din Țigănești începând cu data de 29 mai 1545 și până la 27 mai 1586, (când, prin diată, o lasă mănăstirii Aninoasa). În acest timp, la stăpânirea celorlalte cote-părți se perindă: Vlaicu vistier (considerat, eronat, tatăl lui Vlaicu clucer), vărul acestuia, Bratu, fiii lui Bratu (Radu și Bratu), apoi nepoții săi (Vlad și Andrei), Frățilă mare postelnic, Chera, sora lui Vlaicu clucer (care primește ca zestre partea mamei sale, Neaga din Cislău și a surorii sale, doamna Rada, dăruind-o tot mănăstirii Aninoasa)¹⁸⁹. O altă cotă-parte era deținută de Stana (sau Stanca), soția lui Radu paharnicul, care înfrățește pe partea sa pe nepotul ei, Staico. Împreună cu acesta, va dona mănăstirii Aninoasa părțile lor din satele Cislău și Țigănești, la 9 ianuarie 1588¹⁹⁰.

În felul acesta, mănăstirea Aninoasa, ctitoria neamului lui Vlaicu clucer, ajunge să dețină la sfârșitul secolului al XVI-lea practic întregul sat Țigănești, aflat anterior în stăpânirea cetei de neam a lui Vlaicu clucer și Vlaicu vistier. Atestarea documentară a unei biserici la Țigănești, într-un sat total aservit, ne duce cu gândul că acea biserică era, foarte probabil, tot o ctitorie a neamului celor doi Vlaicu. Nu știm când a fost ctitorită această biserică, ce hram avea și când a încetat să funcționeze.

VALEA LUI PURCAL (VALEA PURCARULUI) - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hram necunoscut (sat Lunca Frumoasă, com. Pârscov, jud. Buzău).

Prima atestare documentară a mănăstirii este din 6 septembrie 1534, când Vlad Vintilă

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 313, nr. 263.

¹⁸⁵ *Ibidem*, vol. V, p. 55, nr. 53.

¹⁸⁶ *Ibidem*, vol. VI, p. 166, nr. 131.

¹⁸⁷ *Ibidem*, vol. VII, p. 255, nr. 192 și p. 230, nr. 308-309.

¹⁸⁸ *Ibidem*, vol. VI, p. 166, nr. 131.

¹⁸⁹ *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 238, nr. 252.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 344-345, nr. 362.

întărește jupanului Țigulea pârcălab și fiilor lui, mai multe ocini (în Pârscov, Mușcel, la Lacure, în dealul Săsenilor), împreună cu această mănăstire. „Și iar să-i fie lui Țigulea cu fiii săi și fiicele sale mănăstirea din Valea lui Purcal (s.n.). Iar alți oameni din ceata lui să nu se amestece, ci să fie a lui Țigulea cu fiii săi, anume: Vladul și Daleca și Barbul și Cârștian și Moșul și Țigulea și Neagul și Manea...”¹⁹¹. Precizarea ca „alți oameni din ceata lui să nu se amestece” ne face să credem că mănăstirea era ctitoria lui Țigulea pârcălab sau era moștenită de acesta de la părinții lui.

Probabil că această mănăstire, despre care în prezent se știe foarte puțin, este cea care apare mai devreme sub denumirea „Mănăstirea lui Radu postelnicul”, situată pe Valea Purcarului. Ea era dată ca punct de reper în stabilirea unor hotare la Pârscov, la 13 aprilie 1515, când Neagoe Basarab întărea lui Tatul vătaf, Voico și Mătea satul Pârscovul și Pănătăul: „ca să le fie Pârscovul tot, de la Gura Văii Purcarului până la mănăstirea lui Radul postelnicul. Și iarăși să le fie Pănătăul până unde se împreună cu hotarul Târcovului” iar lui Dragomir, Banul, Manea și Țintea cu fiii lor: „să le fie de la Mănăstirea lui Radu postelnic în sus până la hotarul lui Todosie și pe vale în sus”¹⁹².

Mănăstirea exista în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, pentru că în vremea lui Alexandru Mircea (1568-1574, 1574-1577), jupâneasa Stoica din Dușani a vândut jumătate din ocina sa de la Clejenei „sfintei mănăstiri de la Purcariul”, cealaltă jumătate dăruind-o mănăstirii „pentru sufletele lor și i-a pus în sfântul pomelnic”. Vânzarea și dania sunt amintite într-un act ulterior, din 15 august 1606. Acolo se arată că toate cărțile de cumpărare ale mănăstirii au fost luate de tătari și de leși, când a venit Simion voievod (Movilă) în țară, ceea ce înseamnă că mănăstirea a fost prădată în anul 1600¹⁹³. După 1606, mănăstirea nu mai apare în documente.

Anexe documentare:

1. 1654 decembrie 12 – în urma judecății dintre Episcopia Buzăului cu nepoții fostului episcop Ilarion (Larion) împreună cu egumenul mănăstirii Adâncata s-a hotărât ca Episcopia să stăpânească o parte din moșia lui Larion din Vernești, pentru o datorie a acestuia plătită de Episcopie iar restul să revină urmașilor lui Larion și mănăstirii Adâncata.

†Adecă eu, Stoica cu feciorii miei și Vasile cu feciorii miei, nepoții lui Larion și eu, Ioanichie egumenul de la mănăstirea Adâncata unde iaste hram(ul) Sfinte Arhanghel Mihail împreună cu ctitorii, anume popa Simion i Tanasie i Stoican ot Cârlo-mănești scriem și mărturisim cu acesta al nostru zăpis să fie de mare credință la mâna părintelui chir Serafim episcop ot Buzăvșchii, cum să știe că după moartea lui Larion prădat-au Radul vodă Episcopia pentru unchiu nostru Larion, de i-au luat ughi 330. După aceea, Efrem episcop Trufășilă jăluit-au la Radul vodă pentru această pradă mare și nimic vină. Într-aceea Radul vodă văzând că s-au prădat Episcopia fără nici o vină, dat-au viile și toate moșiile câte au avut Larion la Vernești să le ție sfânta Episcopie. Și le-au ținut toți episcopii cu bună pace până acum în zilele mării sale domnul nostru Io Costandin Șarban voievod.

Iar când au fostu acum, iar eu Stoica și Vasile împreună cu Ioanichie egumenul și cu ctitorii sculatu-ne-am cu pâră pentru aceste moșii asupra Episcopiei. Și am mersu de față cu

¹⁹¹ DRH, B, vol. III, p. 302, nr. 183.

¹⁹² Ibidem, vol. II, p. 271, nr. 135.

¹⁹³ Prin care Radu Șerban întărește lui Barbu, Radul logofăt și Dumitru din Dușani ocină în Dușani (DIR, B, veacul XVII, vol. I, p. 224, nr. 213).

părintele Serafim episcop înaintea lui Costandin vodă și au scos 3 mărturii bune, anume Neofit egumenul ot Menedicu și popa Mihai cel bătrân și Ghelasie dichiu și au mărturisit cu ale lor suflete cum s-au prădat Episcopia cu ughi 330 pentru Larion și nu i s-au mai înturnat nimic. Și au luat mare afurisanie de-naintea părintelui Ignatie mitropolit și am rămas datornici sfintei Episcopii cum să-i plătim acei ughi 330, ce s-au fostu prădat pentru unchiul nostru Larion. Și am pus zi de la Sfântu Petru până la Sfântu Arhanghel Mihail cum să plătim acești bani ce scrie mai sus, ughi 330. Deci cându au fostu la zi nici cum n-am putut să plătim banii ci am căzut la pace de am dat să ție sfânta Episcopie 9 pogoane de vie lucrată ale lui Larion din Vernești și cu locul casii din deal și 30 de stânj(en) de ocină în sat în Vernești, din partea lui Larion, de în cap până în cap, pentru acești bani ce s-au prădat Episcopia ughi 330, să fie moșie stătătoare în vecie. Iar câtă moșie va mai rămânea dintr-acești treizeci de stânjăni de ocină și dintre aceste 9 pogoane de vie și acel loc de casă să le ție nepoții lui Larion și mănăstirea Adâncata.

Și cându s-au făcut această tocmeală făcut-au și legătură, cine va mai scorni pără să fie gloabă și să-i facă și bătaie și să fie și blestemele arhierilor pre capul aceluia. Și când s-au făcut acest zapis fost-au mulți boiari mărturie, anume: ot Căndești, Gheorghe spat(ar) i Moise spat(ar); i ot Vernești, popa Jipa i Jipa post(elnic) i Dragomir al diaconului i Jipa Sorescul i Lefter ceaș; i ot Zorești, Zota, Manea, Giurgea; i ot Mărăcineani, Lupșă iuz. i Dumitrașco Botșan capitan i Vasilache iuz. i Miercan iuz. i Alexe i Vlcul; ot Bădeni, Barbul cap(i)t(an) și alți mulți carii vot pune mai jos pecețile și numele. Și pentru credința am pus pecețile și numele. I na pisah az, Balea log(o)f(ăt). Pis. m(e)șeta dec(em)v(rie) 7163.

Stoica, Vasile, Eu, Dragomir diacob, Jipa post(elnic), Ioanichie, popa Jipa, Iano, Eu, Lefter ceaș, Zota, popa Simion, Vasilache iuz., Eu, Giurgea, Eu, Balea log(o)f(ăt), Eu, Jipa al Sorescului, Tănăsie.

Ms. 172, f. 168^v-169^r.

2. 1679 ianuarie 12 – Gheorghe Duca voievod întărește scutirile mănăstirilor din județul Buzău acordate de domnii anteriori.

Hrisov(ul) măriei sale Io Duca Vodă mănăstirilor ot sud Buzăianilor de la Sf. Pin i alte schituri de apărare.

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiu Io Duca v(oie)v(o)d l g(o)sp(o)d zemi(e) Vlahscoi davat g(o)s(po)d(st) v(a)mi sie poveleanie g(o)s(po)d(st)v(a)mi acestor sfinte și d(u)mnezești mănăstiri din județul Buzăianilor de la Sfântul Pin i Schipturile i Găvanul i Coziianii i Vornici i Fundătura i B(o)goslov i S(v)ete Gheorghie i Agaton i Profir ca să le fie bucatele în pace și iertate de dijmă de stupi și de gorștini de oi și de oae ban și de vin(ă)rici și de sărărie și de seamă, de nimic să nu-i învăluiască pre aceste schituri și pre alți săraci și de D(u)mnezeu rug(ă)tori călugări câți vor fi lăcuitori acolo la aceste sfinte schituri, pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat aceste sfinte mănăstiri și toate schiturile precum au fost iertați și în pace de la toți domnii carii au fost mai dennainte vreme, de la Alixandru Iiaș și de la răposatul vodă Mihnea și de la fii său Alixandru vodă și de Alion vodă și de răposatul Matei vodă și de la alții, de toți domnii până acum. Căci că iaste un loc sfânt și dumnezeesc de slujbă în toată vremea, de pomenire răposaiilor ctitori și pre domnia mea. Și am văzut domnia mea multe cărți de la toți domnii, de pace și de răpaos.

Într-aceia și domnia mea încă le-am întărit mila și le-am înnoit și cu a doaoa carte a domniei mele, pre tocmeala ce scrie mai sus. Iar când fu acum veniră părinții călugări de la

aceste sfinte mănăstiri care scriu mai sus, cu jalbă jăluid cum că le fac val, că le-au pus câte un nume (?) de mănăstire ca să dea seamă și ei nu țin nici un om pe la mănăstirile lor, fără numai cât sunt călugărașii și încă le-au luat și trăsuri. Pentru carele domnia mea poruncesc voao carii-ți fi luat trăsuri de la aceste mănăstiri să le dați înapoi și voao tuturor slugilor domniei mele oricare, cu ce slujbă veți umbla întrăcea parte deacă vreme ce veți vedea ceastă carte a domniei mele iar voi toți să v(ă) feriți de bucatele acestor mănăstiri, nimic să nu vă ispititiți a-i învălui peste cartea domniei mele, că cine ar face într-alt chip acela om certare va avea de către domnia mea. Că așa iaste porunca domniei mele. I is sam reci g(o)s(po)d(st)v(a)mi. Pis ghen. d(e)n(i) 12. 7187.

Ms. 171, f. 275.

3. 1697 martie 15 – Constantin Brîncoveanu voievod întărește mănăstirilor Motnău, Agathon și Sf. Ioan Bogoslov moșia dimprejurul mănăstirilor, dăruită de Mihnea Turcitul.

Sf. mănăstire Mutnău i mănăstirea Agathon i mănăstirea Ioan B(o)goslov

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiu lo Costandin Bășărab v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d vāsoe zemle Ungrovlahiiscoe davat g(o)s(po)d(st)v(a)mi sie poveleanie g(o)s(po)d(st)v(a)mi sfintei și dumnezeștii mănăstiri ce să cheamă Mutnău, unde iaste hramul S(ve)ta Troiță și mănăstirea Agathon, unde iaste hramul S(ve)tii Ioan Zlatoust și mănăstirea ce să cheamă S(ve)tii Ioan B(o)goslov ca să fie acestor sfinte mănăstiri moșia dinprejurul mănăstirii, însă hotarele încă să știe: de(a)supra Mătcii până în Piatra Mătnăului și până în Crucea Agathonului și în obârșia Pârscovielului până în Stâlpii ascunși și în Hânsariul și pre Calea Hânsariului în sus pre sleamne până dăsupra Mătcii. Pentru că această ocină fost-au mai denainte vreme moșie domnească și au fost pădure mereae și necurățită iar când au fost în zilele răposatului Mihnii vodă, feciorul marelui și prea bunului Alexandru vodă iar călugării de la aceste mănăstiri, ce mai sus sunt zise, cu topoarele și cu pârlej și cu multă osteneală au curățit această moșie.

Deci, răposatul Mihnea vodă au dat și au miluit aceste mănăstiri ce s-au zis mai sus cu această ocină pre semnele și hotarale ce scriu mai sus, pentru pomeana și s-au înfrățit frații călugărași de la aceste ce mai sus sunt zise trei mănăstiri de a lor bună voie și dennaintea Mihnii vodă ca să fie toți frați pre aceste moșii, să să hrănească călugării de la aceste mănăstiri frățește, precum am văzut domniea mea și cartea răposatului Mihnii vodă de daniia acestor moșii la aceste sfinte mănăstiri întărită și cu mare blestem.

Drept aceia și domnia mea încă am dat această carte a domniei mele sfintelor și d(u)mnezeștilor mănăstiri ce să cheamă Mătnău, unde iaste hramul S(ve)ta Troiță și mănăstirea Agathon, unde iaste hramul S(ve)tii Ioan Zlatoust și mănăstirea ce să cheamă S(ve)tii Ioan B(o)goslov ca să aibă a ținea și a stăpâni călugării de la aceste trei mănăstiri aceste moșii ce sunt împrejurul mănăstirii pre semne și pre hotară cum scrie mai sus, cu bună pace, precum au dat și au miluit Mihnea vodă, să fie sfintelor mănăstiri de întărire și părinților călugări de hrană iar răposaților ctitori vécinică pomenire.

Așjiderea și glasul nostru cel de rugă celor ce după noi vor fi de D(u)mnezeu aleși stăpânitori, cu deadinsul întindem ca fieștecarele din voi în vremea stăpâniri sale încă să înnoiți și să întăriți această milă ce iaste dată la aceste sfinte mănăstiri, să nu fie sfintele mănăstiri lipsite de mila aceasta. Ca și D(o)mnul D(u)mnezeu ce iaste în Troiță slăvit pre acela să-l cinstească și să-l miluiască întru a sa stăpânire cu bună pace și în cela veac ce va să fie la răpaosul vécinic sufletul lui să fie.

Și am întărit această carte cu tot Sfatul și credincioșii boiarii Divanului domnii mele: pan Cornea Brăiloiul vel ban Cralevschie i pan Stroe Leurdeanul vel vornic i pan Diicul Rudeanul vel log(o)f(ăt) i pan Mihai Cantacuzino vel spăt(ar) i Șarban vel vistier i Costandin Ciorogârleanul vel cliuce(r) i Dimitrache Caramalăul vel post(elnic) i Vergo vel păh(arnic) i Radul Izvoranul vel stolnic i Radul Golescul vel comis i Iorga vel sluger i Costandin Corbeanul vel pit(ar).

Și ispravnic Toma Cantacuzino vtori log(o)f(ăt).

Și s-au scris cartea aceasta în orașul scaunului domnii mele, în București într-al noaolea an al domnii mele de Isar log(o)fețelul. Martie d(e)n(i) 15 a ot Adama dajdo nea tecenie leatom 7205 i ot Rojdestvo Hristovo leat 1797.

Ms. 172, f. 352.

4. 1704 (7213) octombrie 21 – Vlad, fiul lui Neagul Tarcea împreună cu sora sa, Stanca primesc de la episcopul Damaschin un loc de casă în siliștea satului Mlăjet, pentru locul lor din Mlăjet pe care s-a construit un metoh al mănăstirii Aluniș, când ei erau fugiți din țară.

†Adecă eu, Vlad, feciorul Neagului Tarcea ot Mlăjet împreună cu soru-mea Stanca, soția Neacșului, cumnatu-mieu, feciorul Mărzii ot Mlăjet împreună și cu alaiții frați ai miei, carii suntem pe ocină de aice din Mlăjet, care ne tragem din partea Lerii din Mlăjet făcut-am zapisul nostru ca să fie de bună credință la cinstită mâna sfinții sale părintelui episcopului Buz(ăului) chir Damaschin, precum să s(ă) știe că hotărând sfinția sa moșia mănăstirii Alunișul de cătră noi, de cătră moșnêni și alegând boiarii hotarnici toată moșia mănăstirii fost-au făcut egum(enul) Antonie un metoh cu curte, cu pivniță, cu grajdu pe un loc de casă al nostru, fiind noi fugiți de nevoi din țară.

Deci strângându-ne toți la hotărâre s-au ales locul nostru, deci noi n-am putut face într-alt chip ca să s(ă) strice metohul ci ne-am voitu de bună voia noastră cu sfinția sa, părintele episcopul și ne-am tocmit fiind și alaiți megiași mărturie și ne-au dat sfinția sa loc pentru loc, depotriva locului nostru iar aicea în siliștea satului Mlăjătul și ni l-au împietrit și noi încă l-am împietrit, care iaste metohul cel de lângă coastă. Și l-am măsurat din coastă, de la nukul cel mare la vale până iar în coastă, peste drumul cel vechi, cu nukul și cu merii și iaste în lungu stânj(en) 33 și în lat, până în locul besêricii, stânj(en) 21 p(o)l, ca să fie sfintei mănăstiri stătătoare în vîci, de nime neclătit. Pentru că și noi am luat iar loc pentru loc și mărturii, megiașii care să vor iscăli mai jos. Și noi, pentru credința, ne-am pus dēgetile și numele mai jos, ca să s(e) crează.

Și am scris eu, Andrei logof(ăt) ot Pătărlage. Oc(tombrie) 24 d(e)n(i) l(ea)t 7213.

† Eu, Vlad feciorul Neagului Tarcii

† Eu, Stanca, sora lui Vlad

† Eu, Neacșul

† Eu, Gavrilă diiacon mart(or)

† Stănilă diiacon ot Păltinêni

† Eu, Vlad diiacon ot Păltinêni

Ms. 173, f. 68^v-69^r.

5. 1714 iunie 18 – Ștefan Cantacuzino voievod întărește scutirile schiturilor din județul Buzău, acordate de domnii anteriori.

Carte domnească așijderea de apărare

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu lo Ștefan Cantacuzino v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d zeml(i) Vlahscoi datat g(o)s(po)d(st)v(a)mi sie poveleanie g(o)s(po)d(st)v(a)mi acestor sfinte și d(u)mnezești schituri ot sud Buz(ău) ce să numesc: schitul B(o)goslovul, hramul S(ve)te Ioan B(o)goslov și schitul Agathonul, hramul S(ve)te Ioan Zlatoust și schitului Coziiani, hramul Sfânta Troiță și schitului Profire, hramul Văvedenia B(ogori)dții i S(ve)tii Gheorghie și schitului Pinul cel Mare, hramul Rojdestvo B(ogori)dții și schitului Fundătura, hramul Preobrajenia și schitului Vornicea, hramul Văvadenia B(ogori)dții și schitului Găvanile, hramul S(ve)tii Nicolae Ciudotvoret și schitul Pinul cel Mic, hramul S(ve)te Nicolae și schitului Mușcel, hramul S(ve)te Dimitrie și schitul Cireșul, hramul S(ve)tii Nicolae și schitul Prideal, hramul marelui Arhanghel Mihail și schitul Arseniile, hramul S(ve)ti Simeon ca să fie în pace și iertate bucatele acestor sfinte schituri și ale călug(ă) rașilor ce vor fi lăcuiitori la aceste schituri de dijmărit, de stupi și de rămători și de oierit și de vinărici. Însă să-și scutească fieștecarele schit câte stupi 30 i rămători 30 și de vinărici, vin v(e) d(re) 50 și de oierit, oi 30 și aceste bucate să fie ale lor drepte iar să nu ia bucatele altora să le scutească că apoi, adăvărindu-se, să știe că le voi strica domnia mea mila aceasta.

Și să aibă bună pace de mertice, de conace, de cai de olac și de altele de toate pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat bucatele acestor sfinte schituri precum au fost iertate și miluite de alți domni ce au fost mai denainte vrême, de Alixandru vodă i Iliș și de Radul vodă și de fiu-său Alixandru vodă și de Alion vodă și de răposatul Matei vodă și de Antonie vodă și de răposatul unchiul domniei mele Șărbănu vodă și de Costandin vodă Brâncoveanu, ca să fie sfintelor schituri de ajutoriu și călugărașilor de hrană. Căci că sunt la un loc de munte și cu nevoie și slujăsc în toată vremea și pomenesc răposății ctitori și pre domnia mea și pre toți pravoslavnicii creștini, precum am văzut domnia mea și cărțile de la toți domnii de pace și de odihnă și de iertăciunea acestor bucate. Drept aceea și domnia mea încă m-am milostivit de le-am întărit și le-am înnoit mila cu această carte a domniei mele pre cum scrie mai sus. Așijderea poruncesc domnia mea și voao dijmarilor și vinăricilor și oierilor și dumneavoastră dreg(ă)torilor și altor slugi domnești ce veți fi pe acolo deacă veți vedea această carte a domniei mele iar voi toți să căutați foarte bună pace să le dați bucatelor acestor sfinte schituri, pe cât scrie mai sus nimic de nimic să nu le bântuiască. Că cine să va ispiti ca să le facă vreun val peste cartea domniei mele au din dijmari, au din vinăriceri, au din oiari, au dintr-alte slugi domnești, unii ca aceia să știe că rea scârbă și mare pedeapsă vor petrece de cătră domnia mea. I naco daneas i is saam reci g(o) s(po)d(st)v(a)mi. lun. d(e)n(i) 18, l(ea)t 7222.

Ms. 171, f. 275^v-276.

6. 1742 iunie 20 – Mihai Racoviță voievod întărește Episcopiei Buzăului stăpânirea asupra schiturilor închinăte, ale căror acte de închinare s-au pierdut.

Carte domnească pentru închinăciunea Sf. schituri precum arată înlăuntru tot pre anume

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu lo Mihai Racoviță v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d data-am domnia mea această poruncă a domnii mele sfintei și dumnezeștii Episcopii a Buzăului unde să cinstește și să prăznuiască hramul Adormirii prea Sfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și Pururea Fecioară Mariia și cinstului și de Dumnezeu iubitorului sfinții sale părintelui episcopul Buzăului chir Methodie ca să aibă a ținea și a stăpâni sfânta Episcopie toate schiturile și metoașele care sunt date și închinăte de răposății ctitori pentru pomenirea lor la sfânta Episcopie.

Însă schiturile anume schitul Bordeștii, care iaste făcut din temelie de piatră de răposatul

Mănăilă biv vel clucer și l-au închinat Șărbă polcovn(ic) i Ștefan căpit(an) i ...¹⁹⁴feciorii lui la sfânta Episcopie precum arată cartea lor de închinăciune.

Și schitul Cetățuia ce să numește și Berca, care iaste făcută din temelie de răposatul Mihalcea Cîndescul biv vel stol(nic), care l-au închinat la sfânta Episcopie dumnealui Șărbă Cîndescul biv vel pah(arnic), precum arată cartea dumnealui de închinăciune.

Și schitul Găvanele, care iaste făcut de răposatul Papa vel vist(ier) și de Mihai clucer, care mai pe urmă l-au închinat la sfânta Episcopie dumnealui Grigorie Greceanul vel vist(ier) împreună cu nepotul dumnealui Șărbă Greceanu treti vist(ier), trăgându-să dumnealor dintru acel boiar ctitor.

Și schitul Tihuleștii ce să numește și Coziianii, care l-au închinat la sfânta Episcopie Lefter Vernescul împreună cu Mihalcea văt., precum arată cartea lor de închinăciune.

Și schitul Aninoasa ce să numește și Cislău, care iaste închinat de Matei păh(arnic) Tătăranul, precum arată cartea lui de închinăciune și cartea domnii sale răposatului Șărbă Cantacuzino v(oi)e v(o)d.

Și schitul Menedicul ce să numește Vintilă Vodă, care iaste făcut din temelie de răposatul Vintilă vodă iar mai pe urmă ajungând la stricăciune și la pustiire l-au închinat răposatul Matei vodă la sfânta Episcopie, cu cartea domnii sale.

Și schitul Alunișul ce iaste săpat în piatră de Simion și de Vladul ciobanii și l-au închinat ei singuri la sfânta Episcopie, în zilele răposatului Serafim episcopul.

Și schitul Pinul, care iaste făcut de piatră de domnia sa răposatul Matei vodă și l-au închinat cu hrisovul domnii sale la sfânta Episcopie.

Pentru că aceste numite schituri toate au fost tot supt ascultarea sfintei Episcopii duple cum să află și până acum și duple cum au fost date și închinat de acei răposați ctitori ce le-au făcut, cu cărțile lor de închinăciune.

Iar dupe acêia, când au fost acum în vremea răzmiriții, petrecându-să unile din hrisoavele de închinăciune și de alte cărți trebuincioase de la sfânta Episcopie și socotind sfînția sa de D(u)mnezeu iubitorul episcop chir Methodie cum ca nu vreodată după vremi, neavând sfânta Episcopie scrisori, să iasă de supt ascultarea Episcopii au cerut la domnia mea această carte de întărire peste aceste schituri.

Deci domnia mea am dat acest domnesc hrisov al domnii mele la sfânta Episcopie a Buzăului ca să aibă sfânta Episcopie toată purtarea de grijă a acestor schituri, ocărmuindu-le și îndreptându-le la toate cele ce sunt spre buna lor chiverniseală, așăzând pe la dânsese năstavnici oameni cuvioși, cât va fi din destul spre folosul schiturilor și spre pomenirea acelor ce le-au zidit și le-au înfrumusețat cu cele ce au trebuit. Însă schiturile acestea, cu toate moșiile de câmpu și de pădure ce vor avea, să fie pă seama sfintei Episcopii și a iubitorului de Dumnezeu episcop, care după vrîmi va fi namêstnici scaunului Episcopii Buzăului.

Și am întărit hrisovul acesta cu toți cinstiții și credincioșii boiarii cei mari ai Divanului domniei mele: pan lordache Crețulescul vel vor. i pan Costandin Dudesco vel logof. i pan Antonie Caliarhu vel ban i pan Costandin Ipsilant vel spat. i pan Grigorie Greceanul vel vist. i pan Barbu Văcărescul vel cliuce(r) i pan lordache Muruz vel post. i pan Ștefan Dud(escul) vel pah. i pan Radul Creț(ulescul) vel stol. i pan lordache vel comis i pan Vasilache vel slugêr i pan Drăghici Grecean vel pitar.

Și ispravnic Dumitrașco Racoviță vtori logofăt.

¹⁹⁴ Loc liber în text.

Și s-au scris hrisovul acesta în anul dintâi din a doua domnie a domnii mele aici în orașul scaunului domnii mele, în București de Costandin logofetelul za Divan sin Savei vornicul la luna lui iunie d(e)n(i) 20 l(ea)t 7250.

Ms. 171, f. 279-280.

7. 1753 decembrie 23 – Costantin Mihai Cehan Racoviță voievod întărește preoților de la biserica domnească din Râmnicu Sărat scutirile de dajdie, primite de la Matei Basarab și dăruiește bisericii 60 de taleri anual pentru întreținere și reparații.

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu lo Costandin Mihai Cehan Racoviță v(oi)v(o)d i g(o)sp(o)d davat g(o)s(po)d(st)v(a)mi sie povelene g(o)s(po)d(st)v(a)mi sfintei și dumn(e)zeștii besêrici din orașul domnii mele Râmnecl sud Slam Râm., care iaste besêrică domnească zidită din temelie de domniia sa răposatul Matei vodă Basarab, ca să fie sfintei aceștia besêrici milă de la domnia mea pe an câte t(a)l(eri) șaizeci pentru că domniia sa, răposatul Matei vodă după ce au zidit sfânta această besêrică au așezat și preoți, oameni cu putere, ca să fie de paza sfintelor slujbe, iertându-i să fie nedajnici și să-și scutească și bucatele de dijmărit, de vinărici și de oierit, ca cu ajutorul acesta de scuteală să aibă și preoții a purta grija sfintei besêrici cu untdelemn, cu făclii și să-și dregă cele ce să vor strica împrejur.

Și tot așa s-au și urmat până la o vreme iar de la o vreme încoace preoții ce au stătut la această besêrică au căutat numai folosul lor iar de sfânta besêrică n-au avut nici o purtare de grijă ca să dregă cevași câtuși de cât, ci au început sfânta besêrică a să dăzvăli și a să dărăpăna. Iar după ce din mila lui Dumnezeu a și venit domnia mea cu domnia Țării Rumânești în părintescul domniei mele scaun, ne-au înștiințat de aceasta sfinția sa, iubitorul de D(u)mnezeu, Anthim episcopul Buz(ăului) n-am putut domnia mea să lăsăm o sfântă besêrică ca aceasta a să dărăpăna și a să părădui de tot, ci m-am milostivit domnia mea și am dat-o supt purtarea de grijă a sfinției sale părintelui episcopul Buz(ăului) și pentru paza sfintelor slujbe, fiind că nu are enorie ca alte besêrici, de unde să să poată chivernisi preoții, i-am iertat să fie nedajnici, precum au fost și mai nainte ca să poată na preste an a păzi besêrica cu sfintele slujbe. Iar pentru mila ce au avut preoții de scuteală, care era pentru de a să purta grija sfintei besêrici cu untdelemn și cu făcliile ce s-ar arde în besêrică și pentru alte dresuri, am făcut domnia mea să ia sfânta besêrică acești bani t(a)l(eri) :60: pe an de la Vist(erie), prin mâna sfinției sale mai sus numitul episcop, fiind eparhia sfinției sale, însă de doao ori într-un an: la Sfete Gheorghie t(a)l(eri) :30: și la Sfete Dimitrie t(a)l(eri) :30:, care bani să aibă a-i lua sfinția sa părintele episcop totdeauna la această vreme, din dajdea preoților din eparhia sfinției sale, ce iaste de dau pe an și să aibă a i să ținea în seamă la Visterie. Și sfinția sa părintele episcop cu acești bani să aibă a purta grija sfintei besêrici cu untdelemn, cu făclii și cu altele ce va trebui și ori învăliș sau alt verice s-ar strica la sfânta besêrică tot sfinția sa dintr-acești bani să dregă și nicdecum să nu fie sfânta besêrică de sfintele slujbe lipsită. Într-alt chip să nu fie, că așa iaste porunca domniiei mele. I sa saam reci g(o)s(po)d(st)v(a)mi.

Dich(emvrie) 23 d(e)n(i) 1753.

Ms. 173, f. 384^{r-v}.

8. 1775 aprilie 28 – Alexandru Ipsilant voievod dă bisericii domnești din Râmnicu Sărat patru liude, oameni străini, scutiți de dădii ca să lucreze la repararea bisericii.

†M(i)(o)stiiu b(o)jiu lo Alexandru Ioan Ipsilant v(oi)e v(o)d i g(o)sp(o)d davat g(o)s(po)d(st) v(a)mi sfintei și dumn(e)zeștii besêrici domești din târgul Râmnicului ot sud Slam Râm(nic), ce iaste făcută din temelie de domnia sa răp(osatul) Ștefan vodă cel Vechiu, unchiul răp(osatului) Bogdan vodă, care după vremi stricându-se s-au fost înnoit de domnia sa, răp(o)s(a)t(ul) Costandin Țehan v(oi)e v(o)d. Deci acum cu jalbă arătând domnii mele preoții ce să află la această mai sus numită sfântă beserică, cum că din pricina aceștii întâmplătoare răzmirițe au rămas bêsERICA la mare stricăciune, încât nici sfintele taine nu-și poate a-și lucra. Drept aceia m-am milostivit domnia mea și i-am dat spre a ținea liude patru oameni streini ca să fie pentru dresul și meremetul sfintii bêsERICI, însă oameni streini, fără de pricină și fără de gâlceavă. Și după ce va găsi să-i ducă la isprav(ni)cii județului ca să-i cerceteze de sunt streini cu adevărat și dovedindu-se de streini să le dea adevărînțe la mâna lor, cu care adevărînțe viind aici li să vor da și peceti roșii, pe numele și pe chipul lor. Care oameni să fie în pace și iertați de toate dajdiile Vistirii, fiindcă i-am dat domnia mea ca să fie atât pentru meremetul ce va fi să să facă la beserică, la chilii și la curte, cât și pentru alte poslușanii ce ar trebui sfintei besERICI.

Pentru care poruncim domnia mea dum(nealor) ispravnici ai jud(e)t(ul)ui acestor liude patru întru nimic supărare să nu le faceți. Într-alt chip să nu fie, că așa iaste porunca domnii melle. I is saam reci g(o)s(po)d(st)v(a)mi. Ap(rilie) 28 1775.

Ms. 173, f. 384^v-385^r.

Abstract

Despeared foundations from the Carpathian curvature, in XV-XVI century (2)

Curvature Carpathians Zone became more and more important, by taking its place in history and in medieval architecture landscape of Țara Românească. In the XI-XIV centuries, this area, which included the medieval counties Buzău, Slam Râmnic, and a part of Săcuieni, was an important "invasions corridor". In absence of a state authority, for this period, ecclesiastical life, developed, only at small human groups level, without a permanent assistance and cult edifices.

After medieval state founding of Țara Românească, demographic explosion and cultural leap, made this territory a province, which counterbalance, at confessional level, the founding of Râmnic Diocese with Buzău Diocese, and at politically - military level, Craiovești boyars party, with the Buzău's boyars party.

Missing parts of written documents, from the XIV-XV centuries, referring to settlements and foundations, are mostly compensate, by the archaeological research, represented by the interwar unsystematic excavations, recently completed by archaeological excavations occasioned by the restorations of former monasteries ensembles and churches, as well as a complete series of arts and architecture articles and studies about other ensembles and monuments within area.

For the XIV – XVI centuries, in Curvature Carpathians Zone, are certified, until now, 31 churches and monasteries, mostly built-up on the society upper class initiative. This article brings a contribution for knowing the situation of lost churches and monasteries, about which, new documentary and archaeological information come in to sight.

Aspecte generale

Romanul s-a dezvoltat pe un șes larg de circa 10 km, în interfluviul Moldova-Siret, pe un bot de deal care domina de la 189 m altitudine (zona gării) lunca inundabilă a Moldovei, nu departe de confluența acestui râu cu Siretul. Râul Moldova încinge la sud din trei părți botul de deal, înainte ca meandruul său sud-estic să fi involuat, transformându-se în secolele XVIII-XIX în balta Râioasa, dispărută astăzi. Valea Moldovei a constituit o limită naturală a târgului care s-a coborât, treptat până în lunca sa. Spre nord-nord-vest terasa orașului urca spre dealurile de podiș odinioară bine împădurite.

Așezarea a beneficiat de o importantă intersecție de vechi și mari drumuri comerciale, cel de pe valea Siretului, marea arteră nord-sud a Moldovei occidentale și cel de-a lungul râului Moldova, o axă nord-vest – sud-est, de la trecătorile nordice ale Carpaților Orientali peste Siret spre vadurile Prutului către Dunărea de Jos și Marea Neagră. Alături de poziția natural apărută a botului de deal ce putea fi lesne interzis prin săparea unui șant și prevederea sa cu val, proximitatea unui vad al Siretului, în amonte de confluența sa cu râul Moldova, a jucat un rol important în apariția și evoluția orașului.

Apariția și dezvoltarea așezării urbane, a târgului Romanului, favorizată de poziția sa geografică la o intersecție de drumuri a fost posibilă după refluxul mongol, prin ofensiva cruciată, aici rolul decisiv jucându-l forțele transilvane în marele efort patronat de regele Louis I d'Anjou, suveranul Ungariei.

Odată cu refluxul mongol s-a produs, ceea ce tradiția istorică desemnează sub numele de descălecat, instalarea în mijlocul populației locale a unor întreprinzătoare elemente transilvane, beneficiare ale contactelor și schimburilor de frontieră, și a funcționării drumurilor comerciale.

Întemeierea Romanului ca târg urmează primelor succese ale cruciadei antimongole, o tradiție armenească menționând cumpărarea de către armeni a bisericii lor din această așezare de la sași, la 1355¹.

Așa numita "fortificație mușatină" despre care va fi vorba mai departe, se înfățișează în lumina cercetărilor arheologice ca un "fundaco" (antrepozit) fortificat, rod al colonizării saxone, la un vad al Moldovei și pe drumul spre un proxim vad al Siretului, apărut de un cap de pod "in Barbaricum" – către mongoli, de o cetățuie ale cărei urme s-au găsit sub cetatea zidită de Ștefan cel Mare.

Odată cu descălecatul Țării Moldovei, comunitatea așezării de la Roman – documentată și prin materialul arheologic descoperit în săpăturile vechiului târg – a intrat între structurile ducatului, apoi în cele ale principatului românesc est-carpatic. Populația săsească a obținut, desigur, garantarea privilegiilor sale tradiționale, domnia Moldovei fiind interesată de activitatea comunității și de veniturile obținute de la aceasta. Deplina organizare a târgului s-a produs sub

¹ Gr. Goilav, *Armenii ca întemeietori de orașe în partea de răsărit a Europei*, în RIAF, X, 1909, p. 245.

domnia lui Petru I (cca.1377-1391), al cărui frate, Roman, a fost, probabil, apanajat în Țara de Jos. În această calitate el și-a ales reședința în târgul de pe Moldova unde a ridicat cetatea sa, iar târgul însuși s-a numit al lui Roman. "Târgul lui Roman pe Moldova" figurează astfel într-o listă de "orașe românești" redactată între 1387 și 1392². "Cetatea Nouă" s-a numit astfel în raport, de bună seamă, cu anterioarele Neamț, Scheia și Suceava.

Comunității săsești, organizată tradițional cu un voit (Vogt) sau șoltuz ("Schultheiss") și 12 pângari (Burger), i s-a confirmat pecetea scrisă, firească, în latina: "+ S<igillum> civium de foro Romani" ("Sigiliul cetățenilor din târgul lui Roman"). Stema însăși a târgului a fost aceea a lui Roman voievod, fratele domnului, cu un mistreț³. Onomastice germane legate de târg apar, de pildă, în actele de la 1448 - "casa lui Fraham" (= "Fryham") din Roman⁴ și 1469 - "Martinus Wasserbroth...de Romanoforo" ce se judeca la Liov cu un armean⁵.

Într-un proces secular, accelerat probabil de avatarurile reformei, comunitatea săsească s-a topit în mijlocul populației românești, cu o mare putere de asimilare, potentate și de domnie, astfel încât în secolul al XVII-lea rosturile ei deosebite erau încheiate.

După tradiție biserica săsească s-ar fi aflat pe locul caselor lui Enachi Burki din apropierea episcopiei: această tradiție se întemeie pe descoperirea, cu ocazia săpăturii temeliiilor acelor case, a unor morminte și pietre cu inscripții latine⁶.

Comunitatea armenească, favorizată de religia răsăriteană și mai prolifică, a continuat să se dezvolte cu un șoltuz propriu, chiar dacă în al treilea pătrar al secolului al XVI-lea trecuse prin încercări și tentații deosebite. La 1609 se ridicase biserica sa din piatră în târgul Romanului⁷.

Sub Alexandru cel Bun (1400-1432), într-un interval care ar putea fi situat către 1408-1413, biserica necropolă a familiei lui Roman voievod, Sfânta Paraschiva, unde fusese îngropată cneaghina Anastasia, mama principelui Alexandru, a fost transformată în episcopie, ceea ce a conferit și târgului un statut înalt în principat. Din aceeași etapă datează și prima mențiune a reprezentantului domniei în târg: vornicul; în actul din campania din 1403 vornicul de Roman este trecut între martori, după vornicul de Hotin și înaintea celui de Neamț⁸.

În cursul luptelor dintre fiii lui Alexandru cel Bun, un moment aparte l-a constituit domnia asociată a celor doi voievozi Iliș și Ștefan, dualitatea puterii fiind rezolvată prin împărțirea teritoriului statal. Este foarte posibil ca târgul Roman sau Târgul de Jos – desigur în raport cu Suceava și Neamțul – să fi fost una dintre reședințele lui Ștefan voievod a cărui autoritate se întindea asupra Țării de Jos a Moldovei. Oricum din această vreme episcopia de Roman a început a avea calificativul de mitropolie.

Poate aceleași etape de dualitate a puterii în Țara Moldovei îi aparține și organizarea mai temeinică a vămii de la Roman; vameșii de la târgul Roman primind o poruncă de la Ștefan cel Mare în 1488⁹.

După mai bine de un secol de dezvoltare, târgul și cetatea medievală au avut de trecut prin greaua încercare a războiului și devastării. În cursul războiului pentru Dunărea maritimă

² M.N. Tihomirov, în "Istoriceskie Zapiski", 40, 1952, p. 218.

³ Vezi descoperirile arheologice făcute de Lia și Adrian Bătrâna, în constituirea statelor feudale românești, Buc., 1980, p. 195-208.

⁴ DRH. A, vol. I, p. 403

⁵ Iorga, *Relațiile...cu Lembergul*, p. 11.

⁶ Melchisedek, *Cronica Romanului*, I., p. 18-19.

⁷ Melchisedek, op. cit., I, p. 34-35.

⁸ Costăchescu, *Documente moldovenești*, I, p. 47-48.

⁹ DRH.A, vol. III.p. 72-73.

Roman. 1790

și stăpânirea Chiliei purtat sub conducerea lui Ștefan voievod împotriva Regatului Ungariei, în toamna anului 1467, Moldova a avut de înfruntat invazia oștii ungare, condusă personal de regele Matei Corvinul.

După trecerea Carpaților Orientali prin trecătoarea Oituzului și atingerea la 19 noiembrie a târgului Trotuș, oastea regală de invazie sosea la Roman la 29 noiembrie 1467. Punând stăpânire pe târg, forțele invadatoare au poposit aici vreme de o săptămână, detașamente ungare fiind trimise în jur după pradă și spre a cerceta drumul cetății de scaun a Sucevei. Nemulțumiți probabil de atitudinea populației care rămăsese – în trădarea căreia, față de domnia Moldovei, se încrezuse eventual – invadatorii au incendiat târgul Romanului¹⁰. „Cetatea Nouă” - atestată pentru prima dată la 15 septembrie 1466¹¹ pare să fi rezistat, ea fiind situată pe malul stâng al Siretului, în dreptul Romanului. Convins de însemnătatea poziției strategice a confluenței Moldovei cu Siretul – Romanul fiind în tot cursul domniei un obișnuit loc de adunare a oastei țării – Ștefan cel Mare și sfetnicii săi au hotărât construirea aici a unei solide cetăți din piatră. Construcția menită să apere și sudul Siretului s-a făcut la velen 6991 (1 septembrie 1482 - 31 august 1483), fiind denumită Smederova¹², amintind pe unul dintre popularii sfinți militari ai vremii, Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, popular Sănmedru.

Târgul trebuie să fi avut de suferit și în vremea lungului și greului război moldo-otoman din anii 1473-1486.

¹⁰ *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Const. Giurescu, p. 47.

¹¹ DRH. A, vol. II, p. 204

¹² *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 66

Poziția strategică a Romanului pare să se fi menținut și în prima jumătate a secolului al XVI-lea, aici avându-și concentrată oastea și Ștefăniță vodă, nepotul marelui domn, cu prilejul răzmeriței boierimii din 1524 – de altfel provocată de domn – căci tot aici în târg la Roman au fost executați Costea pârcălabul, Ivașco logofătul, Sinia vistiernicul și mulți alții¹³.

Ceva mai apoi, în februarie 1541, la Roman încercase efemerul domn Alexandru vodă Cornea să organizeze apărarea stăpânirii sale împotriva lui Petru vodă Rareș, ce se întorcea în a doua sa domnie, acordată de Poarta otomană a lui Suleyman Magnificul¹⁴.

Într-o anonimă descriere a Moldovei din vremea lui Petru vodă Rareș, atribuită plauzibil lui Georg Reicherstorffer – secretarul și consilierul regelui Ferdinand I de Habsburg - apare foarte evidentă dihotomia între Cetatea Nouă a Romanului, denumită în text sub forma maghiară "Romaniwijwar / Romanujvar", și Târgul Romanul, semnificativ denumit "Romanwasar", i.e. „bazarul Roman”¹⁵. Aceeași descriere revine asupra situației Romanului cu prilejul enumerării fortificațiilor Moldovei: "mai sunt încă două cetăți bine întărite cu ziduri puternice, cum este cetatea nouă a Romanului ("Romaniwijwar"), așezată pe un șes, lângă râul Siret care se varsă în Dunăre; și cealaltă cetate cu numele Târgul Roman ("Romaniwasar")"¹⁶.

Dihotomia, care a pus în oarecare dificultate pe comentatorii textului lui Reicherstorffer, poate avea o explicație plauzibilă dacă se ține seama că, totuși autorul, după solia sa în Moldova din 1528, a mai vizitat principatul și, deci, observațiile sale pot fi și directe: anume că, în pofida unor afirmații peremptorii pe săpături arheologice, și Târgul Roman continua să aibă o fortificație suficient de importantă pentru a merita calificativul de cetate. Credem că această primă imagine străină ce s-a păstrat referitoare la Roman are o mare valoare pentru înțelegerea evoluției urbane.

Foarte curând un alt oaspete german în Moldova lui Despot vodă, agentul imperial Ioan Belsius avea prilejul să poposească în primăvara și vara anului 1562 la Roman, pe care îl denumea "orașul Roman" ("Romanvarasch") sau "târgul Roman" ("Romaniwasar"), socotindu-l "târg bogat în locuitori" unde s-ar fi aflat și o "piață a curții" și o casă capabilă să adăpostească vanitatea himericului principe al Moldovei, cât și curtea sa¹⁷. Peste aproape un secol, în împrejurări de restriște, curtea Moldovei se va mai afla la Roman.

La 1571 secretarul episcopiei Cameniței semnala că huseii de la Huși și Roman ca și din satele din împrejurimi au revenit la catolicism¹⁸.

Observații, este adevărat partizane întrucât vin de la clerul catolic, se adaugă și în secolul al XVII-lea despre populația Romanului, și, incidental, chiar referitoare la urbanism. Sub domniile lui Radu Vodă Mihnea, în prima treime a veacului, lui Andrei Bogoslavici, călugăr minorit, Romanul i se părea un oraș frumos situat lângă râul Moldova, unde alături de 72 de case de unguri catolici – vorbitori însă mai mult de românește – avându-și biserica Sfântului Apostol Petru, se aflau 200 de case de "schismatici", adică ortodocși, cu trei biserici, servite de preoți și călugări¹⁹. Cifra de 272 de case, cât ar însuma populația ortodoxă și catolică a orașului, este ridicată până la 600 (!) de case de minoritul maltez părintele Paolo Bonnicio care, înainte de 1632, a stat 9 ani în

¹³ *Ibidem*, p. 130.

¹⁴ *Ibidem*, p. 154.

¹⁵ *Călători străini despre țările române*, I, p. 199-200.

¹⁶ *Călători străini*, I, p. 202.

¹⁷ *Călători străini*, II, p. 139, 142.

¹⁸ Hasdeu, *Istoria Toleranței*, p. 29.

¹⁹ *Călători străini*, V, p. 6.

Moldova²⁰, ceea ce își va găsi parțial explicația mai departe. În profida eforturilor misionarilor trimiși de Propaganda Fide, la Roman numărul catolicilor avea să fi scăzut neîncetat, în primii ani ai domniei lui Vasile vodă Lupu (1633-1653) fiind rămase doar 10 case de sași și unguri, biserica lor fiind clădită din piatră²¹. Scăderea, dramatică, se poate atribui în această epocă mai degrabă trecerilor la ortodoxism decât convertirilor la religiile reformate. Știrea privitoare la biserica de piatră a catolicilor ar părea contrazisă de mențiunile ulterioare ale unei biserici din lemn, dacă o detaliată descriere a Moldovei (1643) datorată minoritului Bartolomeo Bassetti nu ar preciza că odinioară la Roman erau chiar două biserici din piatră, una a ungarilor, cealaltă a sașilor; în vremea vizitației sale rămăsese doar una din lemn, și aceea ruinată, cu hramul Sfintei Marii și cu altare ale Sfinților Petru și Pavel, înzestrată cu o vie și o casă.

În ceea ce privește situația demografică a orașului se enumerau chiar 7 case de catolici cu 87 suflete, 250 case ale circa 1200 de ortodocși, cu șase biserici și mănăstirea reședință episcopală, și 80 de case de armeni cu 360 de suflete, avându-și și biserica lor²². Elementul armenesc trebuie să fi fost nu multă vreme mai înainte mai numeros spre a ne apropia de cifra de 600 (!) case admise de Paolo Bonnicio.

În aceleași vremuri ale domniei lui Vasile vodă Lupu arhiepiscopul catolic al Bulgariei, bine-cunoscutul Petru Bogdan Bakšić constata că orașul neîmprejmuit cu zid avea 260 case de români ceea ce însemna, după socotelile sale, peste 1500 suflete; remarca mănăstirea Sfintei Paraschiva sau Vineri cu biserica mare cu două turle, ansamblul fiind sediul episcopiei, bine înzestrată cu sate și moșii. Armenii, vreo 450 de suflete după estimarea arhiepiscopului aveau 80 de case, o biserică din zid – apreciată de vizitatorul catolic – zugrăvită de un preot din chiar neamul lor²³.

Contemporanul lui Bakšić, franciscanul bosniac, Marco Bandini înfățișa curiei pontificale în ianuarie 1645 Romanul drept "unul din orașele mai frumoase, mari și nobile din toată Moldova", odinioară "plin de catolici, acum mai sunt șase case șubrede și atât"²⁴.

În împrejurările anului 1653 odată cu prăbușirea domniei lui Vasile vodă Lupu, Romanul, se pare ceva mai cruțat, a fost în lunile noiembrie-decembrie sediul curții noului principe Gheorghe Ștefan (1653-1658), care dealtfel avea și moșii în preajmă²⁵. Înfățișarea Romanului la mijlocul veacului al XVII-lea, chiar și după distrugerile vremii, nu pare să fi fost cu totul distonantă față măcar de Europa centro-orientală câtă vreme pastorul pomeranian Conrad Iacob Hildebrand – membru al soliei suedeze ce a străbătut și Moldova în iarna 1656/1657 îl consemna în jurnalul său ca "un oraș cu clădiri destul de bune"²⁶.

De bună seamă Romanul, nu putea fi omis în relatarea călătoriei patriarhului Macarie al III-lea al Anatoliei – pe numele său arab Juhanna ibn-az-Za'im – scrisă de fiul și secretarul său Bulos (Paul). Paul de Alep consemnează atât drumul patriarhului la curtea lui Gheorghe vodă Ștefan instalată la Roman în toamna anului 1653, cât și popasul, ceva mai lung din octombrie 1656: "am ajuns la orașul numit Roman unde se află mai multe biserici de piatră și o mănăstire minunată cu numele de Sf. Paraschiva – o clădire foarte frumoasă ridicată de răposatul Alexandru voievod – și

²⁰ *Călători străini*, V, p. 22.

²¹ *Idem*, p. 95 - relația minoritului milanez Benedetto Emanuele Remondi.

²² *Idem*, p. 185.

²³ *Idem*, p. 243.

²⁴ *Idem*, p. 309.

²⁵ *Idem*, p. 501.

²⁶ *Idem*, p. 596.

reședința episcopilor; în acest oraș, se află multe hanuri frumoase ce aparțin oamenilor care fac rost de trăsurile și de toate cele de trebuință călătorilor”²⁷.

Incidental sugestivele accente ale textului lui Paul de Alep relevă atât rolul eclesastic al orașului, cât și acela de nod al comunicațiilor Moldovei. Acesta din urmă explică, de altfel utilizarea anterioară a Romanului ca loc de adunare a oastei.

După venirea la 22 februarie 1821 a eteriștilor în frunte cu generalul Alexandru Ipsilanti, în întreaga Moldovă a avut loc masacrarea turcilor, în marea majoritate negustori aflați cu afaceri în principat. Evenimente similare s-au produs și la Roman, un proces judecat în toamna anului 1823 în fața divanului lui Ioniță vodă Sturdza dezvăluind amănuntele. Astfel, o ceată de peste 20 de eteriști conduși de arnăuțul Hagioglu, după ce a capturat prin vicleșug pe beșli-aga și doi neferi în casa isprăvniciei, i-a închis în mănăstirea Precista, spărgând “portita” închisă de egumenul moldovean. A doua zi, scoși în afara orașului, prizonierii au fost uciși. Alți turci, negustori, au fost prinși la Cotul Vameșului și omorâți tot lângă târgul Romanului. În aceeași vreme alți trei negustori turci au fost adăpostiți peste două luni de episcopul Gherasim al Romanului și de postelnicul Andrei Milu (Milo), până la sosirea oștilor otomane²⁸.

Prin Roman aveau să treacă după 13 martie 1821 și o mare parte a forțelor eteriste spre Bacău și Focșani în drumul către București²⁹.

Ocupația otomană a principatelor române ce a urmat înăbușirii revoluției de la 1821 s-a soldat și la Roman cu violențe și vexațiuni. În numai două luni din primăvara anului 1822 din târgul și ținutul Romanului, beșli-agaua trupelor otomane storsese colosala sumă de 60.000 de piaștri³⁰.

La începutul epocii regulamentare, cunoscuta realizare cartografică rusă “Harta teritoriului de război în Europa, în anii 1828 și 1829, întocmită la scara 1/420.000...” gravată la depozitul militar din Sankt-Petersburg la 1835, rod al unei îndelungi campanii de teren, indica Romanul cu 1369 de case și stație de poștă, situându-l ca populație pe locul al cincilea dintre reședințele de ținuturi ale principatului Moldovei³¹.

Romanul interbelic

Deși lentă, dezvoltarea sa, potențată de existența județului omonim, este certă mai ales în ultimul deceniu al Regatului României Mari (1930-1940). Vatra orașului se întindea pe circa 250 de ha și populația, după datele recensământului din 1930, era de 28.948 din care 7.723 locuitori ai comunelor suburbane Carol I, Cordon, Cotul-Vameș, Elisabeta Doamna.

Industria dominantă era cea ușoară și a bunurilor de consum, alimentare în primul rând; existau 3 mori sistematice, 1 fabrică de zahăr, 3 de ulei, 1 de băuturi spirtoase, 1 de chit și uleiuri sicative, 1 de săpun, 3 de tablă și sârmă, 3 de pielărie, 1 de cărămidă și țiglă, 3 de teracotă și 1 de frânhii. Dintre acestea, cu un capital social sau investit de peste 5 milioane lei, erau: “moara Moldova”, moara “C. F. Rohrlisch”, Fabrica și rafinăria de zahăr “Danubiana” – cu capital și specialiști belgieni, Fabrica de uleiuri vegetale “C. F. Rohrlisch”, Fabrica de chituri și uleiuri sicative “Rozo”, Fabrica de pielărie “Petre Valter et Fii”.

²⁷ *Idem*, VI, p. 156.

²⁸ Hurmuzaki/Iorga, vol. X, p. 583-588.

²⁹ *Ibidem*, p. 116.

³⁰ *Ibidem*, p. 148.

³¹ C.C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, p. 266.

Industria prelucrătoare profita de resursele agricole și zootehnice ale județului, Romanul fiind o importantă piață de desfacere a acestora.

Totodată întreprinderile locale satisfăceau nevoile esențiale ale vieții urbane la nivelul de atunci.

Am insistat asupra întreprinderilor existente la această dată și am remarcat pe acelea ce au capital mai substanțial întrucât clădirile și instalațiile acestora depistate, sunt capabile să constituie patrimoniul tehnic al orașului.

Mărturie a unei evoluții istorice normale, în Roman funcționau în perioada interbelică sucursala Băncii Naționale a României, Banca Romanului, Banca de Industrie și Comerț, Banca Comerțului, Banca de Credit Mărunt, Banca "Concordia", Banca "Unirea", Banca "Costache Negri", Banca "Suceava", Banca "Alexandru Vlahuță", Casa de Credit a Agricultorilor din județul Roman, ceea ce asigura creditul industrial, comercial, agricol și ipotecar.

La capitolul finanțelor publice Romanul prevedea venituri de peste 13 milioane de lei și o balanță echilibrată a cheltuielilor. Spre a avea un ordin de mărime față de un alt oraș de provincie, nivelul Romanului era de 6 ori mai redus decât al veniturilor și cheltuielilor Sibiului la o populație de două ori mai mică.

În ceea ce privește cultura, învățământul, cultele și asociațiile, Romanul dispunea atunci de 3 grădinițe, 8 școli primare, 4 licee, dintre care Liceul de băieți "Roman Vodă" și Liceul de fete "Sturdza - Cantacuzino", alături de cele comerciale și industriale, un Seminar teologic "Sf. Gheorghe" și Școala Normală de băieți "Ion Creangă".

La capitolul instituții culturale româșcanii se puteau mândri cu căminul Fundației Regale "Principele Carol", societățile intelectualității locale românești "Miron Costin", "Alexandru Vlahuță", "Principele Nicolae", alături de care funcționau 4 societăți culturale evreiești, 3 cinematografe și 3 societăți sportive.

În preajma celui de-al doilea război mondial la Roman se puteau citi nu mai puțin de 13 publicații periodice din care gazeta "Curentul Romanului" era săptămânală, firește alături de presa din capitala regatului și din provincie.

În Roman funcționau atunci biserica episcopală și sediul Episcopiei de Roman, 5 biserici ortodoxe, câte o biserică romano-catolică, armenescă, lipovenească, 15 sinagogi și case de rugăciune pentru numeroasa populație evreiască a urbei.

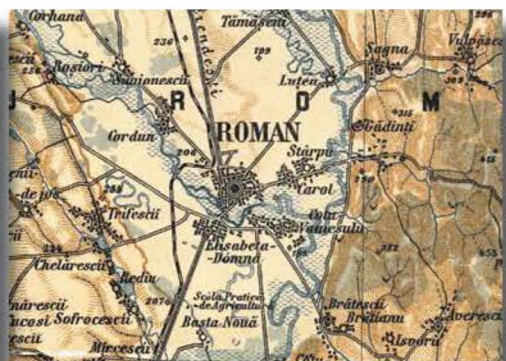
Ca în multe orașe de provincie, capitale județene, și la Roman exista o Asociație Generală a Profesorilor Secundari, Filiala Uniunii Generale a Funcționarilor Particulari, Asociația Clerului Ortodox, Asociația Cântăreților Bisericești, Asociația Generală a Personalului Administrativ și de Serviciu al Școlilor, Societatea Pensionarilor Publici, Asociația Proprietarilor Ipotecari, Sfatul Negustoresc, Uniunea Micilor Industriași și Meseriași, Sindicatul Lucrătorilor Brutari, Societatea Nivel - Metru - a ceferiștilor.

În privința instituțiilor publice la Roman funcționau Prefectura, Primăria, Tribunalul, două judecătoria, Poliția, Camera de Muncă, Camera de Agricultură, Camera de Industrie și Comerț, Serviciile tehnic, sanitar și veterinar ale județului, Serviciile sanitar și veterinar comunale, Ocolul Silvic, Revizorul școlar, Administrația financiară, Percepția fiscală, Biroul de Măsuri și Greutăți, Oficiul P.T.T., Oficiul telefonic, Depozit al Casei Autonome a Monopolurilor (CAM), Depozit de spirit, Gara, Pompierii.

Pentru nevoile urbei existau Uzina Electrică, Abatorul; Romanul avea un apeduct, canalizare, trotuare asfaltate, paviment din piatră cubică și pietriș.

Roman. 1848

Roman. 1911

Cei suferinzi, bolnavii, puteau apela la serviciile personalului medical din dispensarul comunal, dispensarul pentru sugari "Principele Mircea", pentru copii "Voievodul Mihai", spitalele "Precista-Mare", cel Militar și cel Israelit.

Susținerea financiară și asistența se realiza grație Casei de Asigurări Sociale, filialei Societății de Cruce Roșie, Societății "Principele Mircea", Societății de Ajutor Mutual "Fraternitatea", Societății "Iubirea de Oameni" (Filantropia), Azilului de Bătrâni.

În statul guvernat de Constituția de la 1923 societatea ajunsese să se organizeze după nevoile ei prin participarea activă a cetățenilor și inițiativa particulară.

Situl arheologic "Fortificația mușatină" și târgul Romanului în secolele XIV-XVI

Sub denumirea de "Fortificația mușatină" a intrat în literatura de specialitate și în uzanța muzeografică locală amenajarea peisagistică a teritoriului târgului sau a unei părți a sa în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, și la începutul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432).

Situl denumit tradițional "Cetățuia" ocupa botul de deal – cu altitudini între 200 și 198 m –, de la vest-sud-vest de ansamblul episcopal, înălțimea sa dominând cu aproape 20 de metri valea râului Moldova care făcea aici o largă buclă înainte de confluența spre est cu Siretul.

Fortificația pe plan aproape circular avea șanțul și valul întărite cu trunchiuri de copac și bârne. Accesul dinspre nord se făcea pe la un turn patrulater (4 m x 4 m) din lemn. În interiorul fortificației, adosate palisadei valului se aflau un șir de încăperi de mari dimensiuni (circa 15 m întindere de-a lungul palisadei și 7 m adâncime), cu pereți din lemn. Ele constituiau desigur parterul drumului de strajă perimetral, a cărui continuitate se făcea pe podețele dintre "acoperișurile" acestor încăperi.

Materialul arheologic descoperit în săpăturile efectuate în anii 1962-1963 (Mircea Matei, Lucian Chițescu – Institutul de Arheologie al Academiei, Muzeul Militar - București)³² cuprinzând atât armament (vârfuri de săgeți, pintoni) cât și ceramică, este predominant de factură occidentală, germană. Prezența sa a fost legată de aceea a unei garnizoane formată din neamuri sosite din sau prin regatul Poloniei.

³² M. D. Matei, L. Chițescu, *Problemes historiques concernant la forteresse du temps des Mușat et l'établissement urbain de Roman*, în DACIA, N. S., Tome X, București, 1966, p. 291-320.

Datarea "fortificației mușatine" s-a întemeiat pe descoperirea unei monede a lui Petru I (cca. 1377-1391) în șanțul ei și a unor monede din primele emisiuni ale domniei lui Alexandru cel Bun în nivelul de distrugere sau dezafectare a ei.

O contribuție neașteptată și de considerabilă importanță pentru cunoașterea sitului arheologic au adus-o cercetările arhivistice ale regretatului preot Scarlat Porcescu, învățatul monografist contemporan al episcopiei Romanului. Un raport al sameșului ținutului Roman din mai 1838, adresat vistieriei Moldovei, păstrat în Arhivele de la Iași, semnală că în dosul "grajdului sfintei episcopii din acel târg al Romanului se află o mare și foarte învechită movilă numită «Cetățuia» în care movilă, văzându-se eșite colțuri de piatră, după arătările dichului acelei episcopii către preasfințitul episcop, au poruncit preasfinția sa să se sape și dând de pietre au și scos câteva spre oarecari întrebuițări dar apoi, aflând ziduri groase, bolovani mari, scări de întregi pietre, bolte, canaluri cu oasă de oameni înăuntru, s-au oprit săparea și după o așa descoperire, episcopia făcând cunoscut isprăvniciei...³³ Amintirea acestor săpături se mai păstra la bătrânii romașcani în vremea păstoririi episcopului Melchisedek: în Cronica Romanului nota despre aflarea de episcopul Meletie la 1838 a unui "lagum" adânc ce se îndrepta spre răsărit³⁴.

Desigur că de primă importanță este interpretarea acestor consemnări arhivistice și mai întâi stabilirea poziției descoperirilor de la 1838. Un indiciu imediat este apelativul "Cetățuia", al movilei unde s-au făcut săpăturile, ceea ce îndreapta atenția tocmai spre "fortificația mușatină". Totodată faptul că prin tradiție atenasele gospodărești ale episcopiei se aflau către sud-vest de biserica Sfânta Vineri, conduce la aceeași situație a locului săpăturilor de la 1838.

Dar un tunel din piatră se descoperise și către 1870 prin săpături întâmplătoare în curtea episcopiei; boltit, în el putea merge un om pe brânci. Alt tunel se aflase în partea de sus a orașului pe o moșie vecină³⁵.

În ceea ce privește conformația locului pare semnificativă denumirea "Romanvasarhel" pe care incidental o folosește la 1587 diplomatul maghiar Lotar Gyulafi³⁶. Ea evoca proeminența pe care se afla târgul sau măcar o parte, fortificată, a acestuia (cf. Marosvasarhely pentru Târgul Mureș).

Pe cuprinsul orașului cercetările arheologice dar mai ales săpăturile de salvare au dus, grație urmelor materiale descoperite, la concluzia că locuirea medievală a târgului și-a menținut limitele către N, S și V până în secolele XVII- XVIII.

Episcopia Romanului Biserica Sf. Vineri

Dacă târgul Romanului apare în documente în vremea lui Roman voievod (circa 1391-1394), despre biserica locală primele știri scrise datează din domnia fiului lui, principele Alexandru cel Bun (1400-1432).

La 16 septembrie 1408 printr-un hrisov domnesc, Alexandru voievod dăruia "bisericii Sfintei Vineri, care este în târgul Romanului, unde zace sfântrăposata mama noastră cneaghina Anastasia și am dat bisericii acesteia două sate în Țara noastră în Moldova, unde este Leucușouții lui Bratul și cu moara care este la fântână, iar altul este peste Moldova, unde a fost Bratul"³⁷.

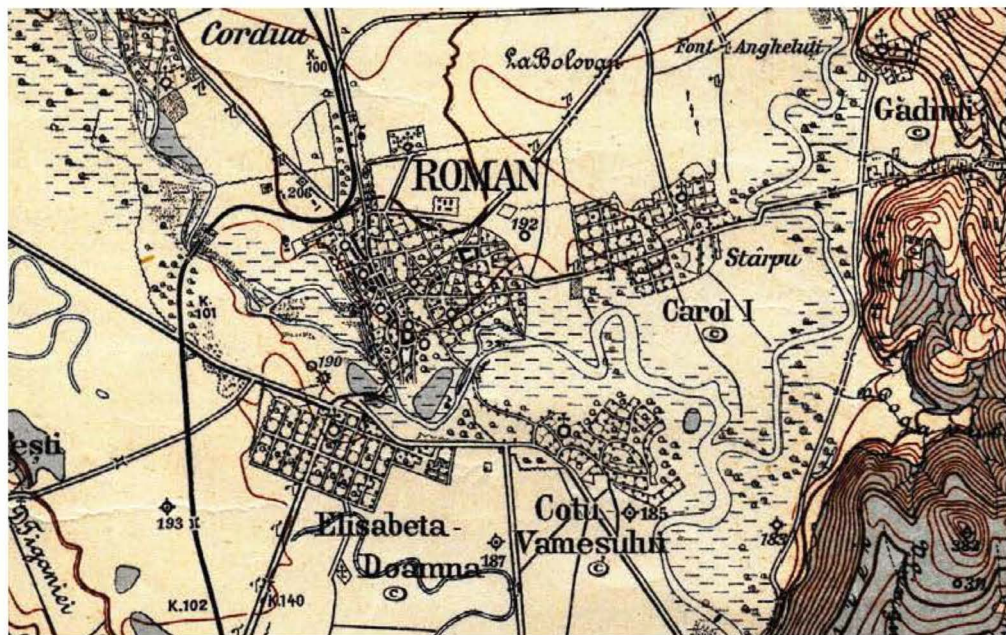
³³ Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, p. 12-13.

³⁴ Melchisedek, *Cronica Romanului*, I, p. 10.

³⁵ Melchisedek, *Cronica Romanului*, I, p. 9.10.

³⁶ *Călători străini*, III, 208.

³⁷ DRH, A, vol. I, p. 32-34.

Roman. 1913

Înmormântarea în târgul Romanului a mamei lui Alexandru cel Bun este firească, întrucât aici fusese reședința – curtea – tatălui său Roman voievod.

În ceea ce privește hramul bisericii, programul iconografic din pridvorul construit odată cu întreg edificiul în vremea lui Petru vodă Rareș și a fiului său Iliș-vodă, îngăduie identificarea sfintei cu prea-cuvioasa Paraschiva, născută la Epivat – Grecia și sărbătorită la 14 octombrie – “Vinerea Mare” în Moldova³⁸.

Între 1414 și 1419 tot Alexandru vodă, printr-un hrisov al său, dăruia lui Nichita și Dobre “două sate pe Drâslivița, anume Crainicești și alt sat, anume Leucușești, să le fie uric, cu tot venitul..., iar ei ne vor zugrăvi, pentru aceste două sate, două biserici, una din Târgul de Jos și alta, care va fi voia noastră, afară de bisericile de la Rădăuți...”³⁹.

În Târgul de Jos – Romanul, biserica încredințată lui Nichita și Dobre spre pictare nu putea fi alta decât Sfânta Paraschiva, și aceasta cu atât mai mult cu cât în programul iconografic al ctitoriei celei noi a Rareșilor, preluat desigur de la vechiul edificiu se pune un asemenea accent asupra vieții Sfântului Ioan cel Nou – aducerea moaștelor sale fiind unul dintre marile evenimente religioase ale domniei lui Alexandru cel Bun.

Transformarea bisericii Sfintei Paraschiva în catedrală și a Romanului în sediu episcopal a fost atribuită prin tradiția consemnată de Letopisețul Țării Moldovei aceleiași domnii a lui Alexandru cel Bun: “mai făcut-au și al doilea episcop, după mitropolit la sfânta mănăstire ce este, în oraș, în Roman, și i-au dat eparhie o parte din ținuturi de sub munte în jos”⁴⁰. În diplomatică prima atestare a noului statut religios al locului este afirmată de hrisovul din 30 septembrie 1445 prin

³⁸ Sc. Porcescu, *op. cit.*, p. 48-50.

³⁹ DRH, A, vol. I, p. 55-56.

⁴⁰ *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. C. Giurescu, p. 21.

care domnul Ștefan al II-lea dăruia un tâtar pe nume Pașca, "preasfințitului mitropolit chir Calist al Romanului"⁴¹. Rangul mitropolitan al episcopiei de Roman pare să fi fost conferit în etapa domniei asociate a lui Ilieș vodă și Ștefan al II-lea (8 martie 1436 - după 1 august)⁴². Concluzia pare confirmată de însemnarea unui medic din 30 iulie 1437 despre cele două arhiepiscopii ale Moldovei⁴³. Situația este însă evident complicată și de participarea în această vreme a ierarhilor Moldovei la conciliul unionist de la Ferrara cu urmări cunoscute. Oricum însă, în absența altor informații mai circumstanțiate se poate accepta tradiția consemnată de letopisețul lui Grigore Ureche. Ea ar trebui să concorde cu pasajul din Ekthesis Nea – manualul cancelariei patriarhale constantinopolitane potrivit căruia "nu de mult timp a fost așezat un alt mitropolit la Târgul Roman care se intitulează mitropolit de Roman"⁴⁴.

În ierarhia strictă impusă de redactarea actelor internaționale, cum a fost de pildă confirmarea la 12 iulie 1499 a păcii cu regatul Poloniei, scaunul de la Roman este al doilea din ierarhia bisericii ortodoxe a Moldovei cu rangul episcopal și a Țării Moldovei⁴⁵.

Existența Mitropoliei Romanului deschide o nouă pistă de cercetări în privința caracterului statal al Țării de Jos a Moldovei. Dealtfel episcopul Melchisedec, istoricul avizat al eparhiei, susținuse că mitropolia exista încă din veacul al XIV-lea, întemeindu-se pe Pravila de la Dealu (1652), unde "Moldovlahia" avea doi mitropoliti și un al treilea era la Galați⁴⁶.

Conflictelor armate din vremea domniei lui Ștefan cel Mare, îndeosebi pustiirile pricinuite de invazia oastei regelui Matei Corvin în Moldova (noiembrie-decembrie 1467), apoi incursiunile și marile campanii otomane din anii războiului din 1473-1486, nu au putut rămâne fără urmări asupra târgului și edificiilor din Roman și în primul rând asupra bisericii episcopale. Astfel se și explică hotărârea lui Petru vodă Rareș, de a înălța o nouă biserică episcopală la Roman. Meșterul Johannes, zidarul din Bistrița începuse edificiul încă din prima domnie a lui Petru vodă (1527-1538) dar aceasta se prăbușise, fiind construită într-un mod "necorespunzător"⁴⁷.

Deschis din nou la velleat 7050 (1541/1542), cel mai probabil în primăvara anului 1542, șantierul de la biserică episcopală din Roman a întâmpinat greutăți. Se pare, după textul unei scrisori a lui Petru vodă Rareș către un meșter bistrițean (Suceava, 12 februarie 1545) că modelul pentru noua biserică fusese Sfântul Dumitru din Suceava⁴⁸.

Întrucât terenul de fundație fusese prima dată rău ales – se pare de principe – și construcția se prăbușise, a trebuit să fie săpată altă temelie într-o altă poziție⁴⁹. În aprilie 1546, din târgul Hușilor domnul Moldovei scria bistrițenilor pentru a solicita totuși pe maistrul zidar Ioan ca să reia construcția sau măcar să povățuiască la înălțarea ei, căci, de altminteri, biserică trebuia făcută după obiceiul țării⁵⁰. Întrucât maistrul Ioan refuzase propunerea domnului, temându-se de bună seamă de năpraznica fire și pedeapsa lui Petru vodă, acesta solicita în vară arestarea sa

⁴¹ DRH, A, vol. I, p. 367.

⁴² Ivan Ioan, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei", 1-2 (1970), p. 66-75.

⁴³ Mircea Păcurariu, p. 336.

⁴⁴ J. Darrouzes, apud Petre Ș. Năsturel, *Un temoignage byzantin sur la metropole de Roman, Moldavie*, p. 198-202.

⁴⁵ I. Bogdan, *Doc. Ștefan*, vol. II, p. 418.

⁴⁶ Pravila cea mare românească, p. 402.

⁴⁷ Hurmuzaki/Iorga, vol. XV¹, p. 518.

⁴⁸ Hurmuzaki/Iorga, vol. XV¹, p. 440, doc. 824.

⁴⁹ Scrisoarea lui Petru vodă Rareș către bistrițeni din 9 februarie 1546, în Hurmuzaki/Iorga, vol XV¹, p. 447, doc. 833, p. 497, 517-518.

⁵⁰ Hurmuzaki/Iorga, vol. XV¹, p. 448, doc. 835.

de bistrițeni pentru o datorie de 1500 florini⁵¹. Îngrozit de amenințări, maistrul Johannes fusese silit să-și părăsească locuința din Bistrița și să se refugieze la Sibiu unde ani de zile va fi judecat într-un lung proces cu domnia Moldovei⁵².

Moartea l-a surprins însă pe Petru vodă Rareș, înainte de încheierea lucrărilor la Roman, astfel că fiul său mai mare și urmaș, Iliș vodă cerea bistrițenilor în februarie 1547 să-i trimită zidari pentru terminarea construcției⁵³.

În chip cu totul excepțional, printr-o rară misivă a lui Iliș vodă Rareș, dată la curțile domnești de la Huși la 2 aprilie 1548, se poate pătrunde în atmosfera șantierului bisericii episcopale din Roman: magistrul Luca pietrarul din Bistrița ardeleană nemulțumit de tratamentul episcopului refuzase să mai revină la lucru; întâmplarea determinase intervenția princiară, Iliș vodă Rareș angajându-se să numească un "procurator" - ispravnic al construcției care să dea meșterului și tovarășilor săi de mâncare și băut după pofa inimii⁵⁴. Ceva mai târziu, în decembrie, chiar și principelui Moldovei pretențiile meșterului pietrar i se păreau exagerate ("nam is magistri Lucas quoque plus levavit quam quod debuit")⁵⁵.

Oricum, în cele din urmă, în anul 1550 sub domnia aceluiași Iliș vodă Rareș, biserica episcopală din Roman a fost isprăvită sub supravegherea însuși a ierarhului locului, învățatul Macarie, după cum arată chiar pisană pusă cu acest prilej. Eleganta inscripție slavo-română a fost curând martelată spre a face să piară numele domnului turcit Iliș.

Abia în secolul al XVIII-lea edificiul a mai suferit unele transformări: în vremea episcopilor Ioanichie și Leon Gheuca (1769-1786) a fost înălțată pe bază pătrată o nouă turlă. Episcopul Leon s-a și urcat până la baza ei însemnând într-o ocnită pe latura nordică a bazei turlei: "Ca să știi de cându m-am suitu aice. Episcop Leon la leat 1776". Sub același episcop la 1781 s-a deschis o ușă de lemn ferecată în zidul dintre absida laterală și altar, deasemeni cu inscripție. Ancadramentul acestei uși este fără îndoială foarte vechi, poate chiar de la prima biserică de pe acest loc.

După un obicei de la cumpăna veacurilor XVIII/XIX pentru mărirea spațiului inferior, din porunca episcopului Romanului Gherasim (1803 - 1826), pereții despărțitori interiori au fost desființați (1805) și poate tot acum s-a mai adăugat și pridvorașul de la intrarea nord-vestică a pridvorului⁵⁶.

În sfârșit la 1856, sub locotenența episcopală la Roman a lui Nectarie Hermeziu s-a construit vestmântarul adosat la sudul absidei de est a bisericii.

Biserica episcopală a fost restaurată în secolul XX sub auspiciile Comisiei Monumentelor Istorice apoi a Direcției Monumentelor Istorice. Cu prilejul lucrărilor de spălare și restaurare a picturii au apărut și câteva inscripții dintre care cele din anii 1600 și 1611 pot fi puse în legătură cu evenimentele militare contemporane, cu atât mai mult cu cât numele par a fi ale unor mercenari, unii poloni⁵⁷.

⁵¹ *Ibidem*, p. 453, doc. 841.

⁵² Hurmuzaki/Iorga, vol. XV¹, p. 513, 514-515.

⁵³ *Ibidem*, p. 460, doc. 855.

⁵⁴ Hurmuzaki/Iorga, vol. XV¹, p. 465-466, doc. 865.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 471, doc. 873.

⁵⁶ Sc. Porcescu, *op. cit.*, p. 59.

⁵⁷ Doru Mihăescu, apud Sc. Porcescu, p. 60.

Dacă din cea de-a doua etapă de construcții de la episcopia Romanului se păstrează doar biserica și ea transformată, ansamblul înfățișează evoluția curții înaltului ierarh în secolele XVII-XX.

Alături de quasi-certitudinea alegerii de către Petru vodă Rareș a unui alt amplasament pentru biserica sa față de aceea anterioară, existentă în vremea lui Alexandru cel Bun, și acesta este un argument pentru conturarea sitului arheologic pe întreaga arie a curților episcopale.

În împrejurările tulburi ale anului 1653 Gheorghe vodă Ștefan își alesese - așa cum s-a arătat - reședința la episcopia Romanului, ceea ce presupune existența unor construcții în stare să adăpostească o curte princiară, fie ea și vremelnică, în timp de război.

Medicul sas Andreus Wolf, trăitor o vreme în Moldova la cumpăna veacurilor XVIII/XIX, remarcă dezvoltarea amplă a curților și zidul lor de incintă⁵⁸, ceea ce poate fixa limitele sitului arheologic în secolele XVII-XIX. Dar după informațiile arhivistice din vremurile regulamentare (1838) în spatele incintei se desfășurau anexele gospodărești, fapt ce impune o corespunzătoare extindere a sitului.

Sub episcopul Leon Gheuca, în anii 1780-1786 s-a început construirea unui turn clopotniță și de acces în incintă, posibil pe locul unui mai vechi, ruinat, întrucât este greu de crezut că incinta de zid să fi fost lipită de un turn-poartă. Turnul rămas la primul etaj, deasupra căruia se aflau clopotele, a fost înălțat prin grija episcopului Melchisedek în anii 1881-1882. Clopotele montate la 1882, datează încă din vremea lui Ștefan cel Mare, unul purtând înscris și vechea 6895 (1476/1477), altul returnat la 1817, fiind făcut prima dată de un "Ștefan cel Bătrân", apoi de Petru vodă Șchiopul de la vechea 7098 și, în sfârșit altul de la 1831.

Sub episcopul Gherasim (1803-1826) s-a ridicat casa episcopală cu două caturi din piatră scoasă de la cetatea Smederova a lui Ștefan cel Mare în înțelegere cu proprietarul Gădinișilor, unul dintre boierii Bogdan, care și-a făcut palatul și zidul împrejmuitoar din același material⁵⁹. În febra modernizării, la 1852, sub domnia lui Grigore vodă Ghica (1849-1853, 1854-1856) casele episcopale au fost dăruite pentru a face loc unor noi. Ele nu au fost ridicate decât la 1873 prin stăruința episcopului Isaia Vicol, folosindu-se și o parte a materialului rămas de la 1852.

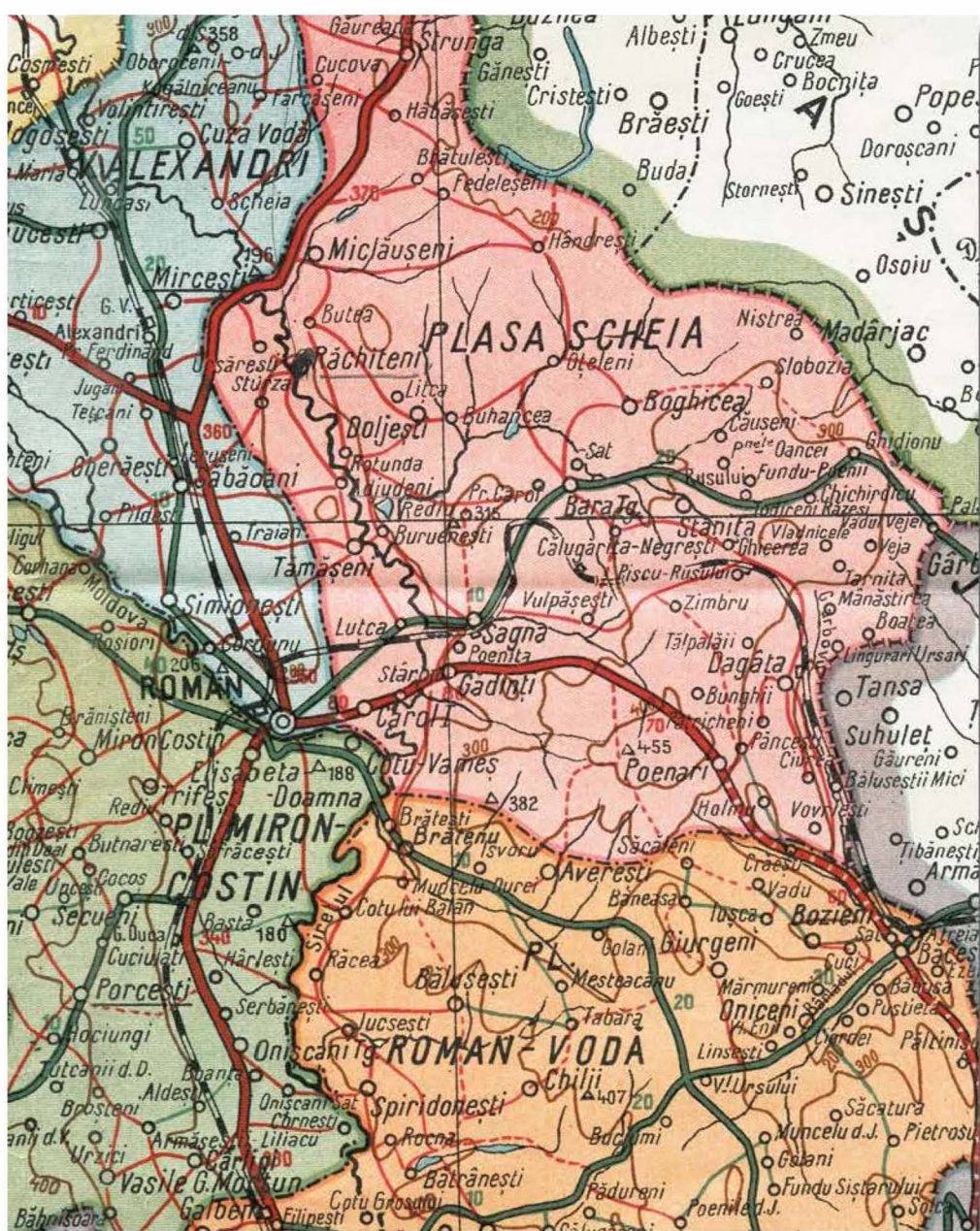
În vremea episcopatului lui Veniamin Costachi în partea de sud-est a curților episcopale s-a zidit, pe un bec mare, un rând de case pe plan dreptunghiular cu o prispă pe stâlpi de lemn. O inscripție în versuri marchează momentul construcției: "Viața cea omenească / Având scurtare firească / Este dator originii/ Fiindu-i cu înlesnire/ Nemuritor să se facă/ În acest veac ce-a să treacă/ Ideia dar și pe mine/Îndemnându-mă în lume/Adică prin cunoștință/Să jertfesc a mea puțință/Mărturie aduc văzute/Aceste ziduri gătite/lulie în 30 de zile/Cu muncă prin osârdie/ Nu m-am cruțat/și-s făcute/În leatul o mie opt sute/"; ea a fost atribuită episcopului de Roman și viitorului mitropolit Veniamin Costachi și cu alte prilejuri stihurilor.

Pe latura de nord, la vest de turnul clopotniță se ridica un șir de camere cu un cerdac pe coloane dinainte, pentru administrația episcopală, a căror vechime este indicată de inscripția: "Aceste încăperi s-au construit în 1883 sub arhipăstoria preasfințitului episcop Melchisedek, fiind ministru de culte d. Petre Aurelian, prin sânguința și osteneala arhimandritului Ieronim; au costat 16.000 lei noi".

La un an după încheierea acestei construcții episcopul Melchisedek termina și pe latura de vest un șir de camere cu prispă și coloane înaintea; o placă de marmură de pe fațada

⁵⁸ Melchisedek, *op. cit.*, vol. II, p. 151.

⁵⁹ Melchisedek, *Cronica Romanului*, I, p. 14.

Roman, 1928

răsăriteană rememora edificarea: "Arhipăstoriind prea sfințitul Melchisedek episcopul Romanului, fiind ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice d. Dimitrie Sturdza s-au zidit aceste încăperi în anul 1884 și au costat 34.000 lei noi".

Pe latura de est, în afara reședinței episcopale din dreptul catedralei, au fost construite, două clădiri, prima sub arhiepiscopul Teofil Herineanu (1949-1957), - reședința arhierului vicar - a doua sub arhiepiscopul Partenie Ciopron (1962-1978), în anul 1967, aceasta din urmă reluând planul celor înălțate de episcopul Melchisedek.

Elemente de evoluție urbanistică

Comunitatea cetățenilor - privilegiată de domnie, condusă de un voit sau șoltuz, asistat de 12 pârgari - la care s-au mai adăugat colonia armenescă și evreii, s-a organizat din secolele XVI – XVII în bresle, existente până la organizarea constituțională modernă a principatelor române. Atât organizarea etno-socio-profesională cât și specializarea comercială au lăsat urme urbanistice și monumentale, chiar dacă astăzi în mare măsură distruse.

Construcția sub Ștefan cel Mare a Cetății Noi (1466) pe malul drept al Siretului în dreptul confluenței cu Moldova, și refacerea fortificației sub numele de Smederova (1482/1483) a însemnat desigur un moment important în organizarea defensivă locală dar în același timp a determinat abandonarea de domnie a poziției sale preeminente în târgul Romanului în beneficiul episcopiei. Astfel Romanul a devenit un târg episcopal, situație menținută până în anii 1848 – 1852 când locuitorii orașului au răscumpărat vatra târgului și imașul⁶⁰. Planul ridicat cu acest prilej – în aprilie 1848 – relevă o parte apreciabilă din urbanistica dinaintea modernizării și circumscrie situl arheologic al târgului medieval. Trebuie remarcat însă că supratean cu excepția arhitecturii eclesiastice, și aceea de mai multe ori refăcută, prea puțin subzistă din înfățișarea medievală a târgului. Desigur o cauză, principală, este abundența construcțiilor din lemn sau de paiantă dar, în aceeași măsură războaiele devastatoare din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și confruntările ruso-austro-otomane din anii 1711, 1736-1739, 1768-1774, 1787-1792, 1806-1812. Astfel încât, dintr-un orizont medieval și premodern aproape sistematic distrus, au mai supraviețuit în secolul al XIX-lea trama stradală și numeroasele beciuri din piatră sau cărămidă, unele ce datau, poate, încă din secolul al XVI-lea.

Din etapa Regulamentară (1834-1848) și într-un ritm accelerat după 1863-1864 orașul se modernizează înlocuindu-se podelele ulițelor cu pavaj din bolovani de râu, pietriș și piatră cubică, introducându-se canalizarea și iluminatul public cu gaz.

Locuințele, chiar și unele mai vechi, au căpătat o nouă decorație reflectând gustul pentru neogotic, și fugăr, influențele Jugenstill-ului austriac. Domnia principelui, apoi regelui Carol I (1866-1914) este marcată de construirea gării (1868) și deschiderea bulevardului către ea, a depoului și atelierelor CFR, crearea unui mare parc prin amenajarea mai vechii păduri a Teiului. Semn al vremurilor noi la cumpăna secolelor XIX/XX se conturează în preajma gării zona industrială a orașului cu fabrica de zahăr și uzina electrică.

Alături de acestea, instituțiile de învățământ și sănătate publică se modernizează: se construiește noul spital al așezămintelor Sf. Spiridon și liceul cu anexele sale.

Grație bunei gospodăririi a luminatului episcop Melchisedek (+1892) episcopia capătă o nouă și riguroasă înfățișare și în preajma sa se înalță Seminarul telogic și așezămintele pentru copii ce au purtat numele înaltului ierarh precum și școala de cântăreți bisericești.

⁶⁰ Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. III, p. 241.

Poșta, telegraful și telefonul se adăpostesc într-o nouă clădire, piața alimentară s-a sistematizat fiind dotată cu hale la nivelul tehnicii europene înaintea primului război mondial.

Cu sincopa provocată de participarea României la cea dintâi conflagrație mondială în anii 1916-1920 și a crizei postbelice, Romanul a început să se refacă mai ales în anii de după 1924 și cu precădere în perioada 1934-1939. Municipiul, capitală a județului omonim în Regatul României întregite, se îmbogățește cu noi cartiere.

Capitala ținutală în principatul Moldovei, Romanul este reședință de județ și însemnată garnizoană militară. Atenția deosebită a regelui Carol I și fondurile alocate în fiecare an de Ministerul de Război au dus la construirea unui întreg.

Aflat în zona frontului din primăvara până la sfârșitul verii anului 1944, Romanul a avut de îndurat vicisitudinile războiului, apoi ocupația sovietică și regimul comunist instaurat de acesta. Dacă într-o primă etapă, care datează până la începutul anilor '60 ai secolului al XX-lea, s-au făcut reparații la vechiul fond imobiliar și intervenții reduse în stilul sovietic stalinist, industrializarea forțată a provocat și la Roman dezlănțuirea urbanismului blocurilor de locuințe. Din varii motive în orașul reședință de raion Roman cvartalele nu au distrus decât parțial vechea tramă stradală care subzistă în liniile sale principale. Vechile case însă, unele monumente istorice, nereparate cu anii, au fost lăsate să se degradeze, proces acutizat după 1990 prin incertitudinea proprietății asupra lor. Astfel încât o bună parte din zestrea monumentală a Romanului se află astăzi într-o stare precară.

În pofida masivelor distrugeri ale imobilelor cu valoare istorică, uneori de pe străzi întregi, și a construcției de blocuri de locuințe tip, orașul păstrează o bună parte din vechea tramă stradală și câteva zeci de monumente istorice, rezervații clasate. Ele sunt însemnate pentru evoluția locuirii urbane, geniul civil și militar, patrimoniul tehnic, industrial, necropole.

Romanul înfățișează un caz aparte, din fericire încă parțial lizibil, de evoluție urbană pornind de la un nucleu fortificat, cu zone sau cartiere individualizate funcțional și artere specializate. Alături de degradatele fronturi compacte ale prăvăliilor ridicate pe parcele înguste, construcții predominant cu un singur cat, alte străzi cuprind case cu parter înalt, parțial cu beciuri boltite dedesubt, izolate în mijlocul unor parcele mari, odinioară curți și grădini. Dominantele orașului sunt ceea ce s-ar putea numi cartierul episcopal, teologic și spitalicesc, o alta – amprentă a timpurilor moderne – zona industrială și cea a gării. Străzile comerciale și mahalalele individualizate fie pe criterii istorice sau etnice au dispărut.

La aproape 30 de ani de la apariția lucrării de referință a doamnei Eugenia Greceanu⁶¹, constatăm, cu tristețe, neglijarea continuă a elementului istoric determinant în evoluția unei localități, pierderea rosturilor firești de dezvoltare ale târgului, prefacerile survenite din a doua jumătate a secolului XX încoace ignorând cu desăvârșire realitățile și posibilitățile specifice zonei.

⁶¹ E. Greceanu, *Structura urbană a orașului Roman, mărturie a trecutului istoric*, în BMI, 2, 1975.

The Roman town represent a special case of urban evolution starting from a fortified nucleus (13th-14th centuries), with arias, faubourgs and streets specialized by their functions or by the ethnical origins of their inhabitants. The bishop court, the ancient hospital were the dominant points of the mediaeval and modern town (15th-18th centuries). From this part of the town, situated in a bend of Moldova River, evolved in the 19th-20th centuries to the North the modern town with commercial streets and industrial faubourgs. The traditional frame of the town was been partially destroyed under the communist regime by the ugly blocks of flats and industrial and administrative buildings. Some fronts of streets with the ancient merchant's warehouses and workshops, or old familial houses/ town manors of boyards surrounded by gardens still subsisted, endommaged from the old town.

In 2000, the authors performed an inventory of the Roman heritage for the new urban planning.

BISERICA „SF. NICOLAE” TABACI
Fișa analitică de evidență

IRINA PAVELET

1. IDENTIFICARE

1.1.	Cod	
1.1.1.	Lista 1955	248/
1.1.2.	Lista 1991 – 1992	30B0635/1
1.1.3.	Lista 2004	PH-II-m-A-16837.01
1.2.	Categorie	
1.2.1.	Monument	Monument
1.2.2.	Ansamblu	
1.2.	Sit	
1.3.	Denumire actuală	Biserica „Sf. Nicolae” Tabaci
1.4.	Denumire originară	
1.5.	Denumire anterioară	Biserica Sf. Nicolae “Tabacu”

2. LOCALIZARE ADMINISTRATIVĂ / AMPLASAMENT

2.1.	Stat	RO
2.2.	Județ/nume/indicativ/număr	PRAHOVA/PH/29
2.3.	Oraș, sat - comună actuale	Oraș Valenii de Munte
2.4.	Cod poștal	106400
2.5.	Stradă, număr actuale	Str. Aleea Bisericii, nr. 9
2.6.	Oraș, sat - comună origine/ anterioare	Oraș Valenii de Munte, plaiul Teleajen, Regiunea Ploiești
2.7.	Stradă, număr anterioare	Str. Veniamin Costache, nr. 4
2.8.	Referințe cartografice/ toponime	
2.9.	Referințe cadastrale	
2.10.	Referințe privitoare la zona de protecție	Zonă de protecție nedelimitată. Se respectă zona de protecție conform Legii 422/2001
2.11.	Categoria de arhitectură	Edificiu de cult
2.12.	Tipul de folosință sau funcțiunea	Biserică
2.13.	Folosința actuală	Biserică
2.14.	Folosința inițială	Biserică
2.15.	Folosința anterioară	Biserică
2.16.	Reglementările urbanisti-ce în care se înscrie	În conformitate cu PUG aprobat prin H CJ nr. 7 din 21/04/2000

3. STATUT PROPRIETATE

3.1.	Actualul proprietar	Parohia
3.2.	Proprietar originar	
3.3.	Proprietari anteriori	
3.4.	Utilizator	

4. DATE

4.1.	Datare prin perioade	
4.2.	Datare prin intervale de date	1832-1833
4.3.	Datare precisă	
4.4.	Justificarea datării	Pisania bisericii

5. PERSOANE ȘI EVENIMENTE ASOCIATE ISTORIEI MONUMENTULUI

5.1.	Ctitor/ finanțator	Radu Jipa, Sandul popa, Ioniță Lăzăroiu, Zincă Lăzăroiu, Gheorghe Lăzăroiu, Andrei Olteanu, Mîrzea medelnicer, Dumitru Buzoianu, Ignatie Chirănoiu, Anghel tabacu
5.2.	Autor/ meșter	Nu se cunosc
5.3.	Istoric	Biserica „Sf. Nicolae” Tabaci a înlocuit probabil un alt lăcaș de cult a cărui existență se presupune după analiza rezultatelor sondajelor arheologice întreprinse în cursul lucrărilor de restaurare, din anul 1997. În secțiunea trasată în zona exterioară a bisericii, pe latura de sud a naosului, s-au descoperit oase umane dispartate. Un singur schelet uman (parte lui superioară) a fost surprins la o distanță de 0.50 m față de biserică, la o adâncime de 0.70 m. De asemenea, în aceeași secțiune, s-au descoperit numeroase fragmente ceramice, două monede fragmentate (tip aceea) și o alta datând de la ½ secolului XIX. În cea de a doua secțiune, trasată pe latura de sud a altarului, s-a descoperit, la o adâncime de 1.45 m, un alt schelet uman, orientat în poziție est-vest, în conexiune anatomică. În zona bazinului, la falanga dreaptă, s-a descoperit o monedă. În zona apropiată craniului, s-a descoperit un fragment de cruce purtând inscripții cu litere chirilice pe două dintre laturi; pe una dintre ele era trecut anul 7270 (1761/1762) și se puteau citi câteva nume, Dumitru, Crăiața, Pătrașco și Mihail. În urma acestor sondaje arheologice se poate afirma faptul că, în 2 ½ a secolului XVIII, pe locul actualii biserici a existat o necropolă cu înmormântări succesive, ceea ce presupune existența unei biserici și a unei comunități de oameni aflați în vecinătatea ei. Chiar dacă zona respectivă a continuat să aibă, în timp, aceeași funcțiune, amplasamentul noului lăcaș nu a coincis cu cel al bisericii anterioare. Anul trecut în pisanie, respectiv 1833, este probabil cel al finalizării construcției pentru că lăcașul funcționa deja cu un an înainte, conform datelor din catagrafia bisericilor din anul 1832 pentru plaiul Teleajen, în care au fost trecuți în slujbă doi preoți și un țârcovnic. În privința acestei biserici aveam de-a face cu o ctitorie colectivă. Ctitorii, în număr de zece, au închinat lăcașul celor patru sfinți, după cum se mai poate citi în textul pisaniei zugrăvite deasupra intrării în pronaos. Biserica a fost ridicată în satul Tabaci, care a devenit ulterior mahala cu același nume.

6. DESCRIERE

6.1.	Zona și așezarea	Biserica "Sf. Nicolae" Tabaci se află situată în orașul Vălenii de Munte, la marginea de est a localității. Biserica face parte dintr-un ansamblu arhitectural care ocupă o suprafață de aproximativ 1700 m ² compus din zidul de incintă, turnul clopotniță, biserica și fosta casă parohială.
6.2.	Descriere obiectiv individual	
	- Plan	Biserica este de tip navă cu pridvor deschis, pronaos, naos și altar polygonal.
	- Elevație	
	- Volumetrie	Edificiul se înscrie în categoria bisericilor de tip navă (fără abside laterale) cu turn clopotniță pe pronaos.
	- Fațade	Peste pronaos se ridică turnul clopotniță cu schelet și pereți din lemn. Pridvor deschis cu arcade semicirculare pe stâlpi cilindrici. Fațade plane cu un brâu semicircular, fără rezalite, care delimitează soclul de restul fațadelor, cu ancadrame din piatră la ferestre și portal din piatră la ușă. Fațadele sunt tencuite și pictate pe zona situată sub streășină.
	- Formă învelitoare	Învelitoare realizată în patru ape
	- Compartimentare interioare	Pridvor deschis, pronaos, naos și altar. La interior, pronaosul este separat de naos printr-un șir de trei arcade. Tâmpla realizată din zidărie.
	- Extinderi	Nu este cazul
	- Anexe	Nu este cazul
6.3.	Elemente de construcție	
6.4.	Materiale și tehnici de construcție/structură	Fundația și zidurile edificiului sunt din bolovani de râu cu mortar de var. Acestea din urmă sunt construite într-o manieră des întâlnită la astfel de edificii. Două rânduri de ziduri din bolovani de râu având emplecton din mortar de var și fragmente de piatră. În zidurile longitudinale și transversale au fost înglobate două perechi de tiranți din lemn, cu secțiune de 10x10 cm, prevăzuți cu chingi transversale de legătură realizate tot din lemn. Naosul este acoperit cu o boltă cilindrică, altarul cu una polygonală. Boltirea este realizată din împletitură de nuielă sprijinită pe arcaturi de lemn. Pronaosul și pridvorul au tavan realizat din grinzi din lemn, împletitură de nuielă și tencuială. Pardoseala realizată din dale de piatră.
6.5.	Materiale de acoperș	Învelitoarea bisericii este realizată din șindrilă, iar streășina este realizată din scânduri dispuse perpendicular pe zid, cu șipci făcute la rosturi. Șarpanta executată din lemn.

6.6.	Componente artistice	Biserica este pictată la interior și la exterior. S-au identificat două straturi, ambele aparținând, se pare, secolului XIX. Analizele efectuate atestă existența unei picturi de foarte bună calitate. La exterior, fațada este decorată, la partea superioară, cu medalioane circulare, subliniate printr-o profilatură plată din tencuială, cu imagini de sfinți, între care se dezvoltă un registru decorativ pictat cu modele vegetale. La partea sa inferioară, fațada prezintă un brâu profilat din tencuială peste un soclu din piatră aparentă, rostuită cu mortar de ciment. Ancadramente din piatră la ușă (cu motive geometrice) și la ferestre. Ușa de lemn de la intrarea în pronaos are o valoare artistică deosebită. Tâmpla realizată din zidărie este un element artistic deosebit, fiind împodobită cu decorații modelate manual în stuc și cu picturi murale.
6.7.	Mobilier	
6.8.	Inscripții	Pisania zugrăvită deasupra intrării în pronaos: "Această sfântă și dumnezeiască biserică s-au ridicat din temelie întru cinstea și slava Sf. Ier. Nicolae, Sf. Mc. Gheorghe și a Sf. Spiridon și a Sf. Savi cel Sfințit în zilele luminatului împărat Nicolae Pavlov fiind episcop sfințit D. D. Chesarie, de robii lui Dzeu Radu Jipa, Sandul popa, Ioniță Lăzăroiu, Zincă Lăzăroiu, Gheorghe Lăzăroiu, Andrei Olteanu, Mîrzea medelnicer, Dumitru Buzoianu, Ignatie Chirănoiu, Anghel tabacu. 1833. S-au poleit de fiii răposaiților de mai sus"
6.9.	Încadrare stilistică	
	Patrimoniu mobil	Sfeșnice de secol XIX și icoane secol XX

7. CONSERVARE, RESTAURARE, PREZENTARE

7.1.	Starea generală de conservare	Foarte bună
7.2.	Lucrări anterioare de restaurare	Întregul ansamblu a suferit în timp refaceri succesive. Aflată într-o stare de ruină în anul 1937, preotul de atunci s-a ocupat de refacerea bisericii și a zidului de incintă. Reparații majore au fost realizate la învelitoare, acoperișul bisericii, pictură, la dăltă și la împrejmuire, se pare că au fost necesare și după cutremurul din 1941. Cea mai mare parte din componentele acestui edificiu aparțin etapei originare de construcție. 1997-1998, Proiect de consolidare și restaurare, nr. 1/1997, S.C. RESTITUTIO S.R.L., Ploiești, șef proiect arh. Călin Hoinărescu 2005-01/01/2006, Proiect de conservare-restaurare pictură, S.C. PATRIMONIU S.R.L., București, pictor restaurator Ion Chiriac; recepția lucrărilor de restaurare a picturii 21/11/2006.
7.3.	Propuneri restaurare, reabilitare, reconversie	

8. DOCUMENTARE / REFERINȚE

6.1.	Bibliografie	Brătulescu V., <i>Biserici din Valea Teleajenului</i> , în BCMI, XXXI, 1938, p. 167-175
8.2.	Dosare și rapoarte, în arhive	DJAN Prahova, fond Primăria Vălenii de Munte, dos. 92/1937 DJAN Prahova, fond Ocârmuirea Județului Saac, dos. 16/1832, f. 70 v și dos. 23/1833, f. 188 <i>Raport de săpătură la Biserica „Sf. Nicolae” Tabaci realizat de arhg. Nina Grigore și arhg. Dan Likiardopd</i> , 1997 Arhiva S.C. RESTITUTIO S.R.L., <i>Proiect de consolidare și restaurare a Bisericii „Sf. Nicolae” Tabaci</i> , 1998
8.3.	Hărți, planuri, desene	
8.4.	Fotografii	Brătulescu V., <i>Biserici din Valea Teleajenului</i> , în BCMI, XXXI, 1938, p. 167-175
8.5.	Alte informații	

9. NIVELUL DE INTERES/ CLASARE

9.1.	Grupa valorică: A; B	A
9.2.	Categoria după natura obiectivului: I; II; III; IV	II
9.3.	Criterii de evaluare globală	a) vechime = mare; b) valoare arhitecturală, artistică și urbanistică = excepțională c) frecvență, raritate, unicitate = foarte mare d) valoare memorial-simbolică = foarte mare
9.4.	Data și documentul protecției	HCM nr. 1160/1955
9.5.	Codul primit prin respectivul act	2487

10. SISTEMATIZAREA EVIDENȚEI

10.1.	Data redactării fișei	01/07/2007
10.2.	Instituția în cadrul căreia s-a redactat fișa	Institutul Național al Monumentelor Istorice
10.3.	Autorul fișei și calitatea acestuia	Istoric Irina Paveleț
10.4.	Trimiterea la documentația fotografică aferentă	Arhiva S.C. RESTITUTIO S.R.L. <i>Biserica Sf. Nicolae Tabaci foto 1994 (tâmpla), foto 1997/3 (în timpul lucrărilor de restaurare), foto 2006/4 (biserica vedere sud, fațada de vest, pictură pridvor, fereastra)</i>
10.5.	Trimiterea la documentația desenată aferentă	Arhiva S.C. RESTITUTIO S.R.L. Plan situație A-153; Plan biserică A-153-1; Secțiune biserică A-153-2; Fațadă vest, relevu 6; Plan pardoseală A-153-5; Plan și secțiune turn clopotniță, relevu A-153-3
10.6.	Semnătura autografă a specialistului care a întocmit fișa	

10.7	Semnătura și ștampila conducătorului instituției în cadrul căreia s-a redactat fișa	
10.8.	Numărul procesului - verbal de validare în Comisia regională a monumentelor istorice	

Biserica Sf. Nicolae 1994. Tâmpla bisericii

Biserica Sf. Nicolae 1997. Tabloul votiv

Biserica Sf. Nicolae 1997

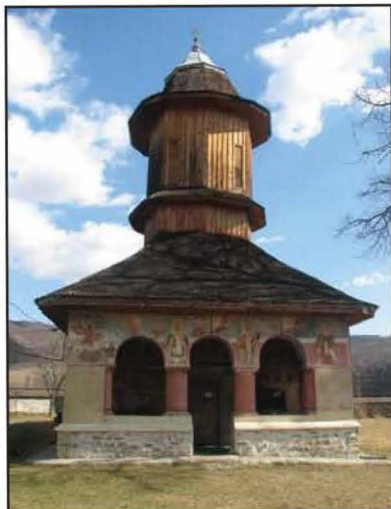
Biserica Sf. Nicolae 1997. Fereastră

Biserica Sf. Nicolae 2006. Fereastră

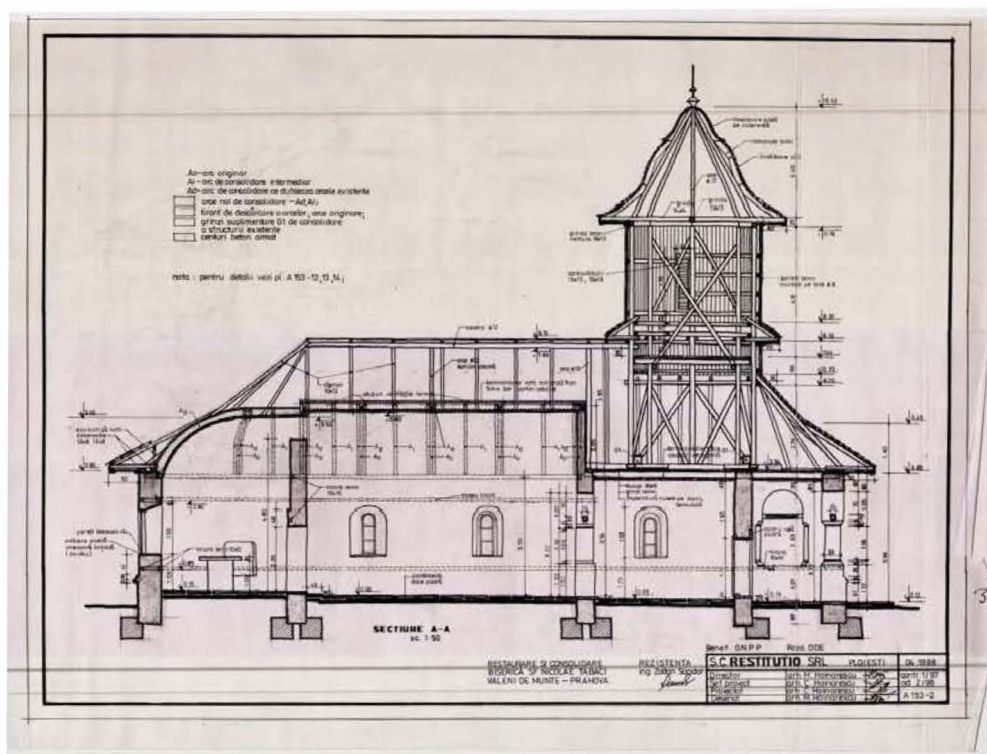
Biserica Sf. Nicolae 2006. Pictură pridvor

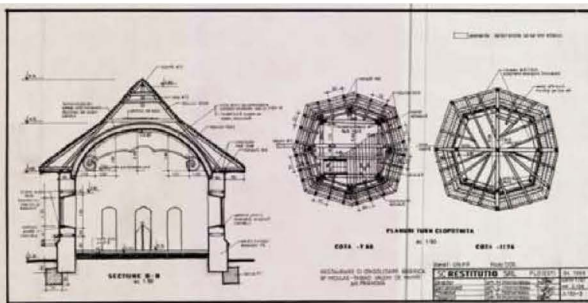
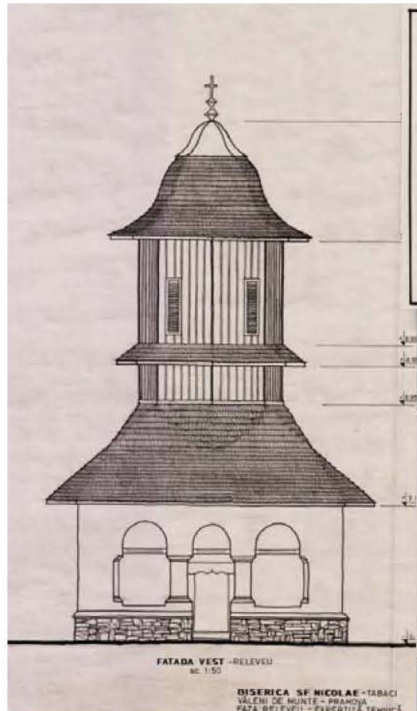
Biserica Sf. Nicolae 2006. Fațada Vest

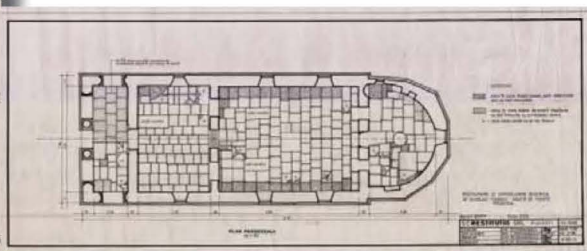
Biserica Sf. Nicolae 2006.

Biserica Sf. Nicolae. Secțiune longitudinală biserică

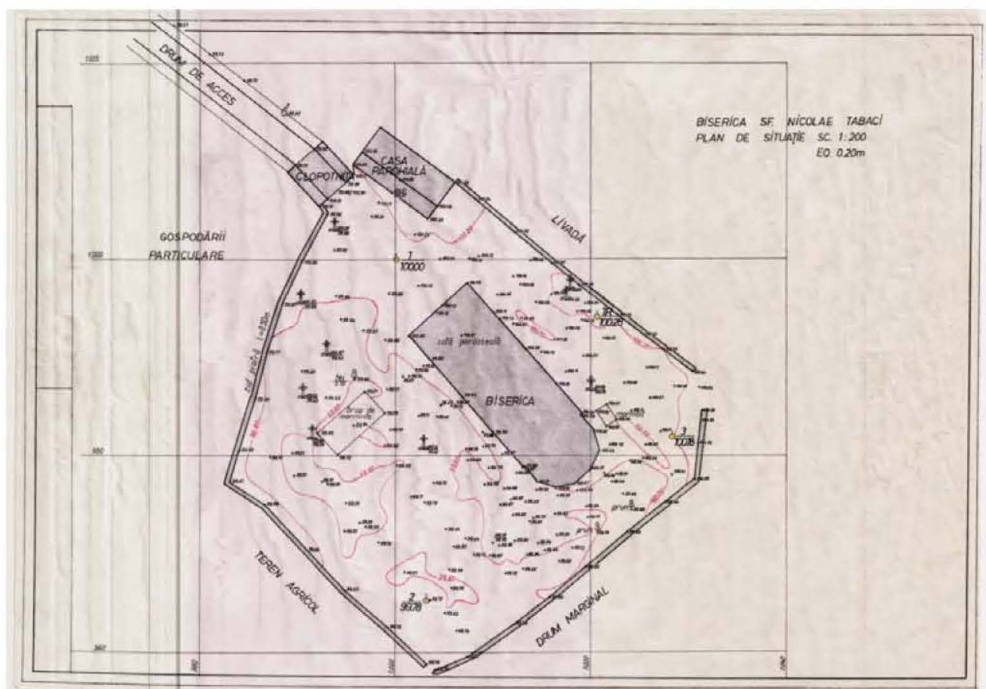

Biserica Sf. Nicolae 2006. Secțiune plan turn

Biserica Sf. Nicolae 2006. Plan pardoseală

Biserica Sf. Nicolae 2006. Fațada Vest

Biserica Sf. Nicolae. Plan situație

III. RAPOARTE DE MONITORIZARE - INVENTARIEREA MONUMENTELOR ISTORICE

RAPORT BIANUAL DE MONITORIZARE A MĂNĂȘTIRII HUREZI, Obiectiv înscris în Lista Patrimoniului Mondial

RUXANDRA NEMȚEANU

Raportul anual de monitorizare a monumentelor istorice din România, înscrise în Lista Patrimoniului Mondial, face parte din atribuțiile ce revin Institutului Național al Monumentelor Istorice, prin observatorii desemnați de Ministerul Culturii și Cultelor¹.

Prezentul raport s-a întocmit în concordanță cu legislația specifică de protejare a monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial și pe baza structurii chestionarului aferent Raportului periodic UNESCO și a Fișei de monitorizare a monumentelor înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial. Conform metodologiei - Graficul de monitorizare al monumentelor - raportul este publicat anual în Buletinul Monumentelor Istorice, editat de INMI - Institutul Național al Monumentelor Istorice, sub egida Ministerului Culturii și Cultelor.

În acest sens, raportorul delegat de Ministerul Culturii și Cultelor, prin Institutul Național al Monumentelor Istorice a efectuat două deplasări la Mănăstirea Hurezi, sat Romanii de Jos, oraș Horezu.

Scopul primei deplasări, din 29-30 martie 2007 a fost, fotografierea și înregistrarea de date noi, pentru întocmirea unui Album care să prezinte monumente istorice din România, înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.

În data de 19 iunie 2007 a fost efectuată o a doua deplasare pentru întrunirea membrilor delegați ai comisiei de specialitate, formată din reprezentanți ai diverselor instituții implicate în protejarea și gestionarea Mănăstirii Hurezi, pentru constatarea respectării regimului de monument UNESCO și pentru stabilirea graficului de lucrări de restaurare ce urmează a se desfășura pe anul în curs. Dintre instituțiile care și-au desemnat reprezentanți menționăm: Episcopia Râmnicului, Inspectoratul Județean în Construcții Vâlcea, Ministerul Culturii și Cultelor, prin DMIA - Direcția Monumentelor și Istorice și Arheologie și prin Comisiile sale de specialitate, ONMI - Oficiul Național al Monumentelor Istorice, INMI - Institutul Național al Monumentelor Istorice, reprezentantul firmei de antrepriză, pictorul restaurator, etc.

1. Reactualizarea datelor tehnice

Reactualizarea periodică a fișelor analitice de evidența ale celor patru schituri și a incintei mari din cadrul Mănăstirii Hurezi, toate înscrise în Lista Patrimoniului Mondial, este dificil de realizat în absența unor piese desenate reactualizate din documentația de proiectare.

În sensul acesta, reprezentanta DCCPCN Vâlcea reclamă lipsa releveelor actualizate atât la incinta mare cât și la schituri, piese absolut necesare pentru întocmirea ANEXEI A și a ANEXEI

¹ Prezentul raport de monitorizare este dat publicității în virtutea HG 493/30 aprilie 2004, anexa B, nr. 13.

Mănăstirea Hurezi - Vedere de ansamblu

B din "Obligația privind folosința monumentului istoric".

Dosarul monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial (LPM) cuprinde, ca primă piesă scrisă, Graficul de monitorizare al monumentelor (cf. Anexelor B și C la HG 493/30 apr. 2004), care un poate fi completat fără a avea la bază alte acte, cum ar fi, de pildă, Fișa de conservare a monumentului istoric. Această piesă componentă a dosarului nu are un formular aprobat și o metodologie de completare a acestuia, așa cum există în cazul Fișei analitice de evidență și al Obligației de folosință.

2. Date privitoare la localizarea monumentelor

În vederea completării Raportului periodic cerut de Comitetul Patrimoniului Mondial este necesară întocmirea de hărți topografice de localizare a monumentelor UNESCO, întocmirea cadastrului monumentului istoric (demararea unui proiect-pilot de localizare prin GPS a acestor monumente istorice).

3. Zonele de protecție

Zonele de protecție ale monumentelor au fost definite în anul 1993, prin studiul "Stabilirea zonelor protejate pentru ansamblurile cu patrimoniu istoric de importanță internațională", comandat de Consiliul Județean Vâlcea și întocmit de către S.C. URBANPROIECT SA BUCUREȘTI. De menționat, că în lipsa unei legislații clare la data respectivă, zonele de protecție și reglementările urbanistice pentru aceste zone, stabilite prin documentația amintită mai sus, au făcut obiectul unei avizări în 1993 de către Ministerul Culturii și Cultelor, prin comisiile de specialitate, dar nu au fost aprobate, în final, de Consiliul Județean. Ele sunt ignorate din 1993!

PUZ - Planul Urbanistic Zonal, cu zona de protecție din jurul Mănăstirii Hurezi, stă la baza întocmirii Planului de gestiune, piesă componentă obligatorie în cadrul Dosarului de monument UNESCO, lipsa lui face imposibilă derulării unui plan de gestiune.

PUG-ul, Planul Urbanistic General al Orașului Horezu, ediția 1997, întocmit de SC PROIECT SA Rm.Vâlcea, a fost aprobat în prin HCL nr. 1/22.01.1998 și HCL 31/31.07.2003 și este în vigoare, dar cuprinde Regulamentul local de urbanism într-o formă simplificată, nesatisfăcătoare la această dată.

Întrucât în acest moment se reactualizează Planul Urbanistic General al Orașului Horezu, împreună cu satul său aparținător Romanii de Jos, este necesar să fie introdusă corect Zona protejată, motiv pentru demararea reactualizării studiilor privind zona de protecție a mănăstirii.

Planul de gestiune pentru aceste monumente ar putea fi echivalat și cu studii de fezabilitate aferente fiecărei părți componente, dar și acestea trebuiesc întocmite.

4. Stadiul documentațiilor de conservare-restaurare

La acest capitol s-au constatat următoarele aspecte:

- inexistența unui plan de măsuri și gestiune al documentațiilor și finanțărilor, prin lipsa Studiilor de Fezabilitate, situație ce duce la sincope în graficul lucrărilor de execuție;
- autorizația de construcție este depășită.

5. Lucrări de execuție

La acest capitol s-au constatat - citez din adresa - raport al Ministerului Culturii și Cultelor nr. 3586/10.07.2007, emisă cu această ocazie:

Mănăstirea Hurezi - Vedere paraclis

Ministrea Hurezi - Turnul clopotniș

- lucrări suplimentare efectuate de pictorul restaurator la exteriorul turlelor, de calitate, dar în suprafață mult mai mare decât cea prevăzută în contract și avizată inițial, intervenții ce au perturbat și întârziat derularea altor lucrări de restaurare;

- deficiențe ale execuției la nivelul înlocuirii, la care s-a fixat termen de remediere;
- lucrări neavizate efectuate de mânăstire: schimbarea lămpărilor la Biserică mare și turle, construcții noi la incinta istorică și la Schitul Sfântul Ștefan;
- lipsa măsurilor de sistare și sancționare, pentru toate tipurile de lucrări neavizate efectuate, din partea Inspectoratului Județean în Construcții Vâlcea, deși Ministerul Culturii și Cultelor a solicitat în repetate rânduri acest lucru.

6. Resurse financiare pentru protejarea, conservarea și punerea în valoare se aloca anual din:

- fonduri ale Ministerului Culturii și Cultelor
- fonduri ale Consiliului Județean (sau derulate prin acesta) pentru drumuri de acces
- fonduri ale Consiliilor Locale (sau derulate prin acestea)

7. Semnalizarea monumentelor LPM

Monumentul etnografic nu a fost semnalizat corespunzător, deși s-au făcut nenumărate demersuri de către INM - Institutul Național al Monumentelor Istorice. S-a avizat amplasamentul și conținutul viitoarelor panouri executate de Asociația Culturală "Goodartofnoor", pentru fiecare obiectiv biserică mare și cele patru schituri și totuși nu s-au montat panourile respective.

8. Vizitatori

În anul 2007 a crescut numărul de grupuri de vizitatori care călătoresc cu microbuzul și a scăzut numărul vizitatorilor care vin cu autocarul. A crescut și numărul vizitatorilor care vin cu mașinile personale. A crescut numărul vizitatorilor străini. Din 2004 mănăstirea are cca 60.000 vizitatori pe an.

În acest sens sunt asigurate parcaje pentru cca. 20 autovehicule, acces rutier facil, asfaltat și reparat anual, grupuri sanitare, unitate cazare 20 paturi, ghid specializat, muzeu, oficiu cu materiale informative, pensiuni agro-turistice în apropiere (în Orașul Horezu), unități sanitare, farmacie la cca 7 km, comunicații, telefonie.

Sunt percepute taxe de vizitare pentru muzeul din incinta mănăstirii. Mănăstirea are editat material publicitar și educațional.

Orașul, mănăstirea și împrejurimile sunt din ce în ce mai vizitate. Există o cursă zilnică, directă București-oraș Horezu.

9. Publicații, studii științifice

În vara lui 2007 a apărut Albumul monumentelor UNESCO din România, editat de Ministerul Culturii și Cultelor prin INMI - Institutul Național al Monumentelor Istorice.

10. Dezbateri, simpozioane

Manifestări culturale la nivel local au loc în permanență.

Se vor organiza în, viitorul imediat, cursuri școlare de prezentare a monumentului istoric aflat pe Lista Patrimoniului Mondial, la Căminul Cultural din orașul Horezu.

11. Dezvoltarea meseriilor tradiționale

S-a mărit numărul de ateliere de olari cu vânzare atât în zona centrală a orașului Horezu cât și în zonele deja consacrate din localitate.

Abstract

The bianual monitoring report of Hurezi Monastery,
objective listed in the World Heritage list.

This report is part of the prerogatives of the National Institute of Historic Monuments, concerning the monitoring of the historic monuments in Romania, monuments included in the World Heritage List, by observers appointed by the Ministry of Culture and Religious Affairs.

The final form of the agenda, as well as preparation of the report were established in conformity with the provisions of the specific legislation on protection of the historic monuments listed with the World Heritage List and according to the questionnaire accompanying the periodic UNESCO Report and the Monitoring sheet for the monuments included in the World Heritage List. In conformity with the methodology, the report has been periodically published in specialty materials issued by the Ministry of Culture and Religious Affairs.

În cursul anului 2006 am efectuat o serie de deplasări în municipiul Brașov, pentru verificarea Listei Monumentelor Istorice.

Au fost efectuate deplasări în două etape: 12-14 iunie și 16-19 octombrie.

Principalele acțiuni desfășurate:

- identificarea în teren a monumentelor
- fotografierea acestora, necesară actualizării bazei de date.

În deplasarea din 12-14 iunie a fost verificată Lista Monumentelor Istorice din Cartierul Schei al municipiului Brașov.

În cadrul verificării au fost identificate în teren cele 103 monumente istorice din categoriile II, III și IV și au fost fotografiate; în cazul monumentelor neidentificate a fost fotografiat amplasamentul indicat de LMI.

Au fost constatate următoarele:

Monumentul cu codul BV-IV-m-B-11691, "Crucea Junilor Curcani", de pe str. Curcanilor 46 se află, de fapt, în fața imobilului de pe str. Curcanilor 36 (Fig. 1).

Monumentul cu codul BV-II-m-B-11384, "Casa familiei Brâncoveanu", de pe str. Constantin Brâncoveanu 51 nu a putut fi identificat. În teren, prin deducție numărul 51 poate aparține unei jumătăți de clădire recent modificată, situată pe str. Constantin Brâncoveanu, între numerele 49 și 53 (Fig. 2). Numărul poștal 51 a aparținut, probabil, inițial casei de la nr. 53, care, după aspectul exterior, datează de la sfârșitul sec. 18 - începutul sec. 19. Aceeași situație, datorată, probabil, modificărilor de adrese poștale se repetă și în cazul altor monumente din Schei, ex. monumentul cu cod BV-II-m-B-11374, "Casa" din str. Constantin Brâncoveanu 26, datat sec. 18. Casa aflată în prezent la nr. 26 este databilă începutul sec. 20 (Fig. 3), iar casa vecină, de la nr. 24 ar putea data, în nucleu, de la

¹ Prezentul articol este un rezumat al raportului de deplasare. O bună parte a acestor disfuncționalități au fost semnalate și de d-na inspector DCCPCN Brașov, Diana Jelea.

Fig. 1. Monumentul istoric cu codul BV-IV-m-B-11691, "Crucea Junilor Curcani" se află în fața imobilului de pe str. Curcanilor 36.

Fig. 2. Monumentul istoric cu codul BV-II-m-B-11384, "Casa familiei Brâncoveanu" de pe str. Constantin Brâncoveanu 51.

Fig. 3. Monumentul istoric cu codul BV-II-m-B-11374, "Casa" din str. Constantin Brâncoveanu 26, datat sec. 18.

Fig. 4. Gospodăria de pe str. Constantin Brâncoveanu 24.

Fig. 5. Încălțul de pe str. Curcanilor nr. 20, unde ar trebui să se afle monumentul cu codul BV-IV-m-B-11879.

Fig. 6. Monumentul istoric cu codul BV-IV-m-B-11871. "Casa căpitanului Ilie Birt" de pe str. Căpitan Ilie Birt 34.

Fig. 7. Galeria cimitirului bisericii Sf. Nicolae-Schei.

sfârșitul sec. 18-începutul sec. 19 (Fig. 4).

Alăta timp cât monumentul istoric este identificabil numai prin adresa poștală, situația se va repeta la fiecare reenumărare poștală. Pentru a evita, pe viitor, repetarea acestor situații ar fi de dorit să fie pusă în practică prevederea legală privind întocmirea cadastrului monumentelor istorice. Până la finalizarea acestuia, Lista Monumentelor Istorice din fiecare localitate ar trebui să fie însoțită de planul localității, pe care să fie marcate monumentele istorice, identificarea acestora fiind, astfel, mai sigură.

Monumentul cu codul BV-IV-m-B-11879, "Crucea de la Șirni", de pe str. Curcanilor nr. 20, nu a putut fi identificat. Din cercetările ulterioare ale d-nei inspector Dana Jenei, de la DCCPCN Brașov, a rezultat că la această adresă nu a existat niciodată o troiță (Fig. 5).

Încursul deplasării am mai constatat că, datorită calităților conține:

Monumentul istoric cu codul BV-IV-m-B-11871,

"Casa căpitanului Ilie Birt" de pe str. Căpitan Ilie Birt 34, cu nucleu bine păstrat de locuință dezvoltată, cu pridvor desnoșat, tipică pentru arhitectura vernaculară de la sfârșitul sec. 18-începutul sec. 19 din cartierul Schei, ar merita să fie mutată de la categoria IV la categoria II (Fig. 6).

Cimitirul bisericii Sf. Nicolae-Schei, care conține morminte ale unor personalități ale istoriei românilor din Brașov, ar trebui menționat explicit în cadrul Ansamblului bisericii "Sf. Nicolae" din Schei Brașovului, cod BV-II-a-A-11569 (Fig. 7, 8 și 9).

Cimitirul "Groaveri", din str. Constantin Lăcea nr. 2, ar trebui clasat în întregime, deoarece conține mormintele unor personalități ale istoriei politice și culturale a Brașovului și ale Transilvaniei, ex: pictorul Mihu Pop, lingvistul și scriitorul Sextil Pușcariu, istoricul Al. Lăpădușu – ultimul președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice (Fig. 10, 11, 12). În prezent, numai două morminte din acest cimitir sunt monumente istorice (mormântul poetului Andrei Mureșanu și mormântul profesorului Virgil Onițu). De

conform regulamentelor pentru întocmirea documentațiilor de urbanism, monumentele istorice trebuie marcate în planurile de tip PUG, PUZ, PUZ. Ce care alături de aceste planuri istorice, însoțit de documentația Lista monumentelor istorice, însoțit de verificarea și

Fig. 8. Mormântul lui Ioan Meșotă, personalitate a învățământului românesc din Brașov, aflat în cimitirului bisericii Sf. Nicolae-Schei.

Fig. 9. Mormântul lui Vasile Saftu, personalitate a vieții religioase și politice a românilor brașoveni, aflat în cimitirului bisericii Sf. Nicolae-Schei.

Fig. 10. Mormântul pictorului Mișu Pop, aflat în cimitirul Groaveri.

asemenea, pe aceeași stradă, se află un cimitir de eroi din primul război mondial, care nu este clasat (Fig. 13).

În deplasarea din 16-19 octombrie a fost verificată Lista Monumentelor Istorice din Cartierul Cetate al municipiului.

În cadrul verificării au fost identificate în teren cele 355 monumente istorice de categoriile II, III și IV și au fost fotografiate.

În cartierul Cetate potențialele probleme privind corectitudinea LMI sunt legate de existența, la aceeași adresă poștală, a mai multor clădiri diferite. De exemplu, la numărul 14 din Piața Sfatului, se află o locuință cu restaurant la parter, restaurantul „Cerbul Carpatin” – fosta hală a negustorilor și o anexă a restaurantului – fosta cârciumă „Gaura Dulce”, supraînălțată de bucătăria acestuia (Fig. 14, 15, 16). La nr. 18 (Fig. 17), din aceeași Piață a Sfatului, se află două clădiri cu numere topo și numere cadastrale distincte, cu istoric și aspect diferit și care formează un singur monument istoric, cu cod LMI 2004 BV-II-m-B-11576. În cazul atribuirii unor adrese poștale proprii clădirilor menționate, clădirile care ar primi noi adrese poștale ar ieși, prin aceasta, de sub incidența legii de protejare a monumentelor istorice. Un exemplu în acest sens este str. Julius Römer, pe care, la nr. 4, se afla Bastionul Frângerilor, parte a ansamblului fortificațiilor orașului. Ulterior publicării LMI 2004 această stradă a fost redenumită „Suișul Castelului”, iar denumirea Julius Römer a fost acordată unei străzi de la periferia orașului. Deoarece bastionul nu mai are adresa din LMI 2004, până la apariția unei Erate sau a unei noi Liste a Monumentelor, care să corecteze situația d. p. d. v. legal, acesta nu mai este considerat monument istoric, această calitate aparținând clădirii de la nr. 4 din actuala str. Julius Römer.

De reținut că autoritățile locale nu au obligația de a anunța DCCPCN modificările de adrese poștale pe care le operează.

Și în aceste cazuri, ca și în cazurile semnalate în cartierul Schei, ar fi necesar ca Lista Monumentelor Istorice să fie însoțită de planul orașului, pe care să fie marcate monumentele istorice.

O altă problemă, semnalată de d-na inspector DCCPCN Brașov Dana Jenei, este cea a caselor memoriale. Pentru o parte a acestora există, la DCCPCN Brașov, documentație de la Arhivele Naționale – jud. Brașov și de la serviciul de specialitate al Bibliotecii Județene, care atestă că respectivele construcții nu au legătură cu personalitățile datorită cărora au fost clasate ca monumente memoriale. Procedura de declasare, aceeași pentru toate categoriile de monumente istorice, fiind costisitoare, iar proprietarii neavând nici un interes imediat pentru declasare,

Fig. 11. Mormântul lingvistului și scriitorului Sextil Pușcariu, aflat în cimitirul Groveni.

Fig. 12. Cenuțului istoricului Alexandru Lăpușău, ultimul președinte al Comisiei Monumentelor istorice, aflat în cimitirul Groveni.

Fig. 13. Cimitir de era din primul război mondial, aflat în vecinătatea cimitirului Groveni.

Fig. 14. Locuință cu spațiu comercial la parter, în Piața Statului 14.

Fig. 15. Foata "Casă a negustorilor", azi restaurantul "Cetbul Carpatin", în Piața Statului 14.

Fig. 16. Braseria "Gaura Dulcei", din Piața Statului 14.

Fig. 17. Monumentul istoric, cu cod LMI 2004 BV-II-m-B-11676, din Piața Statului nr. 18.

aceste „monumente” vor rămâne în LMI.

Acestea sunt numai o mică parte a problemelor rezultate ca urmare a verificării în teren a listei monumentelor istorice. Fiecare din membrii Sectorului de Evidență-Cercetare, care s-au deplasat în teren pentru verificarea LMI, s-au confruntat cu probleme similare sau cu alte tipuri de probleme. Deoarece termenul verificării și republicării listei monumentelor istorice se apropie, ar fi necesar ca împreună cu inspectorii DCCPCN județene, să fie făcut un inventar al tuturor problemelor apărute cu ocazia verificării LMI, iar apoi, împreună cu Direcția Monumentelor Istorice din MCC, Secțiunea de evidență a CNMI și Oficiul juridic al MCC, unde este cazul, să fie găsite soluțiile pentru rezolvarea acestora.

Abstract

Verifying the List of Historic Monuments in the city of Brașov, 2006

This mission report briefly points to matters occurring during the missions in Schei and Cetate quarters of Brasov Municipality in June and October 2006, respectively, in order to check up the List of historic monuments. The main problems which appeared were the result of the current procedure of identifying the historic monuments by their mail address only. We propose that the map indicating all historic monuments in a locality should be joined by the List of historic monuments of each locality and, considering that the list of monuments shall be soon republished, an inventory list of the matters found out following the check-up of these lists per each county should be drawn up.

Deplasările realizate de serviciul cercetare evidență din cadrul INMI, în perioada 2006-2007, în comuna Măneciu, județul Prahova, la numai doi ani de la actualizarea inventarului monumentelor istorice cuprinse în LMI 2004, au condus la evidențierea unor probleme legate mai ales de efectele intervențiilor neavizate asupra monumentelor istorice.

Deplasările au fost realizate în colaborare cu DJCCPCN Prahova, prin reprezentantul său, dna exp. arh. Liana Dobrinescu.

Scopul acestor deplasări a fost acela de a verifica și actualiza Lista monumentelor istorice 2004, punând accent pe monitorizarea monumentelor istorice de arhitectură.

Suportul cartografic și fotografic al acțiunii s-a constituit din planuri cadastrale ale satelor cu localizarea monumentelor istorice și respectiv, fotografiile anterioare aflate în baza de date a DJCCPCN Prahova și a INMI.

S-au executat fotografiile la toate monumentele istorice și la amplasamentele monumentelor dispărute din localitate. De asemenea s-au verificat adresele imobilelor și s-a constatat faptul că nu au suferit modificări între 2004 și 2007.

SAT CHEIA

La Ansamblul Mănăstirea Cheia (1770, ref. 1782, 1835-1839), nr. 60, monument de arhitectură, grupa A, cod PH-II-a-A-16412, încă din toamna anului 2005 s-a constatat faptul că întregul ansamblu mănăstiresc se afla într-o stare generală rea de conservare.

La chiliile mănăstirii, s-au desfășurat lucrări care au afectat valoarea arhitecturală a întregului ansamblu.

La chiliile situate pe latura de nord, cod PH-II-m-A-16412.05, vechile chilii ale mănăstirii, s-au realizat lucrări de reamenajare care au afectat profund monumentul istoric. (Fig. 1)

Aceste lucrări de recompartimentare interioară, realizate în vederea amenajării de chilii individuale, nu au respectat planimetria originală. Au fost întrebuințate materiale de construcție (pereți din cărămidă și bca) diferite de cele inițiale (pereți cu structură din lemn). (Fig. 2-4)

Fațadele au fost foarte grav afectate, pe latura de sud a acestor chilii, deschizându-se goluri pentru uși și ferestre, ignorându-

Fig. 1 Mănăstirea Cheia
Paraclisul și chiliile de pe latura de nord a incintei. 1963

Fig. 2-4 Mănăstirea Cheia. Intervenția la chiliile de pe latura de nord, 2000-2007

se altermanța de plin-gol specifică fațadei originare, iar pe cea de nord au fost închise golurile în vederea micșorării ferestrelor.

La amenajarea acestor chilii se lucrează în continuare. Recent, pardoseala din scânduri din lemn de brad a prispelor chiliilor a fost înlocuită cu una din gresie.

La Biserica „Sf. Treime” (cod PH-II-m-A-16412.01) s-au executat de asemenea lucrări schimbându-se învelitoarea din tablă zincată cu tablă de aramă.

În ceea ce privește acoperișul turlelor situate pe pronaos a fost mutilată forma elegantă, originară. (Fig. 5-6) Au dispărut unele elemente componente ale turlei și anume gurile care făceau legătura între șarpanta turlei și bulbul crucii. Acesta a fost simplificat, după intervenție, conferindu-i-se o formă rudimentară. De asemenea a dispărut și decorația de pe tamburul turlei. În prezent și pazele originare din tablă de la acoperișul turlelor sunt simplificate și au fost înlocuite cu elemente nepotrivite, imaginea turlelor fiind mult afectată.

Intervențiile de la turla mare au produs de asemenea modificări semnificative. Astfel, gulerul de la acoperișul originar al turlei, având elemente cu fațete curbă, a fost mutilat astfel încât, în prezent, acesta are aspect de trunchi de piramidă, o formă volumetrică nepotrivită.

Totodată în locul bulbului originar a fost plasat un tip de bulb inadecvat contextului volumetric, conducând astfel la schimbarea formei originare a părții superioare a acoperișului

Fig. 5-6 Mănăstirea Cheia. Biserica „Sf. Treime”, 2000 și 2007

turlei. Prin această modificare a fost înlocuită o piesă originală, care oferea zveltețe turlei mari, cu un element străin de ansamblu. În cursul anului 2007, a fost schimbată și învelitoarea acoperșului pridvorului, ocazie cu care bulii originari situați pe coamă au fost și ei înlocuiți.

La lamboul turlelor s-a înlocuit învelșul din tablă cu un finisaj de lencuială, fără relief, care a scos din scară volumul bisericii și a conținut imaginea unor cilindri confecționați din hârtie. (Fig. 6)

În condițiile deteriorării învelșului de tablă, în urma producerii de infiltrații de apă, a fost afectată pictura astfel încât, în naos, fresca reprezentând Pantocratorul s-a desprins în întregime, iar în pronaos, s-au desprins fragmente din fresca turlelor. (Fig. 7)

SAT MĂNĂSTREA SUZANA

La Ansamblul Mănăstirea Suzana (1740, ref. 1840, 1860-1962), nr. 1-24, cod PH-II-a-A-16533, monument de arhitectură, grupa A, înveltoarea din șindilă a chililor din incinta mănăstirii a fost înlocuită cu una din tablă. (Fig. 8)

În satele Gheaba, Măneciu Ungureni și Măneciu Pământeni situația monumentelor de arhitectură s-a modificat față de cea înregistrată în iulie 2004, când a fost realizată verificarea LMI.

SAT MĂNECIU PĂMÂNTENI

Casa Ion Popescu (sf. sec. XIX – Înc. sec. XX), nr. 216, cod PH-II-m-B-16535, se află într-o stare de conservare foarte bună, proiectul de extindere avizat din anul 2004 a fost executat în anul 2005-2006. (Fig. 9)

Casa Gheorghe Angelescu (sf. sec. XIX), nr. 172, cod PH-II-m-B-16534, este locuită temporar și se află într-o stare medie de conservare.

Fig. 7 Mănăstirea Cheia Biserica „St. Treime”. Pridoră pridvor 2007

Fig. 8 Mănăstirea Suzana Chilile de pe latura de nord 2006

Fig. 9 Măneciu Pământeni, nr. 216

Fig. 10. Măneciu Ungureni, str. Costești nr. 307.
Casa Maria Ionescu, 2006

SAT MĂNECIU UNGURENI

Casa Maria Ionescu (înc. sec. XX), str. Costești nr. 307, cod PH-II-m-B-16536, este locuință temporară și se află în stare bună de conservare. (Fig. 10)

Casa Ioana Bădea (sf. sec. XIX – Înc. sec. XX), str. Tabla Buji nr. 15, cod PH-II-m-B-16537. Fără proiect avizat de DJOCPCN Prahova, s-a intervenit la finisajele exterioare modificându-se plastica arhitecturală a fațadei principale (plăci de lemn aplicate pe fațada înălțăturii și tavani din gips-carton) alterându-se valoarea arhitecturală a monumentului istoric. (Fig. 11 2004 și 2006)

Casa Neonila Pău (sf. sec. XIX – Înc. sec. XX), str. Tabla Buji nr. 263, cod PH-II-m-B-16538, a fost extinsă și mult transformată încă din anul 2004. În prezent casa mai păstrează foarte puține elemente de arhitectură originală (planimetrie, finisaje). (Fig. 12)

SAT GHEABA

Casa Gheorghe Neagu (înc. sec. XX), nr. 201, cod PH-II-m-B-16495 - conform notei de constatare nr. 102/78021.06.2004, casa a fost demolată încă din anul 1993, iar pe locul ei a fost ridicată o construcție nouă. Actuala construcție mai păstrează numai beciurile casei vechi.

Casa Sevasti Murleanu (înc. sec. XX), nr. 363, cod PH-II-m-B-16496 - conform notei de constatare nr. 100/78021.06.2004, încă din anul 1995, casa se afla în stare de colaps, iar ulterior, nefiind locuită s-a degradat continuu. Din anul 2003, se mai păstrează numai fundațiile casei vechi.

Casa Ion Băciu (sf. sec. XIX – Înc. sec. XX), nr. 505, cod PH-II-m-B-16497, este nelocuită și se află într-o stare avansată de degradare. (Fig. 13)

Casa Elena Cărbocă (sf. sec. XIX – Înc. sec. XX), nr. 654, cod PH-II-m-B-16498, în anul 2004 se afla în stare de colaps. Ulterior, în intervalul noiembrie 2004-2006, casa a fost

Fig. 11 Măneciu Ungureni, str. Tabla Buji nr. 15. Casa Ioana Bădea: 2004 și 2006

Fig. 12 Măneciu Ungureni, str. Tabla Buții nr. 269. Casa Neonila Pisu. 2006

Fig. 13 Gheaba nr. 505. Casa Ion Baci. 2006

Fig. 14 Gheaba. 2006. Construcție nouă pe locul Casei Elena Cârstocea, nr. 654

Fig. 15 Gheaba nr. 660. Casa Ion Savu. 2006

Fig. 16 Gheaba, str. Gării nr. 416. Casa cu prăvălie Nicolae Matei. 2006

Fig. 17 Gheaba, str. Tabla Buții nr. 477. Casa Eugenia Prunuță. 2006

Fig. 18 Gheaba nr. 126. Propunere nouă

demolată, fără aviz al DJCCPCN Prahova. Pe amplasamentul ei s-a ridicat în perioada 2005-2006 o construcție nouă, care a preluat numărul de imobil al monumentului din LMI. (Fig. 14)

Casa Ion Savu (sf. sec. XIX – înc. sec. XX), nr. 660, cod PH-II-m-B-16499, se află în stare de conservare mediocră spre rea. Lipsa mijloacelor de întreținere va grăbi procesul ei de degradare. (Fig. 15)

Casa cu prăvălie Nicolae Matei (1916), str. Gării nr. 416, cod PH-II-m-B-16500, a fost modificată astfel încât spațiul semideschis al prispei a fost închis și adaptat pentru funcțiunea de spațiu comercial. (Fig. 16)

Casa Eugenia Prunuță (sf. sec. XIX – înc. sec. XX), str. Tabla Buții nr. 477, se afla în stare mediocră de conservare. Proiectul de extindere întocmit în anul 2003 și avizat de DJCCPCN Prahova, nu a fost respectat. În prezent, casa monument este cuprinsă în interiorul unei construcții noi, această intervenție inedită reducând șansele de supraviețuire a monumentului istoric. (Fig. 17)

În satul Gheaba am identificat însă clădiri cu o arhitectură deosebită, potențiale monumente istorice, după cum este casa de la nr. 126. (Fig. 18)

Concluzii

În prezent, în Comuna Măneciu situația monumentele istorice înscrise în LMI 2004 se prezintă astfel:

- 2 ansambluri mănăstirești, grupa A, din care:

Monumente în pericol de a le fi afectată valoarea arhitecturală: Ansamblul Mănăstirea Cheia și

- 12 monumente de arhitectură, grupa B, din care:

- monumente aflate în stare foarte bună de conservare: 2
- monumente aflate în stare mediocră/rea de conservare, fără perspective de consolidare-restaurare imediate: 3
- monumente care au suferit intervenții neavizate, care au afectat valoarea arhitecturală într-o mică măsură, intervenții reversibile: 3
- monumente care au suferit intervenții majore, neavizate: 1
- monumente din care se mai păstrează doar anumite părți – fundații, beciuri: 2
- monumente demolate, fără aviz: 1

Zona de protecție a monumentelor este respectată, în conformitate cu Legea 422/2001 cu modificările și completările ulterioare (Legea 259/2006).

În ceea ce privește posibilitatea introducerii de noi obiective în LMI, în Memoriul General din PUG Comuna Măneciu avizat cu avizul nr. 91/U/2002 au fost propuse 6 zone de rezervație de arhitectură, distribuite astfel: 3 zone în satul Măneciu Pământeni, 2 zone în satul Gheaba și zona de rezervație a ansamblului Mănăstirii Suzana. (Fig. 19)

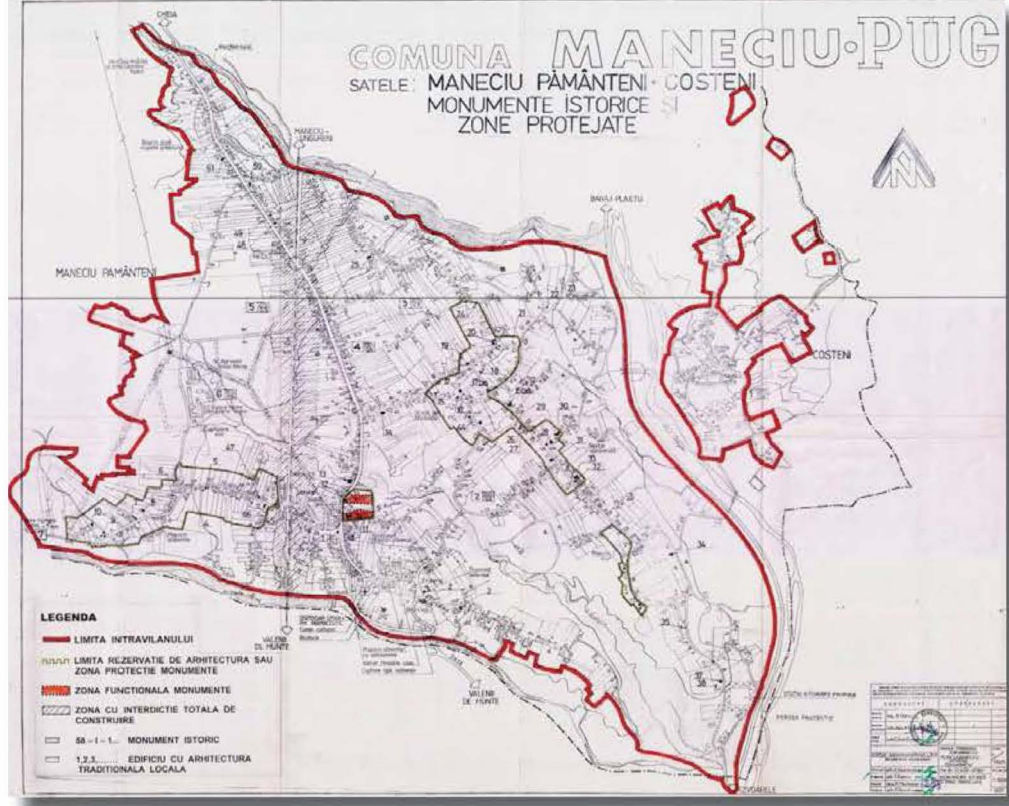

Fig. 19 PUG comuna Măneciu Ungureni

Abstract

Verifying the List of Historic Monuments in Măneciu commune, Prahova County, 2006-2007

The historical monuments of architecture from Măneciu village, Prahova county, were closely monitored in 2004 and in the following period after the List of Historical Monuments appeared.

Therefore a worsen in the inventory of the historical monuments was observed, in principal due to the intervention upon the monuments without taken into consideration the actual laws, but also because of the lack of necessary funds for the maintainace of such buildings

În anul 2006, serviciul Cercetare Evidenţă al INIM a efectuat deplasări în teritoriu, cu scopul de a verifica, completa şi actualiza *Lista Monumentelor Istorice 2004*, în vederea republicării prevăzute prin lege în anul 2009.

În lucrarea de faţă propun o vedere critică asupra problemelor Evidenţei monumentelor istorice din România, cu aplicaţie pe zona Mureşului, focalizând atenţia asupra celor 17 poziţii din LMI corespunzătoare comunei Malu cu Flori, judeţul DămbŢiŢa.

Verificarea pe teren, desfăşurată între 11-15 octombrie 2006, a avut ca suport:

- extrasul din LMI 2004 - pentru Comuna Malu cu Flori şi extrasul din LMI 1992

- *Notă de constatare* privind monumente dispărute şi rapoarte întocmite de primării referitor la situaţia monumentelor din LMI 2004, transmise de către DCCPCN DămbŢiŢa în 2 februarie 2006, pentru *LMI modificări şi completări*.

- planşa PUG cu poziţionarea monumentelor istorice efectuată de Serviciul Urbanism al Primăriei şi transmisă de DCCPCN DămbŢiŢa către INIM în cadrul *Programului naţional de implementare a unui sistem informaţional geografic (GIS) pentru protecţia patrimoniului cultural naţional imobil (arheologie şi monumente istorice)* elGISpat.

I. Operaţiuni

1. Identificarea pe teren a monumentelor din LMI 2004 şi verificarea marcărilor lor pe planşele PUG.

Probleme înregistrate:

- monumentele nu au marcaje de semnalaţie, cf. cerinţelor legale

- imobilele au primit o nouă numerotare poştală ce nu corespunde cu cea din rubrica *Adresă* din LMI 2004. Singurul instrument de identificare a fost numele proprietarului, schimbat şi el în multe cazuri¹.

- numărul poştal al imobilelor nu este marcat pe planul PUG

- planşele PUG cu marcarea monumentelor sunt marcate la format A4 (fără referinţele) şi, prin urmare, ilizibile (fig.1). Identificarea

Fig. 1. Planşa PUG cu marcarea monumentelor istorice

¹ De neapărat a fost ajutorul d-lui Iosif Dişescu, 80 de ani, urmaş al unor familii de vază ale comunei (Dişescu şi Vălcăş), donatori şi alţii, care ne-a însoţit în expediţia identificării monumentelor clasice punându-ne la dispoziţie cunoştinţele despre persoane asociate monumentelor, toponime, repere temporare, ş. a.

Fig. 2. Zona istorică. Primăria, Școala și Monumentul eroilor, 1923

Fig. 3. Zona istorică. Case cu pridvili, nr. 3 – nr. 7, 1913-1926

Fig. 4. Zona istorică. Case cu pridvili, nr. 7 – nr. 8, 1890-1910 și totuși 1898

monumentelor pe plan este aproximativă, lacunară și în unele cazuri eronată (*Casa Vălcu Pătră* DB-II-m-B-17561, *Casa Ion Duță* DB-II-m-B-17630).

- **Zona istorică**, DB-II-a-A-17560 este marcată aleatoriu, fără respectarea limitelor loturilor incluse

- zona de protecție a monumentelor nu este marcată pe plan, cf. metodologiei prevăzute de lege

2. Contactarea Consiliului Local

- am analizat împreună cu primarul problemele înregistrate pe teren. Am re poziționat monumentele împreună cu tehnicianul Serviciului Urbanism, pe copii 1/1 a planșelor PUG³.

3. Verificarea, corectarea și completarea rubricilor LMI - *Denumirea* (tram, nume cilor, proprietar inițial), *Localitatea*, *Adresa* (notarea numărului poștal de pe poartă, amplasarea în funcție de repere importante), *Datarea* (inscripții, documente, relatări orale).

4. Fotografarea monumentelor clasate și a amplasamentului în cazul monumentelor dispărute².

II. Probleme privind Evidența Monumentelor Istorice:

1. Monumente din LMI 2004 care:

nu mai există în teren:

- *Casa Nicolae Ghiță* DB-II-m-B-17691 demolată în 1992, cu autorizație de la Primărie, nu făcând obiectul unei *Note de constatare*

- *Gospodăria Ghiță Bedea Diaconu* DB-II-m-B-17558 demolată înainte de 1992, introdusă în LMI 92 eronat, pe baza unor evidente anterioare

2. Monumente din LMI 2004 care,

conform *Notei de constatare* întocmite de DCCPCN și Primărie, nu mai există în teren dar care au fost identificate în timpul verificării noastre

- *Casa Sora I. Pătră*, DB-II-m-B-17557, nr. 306 figura ca dispărută, în fapt arsă parțial

² D-na Tatiana Simon de la Serviciul de Urbanism al Primăriei Malu cu Flori și d-na Jeannina Ochescu, director de Cămin cultural, ne-au însoțit pe teren și ne-au pus la dispoziție propriile cunoștințe și documentații

³ Operațiune îndeplinită de fotografii profesionist INMI, d. George Dumitru

- Casa Vâlcu N. Petre, DB-II-m-B-17561, figura ca neidentificată, există la nr. 270
 - Casa Ion Duță, DB-II-m-B-17690 figura ca neidentificată pe teren, există la nr. 226
- Aceste monumente ar fi urmat să fie excluse din LMI

3. Pierderea valorii de monument istoric prin modificări drastice:

- Casa Gheorghe C. Popescu DB-II-m-B-17566, modificată 2005, fără respectarea condițiilor avizului DJCCPCN

- Casa Petre Popescu Donciu DB-II-m-B-17563 modificată 2005, fără respectarea condițiilor avizului DJCCPCN

4. Greșeli Localitate/Adresă:

- Nume de sate înglobate, care sunt menținute ca unitate administrativă (ex. sat Runceasa).

- Numere poștale neactualizate

5. Case clasate individual, ignorându-se ansamblul gospodăresc omogen din care fac parte:

- Casa Gheorghe Diaconescu (Decebal) DB-II-m-B-17567, este în fapt un ansamblu de clădiri ce îndeplinesc criteriile de clasare: casa nord 1870, casa vest 1904, anexă est 1927.

- Casa Iosif Ion Dițescu DB-II-m-B-17559, nr. 430 datată în LMI 2004 1910 este în fapt doar etajul casei cu prăvălie construită în 1894 iar ampla gospodărie conține o casă și o magazie monumentală, ambele din anii 30.

- Zona istorică DB-II-a-A-17560 fiind delimitată în LMI, spre nord, de Școală, nu conține Primăria decât în zona de protecție. Proiectul de modernizare al Primăriei, aflat în punctul de demarare nu are avizul CNMI, așa cum grupa valorică A - în care este înscris ansamblul - o impune (fig. 2, fig. 3, fig. 4).

III. Rezultate

Toate aceste observații au fost sistematizate la sediul INMI într-un tabel de *Erată* și transmise DJCCPCN Dâmbovița. Aceasta a remis către INMI, în 1.11.2006, tabelul cu observațiile însușite, *Note de constatare* corectate sau anulate și un tabel cu numerele poștale actualizate, semnate și contrasemnate de Primăria comunei Malu cu Flori. Pe baza acestora s-a întocmit tabelul final pentru *LMI modificări și completări*. Monumentele au fost poziționate pe planșa PUG și transpuse pe harta digitală GIS în baza de date eGISpat a INMI.

În felul acesta, am obținut 1,33% de evidență certă (17 din 1245 monumente din LMI 2004) pentru județul Dâmbovița.

IV. Bilanț

Rezultanta verificării pe teren a LMI 2004 pentru comuna Malu cu Flori este o listă de imobile însoțite de informații actualizate, care relevă raporturi foarte inegale față de statutul de monument istoric.

Din 17 poziții:

- 2 au dispărut prin demolare: DB-II-m-B-17558 și DB-II-m-B-17691

- 2 au pierdut valoarea de monument istoric prin modificări ireversibile rezultate din nerespectarea avizului DJCCPCN: DB-II-m-B-17563 și DB-II-m-B-17566 (fig. 23, fig. 18)

- 2 au, în zona de protecție, construcții noi, neavizate: DB-II-m-B-17565 și DB-II-m-B-17561 (fig. 16, fig. 17)

- 2 sunt în stare critică de conservare și fără nici o intenție de reabilitare din partea proprietarului: DB-II-m-B-17556 și DB-II-m-B-17557 (fig. 12, fig. 15)

- 1 nu-și justifică prezența în LMI: DB-II-m-B-17562 (fig. 14)

- 1 a suferit și are prevăzute modificări necorespunzătoare: DB-II-a-A-17560

Din raportarea numărului monumentelor din LMI 2004 (17) la cele existente pe teren în stare autentică rezultă un procent de 59%, dintre care 20% în stare foarte gravă.

Bilanțul este dramatic, mai ales pentru că Malu cu Flori se bucură de notorietate publică, Zona istorică este inclusă în *Legea Zonelor Protejate 5/2000* și în grupa valorică **A** a LMI 2004 iar satul a captat atenția etnografilor⁴ și chiar al publicului avizat.

O situație și mai gravă descriu răspunsurile primăriilor la solicitarea DJPPCN din 28.02.2005 de a semnaliza situația din teren a monumentelor din LMI 2004. Primăria comunei Șotânga răspunde: *... s-a constatat faptul că aceste case din cauza vechimii, a intemperiilor vremii și a faptului că prezentau un potențial pericol atât pentru mediu cât și pentru locuitorii din apropierea lor, proprietarii acestora au găsit de cuviință să le dărâme, neștiind valoarea lor ca monumente istorice aparținând patrimoniului cultural al județului Dâmbovița. Și mai implicată, primăria comunei Mogoșani răspunde că din cele 8 monumente de pe raza comunei, 6 nu mai există și nu deținem date despre felul cum au dispărut.*

Dacă multiplicăm situația din comuna Malu cu Flori - repetată și de cea din comunele Răzvad și Bărbulețu, verificate de noi în 2006 - cu numărul comunelor din județ (71) și al orașelor (8), obținem vizualizarea globală a raportului între realitatea de pe teren și ficțiunea Evidenței Monumentelor Istorice în județul Dâmbovița și a volumului de muncă calificată pe care o presupune o *Evidență* conformă cu realitatea.

V. Rezultate colaterale

Verificarea LMI 2004 în comuna Malu cu Flori a făcut posibilă o vedere mai amplă asupra potențialului patrimonial al fondului construit. Identificarea dificilă a imobilelor clasate a favorizat cercetarea unor arii extinse, permițând conturarea unei tipologii planimetrice. Propunerea

⁴ Colecția etnografică constituită în 1976, cu 400 exponate.

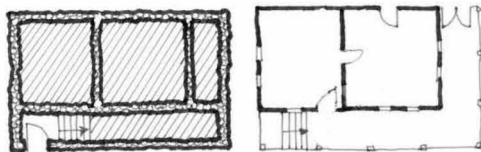

Fig. 5. Plan tip I. Casa nr. 218

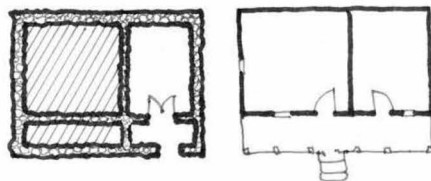

Fig. 6. Plan tip II. Casa nr. 355

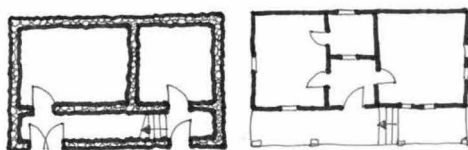

Fig. 7. Plan tip III. Casa nr. 410

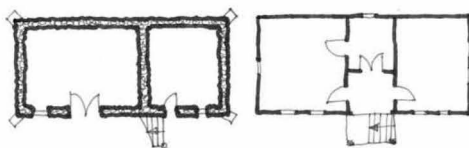

Fig. 8. Plan tip IIIa. Casa nr. 168

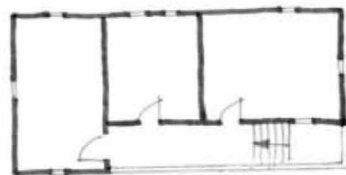

Fig. 9. Plan tip IV. Casa cu prăvălie nr. 219

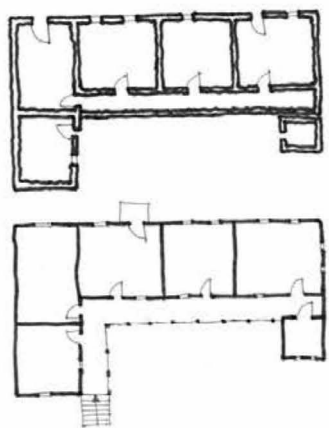

Fig. 10. Plan tip IVa. Casa cu prăvălie nr. 430

de clasificare ce urmează include și case neclasate, prezervate de multe ori mai bine decât cele clasate și care permit reconstituirea imaginărilor a monumentelor dispărute sau care au suferit deteriorări de tot felul.

V. a. Propunere de tipologie planimetrică

Tipul I (fig. 5). Casa cu un nivel, 2 încăperi și pridvor pe 2 laturi, ce conține scara rezervată în soclul de piatră. Acest tip nu are pivniță. Fundația este construită din piatră de râu semiecarisată⁵ iar parterul din cununi orizontale de bârne subțiri. Între monumentele clasate este reprezentat de Casa Sora I. Petre (sf. sec. XIX), nr. 306 (fig. 12), grav afectată de un incendiu. Reconstituirea este posibilă datorită casei similare, neclasate de la nr. 218 (fig. 5, fig. 11).

Tipul II (fig. 6). Casa cu 2 încăperi, cu accese separate de pe un pridvor ce dublează fațada lungă. Acest tip are pivniță semiîngropată sub o singură încăpere, cu acces prin soclul pridvorului. Fundația și pivnița sunt construite din piatră, parterul din paianță iar pridvorul are balustradă și stâlpi de lemn. Este reprezentat prin monumentul clasat *Beciul gospodăriei ing. Stelian T. Vâlcu* (sf. sec. XIX), nr. 271 (fig. 14), afectat de reconstruirea pe placă de beton a parterului. Aspectul casei se poate reconstitui prin comparația cu casa nr. 355, neclasată (fig. 6, fig. 13).

Tipul III (fig. 7). Casa cu două nivele, cu pivniță bipartită, la nivelul solului. Parterul supraînălțat are 2 încăperi ce încadrează o tindă cu cămară, cu acces de pe un pridvor conținut în plan, pe fațada lungă. Un zid puternic (soclul pridvorului, prevăzut cu 2 uși masive) apără scara ce duce la parterul înalt și, în același timp,

pivnițele. Pivnița și soclul pridvorului sunt construite din piatră, iar parterul din paianță. Stâlpii pridvorului susțin partea frontală a acoperișului prin intermediul unor „capuri” (capiteluri) din paianță. Acoperișul în 4 ape, cu învelitoare de șindrilă, are „țepi” decorati cu figurine sau inscripții din tablă traforată. Fațadele sunt decorate cu incizii geometrice în tencuială. Această structură cu caracter de fortificație este larg răspândită în zona Câmpulung Muscel (satele Runceasa și Lăicăi - azi Malu cu Flori erau, la 1900, limita nord-estică a județului Muscel)⁶. Tipul este reprezentat în Muzeul Satului „Dimitrie Gusti” prin casa din Stănești Argeș⁷. O casă similară, din Lerești-Muscel

⁵ Piatra este larg folosită în zidăria caselor din Malu cu Flori până pe la 1950. Conform „Marelui Dicționar Geografic al României” vol. II, 1899. *În sat nu sunt cariere de piatră dar prin coaste și râpi se găsește piatră foarte bună de construcție.*

⁶ Marele Dicționar Geografic al României, II, 1899, IV, 1901, V, 1902

⁷ GHEORGHIEU Adrian, Scara de acces ca formă arhitectonică în arhitectura populară românească, în RMM seria MIA, 1976, p.13, fig 43. și p. 17. Casa din Stănești este catalogată drept *casa muscelenă, având scara ascunsă în parapetul sălii, formând o unitate cu parapetul sălii muscelene, ea însăși specifică.*

Fig. 11. Tip I. Casa nr. 218, nedată

Fig. 12. Tip I. Casa nr. 306, DB-II-m-B-17567

Fig. 13. Tip II. Casa nr. 355, nedată

Fig. 14. Tip II. Bodiul casei nr. 271, DB-II-m-B-17562

este încadrată de către H. Stahl drept **Casă nouă**, cu două calun sau "cu două rânduri"⁸. Dintre monumentele clasate, aparțin acestui tip: **Casa Iosif Diaconescu**, (1894), nr. 410 (fig. 7, fig. 15), **Casa Petre N. Vălcu** (c. 1890), nr. 270 (fig. 16), **Casa Gheorghe C. Popescu**, (1878), nr. 178 (fig. 17), **Casa Gheorghe Popescu**, (c. 1890), nr. 363 (fig. 18), **Casa Gheorghe A. Duță** (c. 1890), nr. 277 (fig. 19) și casa nr. 319, nedată (fig. 20). Exemplare derivate din acest tip sunt casa nr. 5 (1923), cu prăvălie în loc de pivniță (fig. 21) și casele nr. 8 (1900) din **Zona istorică** (fig. 22).

Tipul IIIa (fig. 8). Este reprezentat printr-un singur exemplar, **Casa Petre Popescu (Donciu)**, (c. 1890), nr. 188. Față de Tipul III, acesta are lînda deschisă, cu acces de pe un pridvor scurt, de lemn, cu scară abruptă și acoperiș propriu (fig. 8, fig. 23-24).

Tipul IV (fig. 9). Casa dezvoltată, cu prăvălie la parter și locuință la etaj, cu geamăc spre stradă. Un exemplar bine conservat este casa cu prăvălie de la nr. 219 (fig. 9, fig. 25), nedată și casa nr. 7 (1913), din **Zona istorică** (fig. 25).

Tipul IVa (fig. 10) diferă prin amplasarea geamăcului spre curte. **Casa Iosif I. Dăescu**, nr. 430, aparține acestui tip derivat din locuința orășenească de comerciant (fig. 10, fig. 27). Parterul este construit din piatră (înglobând casa din 1894) iar etajul din pînă (1910).

Tipul V. Casă cu plan central dezvoltat, construită din cărămidă, cu camere în 2 tracturi, „sală” mediană și pridvor cu arcade de zidărie pe fațada lungă este o transpunere lărgie a planului Tip II. Este reprezentat în LMI 2004 de **Casa preotului Virgil C. Leonte** (1910), nr. 422 (fig. 28). O casă identică, din Glodeni-Dâmbovița este folosită de H. Stahl pentru exemplificarea unui tip de **Casă nouă țărănească**⁹.

⁸ STAHL, Paul Henri, Case noi (îrînept, în SCIA seria AP, 1964, nr. 1, p. 20, il. 6

⁹ (ibidem, p. 29, il. 14

Fig. 15. Tip III. Casa nr. 410, DB-II-m-B-17556

Fig. 16. Tip III. Casa nr. 270, DB-II-m-B-17561

Fig. 17. Tip III. Casa nr. 178, DB-II-m-B-17565

Fig. 18. Tip III. Casa nr. 353, DB-II-m-B-17566

Fig. 19. Tip III. Casa nr. 277, DB-II-m-B-17568

Fig. 20. Tip III. Casa nr. 319, meclasiță

Fig. 21. Tip III. Casa nr. 5, Zona istorică

Fig. 22. Tip III. Casa nr. 8, Zona istorică

Fig. 23. Tip IIIa. Casa nr. 168, DBI-m-B-17563

Fig. 24. Tip IIIa. Casa nr. 168, DBI-m-B-17563, după modificările din 2005

Fig. 25. Tip IV. Casa cu pridvie, nr. 7, Zona istorică

Fig. 26. Tip IV. Casa cu pridvie, nr. 219, neclădită

Fig. 27. Tip IVa. Casa cu pridvie, nr. 430, DBI-m-B-17559, Zona istorică

Fig. 28. Tip V. Casa nr. 422, DBI-m-B-17564

Fig. 29. Colac de fontană

Fig. 30. Cruce de piatră, nr. 272

Fig. 31. Cruce de piatră, nr. 273

V.b. Omisiuni LMI

Între omisiunile din *LMI 2004* în care se înscriu casele valoroase pe care le-am inclus în tipologia de mai sus, verificarea pe teren a mai surprins absența din evidențe a fântânilor cu colac monolitic de piatră (fig. 29), hambarele monumentale pentru fructe și fân din anii 1930-1940 (fig. 30) și mai ales a Crucii de piatră cu inscripție chirilică din 1722, aflată în curtea Filofteei Butnaru, nr. 272¹⁰, probabil locul cimitirului vechii biserici din Runceasa (sat înglobat în Malu cu Flori), amintită ca ruină în Marele Dicționar Geografic al României¹¹ (fig. 31). Crucea este ignorată și de Mihai Oproiu în amplul său repertoriu de inscripții¹², ca și Crucea de piatră din curtea lui Ion Popescu, nr. 273, cu inscripție în alfabet de tranziție, datată 1856 (fig. 32)¹³. Aflată în apropierea crucii din vechiul cimitir (și presupusei biserici vechi), crucea din 1856 a fost așezată probabil pentru a nu fi uitat locul sfânt, odată cu construirea pe alt amplasament a noii biserici, „Sf. Nicolae”, în 1857.

V.c. Completări LMI

O ultimă contribuție la Evidența monumentelor istorice din comuna Malu cu Flori, prilejuită de verificarea *LMI 2004*, este detalierea componentelor *Zonei istorice* DB-II-a-A-17560:

Nr. 3. Casa cu prăvălie Gheorghe Blidaru, 1926

Nr. 4. Casa cu prăvălie (brutărie) Vasile Oprea, 1923

Nr. 5. Casa cu prăvălie Spiridon Corbu, 1923

Nr. 7. Casa cu prăvălie (băcănie) Gheorghe Ceaulescu, 1913

Nr. 8. Gospodăria Filofteia și Maria Marin, 1900 și troița 1898 ctitorită de Petrache Vâlcu

Nr. 9. Casa cu prăvălie Ion I. Diaconescu, cu inscripția 1909 pe giruetă și inițiale pe fronton

Nr. 139. Primăria și Școala, 1925 pe terenul donat de familia Dițescu, cu Monumentul Eroilor căzuți pe câmpul de onoare în războiul pentru întregirea neamului 1916-1918, din 1927.

VI. Concluzii

Clădirile clasate ca monument istoric în satele comunei Malu cu Flori reprezintă rezultatul unei selecții făcute în regim de urgență. Ca peste tot în țară, se resimte lipsa unei Inventarieri sistematice a patrimoniului arhitectural.

¹⁰ Crucea figurează cu datarea 1722 într-o listă de patrimoniu a primăriei iar localizarea dată este grădina Blându Virgil (fostul cimitir) sat Runceasa; deși inscripția este ilizibilă în cea mai mare parte, datarea se păstrează pe fața sud: 7230 (1722).

¹¹ Marele Dicționar Geografic al României, V, București, 1902

¹² OPROIU Mihai, *Inscripții și însemnări din județul Dâmbovița, Târgoviște*, 1997, vol III. Comuna Malu cu Flori apare la p. 104-111, dar cele 2 cruci nu sunt amintite.

¹³ Transcriem textul inscripției: IC/XC/NI/KA Întru nu/mele ta/tălui și / al fiului/și al Du/hului Sf./ ridica/tu/sa acea(stă) cin/stită/ cruce de/ robi lui/ D(umne)z(eu) Gheorg./ PP. Sfet/cu și so/ție/sa Pa/traschiva/ cu fii lor/ spre veș/nică po/ menire./ 1856 noe 1. Pe fața nord: Vii/ Nikola/ Niaga/ Rada/ E/rița./ Marg(hi)oala, Gher/ghina/ lo....te (răzuit)/ Andrei/ Ereu Ko/standin/ Ana/ Scarla(t)/ Maria/ Ioan/ Nicola/ Păuna. Pe fața sud: Mo/rti/ Sfetku/ Ereu/ Stanka/ Erița/ Bucura/ Stanca/ Ion Ba/dia Co/standi/ Niacșa/ Voica/ Iona/ Maria/ Stoian/ Stanka/Slamia/ Opria/ Lica/ Gheorghe.

Abstract
Verifying the List of Historic Monuments in Malu cu Flori commune,
Dâmbovița County, 2007

The site check-up of LMI 2004 (List of historic monuments – 2004) for the commune Malu cu Flori, Dâmbovița county, revealed important non-conformities concerning the Records, starting with the postal address and location on the town planning, to the preservation of the registration as a monument and even to the physical existence of the filed monuments. The documentation received from the territory for the amendment of the List of historic monuments in view of its publishment during 2008 has revealed the local authorities weak knowledge of the estate patrimony. The conformity between the monuments status stipulated in LMI 2004 and their actual status is 59%. The records check-up implied inventory operations (which should have been previously performed), and thus it was possible to sketch a typology of a vernacular architecture and to identify new precious elements of built-up patrimony.

LIVIU BRĂTULEANU

Scopul propus pentru deplasarea făcută în Județul Olt a fost de a verifica obiectivele înscrise în Lista Monumentelor Istorice a corectitudinii înscrisurilor, pentru a pregăti viitoarea ediție a LMI precum și completarea băncii de date. Atenția s-a îndreptat spre verificarea componentelor ansamblurilor, a adreselor și alte elemente ce se menționează în LMI sau în Fișe.

Înregistrarea pe suport digital a imaginilor cu valoare documentară a fost o altă prioritate dată fiind involuția în general, a patrimoniului arhitectural (sintagmă folosită în documentele europene pentru a desemna monumentele, ansamblurile și siturile istorice). Mare parte a acestor obiective le cunoscusem în perioada de dinainte și de după 1990. O atenție deosebită, am acordat-o bisericilor de mai recentă dată - cele având pictură exterioară - mai puțin numeroase în sudul Olteniei, însă cele mai amenințate de cosmetizări recente

Deplasarea s-a făcut cu mijloacele proprii pe drumurile naționale 6, 64, 65, 67B, spre Slatina și în spre partea de nord, de vest și de sud a județului Olt (orașe sate, foste cătune înglobate, ansambluri și monumente izolate) aflate pe drumuri județene, comunale sau forestiere.

I. Monumente istorice categoria II, grupa A:

Mănăstirea Clocociov, municipiul SLATINA - OT-II-a-A-08619

Mănăstirea Seaca Mușetești, sat SEACA, comuna POBORU - OT-II-a-A-09024

Mănăstirea Brâncoveni, sat/ comuna BRÂNCOVENI - OT-II-a-A-08687

Fig. 1 Slatina - Mănăstirea Clocociov. Incinta, latura nord

Fig. 2 Slatina - Mănăstirea Clocociov. Clădiri noi în zona de protecție

Fig. 3 Slatina - Clocociov. Clădiri noi în zona de protecție.

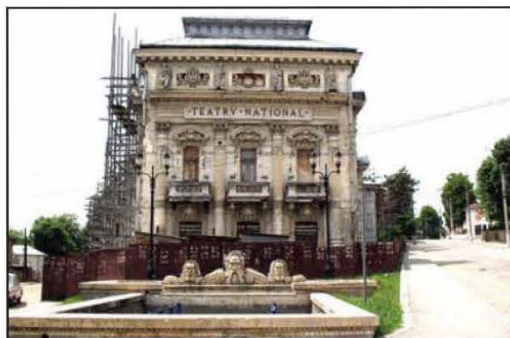

Fig. 4 Caracal. Teatrul Național, văzut dinspre est

Fig. 5 Caracal. Teatrul Național, văzut dinspre sud.

Teatrul Național, municipiul CARACAL - OT-II-m-A-08731

Mănăstirea Căluu, sat CĂLUI, comuna CĂLUI - OT-II-a-A-08808

Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului", sat, comuna LELEASCA - OT-II-m-A-08938

II. Alte obiective avute inițial în vedere, aflate pe traseu din localitățile: Scornicești-Tătăreni, Șuica, Teiuș, Slatina, Piatra Olt-Enoșești, Brâncoveni, Caracal, Cioroiu (Fălcoiu), Cioroiu (Fălcoiu), Hotărani, Fărcașele Balș, Iancu Jianu, Runcu Mare, Strejești de Jos, Strejești de Sus, Pârșcoveni, Drăghiceni, Liiceni, Fărcașele, Deleni (Teslui), Lungești-Șerbănești, Dobrușa, Sâmburești, Dejești, Leleasca (parohia Păroși și Mijlocu), Urși, Oteștii de Jos, Oteștii de Sus, Cepești, Topana, Ciomăgești, Făgețelu de Jos, Chilia (Făgețelu din Coastă),

I. Monumente istorice categoria II, grupa A:

1. OT-II-a-A-08619 Mănăstirea Clocociov, municipiul Slatina. Mănăstirea ce datează din anul 1645, este situată într-o vale adâncă orientată spre Olt, la sud-vest de municipiul Slatina. Mănăstirea continuă ca așezământ, o altă mai veche, cunoscută pe timpul domniei lui Neagoe Basarab (1512-1521).

Fotografiile mai vechi înfățișează o incintă singulară, cu puternice ziduri de apărare deasupra cărora se înalță turnul clopotniță și biserica (cu bazele turelor bisericii). Au fost făcute

Fig. 6 Seaca - Mușetești

Fig. 7 Seaca - Mușetești. Detaliu parament

2. OT-B-a-A03024 Mănăstirea Seaca-Măgetești, sat Seaca, comuna Păbani
Este scoasă la firea mai veche mănăstire din județul ON (atestată la 16 septembrie 1519)
Meteh al Cozlei din 1664, a funcționat ca mănăstire de călugări până la 1859, apoi ca biserică de
mir. Biserica este singura construcție păstrată în biserică, dar nu mai face parte dintr-un ansamblu
mănăstiresc) și este într-o stare proastă de conservare ca orice clădire abandonată fiindu al

structurii portante, urme lăuate de igrasie pe tencuială, tencuială degradată, pictura degradată și acoperită cu licheni verzi, învelitoarea de tablă a navei și turlele este ruginită). Biserica a avut pictură exterioară a cărei urmă se află pe absida laterală nordică. Este posibilă identificarea prin cercetarea arheologică și a altor clădiri și ale căror fundații se află în preajma bisericii.

Accesul (fără călăuză), este dificil pentru cine nu cunoaște locurile ne existând mijloace de semnalizare de nici un fel. Biserica se află în afara localității, la liziera pădurii.

3. OT-II-a-A-08687 Mănăstirea Brâncoveni, sat/ comuna BRÂNCOVENI

Continuând o mai veche zidire din secolul al XVI-lea (atestată documentar ca așezământ, la 1582-1583) mănăstirea este refăcută ca un ansamblu întărit de către Matei Basarab și extinsă de către Constantin Brâncoveanu (biserica bolniță, etajul stăreției ș.a.). Fiind cercetat și făcându-se proiect de restaurare pe timpul existenței D M I, ansamblul a fost reabilitat în anii '80 și '90. Au fost refăcute Turnul poartă și Casa egumenească (aflată în colțul de nord-vest), aceste componente ale ansamblului fiind cele mai afectate. Casa egumenească (Stăreția) a căpătat o funcțiune muzeală. Bolnița situată în exterior este o piesă importantă a ansamblului, ea este pusă în valoare de grădină și de micul iaz aflat la mică distanță spre est.

Ansamblul este bine conservat și pus în valoare, fără extinderi care să dezavantajeze din punct de vedere al percepției ansamblului - acest aspect frapă prin contrast după vizitarea ansamblului Clocociov. Prezența ansamblului este semnalată rutier de la șoseaua națională, accesul relativ nou permite un acces sigur fiind bine trasat - astfel încât mănăstirea să fie văzută din direcții favorabile.

Fig. 9 Mănăstirea Brâncoveni. Accesul

Fig. 10 Mănăstirea Brâncoveni. Bolnița

4. OT-II-m-A-08731 Teatrul Național, municipiul Caracal.

Teatrul se învecinează spre est cu biserica curții domnești fiind mărginit pe trei laturi de străzi. Construcția teatrului este începută la 1896 și se încheie la 1901; arhitect este Franz Billek. Este un edificiu de mici dimensiuni, acoperit cu o decorație luxuriantă (elemente sculpturale, de tencuială, stucatură, fenerie). Dimensionat după mărimea de atunci a orașului aflat în ascensiune, teatrul, este remarcabil printre altele, prin decorația exuberantă a fațadelor și prin sistemul de încălzire cu care a fost prevăzut - instalație de încălzire cu aer cald, aceasta fiind poate cea mai notabilă calitate a edificiului. A fost una din cele mai reprezentative clădiri ale Caracalului la începutul secolului al XX-lea.

Fiind dezafectat înainte de 1989, abandonat, teatrul a fost cuprins în programul de restaurare de către Ministerul Culturii încă de la începutul deceniului ultim al secolului trecut. Singura componentă a clădirii care apare în ochii trecătorului ca fiind consolidată și reparată

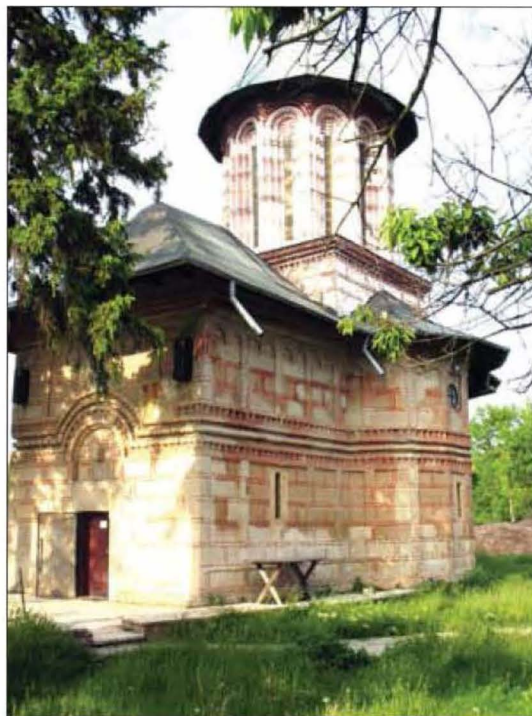
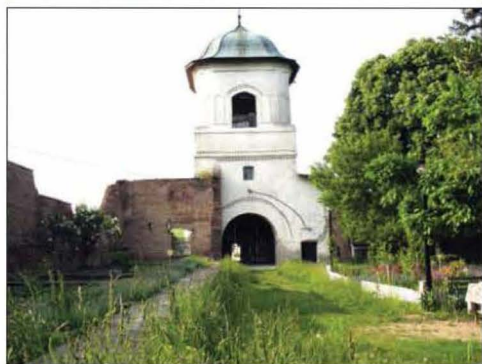

Fig. 11 Mănăstirea Căluu

este corpul turnului scenei aflat în partea opusă intrării (fațada posterioară).

În prezent (18 mai 2006) nu se lucrează pe acest șantier, nu se observă nici o activitate, nu se poate pătrunde înăuntru. Zona ce corespunde sălii de spectacole și cea a intrării cu foaierele, este încă acoperită de schelărie și are o înfățișare jalnică. Componentele artistice și cele constructive sunt într-o stare avansată de

degradare, fără a fi protejate, lăsate să se ruineze.

5. OT-II-a-A-08808 Mănăstirea Căluu, sat Căluu, comuna Căluu.

Reîntemeiată în anul 1588 de către boierii Radu, Preda, Stroe Buzescu mănăstirea Căluu (Cepturoaia) a suferit extinderi și refaceri în secolele XVII și XVIII.

Biserica mănăstirii restaurată după război de D.M.I. este bine conservată (în exterior). Pictura originală este ștersă - cea mai vizibilă este imaginea ctitorilor boieri din familia Buzescu (în pronaos) și cel ale domnitorilor Petru Cercel și Mihai Viteazul (în naos). În biserică este montată schela pentru restaurarea picturii (care a fost recondiționată în partea superioară a bisericii). La data vizitei nu am văzut semne de activitate, biserica fiind închisă (închisă cu lacăt). Pridvorul adăugat câțiva ani mai târziu nucleului inițial, este marcat printr-un soclu jos de cărămidă; în acest perimetru, dar pietrele tombale ale ctitorilor expuse direct intemperiilor sunt deja în stare avansată de degradare.

Fig. 12 Biserica Adormirea Maicii Domnului, Leleasca, Păroși

Fig. 13 Biserica Adormirea Maicii Domnului, Leleasca, Păroși. Detaliu

Fig. 14 Brâncoveni. Biserica fostei curții Domnești

Chilia (Făgețelu din Coastă). Aceste monumente istorice au fost văzute de către subsemnatul, în majoritate, în anii 1990 -1994.

2. 1. OT-II-a-B-08686 Ruinele Curții Domnești - sec. XVII-XVIII, sat, comuna Brâncoveni. Ruinele Curții Domnești se situează pe platoul care domină valea Oltului, în amonte de

Zidurile de apărare și elevațiile celorlalte clădiri funcționale alipite zidurilor sunt deteriorate având nevoie de intervenție pentru conservare și pentru protecția vizitatorilor.

Exterior incintei, la cca. 75 m. spre vest a fost înălțată o mare biserică concepută în spirit eclectic, cu rol de paraclis și biserică de mir (combinând elemente arhitecturale ortodoxe, greco-catolice, neo-protestante). Cu tot aspectul insolit, prezența noii biserici nu deranjează în mod deosebit, fiind amplasată mai discret decât în alte cazuri similare. Cea ce deranjează mai mult, sunt casele de construcție recentă care înconjoară incinta în spre drumurile de acces. Construcțiile noi sunt amplasate în zona de protecție a monumentului istoric - și acestea sunt văzute în prim-plan, din drumul de acces.

6. OT-II-m-A-08938 Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului" - Păroși, sat, comuna Leleasca.

Biserica (construită la 1766-1771) este situată la marginea localității, lângă liziera pădurii. Această biserică considerată a fi una din cele mai izbutite construcții religioase de lemn din Țara Românească este situată într-o poziție cu bună vizibilitate și este bine conservată. Este interesantă prin volumetrie, detalii constructive și motive decorative.

Accesul (fără călăuză la ea se poate ajunge totuși, cu puțin noroc) este dificil nu atât datorită distanței față de drumul modernizat ci datorită lipsei mijloacelor de semnalizare. Poate fi văzută doar din exterior.

II. Alte monumente istorice (grupa „B”) situate pe traseu. Scornicești-Tătăreri, Șuica, Teiuș, Slatina, Piatra Olt - Enoșești, Brâncoveni, Caracal, Cioroiu (Fălcoiu), Cioroiașu (Fălcoiu), Hotărani, Drăghiceni, Liiceni, Leleasca (parohia Păroși și Mijlocu), Urși,

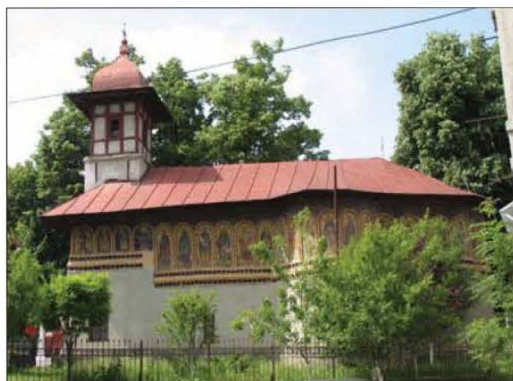

Fig. 15 Caracal. Biserica "Toți Sfinții"

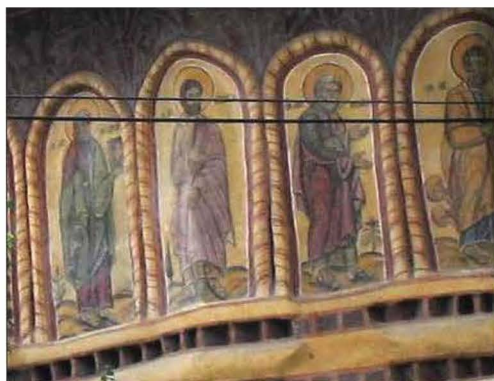

Fig. 16 Caracal. Biserica "Toți Sfinții". Detaliu

mănăstire. Singurul martor-reper al curții păstrat fragmentar, este zidul vestic al incintei; restul construcțiilor se află sub nivelul stratului vegetal, fără a se vedea urme de construcții.

Biserica „Sf. Nicolae” a fostei Curți Domnești - 1634 (1881) aflată în proximitatea vestică a curții este singurul martor al fostului ansamblu. Biserica (cercetată arheologic la 1974) a fost restaurată ante 1990. Restaurarea a fost făcută fără a se reface turnul-clopotniță de peste pronaos vizibil în relieful bisericii, în desenele căpitanului Friedrich Schwanz și ale maiorului (colonelului) Johann Conrad Weiss și a cărei bază se mai zărea în pod înainte de ultima intervenție majoră. În fotografia de după primul război mondial exista o turlă din lemn (prismă poligonală) ce ieșea direct din acoperișul unic (de peste altar, naos, pronaos, pridvor – acesta din urmă fiind alipit mai târziu). Se pare că turnul clopotniță (mai ales după cum e desenat de Schwanz) era robust asemenea celui al bisericii mănăstirii Strehaia.

Sub forma cea nouă, fără turlă cu acoperișul fragmentat și pridvorul coborât biserica este bine conservată.

În cimitirul care înconjoară biserica în prezent poate fi văzută crucea de mormânt a lui Pesena Levino meșter pietrar mort la 1707, care a lucrat (fapt în general acceptat) la Brâncoveni în etapa Constantin Brâncoveanu.

2. 2. OT-II-m-B-08714 Biserica "Toți Sfinții" - 1768, municipiul Caracal, str. Bicaz. Este o ctitorie specifică sfârșitului și începutului de secol XIX (ctitor postelnic Stoica Boruzescu), fiind pictată în exterior la 1821-1825, pe toate fațadele (registru superior de deasupra brâului median). Biserica a fost repictată - nu restaurată - în ultimii ani, ca multe altele de către echipe de zugrăvi itineranți, schimbându-se total prin aceasta valoarea artistică și documentară.

2. 3. OT-II-m-B-08739 Casa Hagiescu-Miriște - sf. sec. XIX municipiul Caracal, str. Hașdeu B. P. 2 - abandon și vandalizare (statuia la scara 1/2 a lui Venus din Milo care ocupa o nișă a clădirii, a fost expusă recent pe un sodu în părculețul din spatele clădirii Prefecturii).

2. 4. OT-II-m-B-08759 - Biserica „Intrarea în biserică a Maicii Domnului” a fostei Curți Domnești, sf. sec. XVI, mijl. sec. XVII, înc. sec. XVIII, municipiul Caracal str. Mihai Viteazul 3.

Biserica este situată la vest față de clădirea teatrului, pe o colină ce domină orașul. Aici a fost curtea domnească - unicele componente păstrate fiind biserica și zidul de incintă (refacere mai nouă) ce se păstrează pe latura de sud și vest a platoului. Casele au fost pe locul actualei școli situată la nord față de biserică. Biserica care a suferit numeroase extinderi și reparații a fost restaurată de DMI (arh. Ioana Juravlea), reparată după 1989 și se menține într-o stare bună de

Fig. 17 Câmpu Mare. Cula Galița

împodobire a fațadelor. Atrage atenția prin aspectul năstrușnic un turn clopotniță cu foișor ce precede o incintă bisericească cu un corp de clădire parter care înconjură biserica pe latura de vest și nord. Aceasta este o biserică triconc, cu turlă de lemn învelită în tinichea turlă și cu transformări cu o decorație de limbaj decorativ neoclasic. Noile clădiri ale Parohiei Câmpu Mare se caracterizează printr-o neobișnuită și exotică exuberanță coloristică inclusiv al pavajului curții. Cu toate acestea atmosfera nu este „veselă” ci mai degrabă „tristă” culorile fiind tari, întunecate, de factura picturii naive. În imediata vecinătate, în cimitir, a fost construită de asemenea o biserică de lemn, cap de perspectivă din șosea (venind din spre Pitești).

2.6. Biserica “Cuvioasa Paraschiva” - 1843-1845 este clasată monument istoric cod OT-II-m-B-08812.

Este ctitorită în prima jumătate a secolului al XIX-lea de săteni în frunte cu același Aga Vlangali care împreună cu soția sa Sultana ridică cula. După unii autori (A. Paleolog) biserica a fost construită și zugrăvită mai probabil în anul 1822. Biserica cu plan drept, neabsidată a avut o pictură murală pe toate fațadele, cu personaje și diverse scene, probabil de la 1822 (a mai fost repictată în secolul XX, anii 1933-1948; în documentele fotografice din anii '70, prezentele personaje existau deja). Tot de atunci probabil că datează tiranții metalici vizibili pe fațade. Firidele de deasupra brâului median, au fost repictate din nou (arhivoltele arcelor și câmpurile nișelor și personajele) însă diferit de pictura tradițională anterioară și în aceleași culori sumbre ca la biserica învecinată amintită anterior. A fost

conservare.

2. 5. OT-II-m-B-08811 - Cula Galița - 1790-1800, sat Câmpu Mare, comuna Dobroteasa

Cula, aflată în incinta unei ferme pomicole este nefolosită (era în folosință la 1990), dar încă în stare de conservare mulțumitoare. Se remarcă o avarie pe fațada sudică în partea superioară, sub streșină, datorită degradării învelitorii.

Alături la câțiva zeci de metri de culă după 1990 a răsărit un ansamblu de clădiri insolite prin poziționare, mod de organizare și

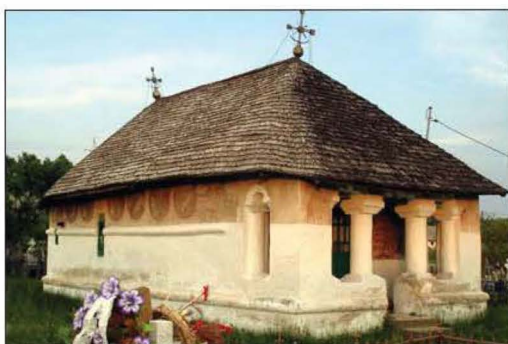

Fig. 18 Biserica Chilia

Fig. 19 Biserica Chilia. Detaliu

Fig. 20 Enoșești Piatra Olt. Cula Călețeanu

Fig. 21 Enoșești Piatra Olt. Cula Călețeanu

cosmetizată recent, zugrăvită în alb cu var când probabil că au fost înlocuite învelitoarea acoperișului și îmbrăcămintea turlei-clopotniță.

2.7. OT-II-m-B-08817 Biserica „Sf. Nicolae” și “Adormirea Maicii Domnului”- Coastă - 1830, zugrăvită 1849, sat Chilia, comuna Făgețel.

Chilia a fost sat de moșneni. Biserica este o ctitorie colectivă, în frunte cu familiile Barbu Popescu logofătul și Ion Tufeanu. Situată în afara localității lângă D N 67B la nord de acesta, este o mică biserică cu plan drept cu un mic pridvor deschis. Biserica este acoperită cu frescă pe cele patru fațade în registrul de deasupra brâului median. Se păstrează chiar dacă există unele mici defecțiuni - scene și personaje, inscripții chirilice. Învelitoarea din șifă este în stare bună. Este singura biserică vizitată rămasă autentică (ne înfrumusețată), care nu a fost afectată de intervenții recente.

2.8. OT-II-m-B-08821 Biserica “Sf. Voievozi” (Gura Oltețului) - 1783 - 1796, comuna Fălcoiu, sat Cioroiu.

Este un edificiu ce se înscrie în tipologia bisericilor de curte, cu plan drept, cu pridvor

deschis (trei travei și două deschideri) pe coloane de cărămidă, unite prin arce trilobate, cu turlă-clopotniță peste pronaos, cu pisanie din piatră, ce fusese pictată pe toate fațadele (la 1796). Biserica are o siluetă frumoasă și este într-o stare de conservare bună, proaspăt văruiată. Stratul de var a fost așternut însă peste fresca exterioară astupând-o complet.

2.9. OT-II-m-B-08861 Biserica „Sfântul Nicolae” - 1710 (cu refaceri la 1880, 1929, 1986), sat, comuna Fălcoiu.

Este un edificiu ce se înscrie în tipologia bisericilor de curte, cu pridvor deschis (trei travei și două deschideri) pe coloane de cărămidă, unite prin arce în plin cintru, cu turlă-clopotniță peste pronaos (făcută la 1929), cu pisanie și portal din piatră.

A fost pictată din nou la 1989. Singurele elemente de agrementare a fațadei sunt brâul median și cornișa zimțată care încheie partea superioară a navei, bazei turlei și turla - colorate galben-cărămiziu. Este o intervenție brutală care ar trebui îndreptată la viitoarea reparație.

2.10. OT-II-m-B-08987 Cula Călețeanu - prima jumătate a sec. XIX, oraș Piatra-Olt, cartier Enoșești. Cula este situată pe terasa superioară a Oltului, pe malul drept. Din șoseaua națională (DN 64) se observă întregul ansamblu: zidurile incintei, casa, clădirile anexe. În LMI este clasată doar casa-culă.

Aflată în interiorul unei incinte ample, înconjurată de ziduri de apărare de cărămidă, cula Călețeanu în prezent este abandonată și vandalizată - componentele din lemn sunt cele dispărute în primul rând sau parțial distruse; aceleași aprecieri se pot face și în ceea ce privește atenanțele.

Nu a fost făcută o cercetare a culei, pentru a se cunoaște datele corespunzătoare etapelor de construcție, cât reprezintă nucleul vechi, ce a fost adăugat, existența altor construcții vechi ș.a. Casa-culă este o clădire cu beci, parter și două etaje, care are caracteristicile de amplasare, volumetrice și funcționale ale unei cule (în anul 1990 am constatat existența unei comunicări între parter și beci cu acces printr-o rampă și cu metereze practicate în ziduri). Casa-culă era în folosință în anul 1990 când am văzut-o prima dată.

Din informații culese la fața locului, imobilul a fost achiziționat recent de un cetățean român care, la nivel declarativ, dorește să revitalizeze proprietatea.

2.11. Biserica „Sf. Ilie” - 1815 –1819 oraș Piatra-Olt, Cartier Enoșești. Este situată în apropiere, nu este clasată monument istoric. După alcătuirea acesteia (plan drept ne absidat) și amplasarea aproape de curtea boierească se poate considera la o primă apreciere ca a servit ca paraclis de curte – construită probabil în deceniul în care a fost ridicată și cula.

2.12. OT-II-m-B-08922 Turn de observație - 1708 (?), sat Hotărani, comuna Fărcașele

Turnul este situat izolat pe terasa ce domină lunca râului Teslui, afluent al râului Olt. Această poziție izolată față de incinta mănăstirii sugerează că a avut rol de observație fie în folosul mănăstirii din vale, fie al curții boierești care se va fi aflat pe același platou (terenul aflat pe botul de deal oferă destul spațiu pentru amplasarea unei curți boierești). Valoarea turnului, unic în felul său, este crescută și prin implantarea la nivelul superior, pe fațada nord a două artefacte – capete de cai din marmură, probabil sustrate din orașul antic Romula care se afla nu departe de monument. Momentan clădirea este în stare de precolaps, abandonată. Au fost demarate studii (cercetare arheologică) în vederea reabilitării, dar fără finalitate.

2.13. OT-II-a-B-08923 Fosta mănăstire Hotărani - 1588, 1708 (pictată în 1708, 1832), sat Hotărani, comuna Fărcașele

Mănăstirea se află la baza terasei, în zona de luncă. Se mai păstrează fragmentar o incintă de zid patruleteră și biserica ce amintește prin forma și alcătuirea ei bisericile paraclis de curte. Ansamblul este dezafectat și într-o stare precară de conservare (în primul rând datorită igrasiei)

Fig. 22 Biserica Hotărani

Fig. 23 Biserica Hotărani. Turnul

Fig. 24 Biserica Hotărani. Detaliu parament turn.

ce poate fi caracterizat ca precolaps. Nu am consimțit desigur o intrare de metalizare sau de prelucrare cu metode de cire a altă mândrie patetică și îngustă precum Dioniso-Meduse, ci pentru a-l înlocui pe cel din urmă cu o altă mândrie patetică și îngustă precum Dioniso-Meduse, ci pentru a-l înlocui pe cel din urmă cu o altă mândrie patetică și îngustă precum Dioniso-Meduse.

2.14. 07-08-00039 Biserica "Adormirea Maicii Domnului" - 1007-1017, sat Mijloc, comuna Lăneasa

Biserica de piatră din lemn, cu pridvor deschis, a fost pictată și decorată pe cei trei pereți ai pridvorului (1017 - Pridvorul). Recent a fost vopsită și pictată. Este unul din exemplele recente de restaurare a unei biserici din lemn, unde de pildă se observă că se păstrează în același timp și vopsea. Fiecare cu o culoare de tranșare, acoperită cu o compoziție ce reflectă un mental colectiv caracteristic mediei medievale de la începutul secolului XII, unde se observă că, ca și în alte locuri, de o compoziție zugrăvită de mii de ani mai târziu, înaintea picturii (sau mai târziu) și de o tehnologie foarte bună. Consider că și aici pictura este din 1017 și nu compoziția.

2.15. 07-08-00010 Biserica "Sf. Nicolae", Sf. Apostoli Petru și Pavel" - 1781, sat Păpău, comuna Dăbulești

Biserica este în curs de restaurare - este protejată în totalitate și zugrăvită (pictată) în exterior. (scuturile sunt în vopsea albă)

2.16. 07-08-00013 Biserica "Dimitrie Petrușcu" - 1810, sat Sălcuța, comuna Sălcuța

Fig. 25 Lăneasa și Păpău

Fig. 26 Șuica de Sus. Biserica

Fig. 27 Scornicești Tătărei. Biserica

Biserica este izolată, în afara localității, spre nord de aceasta, văruiată culoarea humei la o dată recentă. La bază prezintă urme lăsate de igrasie, pe fațada de vest icoanele de hram sunt ne protejate și nerestaurate.

2.17. OT-II-m-B-09020 Biserica „Intrarea în Biserică” - 1830 , oraș Scornicești, cartier Șuica de Jos.

Biserica văruiată la o dată recentă, are medalioanele din registrul superior al fațadei repictate în aceeași manieră modernă practică în ultima vreme – pictura originală este compromisă.

2.18. OT-II-m-B-09021 Biserica “Cuvioasa Paraschiva” - 1817, oraș Scornicești, cartier Tătărei .

Era până nu demult una din cele mai frumoase și mai valoroase biserici din perioada post-medievală din Oltenia (în ceea ce privește subiectele și măiestria picturilor exterioare). Registrul inferior și turla sunt zugrăvite în alb, cu var.

Registrul de deasupra brâului median, cel care purta pictura murală, a fost complet distrus prin suprapunerea unei zugrăveli cu program iconografic și cu o coloristică stridentă și tot odată tristă, total diferit de tradiție și de ceea ce avea monumentul istoric până la această intervenție.

Fig. 28 Urși. Biserica Adormirea Maicii Domnului - Vâlvoi. Vedere vest.

Fig. 29 Urși. Biserica Adormirea Maicii Domnului - Vâlvoi. Vedere est.

Culorile sunt opace, întunecate, stridente și nespecifice locului prin combinația culorilor, prin materialul folosit și prin maniera de lucru.

2.19. OT-II-m-B-09061 Biserica "Adormirea Maicii Domnului" – Vâlvoi - 1814, 1826, sat Urși, comuna Leleasca

Biserica este de plan drept cu pridvor deschis, se află în afara (la marginea) satului lângă liziera pădurii. Face parte din grupul bisericilor cu pictură exterioară construite cu puțin înainte și după anul 1800. Erau zugrăviți pe fațade lcoana de hram - Adormirea Maicii Domnului, Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie, Apostoli, Evangheliști, Heuvimi, Serafimi, Buna Vestire, Ducipal (Inorogul), Moartea cu coasa. A fost reparată în anii 192(1) – 1922. și văruiță ocolind fațada vestică a pridvorului și personajele dispuse în registrul de deasupra brâului median de pe celelalte fațade (modificări vizibile pe fotografie ante 1976). În 2001 cu binecuvântarea P. S.. Episcop al Râmnicului a fost învelită cu tablă, restaurată și repictată de Nicolae Vâlcu.

Au dispărut vechea decorație, scenele pictate, inscripțiile, personajele - stângaci repictate. Consider că și aici pictura exterioară de la 1840 a fost compromisă de zugravii care acționează în zonă.

Concluzii:

1. Intervenții necalificate și distructive. O tendință ce începe a deveni generală este maltratarea bisericilor monument istoric prin repictarea fațadelor care fuseseră acoperite la sfârșitul și începutul secolelor XVIII, respectiv XIX, cu frescă. Este vorba aici, atât de biserici monumentale din fostele târguri, cât și biserici modeste ridicate de fruntași locali și obști sătești.

Această practică am constatat-o încă din deceniul trecut la biserica mare din fața Prefecturii municipiului Târgu Jiu, la Caracal (Biserica „Toți Sfinții”), la Biserica Târgului din orașul Horez, ș.a. La aceasta din urmă culorile tari (stridente) aplicate după 1990 peste vechea frescă au început deja să se scurgă și să fie spălate de apa ploilor – totul arătând jalnic.

Rezultatul obținut este acela că noile repictări (restaurările sunt rarissime – paraclisul din incinta Episcopiei Râmnicului) au schimbat complet caracterul compozițional (iconografic) al frescei de la exterior și în special cromatica acestor fațade.

Fresca cu o colorație de transparentă acuarelei, cu o compoziție ce reflecta un mental colectiv caracteristic mediului românesc de la începutul secolului XIX, este înlocuită de o compoziție de mai jos nivel artistic (amintind pictura naivă) și de cu totul altă factură. Culorile sunt opace, întunecate, stridente și nespecifice locului prin combinația culorilor, prin materialul folosit și prin maniera de lucru.

Este vizibilă (frapantă) deosebirea de calitate (măiestrie) între restaurarea picturii interioare și a celei exterioare. Cum tocmai componenta picturală este punctul forte al bisericilor din perioada sus menționată - multe modeste ca arhitectură - rezugrăvirea fațadelor de către persoane neautorizate (în orice caz fără vizibil talent) aduce un prejudiciu ce nu va putea fi recuperat - Biserica „Toți Sfinții” – Caracal, Biserica „Adormirea Maicii Domnului” – Urși, Biserica „Cuvioasa Paraschiva” – Scornicești - Tătărei. În alte cazuri pictura veche ștearsă în mare măsură, a fost acoperită cu var și în alte cazuri, mai grav, cu zugrăveală cu humă sau cu tencuie pe bază de ciment. Nu într-un sigur loc fusesem întrebat dacă nu cumva sunt pictor, ceea ce înseamnă că circulă prin sate persoane ce-și oferă serviciile și că există cerere în acest sens.

Noua înfățișare poate conduce la reanalizarea criteriilor de clasare - declasarea

respectivelor clădiri religioase din statutul de monument istoric mi se pare posibilă. Singura soluționare posibilă în acest context – fiind vorba de monumente istorice - consider că poate fi aceea de a nu se mai permite accesul persoanelor ne autorizate și atestate de către CNMI respectiv, Ministerul Culturii și Cultelor. Precizez că nu cunosc, înainte de anul 2000, ca pictura exterioră să fie inclusă în programul (proiectul) de restaurare. Primul caz cunoscut este biserica din Gorunești-Viorești (Vâlcea).

2. Alt aspect este legat de intervenții cu caracter discutabil sub aspectul impactului asupra ansamblului / monumentului istoric, mai ales dacă este vorba de un obiectiv clasat cu valoare pentru patrimoniul național și universal (Grupa „A”) - Mănăstirea Clocociov. Construcțiile situate în zona de protecție, înscriindu-se în cel mai bun caz în categoria vernacularului, prin vecinătatea lor, scad valoarea ansamblului de arhitectură din preajmă.

3. Sunt monumente istorice amenințate cu dispariția – urmare a abandonării de către foștii utilizatori - Mănăstirea Seaca-Mușetești, Casa Hagiescu-Miriște - Caracal, Cula Călețeanu - Piatra-Olt, cartier Enoșești, Turnul de observație și fosta mănăstire Hotărani.

Abstract

Verifying the List of Historic Monuments in Olt County, 2006

The declared purpose of this present report is a recollection following activities of direct reconnaissance of historical monuments, which is indispensable for making an inventory of historical monuments. This step can be considered correct only in collaboration with specialists from the administrative-territorial units. One of the main purposes advanced for reconnaissance in the territory (the architectural patrimony of the Olt County, in this case) was the checking of objectives on the Historical Monuments List – the correctness of labeling, etc. – in order to prepare the next issue of the HML as well as completing the database.

Attention was focused upon the checking of components of structures, of addresses and other elements which are mentioned in the HML or the Files. Another priority was to digitally record images of documentary value, considering the general involution of the architectural patrimony. I had been acquainted with most of these objectives in the period before and after 1990. I focused considerable attention upon the more recent churches – the ones with exterior paintings – less in number in southern Oltenia, but the most threatened by recent embellishments.

The research journey followed the national roads: 7, 65, 64A, 65C, 67B, toward Ramnicu Vlcea, toward Craiova and towards the northern, western and southern parts of the Olt County (towns, villages, former hamlets later included in other settlements, structures and isolated monuments on county, communal or forest roads) the main points of interest being elements of the architectural patrimony in the value group “A”.

The Olt County is the only one where, until now, I have seen the historical monument labels being fitted on buildings.

O "LISTĂ" A MONUMENTELOR ISTORICE DIN BUCUREȘTI, 1947

RUXANDRA NEMȚEANU

Cercetând fondul arhivistic al Primăriei Municipiului București, din întâmplare am (re) descoperit o listă a Monumentelor Istorice din București înaintată în 1947 Primăriei Capitalei, de către Comisiunea Monumentelor Istorice, la cererea insistentă a acesteia.

Listele monumentelor istorice, oficiale, din România, publicate în acte administrative, au fost cele din 1903¹, 1955² și 2004³. Incertitudinea datelor cuprinse în liste au făcut ca o altă serie de liste, tot cu caracter oficial, apărute între aceste intervale, să nu fie publicate, ci doar transmise spre știință administrațiilor locale. Așa au fost, printre altele, Lista Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice din 1991-1992 și, se pare, Lista Monumentelor Istorice din București din 1947, pe care doresc să o readuc în atenția specialiștilor.

Această Lista din 1947, de fapt, este rezultatul unui schimb de adrese, începând cu 1940, între Primăria Municipiului București și Comisiunea Monumentelor Istorice, în urma apariției unor deficiențe de avizare.

Din aceste adrese aflate în arhiva Serviciului Tehnic al Primăriei capitalei⁴ reies obstacolele, tergiversările, incertitudinile Comisiunii Monumentelor Istorice, protegitorul legal de atunci al monumentelor istorice, în a emite o listă a monumentelor istorice pentru București, dar și pretențiile sale vis-à-vis de avizarea intervențiilor asupra acestora. Demersul amintește de cel parcurs de specialiștii în domeniu, între 1992-2004, din cadrul fostei DMSI – Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice și ulterior DMI – Direcția Monumentelor Istorice, dar cu alți actori, după aproape 50 de ani!

Este evident că, în acest domeniu, este greu de emis certitudini, pe baza unor criterii mai mult sau mai puțin subiective !

La 26 iulie 1947 Comisiunea Monumentelor Istorice înainta Primăriei Municipiului București, Direcția Planului și Sistematizării, Serviciul Autorizații, adresa nr. 69S cu următorul conținut:

“În ce privește însă, în general, chestiunea construcțiilor ce se proiectează în vecinătatea monumentelor istorice, având în vedere că atât Regulamentul de construcții al Municipiului București cât și legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice prevede ca planurile acestor construcții să fie aprobate de

¹ Publicată sub numele de Inventarul Monumentelor publice și Istorice din România, sub îngrijirea lui V. A. Urechea, B.P. Hasdeu și Gr. G. Tocilescu, conține 543 de monumente publice și 63 de monumente istorice, din care 226 monumente de arhitectură, care includeau și 200 biserici, schituri și mănăstiri.

² Lista Monumentelor de Cultură, apărută în H.C.M. nr.1160, din 23 iunie 1955, cuprindea 4 345 de monumente de cultură.

³ Ordinul nr. 2314/2004 al ministrului culturii și cultelor privind aprobarea Listei monumentelor istorice, actualizată, și a Listei monumentelor istorice dispărute, în M.O., nr.646 bis, partea I, 16 iulie 2004.

⁴ Direcția Administrație Publică, Serviciul Arhivă Acte Administrative, fond PMB – Serviciul Tehnic, Th., Dosar 17/1947.

Comisiunea Monumentelor Istorice, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să nu se elibereze nici o autorizație de construcție de către organele Municipiului dacă în prealabil aceste planuri nu au fost aprobate și de Comisiunea noastră.

Pentru acestea participarea delegatului Comisiunii Monumentelor Istorice, prevăzută în Regulamentul Municipiului, la lucrările și ședințele Comisiunii de aplicarea planului de sistematizare, nu este suficientă. Acest delegat are atribuția de a-și da avizul și a susține punctul de vedere al Comisiunii planurile imobilelor ce se proiectează în vecinătatea monumentelor istorice.

Comisiunea este de acord că nu se pot impune planuri făcute de anumite persoane. De altfel, în cazul casei parohiale de la biserica Scaune, planurile nu erau executate de arhitecți particulari ci din oficiu și fără onorariu de către Serviciile Tehnice ale Consiliului Superior Bisericesc și Comisiei Monumentelor Istorice. Director V. Brătulescu, Șeful Biroului A. Manolî. (fig. 1)

La această adresă, Primăria Municipiului București, Direcția Generală Tehnică, Direcția Arhitecturii, Serviciu Autorizații, înaintează Ministerului Artelor, Comisiei Monumentelor Istorice, următorul răspuns:

"La adresa dvs. nr. 594 din 1947 prin care ne cereți să vă înaintăm planurile clădirilor proiectate a fi ridicate în preajma monumentelor istorice, în scopul de a fi aprobate în prealabil, de Comisiunea Monumentelor Istorice, este necesar să ne arătați amplasamentul exact al tuturor construcțiilor declarate monumente istorice.

Acum 7 ani v-am cerut această listă tocmai în același scop, fără să fim sesizați de Dvs și ne-ați răspuns în mod cu totul sumar, arătând normele legale care vă dă dreptul de a clădi religiile construite de la o anumită dată, drept monumente istorice, lucru care nu interesează cu nimic Primăria.

Dat fiind răspunsul dvs., am crezut că nu vă interesează această chestiune și nu am mai stăruit în cererea noastră.

Dacă doriți să vă dați avizul la toate cererile de autorizații de construcții din jurul imobilelor declarate monumente istorice, pentru a se putea lua notă pe planurile cadastrale, urmează să ne dați o listă completă a acelor monumente cu adresa lor exactă și a ține seama că Primăria fixând un termen scurt pentru rezolvarea cererilor de autorizații de construcții, vă rugăm ca avizul dvs. să ne fie transmis în cel mult trei zile dela primirea comunicării noastre. După trecerea acestui termen vom considera lipsa răspunsului dvs. drept o acceptare a planurilor înaintate. Semnează Directorul Arhitecturii Municipiului, arh. M. Cherenbach. Șeful Serv. Autorizații, arhitect V. Urban". (fig. 2)

Drept urmare, Comisiunea Monumentelor Istorice răspunde Serviciului Tehnic al Primăriei Municipiului București, prin adresa nr. 885/947, înregistrată la PMB cu nr. 3263 din 4.XI 1947:

"La adresa Dvs. Nr. 26/947, avem onoarea a vă înainta alăturat:

1. Un memoriu asupra normelor generale de avut în vedere cu ocazia acordării autorizațiilor de construcții noi în vecinătatea monumentelor istorice. Aceste norme se vor completea dela caz la caz cu eventuale condiții speciale ce se vor stabili din timp de către Comisiunea Monumentelor Istorice.

2. O listă a monumentelor istorice din București, întocmită în trei feluri:

a) După ordinea lor de importanță; (fig. 3)

b) Alfabetic; (fig. 4)

c) Cronologic. (fig. 5)

Aceste monumente se află situate pe planul orașului, ce se poate consulta la Serviciul Tehnic al Comisiunii⁵.

Comisiunea ia notă de termenul de 3 zile fixat pentru a-și da avizul asupra cererilor de autorizații de construcții noi, din jurul imobilelor declarate monumente istorice și va respecta acest termen, socotit dela data înregistrării adresei la Registratura Comisiunii. Semnat Șeful biroului A. Manoli, Director V. Brătulescu". (fig. 6)

Dosarul de arhivă conține atât memoriul specificat mai sus, cât și lista monumentelor istorice în trei variante - în ordine cronologică, în ordinea importanței, în ordine alfabetică, liste, azi, atât de ușor de obținut prin intermediul calculatorului!

Cu această ocazie retranscriem integral textul memoriului, fiind și astăzi util pentru informațiile conținute.

Memoriu asupra normelor generale de urmat în cazul construcțiilor noi în jurul imobilelor declarate monumente istorice.

1. Inventarul definitiv al monumentelor istorice din Capitală nu este încă întocmit (sic!).
2. Conform legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, până la publicarea acestui inventar, toate bisericile și mănăstirile zidite până la 1834 sunt clasate provizoriu, monumente istorice cu toate odoarele lor.
3. Bisericile și mănăstirile construite înainte de 1834 și care prin urmare se află provizoriu sub protecția legii de mai sus, sunt cuprinse în tablourile anexate și anume:

a) În ordinea importanței lor istorice și artistice. Treptat cu împrejurările sau cu lucrările ce se vor efectua se va decide definitiv și asupra monumentelor cuprinse la punctul 4, care n-au fost încă îndeajuns cercetate pentru a se ști dacă sub ultimile prefaceri se mai păstrează încă vestigii interesante din trecut.

b) În ordinea cronologica

c) În ordinea alfabetica.

Acestor tablouri li se vor putea aduce completări sau modificări în urma eventualelor noi studii sau descoperiri.

4. Nici o construcție nu se va putea ridica în imediata apropiere a unui imobil clasat monument istoric, fără aprobarea Comisiunii Monumentelor Istorice.

Servitudinile legale care ar putea aduce degradări sau prejudicii unui monument istoric nu sunt aplicabile imobilelor clasate. Pentru cauza de utilitate publica poate fi expropriate clădirile aflate pe un teren vecin imobilului clasat monument istoric (extras din art. 3 din Legea pt Conservarea Monumentelor Istorice. M. Of. Nr. 82/29.VII.1919).

⁵ Din păcate acest plan un mai exista atașat la dosar (n. a.).

5. Ar fi de dorit ca sa fie menținută si aplicata prescripția din vechiul Regulament de construcții a Primăriei prin care se impunea o depărtare min. de 15 m. între o clădire monument istoric si ori ce construcție noua.

6. Nu se vor aproba calcane sau fațade secundare cu regim de curte orientate spre o clădire monument istoric, impunându-se o fațada cu retragerea regulamentara de min. 2,50 m. de la marginea proprietății, tratată în același fel ca fațadele principale spre stradă.

7. În cazurile când exista deja planul de sistematizare al terenului din jurul monumentelor istorice aprobat de Comisiune, se vor respecta aceste planuri.

8. Participarea delegatului Comisiunii Monumentelor Istorice la ședințele Comisiunii pentru aplicarea planului de sistematizare a Municipiului, nu implica aprobarea planurilor impuse pentru construcțiile în jurul monumentelor istorice, daca aceste planuri nu au fost ulterior aprobate de Comisiunea Monumentelor Istorice.

9. De la caz la caz și decâte ori este posibil, urmează a se face în jurul monumentelor mai vechi, coborârea nivelului actual al străzii până la nivelul vechi, prin diferite aranjamente de detaliu.

10. Este de dorit ca de cate ori se proiectează sistematizarea pieții sau terenului din jurul unui monument istoric, studiul acestui proiect sa se facă împreună cu Serviciul Tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice, care va da tot concursul necesar.

11. Având în vedere treptate dispariții a vechilor monumente de arhitectura civile, Primăria este rugată a face cunoscut proprietarilor clădirilor menționate în lista nr. V, ca înainte de a se face transformări sau dărâmări în imobilul proprietatea lor, să înștiințeze atât primăria cât și Comisiunea Monumentelor Istorice, care va lua fără întârziere masuri pentru relevarea si eventual fotografierea lor. arhit. St. Balș". (fig. 7)

În dosarul de arhivă urmează Adresa internă a Primăriei Municipiului București, Direcția Generală Tehnică, Direcția Arhitecturii, Serv. Autorizațiilor, nr. 213/1947, prin care anunță Serviciul Cadastru:

"Comisiunea Monumentelor Istorice, prin adresa nr. 594 din 18 iulie 1947, atrage atențiunea Primăriei că atât regulamentul de construcție și alinieri cât și legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, prevăd ca planurile construcțiilor ce se proiectează în vecinătatea acelor monumente, trebuie să fie aprobate de Comisiunea Monumentelor Istorice.

La răspunsul nostru nr. 3023, arh./26aut/1947 (anexat în copie), am primit adresa Monumentelor Istorice nr. 885/1947 însoțită de un memoriu și de lista monumentelor pe cari vile transmitem în copie.

Vă rugăm a lua notă, atât pe planșele cadastrale cât și în planul de sistematizare, de imobilele clasate monumente istorice și la cererile de certificat de aliniere și regim, construcție sau reparație și transformări, a atrage atențiunea Serviciului de Autorizații dacă imobilul este monument istoric sau se află în preajma unui atare monument, în scopul de a putea satisface obligațiile legale ce se impun. Directorul Arhitecturii, Cherenbach, Șeful Autorizațiilor..." (fig. 8-9)

Pentru o mai bună descifrare transcriem numai lista întocmită în ordine cronologică a

Lista Monumentelor Istorice în ordine alfabetică

Denumirea	Adresa			
	Strada	Nr.	Altă locație	
Biserica Curtea Veche	Carol			1559
Biserica Mărcuța			com. suburb. Princ. Nicolo	1587
Biserica Mihai-Vodă	Arhivele Statului			1594
Mănăstirea Radu-Vodă	Radu Vodă			1615
Mănăstirea Plumbuită	Colentina			1647
Biserica Sf.Patriarhie	Dealul Patriarhiei			1654
Clopotnița Sf.Patriarhie	Dealul Patriarhiei			1698
Paradisul Sf.Patriarhie	Dealul Patriarhiei			1720
Biserica Cotroceni	Palatul Cotroceni			1679
Biserica Doamnei	Doamnei			1683
Biserica Răzvan	Cavafii Vechi			16..
Biserica Fundenii Doamnei			com. suburb. Fundenii	1699
Biserica Dintr'o zi	Academiei/Doamnei			1702
Biserica Scaune	Scaune			1705
Biserica Sf.Gheorghe Nou	Piața Sf.Gheorghe			1707
Biserica Sf.Nicolae Sârbi	Calea Văcărești			1710
Biserica Brezoianu	Brezoianu			1710
Biserica Sf.Nicolae Jignița	Calea Văcărești			1714
Biserica Sf.Apostoli	Sf. Apostoli			1715
Biserica Colțea	B-dul Colțea			1715
Mănăstirea Antim	Antim			1715
Mănăstirea Văcărești	Calea Văcărești			1716
Biserica Kretzulescu	Calea Victoriei	45		1722
Biserica Olteni	Olteni			1722
Biserica Stavropoleos	Stavropoleos			1724
Biserica Ienei	Biserica Ienei			1724
Biserica Mina Vergu	C. Robescu			1724
Biserica Sfinților	Calea Moșilor			1726
Biserica Negustori	Negustori			1726
Biserica Sf.Gheorghe Vechi	Calea Moșilor			1724
Schitul Maicilor (Hagi Dima)	Schitu Maicilor			1727
Biserica Bucur	Radu Vodă			17..
Biserica Mântuleasa	Mântuleasa			1734
Biserica Udricani	Udricani			1734
Biserica Hagi	Traian			17..
Biserica Crângași	Cartierul Crângași			17..
Biserica Sf.Pantelimon			com. Pantelimon	1735
Biserica Sf.Elefterie	Sf.Elefterie			1741
Biserica Stejarul	Câmpineanu			1743

Biserica Slobozia	Calea Șerban Vodă			1743
Biserica Foișor	Traian			1746
Biserica Popa Soare	Popa Soare			1746
Biserica Sf.Spiridon Vechi	Piața Senatului			1747
Biserica Popa Nan	Popa Nan			1748
Biseca Floreasca	Calea Floreasca			175..
Biserica Ceauș-Radu	Ceauș Radu			1753
Biserica Oțetari	Oțetari			1757
Biserica Olari	Olari			1759
Biserica Batiște	Batiște			1764
Biserica Apostol (Petru-Pavel)	Calea Văcărești			1765
Biserica Sf.Ștefan	Piața Sf.Ștefan			1768
Biserica Dichiu	G-ral Lahovary			1773
Biserica Sf.ecaterina	Sf.Ecaterina			1774
Biserica Reformată	Luterană			1774
Biserica Iancu Vechi	B-dul Pache			1775
Biserica Manea Brutaru	Calea Griviței			1777
Biserica Flămânda-Săracă	Olimpului			1782
Biserica Dalea Veche	Dalea Veche			1783
Biserica Giulești-Sârbi			com. Giulești	XVIII
Biserica Icoanei	G-ral Lahovary			1784
Biserica Oborul Vechi	Traian			1784
Biserica Sf.Constantin-Elena	Sf.Constantin			1785
Biserica Mavrogheni	Monetăriei			1789
Biserica Sf.Nicolae-Băneasa	Șoseaua Băneasa			1792
Biserica Sf.Ilie Pipera			com.Pipera	1793
Biserica Pitar Moș	Pitar Moș			1795
Biserica Visarion Vechi	I.G.Duca			1797
Biserica Spirea Nouă	Puișor			1800
Biserica Crucea de Piatră	Crucea de Piatră			1805
Biserica Sf.Ion Moși	Sf.Ion Moși			1807
Biserica Bradu Staicu	Bradu Staicu			1809
Biserica Târca Vitan	Calea Vitan			1812
Biserica Bărăției	B-dul Brâncoveanu			1813
Biserica Popa Chițu	Popa Chițu			1813
Biserica Popa Rusu	Popa Rusu			1813
Biserica Precupeții Noi	G-ral Broșteanu			1814
Biserica Manu Cavafu	Manu Cavafu			1815
Biserica Sf.Voievozi	Sf.Voievozi	2		1817
Biserica Sf.Ilie Gorgani	Silfidelor			1819
Biserica Sf.Dumitru	Carol			1819
Biserica Izvorul Tămăduirei	Izvor			1823
Biserica Albă (Popa Dârvaș)	Calea Victoriei	110		1827

Biserica Cuibul cu Barză	Știrbei-Vodă			1830
Biserica dela Tei	Ghika Tei-Colentina			1833
Biserica Alexe	Biserica Alexe			1835
Biserica Sf.Ilie-Rahova	Calea Rahovei			1837
Hanul Manuc, actual hotel Dacia	piața sf.Anton			
Urmele zidurilor Curtii Vechi în jurul bisericii Sf.Anton	piața sf.Anton			
Chilile Mănăstirii Antim	Antim			
casă	Agicultori	64		
casă	Agicultori	46		
casă	Agicultori	34		
casă	Sf.Apostoli	70		
casă	Aleea Bibescu Vodă	5		
casă	Blănari	7		
Școala Bulgară	Calea Călărași	16		
Casa parohială din curtea bisericii Râzvan	Cavafii Vechi			
casă	Calea Călărași	247		
casă	Calea Călărași	273		
casa Filipescu	Dionisie			
conacul din Dudești			com.surb.Dudești	
casă	Sf.Ion cel Nou /colț cu Str. Negru Vodă	45/0		
conacul Leordeni			com. Leordeni	
casă	Maria Rosetti	9		
casă	Martei-Vodă	107		
casă	Mircea-Vodă	3		
casă	Mircea-Vodă	5		
casă	Mircea-Vodă			
casă	Calea Moșilor	280		
casă	Orzari	63		
casă	Paulescu	7		
casă	Pop de Buzеști	5		
casă	Pop de Buzеști	17		
casă	Pop de Buzеști	46		
Metocul Mănăstirii Pasărea	Popa Rusu/colț cu str. Serei			
casă	Radu-Vodă	6		
casă	Calea Rahovei	47		
chilile Schitului Darvari	Schitul Darvari			
chilile Schitului Maicilor	Schitul Maicilor			
casă	Calea Șerban Vodă	22		
casă	Calea Șerban Vodă	33		
casă	Calea Șerban Vodă	99		

Casa Melik	Spătarului	22		
casă	G-ral Stan Poetaș	69		
casă	Știrbei-Vodă	140		
casă	Traian	176		
Casa Kretzulescu	Victor Emanuel	16		
Casa Manu	Calea Victoriei	192		
Pietrele de la Adam Clissi- Parcul Carol				
Pisanii vechi încastrate în zid la biserici refăcute			biserica Boteanu și biserica Schitu Măgureanu	
Crucea G-ral-ului Miloradovici	Calea Victoriei		curtea fostului Muzeu Municipal	
Crucea Postelnicului Brâncoveanu			poalele dealului Mitropoliei	
cruce	Țepeș-Vodă / colț cu str. Cireșului			
cruci			Parcul Carol	
cruci			Curtea Muzeului Național	
cruce			curtea bisericii Slobozia	
cruci			curțile bisericilor	

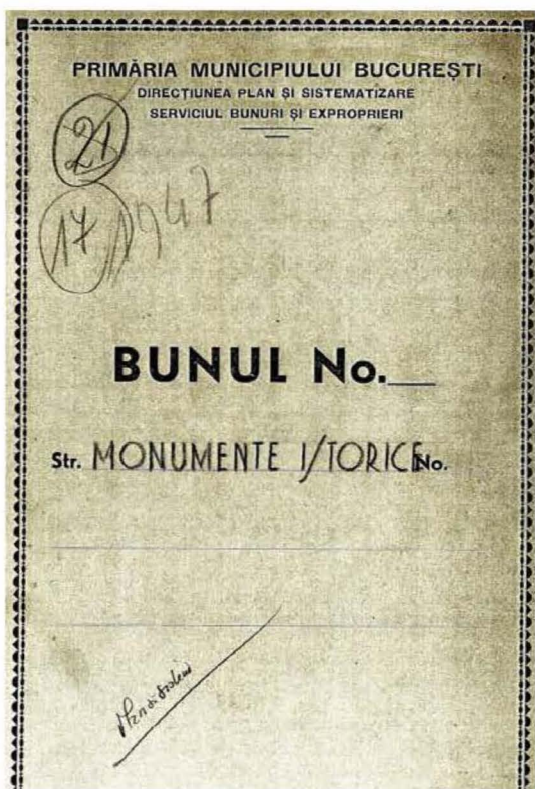

Fig. 1 Coperta dosar Primăria Municipiului
București

REGISTRATURA DIRECTIEI PLANULUI

ROMANIA

SISTEMATIZAREA MUNICIPIULUI

1947 Luna Iulie Ziua 26

No. 694

MINISTERUL ARTELOR

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

Str. General Berthelot Nr. 28, S. II

Telefon: 4.39.00

Primăriei Municipiului București

Direcția Planului și Sistematisării

Serviciul Autorizațiilor.

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI
 Nr. 009605 + 24 JUL 1947
 REGISTRATURA GENERALĂ
 582/1947
 Nr. 26 Aut. Ar.

Dosarul și Nr. nostru (la răspuns)

Data

Referindu-ne la adresa Dvs. Nr. 335/1947 din 6 Iunie 1947 relativă la planurile casei parohiale a bisericii Scaune, avem onoare a vă aduce la cunoștință că, cu Nr. 636/1947 Comisiunea a comunicat Municipiului planurile aprobate pentru această construcție.

În ce privește însă, în general, chestiunea construcțiilor ce se proiectează în vecinătatea monumentelor istorice, având în vedere că atât Regulamentul de construcții al Municipiului București cât și legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice prevede ca planurile acestor construcții să fie aprobate de Comisiunea Monumentelor Istoric, avem onoare a vă ruga să binevoiți a dispune să nu se elibereze nici o autorizație de construcție de către organele Municipiului dacă în prealabil aceste planuri nu au fost aprobate și de Comisiunea noastră. Pentru acestea participarea delegatului Comisiunii Monumentelor Istoric, prevăzută în Regulamentul Municipiului, la lucrările și ședințele Comisiunii de aplicarea planului de sistematizare nu este suficientă. Acest delegat are atribuția de a-și da avizul și a susține punctul de vedere al Comisiunii Monumentelor Istoric în toate chestiunile de ordin general puse în discuție dar nu aceea de a aproba în numele Comisiunii planurile imobilelor ce se proiectează în vecinătatea monumentelor istorice.

Comisiunea este de acord că nu se pot impune planuri făcute de anumite persoane. De altfel, în cazul casei parohiale dela biserica Scaune, planurile nu erau executate de arhitecți particulari ci din oficiu și fără onorar de către Serviciile Tehnice ale Consiliului Superior Bisericesc și Comisiei Monumentelor Istoric.

DIRECTOR

G. I. Iuliescu

Seful Biroului,

A. Manoli

Scv. Antichități
 spre studiu
 26.7.1947

Fig. 2 Facsimil - Adresa Comisiunii Monumentelor Istoric, 1947

3023 / 10h.
8.7.1947
6+ps. alb.

MARIA MUNICIPIULUI BUCURESTI
Direcția G-răd. Tehnică
Direcția Arhitecturii
Serv. Autorizații
Nr. 26 Int. Arh.
89.947

MINISTERUL ARTELOR
COMISIA MONUMENTELOR ISTORICE

str. G-ral Berthelet 28

La adresa Dvs. Nr. 594/947 prin care ne cereți să vă înaintăm planurile clădirilor preestate a fi ridicate în preajma monumentelor istorice, în scopul de a fi aprobate în prealabil, de Comisiunea Monumentelor Istorice, este necesar să ne arătați amplasamentul exact al tuturor construcțiilor declarate monumente istorice.

Acum 7 ani v'am mai cerut această listă tocmai în același scop, fără să fim sesizați de Dvs. și ne-ați răspuns în mod cu totul sumar, arătând motivele legale care vă dă dreptul de a clădi religiile religioase construite dela o anumită dată, drept monumente istorice, lucru care nu interesează ca nimic Primăria.

Deși fiind răspunsul Dvs., am crezut că nu vă interesează această chestiune și nu am mai stăruit în cererea noastră.

Deși deriți să vă dați avizul la toate cererile de autorizatii de construcții din jurul imobilelor declarate monumente istorice, pentru a se putea lua notă pe planurile cadastrale, urmează să ne dați o listă completă a acestor monumente cu adresa lor exactă și a ține seama că Primăria fixând un termen scurt pentru rezolvarea cererilor de autorizatii de construcții, vă rugăm sa avizul Dvs. să ne fie transmis în cel mult trei zile dela primirea comunicării noastre. După trecerea acestui termen vom considera lipsa răspunsului Dvs. drept o acceptare a planurilor înaintate.

DIRECȚIUNEA ARHITECTURII
MUNICIPIULUI,

Arh. V. Cherenbach

SEFUL SERV. AUTORIZATII
Arhitect

V. Urban

Fig. 3 Facsimil - Adresa Primăriei Municipiului București, 1947

Lista monumentelor istorice din Municipiul București, în ordinea importanței.

✓ I. Sf. Patriarhie.

1. Biserica, 1664.
2. Turnul Clopotniței, 1698.
3. Paraclisul, 1720.
4. Pivnițele de sub Palatul Patriarhiei, 1650.
5. Vechiul Palat Metropolitan, cu vechiul Poșor.
6. Turnul de intrare de lângă Paraclis.
7. Clopotul Brâncovenesc,

împreună cu vecinătățile de pe dealul Patriarhiei precum și crucea Postelnicului Brâncoveanu din Piața Națiunii.

✓ II. Mănăstiri, foste mănăstiri și schituri.

- ✓ 1. Mărcuța, com. Principele Nicolae.
Biserica, 1587, cele două clopotnițe și zidul de împrejmuire.
- ✓ 2. Mihai-Vodă, Arhivele Statului.
Biserica, 1594, turnul clopotniță, clădirile Arhivelor Statului.
- ✓ 3. Radu-Vodă, str. Radu-Vodă.
Biserica, 1615, turnul clopotniță și vecinătățile de pe dealul mănăstirii.
- ✓ 4. Plumbuita, com. Colentina.
Biserica, 1647, turnul clopotniță, palatul domnesc, clădirile din jur și vecinătățile în jurul dealului.
- ✓ 5. Cotroceni, Palatul Cotroceni.
Biserica, 1679, turnul clopotniță, chiliile vechi, bucătăria veche și vecinătățile din prejur.
- ✓ 6. Antim, str. Antim.
Biserica, 1715, turnul clopotniță, chiliile vechi și vecinătățile din jurul mănăstirii.
- ✓ 7. Văcărești, Penitenciarul Văcărești.
Biserica, 1716, ~~turnul clopotniță~~, Paraclisul, Palatul Domnesc, cele 2 incinte, vechile chilii și vecinătățile din jurul monumentului.
- ✓ 8. Schitul Măicilor, str. Schitul Măicilor.
Biserica, 1727, chiliile, vechea bucătărie și grădina din prejur.

✓ III. Biserici monumente istorice parțial și total restaurate, sau prevăzute pentru viitoare restaurări.

- ✓ 1. Biserica Sf. Apostoli, 1715, str. Sf. Apostoli.
- ✓ 2. " Bătește, 1764, str. Bătește.
- ✓ 3. " Brezoianu, 1710, str. Brezoianu.
- ✓ 4. " Bucur, 1741, str. Radu-Vodă.
- ✓ 5. " Colțea, 1715, B-dul Colțea.
- ✓ 6. " Sf. Constantin și Elena, 1785, str. Sf. Constantin.
- ✓ 7. " Curtea Veche, 1559, str. Carol.
- ✓ 8. " Doamnei, 1683, str. Doamnei.
- ✓ 9. " Dintr-o zi, 1702, str. Academiei.
- ✓ 10. " Sf. Elefterie, 1741, str. Sf. Elefterie.
- ✓ 11. " Floresca, 17.., Calea Floresca.
- ✓ 12. " Poșor, 1746, str. Traian.
- ✓ 13. " Fundeni Doamnei, 1699, com. Fundeni cu zidul de împrejmuire și crucile de piatră.
- ✓ 14. " Sf. Gheorghe Nou, 1707, Piața Sf. Gheorghe, cu grădina din prejur și pisania din pridvor.
- ✓ 15. " Ienei, 1724, str. Biserica Ienei.
- ✓ 16. " Sf. Ilie Gorgani, 1819, str. Silfidelor.
- ✓ 17. " Sf. Ilie Pipera, 1793, com. Pipera.
- ✓ 18. " Manea Brutaru, 1777, Calea Griviței, cu resturile zidului de împrejmuire și arcașul turnului clopotniță.
- ✓ 19. " Mântuleasa, 1734, str. Mântuleasa.
- ✓ 20. " Mavrogheni, 1789, str. Monetăriei.
- ✓ 21. " Sf. Nicolae Băneasa, 1792, Soseaua Băneasa Otopeni.

./.

Fig. 4 Facsimil - Lista Monumentelor Istorice, 1947, după importanță

- ✓ 22. Biserica Oborul Vechi, 1784, str. Traian.
- ✓ 23. Olari, 1759, str. Olari.
- ✓ 24. Biserica Pantelimon, com. Pantelimon
- ✓ 25. " Râzvan, 16., str. Cavafi Vechi cu casa Parohială.
- ✓ 26. " Scaune, 1705, str. Scaune.
- ✓ 27. " Sf. Ioni, 1726, Calea Moșilor.
- ✓ 28. " Sf. Spiridon Vechi, 1747, Piața Senatului.
- ✓ 29. " Stavropoleos, 1724; str. Stavropoleos, cu Muzeul Lapidar al Comisiunii Mon. Istorice din clădirea vecină.
- ✓ 30. " Sf. Stefan, 1768, Piața Sf. Stefan.
- ✓ 31. " Tel, 1833, cu paraclisul dimprejur, zidul de împrejmuire și pala tul Ghyka.
- ✓ 32. " Sf. Visarion (Vechi), 1797, str. I. G. Duca.
- ✓ 33. " Gulești-Sârbi XVIII com. Gulești

IV. - Biserici încă neacomplect cercetate.

- ✓ 1. Biserica Aleze, 1835, str. Biserica Aleze.
- ✓ 2. " Albă, 1827, Calea Victoriei.
- ✓ 3. " Sf. Apostoli Petru și Pavel, 1765.
- ✓ 4. " Băreției, 1813, cu turnul clopotniță.
- ✓ 5. " Bradu Staicu, 1809, str. Bradu Staicu.
- ✓ 6. " Ceaus Radu, 1753, str. Ceaus Radu.
- ✓ 7. " Grângasi, 17., Cartierul Grângasi.
- ✓ 8. " Crucea de Piatră, 1805, str. Crucea de Piatră.
- ✓ 9. " Cuibul cu Barga, 1830, str. Stirbei-Vodă.
- ✓ 10. " Delea Veche, 1783, str. Delea Veche.
- ✓ 11. " Dichiu, 1773, str. G-ral Lahovary.
- ✓ 12. " Sf. Dumitru, 1819, str. Carol.
- ✓ 13. " Sf. Ecaterina, 1774, str. Sf. Ecaterina.
- ✓ 14. " Flămânda, 1782, str. Olimpului.
- ✓ 15. " Sf. Gheorghe Vechi, 1724, Calea Moșilor.
- ✓ 16. " Hagiu, 17., str. Traian.
- ✓ 17. " Iancu Vechi, 1775, B-dul Pache.
- ✓ 18. " Icoanei, 1784, str. G-ral Lahovary.
- ✓ 19. " Sf. Ilie Rahova, Calea Rahovei.
- ✓ 20. " Sf. Ion Moși, 1807, str. Sf. Ion Moși.
- ✓ 21. " Izvorul Tămăduirii, 1823, str. Izvor.
- ✓ 22. " Manu Cavafu, 1815, str. Manu Cavafu.
- ✓ 23. " Mina Vergu, 1724, str. C. Robescu.
- ✓ 24. " Negustori, 1726, str. Negustori.
- ✓ 25. " Sf. Nicolae Sârbi, 1710, Calea Văcărești.
- ✓ 26. " Olteni, 1759, str. Olari.
- ✓ 27. " Oțetari, 1757, str. Oțetari.
- ✓ 28. " Pitar Moși, 1795, str. Pirar Moși.
- ✓ 29. " Popa Chițu, 1813, str. Bis. Popa Chițu.
- ✓ 30. " Popa Nan, 1748, str. Popa Nan.
- ✓ 31. " Popa Rusu, 1813, str. Popa Rusu.
- ✓ 32. " Popa Soare, 1746, str. Popa Soare.
- ✓ 33. " Precupeți Noi, 1814, str. G-ral Broșteanu.
- ✓ 34. " Reformată, 1774, str. Luterană.
- ✓ 35. " Slobozia, 1743, str. Leon-Vodă.
- ✓ 36. " Spirec Nouă, 1800, str. Fuișor.
- ✓ 37. " Stejarul, 1743, str. Câmpineanu.
- ✓ 38. " Udricani, 1734, str. Udricani.
- ✓ 39. " Sf. Voevozi, 1817, str. Sf. Voevozi.
- ✓ 40. " Târca Vitan, 1812, Calea Vitan.
- ✓ 41. " Sf. Nicolae Jginița 1714 Calea Văcărești

V. - Case bătrânești și Hanuri relevante sau publicate de Comisiunea Monumentelor Istorice.

- ✓ Hanul Manuk, actual Hotel Decia.
- Curtea Veche.
- Casă din Leordeni, parcul și zidurile de împrejmuire.
- Casă din Dudești cu zidul de împrejmuire.
- Casa Melik, str. Spătarului 22.
- Casa Manu, Calea Victoriei.

Fig. 4 Facsimil - continuare Lista Monumentelor Istorice, 1947, după importanță

V. Lista alfabetică a Caselor bătrânești și Hanurilor din cuprinsul Municipiului București.

1. Hanul Manuk, actual hotel Dacia în piața Sf. Anton.
2. Urmele zidurilor Curții Vechi în jurul bisericii Sf. Anton.
3. Chiliile Mănăstirii Antim, str. Antim.
4. Casa din str. Agricultori 64.
5. " " " 46.
6. " " " 34.
7. " " Sf. Apostoli 70.
8. " Alea Bibescu-Vodă 5
9. " str. Blădnari 7
10. " Calea Căldărași 16, școala Bulgară.
11. " str. Cavafii Vechi, casa parțială din curtea bis. Răzvan.
12. " Calea Căldărași 247.
13. " " 273.
14. " str. Dionisie, casa Filipescu.
15. " com. suburbană Dudești, conacul din Dudești.
16. " str. Sf. Ion cel Nou 45 colț cu str. Negru-Vodă.
17. " com. Leordeni, conacul din Leordeni.
18. " str. Maria Rosetti 9.
19. " str. Matei-Vodă 107.
20. " " Mircea-Vodă 3
21. " " Mircea-Vodă 5
22. " " Mircea-Vodă 51 (fund)
23. " Calea Moșilor 280
24. " str. Orzari 63
25. " " Paulescu 7.
26. " " Pop de Buzesti 5.
27. " " " 17.
28. " " " 46.
29. " " Popa Rusu colț cu str. Serei Matocul Mănăst. Pășărea.
30. " Radu-Vodă 6.
31. " Calea Rahovei 47.
32. " str. Schitul Darvari, chiliile schitului Darvari.
33. " " Schitul Maicilor, chiliile schitului Maicilor.
34. " Calea Serban-Vodă 22.
35. " " 33.
36. " " 99.
37. " str. Spătarului, casa Felik (str. Spătarului 20.
38. " " G-ral Stan Postas 69.
39. " " Stirbei-Vodă 140.
40. " " Traian 176.
41. " " Victor Emanuel 16, Casa Kretzulescu.
42. " Calea Victoriei 192, casa Manu.
43. " "

VI. Diverse.

- Substructurile Curții Arse, str. Cărmănești și platoul Arsenalului Armatei.
2. Ruinele zise dintre vit, com. suburbană.
 3. Pietrele dela Adam Clissi din Parcul Carol.
 4. Pisanii vechi încastrate în zid la biserici reficute:
Biserica Boteanu str. Boteanu.
" Schitu Măgureanu, B-dul Schitu Măgureanu.
 5. Crucile vechi de piatră din cuprinsul Municipiului.
Crucea Generalului Miloradovici, actualmente în curtea fostului
Muzeu Municipal (Calea Victoriei).
Crucea Postelnicului Brâncoveanu, la poartă de la Muzeu Mitropoliei.
Crucea din str. Tepeș-Vodă, colț cu str. Ciresului.
Crucile din Parcul Carol.
Crucile din curtea Muzeului Național.
Crucea din curtea bis. Slobozia și crucile din curțile bisericilor.

Fig. 5 Facsimil - Lista Monumentelor Istorice, 1947, alfabetică

1.	Biserica Curtea Veche	1559	str. Carol
2.	" Mironușă	1587	com. suburb. Prino. Nicolae
3.	" Mihai-Vodă	1594	Arhiepisc. Statului
4.	Mănăstirea Radu-Vodă	1615	str. Radu-Vodă
5.	" Plumbuită	1647	Colentina
6.	Biserica Sf. Patriarhie	1654	Dealul Patriarhiei
7.	Clopotnița	1698	"
8.	Paroclisul	1720	"
9.	Biserica Cotroceni	1679	Palatul Cotroceni
10.	" Doamnei	1683	str. Doamnei
11.	" Răvan	16..	str. Cavași Vechi
12.	" Pundentii Doamnei	1699	com. suburb. Pundentii
13.	" Dintr-o zi	1702	str. Academiei Doamnei
14.	" Scăune	1705	str. Scăune
15.	" Sf. Gheorghe Nou	1707	Piața Sf. Gheorghe
16.	" Sf. Nicolae Sârbi	1710	Calea Văcărești
17.	" Bresolanu	1710	str. Bresolanu
18.	" Sf. Nicolae Jignița	1714	Calea Văcărești
19.	" Sf. Apostoli	1715	str. Sf. Apostoli
20.	" Colțea	1715	B-dul Colțea
21.	Mănăst. Antim	1715	str. Antim
22.	" Vlădresti	1716	Calea Văcărești
23.	Biserica Kretulescu	1722	Calea Victoriei 45
24.	" Olteni	1722	str. Olteni
25.	" Stavropolea	1724	str. Stavropolea
26.	" Ieșei	1724	str. Biserica Enei
27.	" Mina Vergu	1724	str. C. Robescu
28.	" Sfinților	1726	Calea Moșilor
29.	" Negustori	1726	str. Negustori
30.	" Sf. Gheorghe Vechi	1724	Calea Moșilor
31.	Schitul Naicilor (Bapt. Dina)	1727	str. Schitul Naicilor
32.	Biserica Bucur	17..	str. Radu-Vodă
33.	" Mântuleasa	1734	str. Mântuleasa
34.	" Udricani	1734	str. Udricani
35.	" Răguș	17..	str. Trăitan
36.	" Crângăși	17..	Cartierul Crângăși
37.	" Sf. Pantelimon	1735	com. Pantelimon
38.	" Sf. Elefterie	1741	str. Sf. Elefterie
39.	" Ștefanul	1743	str. Câmpineanu
40.	" Săbăstia	1743	Calea Șerban-Vodă
41.	" Poșor	1746	str. Poșor
42.	" Popa Soare	1746	str. Popa Soare
43.	" Sf. Spiridon Vechi	1747	Piața Senatului
44.	" Popa Nan	1748	str. Popa Nan
45.	" Floresca	175..	Calea Floresca
46.	" Ceaus-Radu	1753	str. Ceaus-Radu
47.	" Otetari	1757	str. Otetari
48.	" Olari	1759	str. Olari
49.	" Batiste	1764	str. Batiste
50.	" Sf. Apostoli (Petru-Pavel)	1765	Calea Văcărești
51.	" Sf. Ștefan	1768	Piața Sf. Ștefan
52.	" Dohia	1773	str. G-ral Lahovary
53.	" Sf. Ecaterina	1774	str. Sf. Ecaterina
54.	" Reformată	1774	str. Luterană
55.	" Iancu Vechi	1775	B-dul Pache
56.	" Manea Brutaru	1777	Calea Griviței
57.	" Flămânda-Săraci	1782	str. Olimpului
58.	" Delea Vechi	1783	str. Delea Vechi
59.	" Gulești-Sârbi -/.	XVI	com. Gulești
60.	Biserica Ioanei	1794	str. G-ral Lahovary
61.	" Oborul Vechi	1794	str. Traian
62.	" Sf. Constantin-Elena	1785	str. Sf. Constantin
63.	" Văpărești	1789	str. Monetăriei
64.	" Sf. Nicolae-Băneasa	1792	Soseaua Băneasa
65.	" Sf. Ilie Pipera	1793	com. Pipera
66.	" Pitar Moș	1795	str. Pitar Moș
67.	" Văscăreni Vechi	1797	str. I.G. Duca
68.	" Sireea Nouă	1800	str. Pușor
69.	" Crucea de Piatră	1805	str. Strădă de Piatră
70.	" Sf. Ion Moși	1807	str. Sf. Ion Moși
71.	" Bradu Staicu	1808	str. Bradu Staicu
72.	" Terco Vitan	1812	Calea Vitan
73.	" Bărdăși	1813	B-dul Brâncoveanu
74.	" Popa Chișu	1813	str. Popa Chișu
75.	" Popa Răzu	1813	str. Popa Răzu
76.	" Predeștii Noi	1814	str. G-ral Broșteanu
77.	" Manu Cavașu	1815	str. Manu Cavașu
78.	" Sf. Vosvosi	1817	str. Sf. Vosvosi nr. 2
79.	" Sf. Ilie Gorgani	1819	str. Silfidelor
80.	" Sf. Dumitru	1819	str. Carol
81.	" Izvorul Tămăduirei	1823	str. Izvor
82.	" Albu (Popa Joroc)	1827	Calea Victoriei 110
83.	" Gălbui cu Săraci	1830	str. Stirbei-Vodă
84.	" Dele Tei	1833	str. Ghika Tei-Colentina
85.	" Alzei	1835	str. Biserica Alzei
86.	" Sf. Ilie-Rahova	1837	Calea Rahovei

arhitect St. Păls

Fig 6 Facsimil - Listai Monumentelor Istorice, 1947, cronologică

MINISTERUL ARTELOR

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

Str. General Berthelot Nr. 28, S. II

Telefon 4.39.00

Primăria Municipiului București
 Direcția Generală Tehnică
 Direcția Arhitecturii
 Serviciul Autorizații.

Rep. Sen. Teclucă

Nr. 3263-4. XI 947

DVS. Nr. 26/947 - 4. XI 947

Nr. 385/947.-

Data 4/XI.

Dosarul și Nr. nostru (a se repeta în răspuns)

Serv. Autorizații
 Lucr. Sec. 2
 4.XI.947

La adresa DVS. Nr. 26/947, avem onoare a vă înainta
 alăturat:

1. Un memoriu asupra normelor generale de avut în vedere cu ocazia acordării autorizațiilor de construcții noi în vecinătatea monumentelor istorice. Aceste norme ~~se vor completa~~ dela caz la caz cu eventuale condiții speciale ce se vor stabili din timp de către Comisiunea Monumentelor Istorice.

2. O listă a monumentelor istorice din București, întocmită în 3 feluri:

- a). După ordinea lor de importanță;
- b). Alfabetic;
- c). Cronologic.

Aceste monumente se află situate pe planul orașului, ce se poate consulta la Serviciul Tehnic al Comisiunii.

3. Comisiunea ia notă de termenul de 3 zile fixat pentru a-și da avizul asupra cererilor de autorizații de construcții noi, din jurul imobilelor declarate monumente istorice și va respecta acest termen, socotit dela data înregistrării adresei la Registratura Comisiunii.

DIRECTOR,

Drăculescu.

Seful biroului,

A. Manoli.

Fig. 7 Facsimil - Adresa Comisiunii Monumentelor Istorice, 1947 de înaintare a Listei monumentelor Istorice

Asupra normelor generale de urmat în cazul construcțiilor noi în jurul imobilelor declarate monumente istorice. —

1. Inventurul definitiv al monumentelor istorice din Capitala nu este încă întocmit. Conform legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice, până la publicarea acestui inventar, toate bisericile și mănăstirile vechi până la 1834 sunt clasate provizoriu, monumente istorice cu toate odăile lor.

2. Bisericile și mănăstirile construite înainte de 1834 și care prin urmare se află provizoriu sub protecția legii de mai sus, sunt cuprinse în tablourile anexate și anume:

a). În ordinea importanței lor istorice și artistice. Treptat cu împrejurările sau cu lucrările ce se vor efectua se va decide definitiv și asupra monumentelor cuprinse la punctul 4, care n-au fost încă îndejuna cercetate pentru a se ști dacă sub ultimele prefaceri se mai păstrează încă vestigii interesante din trecut.

b). În ordinea cronologică;

c). În ordinea alfabetică.

Acelor tablouri li se vor putea aduce completări sau modificări în urma eventualelor noi studii sau descoperiri.

3. Nici o construcție nu se va putea ridica în imediată apropiere a unui imobil clasat monument istoric, fără aprobarea Comisiunii Monumentelor Istortice.

Servitudinile legale care ar putea aduce degradări sau prejudicii unui monument istoric nu sunt aplicabile imobilelor clasate. Pentru cauză de utilitate publică poate fi expropriate clădirile aflate pe un teren vecin imobilului clasat monument istoric (extras din art. 3 din Legea pt. Conservarea Monumentelor Istortice. N. O. Nr. 82/29. VII. 1919).

4. Ar fi de dorit ca să fie menținută și aplicată prescripția din vechiul Regulament de construcții al Primăriei, prin care se impunea o depărtare minimă de 15 m. între o clădire monument istoric și ori ce construcție nouă.

5. Nu se vor aproba calcane sau fațade secundare cu regim de curte orientate înspre o clădire monument istoric, impunându-se o fațadă cu retragerea regulată de minimum 2,50 m. de la marginea proprietății, tratată în același fel ca fațadele principale spre stradă.

6. În cazurile când există deja planul de sistematizare al terenului din jurul monumentelor istorice aprobat de Comisiune, se vor respecta aceste planuri.

7. Participarea delegatului Comisiunii Monumentelor Istortice la ședințele Comisiunii pentru aplicarea planului de sistematizare a Municipiului, nu implică acceptarea planurilor propuse pentru construcțiile în jurul monumentelor istorice, dacă aceste planuri nu au fost ulterior aprobate de Comisiunea Monumentelor Istortice.

8. Deia că la caz și de câte ori este posibil, urmează a se face în jurul monumentelor mai vechi, coborârea nivelului actual al străzii până la nivelul vechi, prin diferite aranjamente de detaliu.

9. Este de dorit că de câte ori se proiectează sistematizarea pieței sau terenului în jurul unui monument istoric, studiul acestui proiect să se facă împreună cu Serviciul Tehnic al Comisiunii Monumentelor Istortice, care va da tot concursul necesar. —

10. Abând în vedere treptată dispariția a vechilor monumente de arhitectură civilă, Primăria este rugată a face cunoscut proprietarilor clădirilor menționate în lista Nr. V, că înainte de a se face

transformări sau dărâbări la imobilul proprietatea lor, să înștiințeze întâi Primăria cât și Comisiunea Monumentelor Istortice, care va lua măsură înțelegere măsură pentru relevarea și eventual fotografierea lor. —

arh. J. P. 24

Fig. 8 Facsimil - Memoriu - Norme generale

While searching the archives of Bucharest Mayorality, by mere chance I (re)discovered a list of the Historic Monuments of Bucharest, submitted to the Chief-town Mayorality by the Commission for Historic Monuments, following the Mayorality's insistent demand.

The official lists of the historic monuments in Romania, published through administrative documents, were those of 1903, 1955 and 2004. The uncertain data stipulated in the lists resulted into another series of lists, also official, drawn up between these intervals, never published but just submitted to the local administrations. This was the case, among others, of the List of Historic Monuments, Assemblies and Sites, of 1991-1992, and also of the List of the Historic Monuments of Bucharest, dated 1947, which I intend to bring to the specialists attention.

The archive file consists of letters, a memorandum of enforcement of the list, as well as of the list of the historic monuments in three versions – in chronological order, according to the order of importance, in alphabetical order, lists which are now so easily offered by the computer!

Pentru investigarea realităților economice din diferite epoci, fie că urmărim căile de comunicație, fie că încercăm să localizăm o bătălie sau să fixăm răspândirea unor monumente de arhitectură, fie delimităm ariile unor civilizații arheologice, de fiecare dată recurgem la hartă. Înțelegerea faptului istoric nu poate face abstracție de hărți, care sunt considerate izvoare istorice de seamă.

Hărțile din secolele XVI-XVII care prezintă regiuni din răsăritul Europei sau cursul fluviului Dunărea, cuprind și teritoriul țărilor române cu destul de multe inadvertențe. Începând cu secolul XVIII numărul hărților privind țările române sporește, nu numai ca număr dar și în privința conținutului, cuprinzând o serie de informații cu caracter istoric, etnic sau economic pe lângă denumirile așezărilor omenești. De o mare importanță sunt hărțile întocmite de austrieci fie în timpul ocupației Olteniei (1718-1739), fie mai târziu în timpul războiului cu Imperiul Otoman din 1787-1791. Tot ca urmare a războaielor împotriva Imperiului Otoman de la sfârșitul secolului XVIII și din primele decenii ale secolului următor, o însemnată contribuție au adus și cartografiile din cadrul armatelor ruse, care au întocmit o serie de hărți privind țările române.

Pe hărțile din secolele XVI-XVII, care înfățișază cursul inferior al fluviului Dunărea, este marcată poziția așezării de la Floci sau a Orașului de Floci de mai târziu, în marginea estică a câmpiei Bărăganului, foarte aproape de punctul de vărsare a râului Ialomița în Dunăre. Atât în documentele interne cât și pe hărțile din această vreme, denumirea așezării era Floci, cu variante de transcriere fonetică: Floch, Floch, Flotz, Flost¹. După această dată numele specific Floci apare însoțit de numele generic oraș legate sau nu cu prepoziție: Oraș Floci, Orașul de Floci. În a doua jumătate a secolului XVIII, odată cu regresul așezării începe să fie folosit numai numele Oraș.

În lipsa unor informații documentare, care să se fi păstrat până în zilele noastre, nu cunoaștem momentul întemeierii Orașului de Floci. S-ar părea că începuturile așezării se înfiripă în vremea domniei lui Mircea cel Bătrân. Orașul de Floci a fost cel mai important centru al județului Ialomița până la începutul secolului XVIII. Alături de factorii care au generat procesul de regres al orașului, desfășurarea unor evenimente politico-militare importante din istoria Țării Românești, petrecute în secolul XVIII, a cuprins în aria lor și Orașul de Floci, aflat la marginea țării, având drept consecință abandonarea vetrei acestei așezări urbane². Dispariția orașului a fost marcată și prin actele de danie ale domnitorilor Alexandru Ghica (1768)³ și Alexandru Ipsilanti (1779)⁴ când ultimele părți din moșia orașului au ajuns în proprietatea mănăstirilor Sfântul Spiridon, Visarion și Mărcuța. Siliștea orașului a fost transformată în câmp agricol, străjuită de ruinele unor vechi biserici consemnate de câteva mărturii. În documentul din 1779 se menționează "vechia siliște a

¹ Reichersdorf, *Chorografia Moldovei*, 1541, G. Castaldi, *La discriptione della Transilvania et parte della Romania*, 1566, P. du Val, *Le grand royaume de Hongrie*, 1677.

² Anca Păunescu, *Orașul de Floci Un oraș dispărut din Muntenia medievală*, Târgoviste, 2005, p. 25-28.

³ cf. D. M. Iliescu, *Un vechiu oraș dispărut. Cetate de Floci. (Încercare de monografie)*, București, 1930, p. 36

⁴ Idem, p. 37.

Fig. 1 Harta din 1791 cu Ruinele Orașului de Floci

târgului Orașul” ca o dovadă că la acea dată orașul era cu totul părăsit.

Generalul locotenent rus Bauer, care a făcut în anul 1778 o foarte detaliată descriere a Munteniei, enumera urmele păstrate în câmp: Flămânda, Orașul vechi și Gidilița, bisericile ruinate așezate una lângă alta pe malul Dunării, în fața Hârșovei. Sunt singurele rămășițe ale vechiului Oraș de Floci, așezat la vărsarea Ialomiței, oraș vestit prin comerțul său intens: a fost distrus acum vreo 80 de ani⁵.

Poziția ruinelor mai sus descrise este ilustrată de harta militară din 1791 a geometrului austriac Specht⁶. Fig.1. Această hartă înfățișază un sector străbătut de cursul inferior al Ialomiței până la vărsare și balta Borcei. Este desenat foarte clar vechiul traseu al Ialomiței care se desparte de cursul actual în dreptul satului Chorogeni (zona pădurii Cioroiene, la sud est de Țândărei) și a cărui gură de vărsare este mult mai spre nord. Mai departe, traseul cursului vechi străbate o zonă denumită Ruinen der Stadt Flost (Ruinele Orașului de Floci), mărginită la sud de cursul actual al Ialomiței. Ele sunt reprezentate prin siglele a trei biserici, dintre care două se află aproximativ în centrul zonei și între ele se observă traseul vechiului curs al râului și una mai depărtată spre sud-est. La nord-est de aceste biserici se află marcat locul mănăstirii Ghidiliți (Ruds Kl. Gedilleez) menționată și pe harta din 1700 a stolnicului Constantin Cantacuzino⁷. La oarecare distanță de

⁵ Bauer, *Mémoires historiques sur la Valachie avec un prospectus d'un atlas Géographique et militaire de la dernière guerre entre la Russie et Porte Ottomane*. Publiés par Monsieur de B (Bauer) à Frankfort et Leipzig chez Henri Louis Broenner, 1778, p. 141-142, conf. Pompei D. Samarian, *Istoria orașului Călărași (Ialomița) de la origini până în anul 1852*, București, 1931, p. 219.

⁶ Biblioteca Academiei Române, hărți, D, XXVII 6, P. 107.

⁷ C.C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*. În *Revista Istorică Română*, tom 13, 1943, 1, p. 20.

Fig. 2 Orașul de Floci. Fragment din zidul bisericii nr. 1

zona ruinelor, spre sud vest, este un sat/cătun, așezat pe ambele maluri ale cursului actual al Ialomiței cu toponimul Orasch-Szelcsia. În acest loc a funcționat schela (portul) orașului, pentru a cărui re folosire Alexandru Ipsilanti cere aprobarea Porții Otomane în 1775, cu scopul de "a să scoborâ toată marfa ce iese din țară..⁸. Drumul comercial dinspre orașul Slobozia de azi urmărea cursul nou al Ialomiței, iar în apropierea gurilor de vărsare este chiar pe malul stâng al râului.

Acest document cartografic este deosebit de prețios prin faptul că atestă ruinele orașului la un interval de câteva decenii după dispariția lui. La jumătatea secolului XIX, istoricul Dionisie Fotino afirma că în anul 1842 abia i-a găsit urmele⁹.

În ceea ce privește poziția bisericilor din siliștea orașului, așa cum este înfățișată pe harta din 1791, ele sunt descrise și în relatarea învățătorului A. Popescu din Giurgeni, în anul 1873, ca răspuns la chestionarul inițiat de Alexandru Odobescu: "Tot în siliștea Orașului de Floci se mai văd și chiar în prezent ruinele a două biserici, făcute din zid și piatră. Din aceste două biserici, una se găsește în apropiere de comuna Piua-Petri, ce se zice de bătrâni că ar fi fost de confesiunea ortodoxă, deoarece au existat până la anul 1854 în bună stare, iar de prezent ruinată, găsindu-se în ființă numai o mică parte din zid spre miazăzi; iar a doua se găsește ca și cea dintâiu. Confesiunea ei tot ortodoxă. Se mai găsește asemenea la locul numit Flămânda, ruinele a trei schituri mici, într-o mică distanță de oraș, spre apus unde se zice că locuiau călugări

⁸ D. M. Iliescu, *op. cit.*, p.41-42.

⁹ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei și a Țerei Munteneste și a Moldovei*, trad. G. Sion, București, 1869, tom III, p. 141-142.

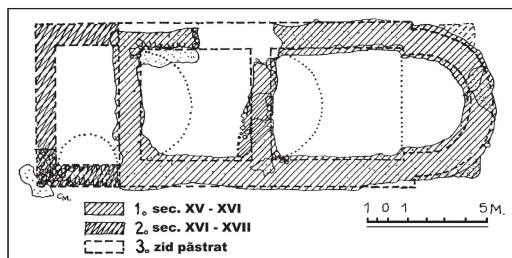

Fig. 3 Orașul de Floci. Planul bisericii nr.1

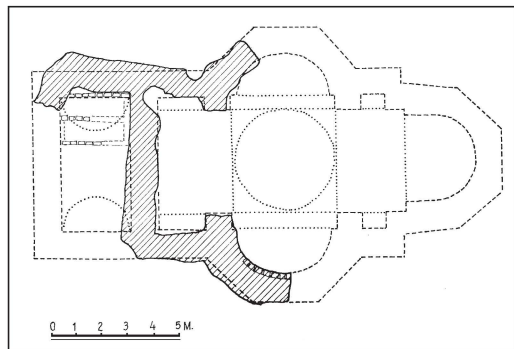

Fig. 4 Orașul de Floci. Planul bisericii nr. 2

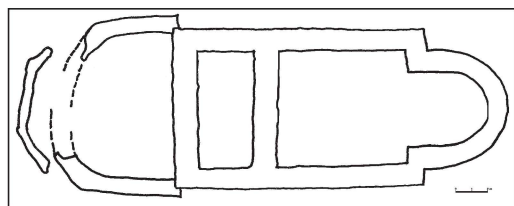

Fig. 5 Orașul de Floci. Planul bisericii nr. 3

Greci și Români”.¹⁰

În primele decenii ale secolului XX, cercetând răspândirea vestigiilor arheologice din aria fostului oraș, D. M. Iliescu arăta că “Din tot ce a fost odinioară acest oraș, n-a mai rămas azi decât siliștea prefăcută și aceasta în ogoare cu holde bogate. În mijlocul siliștiei, ca o mărturie a vremurilor trecute, mai străjuiește încă o bucată din peretele de nord al pronaosului unei biserici zidită din cărămidă și var, atât de bine închegate, încât s-a putut păstra până azi”¹¹. Fig. 3 Orașul de Floci. Planul bisericii nr.1

Fragmentul de zid, singurul element de elevație din vatra fostului oraș, se păstrează și în prezent, la o distanță de cca. 200m spre sud de drumul național 2A și este cunoscut de localnici cu toponimul “La Mănăstire.” (Fig. 2) Acest fragment de zid aparține bisericii din centrul imaginii de pe harta din 1791, din jurul căreia pleacă radial drumuri ce străbat suprafața câmpului.

După ce a fost delimitată siliștea propriu-zisă a Orașului de Floci¹², în anul 1975 au început cercetările arheologice sistematice ale sitului medieval. În primele campanii a fost dezvelită și cercetată fundația bisericii de la care s-a păstrat fragmentul de zid. S-au observat două faze distincte de construcție. (Fig. 3) Prima fază a ridicării monumentului, de plan dreptunghiular, cu o singură navă, compusă din naos, pronaos și altar, a fost datată la sfârșitul secolului XV

sau începutul celui următor. Biserica a fost refăcută aproape în întregime la jumătatea secolului XVII. În jurul bisericii se afla un cimitir cercetat parțial¹³.

Poziția celei de a doua biserici, descoperită și cercetată coincide pe harta din 1791 cu biserica aflată pe malul stâng al vechiului curs al râului Ialomița. Albia abandonată a râului, care străbătea vatra orașului se observă foarte bine și azi în suprafața terenului. În cursul cercetării

¹⁰ Cf. Al. T. Dumitrescu, *Despre Orașul de Floci. Notă istorică, filologică*. În R.I.A. F., vol. XI, partea a II-a, 1910, București, 1911, anexa C., p. 435-437.

¹¹ D. M. Iliescu, *op. cit.*, p.10.

¹² N. Conovici, *Delimitarea teritoriului Orașului de Floci în vederea ocrotirii vestigiilor arheologice*, în Revista Muzeelor și Monumentelor, XII, 1975, nr. 2, pp. 63-68.

¹³ L. Chișescu et alii, *Cercetări arheologice la Piuța Petri (Orașul de Floci) jud. Ialomița*, în Cercetări Arheologice, III, București, 1979, p.199-206.

arheologice s-a constatat că acțiunea de recuperare a pietrei din zidurile de fundație a distrus până la dispariție aproape jumătate din temelia bisericii. Cu greu s-a putut reconstitui planul triconc și aprecierea dimensiunilor monumentului. Fig. 4. Și această biserică a fost ridicată la sfârșitul secolului XV sau începutul celui următor. Biserica a fost înconjurată de un cimitir¹⁴.

A treia biserică de pe harta din 1791, destul de depărtată spre sud-vest de primele două a fost descoperită în anul 1983¹⁵. În cursul cercetării s-a constatat că zidurile de fundație, răscolite de arătură, fuseseră deja demantelate anterior de localnici pentru recuperarea materialelor de construcție. Acest edificiu de cult a avut un plan-navă de formă dreptunghiulară cu o singură absidă semicirculară, ușor alungită. Fig. 5 Această biserică a fost ridicată în primele decenii ale secolului XVI. Și această biserică a fost înconjurată de un cimitir.

Desigur că numărul bisericilor care au existat odinioară în vatre orașului a fost mai mare, dacă ținem seama atât de informația documentară¹⁶ cât și de rezultatele cercetărilor arheologice. Presupunem că aceste biserici ale căror urme s-au distrus foarte repede, au fost construite din lemn.

Investigațiile arheologice efectuate în anii 1998-1999 au identificat la o distanță de 3 km. sud-vest de siliștea Orașului de Floci fundațiile unei biserici cu plan dreptunghiular, căreia i-a fost adăugat ulterior un pridvor. Acest edificiu de cult ridicat în cursul secolului XVI, a fost înconjurat de un cimitir cercetat parțial. Autoarea cercetării a formulat ipoteza că aceste ruine ar aparține schitului Ghidiliți, amintit în documentele sfârșitului de secol XVII referitoare la Orașul de Floci¹⁷. Pe harta din 1791, la distanță de zona ruinelor orașului spre nord-vest, în limita luncii Ialomiței este marcată poziția mănăstirii Ghidiliți, amintită atât de stolnicul Constantin Cantacuzino cât și în memoriile lui Bauer. Astfel se certifică faptul că au fost descoperite urmele bisericii mănăstirii Ghidiliți.

În afară de indicațiile din hartă care s-au potrivit cu descoperirile din teren, este ciudat că geograful Specht nu a marcat și existența ruinelor schiturilor de la Flămânda, aflate la apus de vatra orașului, așa cum au fost amintite atât de Bauer în anul 1778 dar și de învățătorul A. Popescu în anul 1873, când urmele lor încă se mai cunoșteau. Din sursele documentare știm că lăcașul Mănăstirii Flămânda a fost ridicat de boierul Hranite Blagodescul, la jumătatea secolului XVII "lângă Orașul Flocii, la Cătun"¹⁸.

În încheiere se poate spune că aceste rânduri subliniază încă odată binecunoscuta legătură dintre reprezentarea grafică a realității geografice și rezultatele cercetărilor arheologice într-un sit cunoscut din izvoarele scrise.

¹⁴ *Ibidem*, p. 224-228.

¹⁵ L. Chițescu, A. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Piua Petri (Orașul de Floci) com. Giurgeni, jud. Ialomița. Necropola nr.4*, în *Cercetări arheologice*, VIII, 1986, p. 75-83.

¹⁶ Florin Marinescu, *Metoace ale mănăstirii Vatoped în Orașul (sau Târgul) de Floci*, în *Muzeul Național*, XIII, București 2001, p. 10-14.

¹⁷ *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, Campania 1999, București, 2000, vezi Dana Mihai, raport 87. Mihail Kogălniceanu, com. Mihail Kogălniceanu, jud. Ialomița, Punct: Crucea Movila Înaltă, p. 61.

¹⁸ Arh. St. București, *Mănăstirea Radu Vodă*, XXVII/3-7.

We make use of maps either to investigate the economical and political contexts of different times, or to retrace communication routes, to find out the exact location of a battle field, to signal out the spreading of architectural monuments, even to define the areas of archaeological cultures. Historical deeds cannot be understood without maps, which are considered valuable evidence.

The cartographical document dealt with in this study is a 1791 map made by the Austrian geographer Specht, marking the ruins of Oraşul cu Floci in Vallachia, a town which had already ceased to exist at that date.

The archaeological excavations carried out in this mediaeval site have revealed the foundations of three churches in this urban centre, as well as those of Ghidiliţi Monastery situated in the north-east vicinity of the town. The position of the churches marked on the map coincides with the architectural ruins unearthed during the archaeological campaigns.

